

ISSN 2229-1997

ISSN ONLINE 2586-937X

Special Edition 2018

ที่ปรึกษา (Editorial Advisory Board)

ศ.ดร.ไชยวัฒน์ คำชู จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ศ.ดร.อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รศ.ดร.ศิริพร วัชชวัลคุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บรรณาธิการ (Editor)

อ.ดร.วัชรา สุยะรา มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บรรณาธิการผู้ช่วย (Associate Editor)

อ.อมรรัตน์ มะโนบาล มหาวิทยาลัยขอนแก่น

กองบรรณาธิการ (Editorial Board)

ศ.ดร.สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ศ.วรินทร์ วุรงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รศ.ดร.สุรางค์ศรี ดันเสียงสม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รศ.ดร.ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
รศ.ปราณี จงสุจิตรธรรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผศ.ดร.กัลยาณี สัตสุวรรณ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ผศ.ดร.ชมนาด ศีตีสาร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ผศ.ดร.เดวิซ เสวตไอยาราม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
ผศ.ดร.บาร์นี บุญทรง มหาวิทยาลัยนเรศวร
ผศ.ดร.ปิยวรรณ อัคราพันธ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
พันเอกหญิง ผศ.นงลักษณ์ ลิ้มศิริ สถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์
ผศ.นิศากร ทองนอก มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ผศ.เบญจรงค์ ใจใส แดร์ อาร์สลานีอง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อ.ดร.วันวิสาข์ กุลภัทรนิรันดร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
ดร.ทรายแก้ว ทิพากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เจ้าหน้าที่กองบรรณาธิการ (Editorial Staff)

คุณวิฑูรย์ ฆาธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น

เจ้าของ

สมาคมผู้ปกครองแห่งประเทศไทย
ห้อง 606 คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ถนนพระจันทร์ แขวงพระบรมหาราชวัง
เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200
URL: jsat.or.th, e-mail: jsn.jsat@gmail.com

พิมพ์ที่

หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา
232/199 ถ.ศรีจันทร์ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000
โทร. 043-466444 แฟกซ์ 043-466863
E-mail : klungpress@hotmail.com

กรรมการกลั่นกรองประจำฉบับ (Reviewers)

ศ.ดร.สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ศ.วรินทร์ วุรงค์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รศ.ทักษิณี เมธาพิจู	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รศ.ปราณี จงสุจิตรธรรม	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผศ.ดร.นันทขญา มหาพันธ์	มหาวิทยาลัยบูรพา
ผศ.ดร.ปิยวรรณ อัคราพันธ์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผศ.ดร.โสภณ มะสินาริ	มหาวิทยาลัยนเรศวร
พันเอกหญิง ผศ.นงลักษณ์ ลิ้มศิริ	สถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์
ผศ.เบญจรงค์ ใจใส แดร์ อาร์สลานีอง	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผศ.ดร.ปิยะนุช วิริยะนวัตร	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อ.ดร.ภัทรอร พิพัฒกุล	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ผศ.ดร.วินัย จามรสุริยา	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
อ.ดร.วัชรา สุยะรา	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
อ.ดร.ศิริวรรณ มุรินทร์วงศ์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อ.ดร.เอกสิทธิ์ หนูนภักดี	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สารบัญ

บรรณาธิการแถลง

iii

การศึกษา

ปัจจัยด้านภูมิหลังที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาญี่ปุ่นของนิสิตสาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น
ชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยพะเยา 1

โชนพัฒน์ ประวั

การศึกษารูปคำซ้ำที่ปรากฏในสำนวนภาษาญี่ปุ่น 13

เสกสรร จันทระจำนง

การศึกษาความเชื่อของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยที่มีต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่น 22

อัจฉรา อึ้งตระกูล

วรรณกรรมและวรรณคดีญี่ปุ่น

ความเป็นแม่ในวรรณกรรมเรื่องคิโนะกะวะของอะริโยะเอะชิ ชะวะโกะ 45

พันธุ์พิชญา ปัญญาฟู

การใช้นิทานพื้นบ้านในวรรณกรรมญี่ปุ่นสมัยใหม่ : ตัวละครโมะโมะตะโร, ยักษ์
และผู้ติดตามในวรรณกรรมญี่ปุ่นสมัยเมจิและทะอิโโมะ 62

เพ็ญพร แก้วฟุ้งรังษี

ภาพลักษณ์ของ “พระโคเมียว อะจะริ” ในนิทานเรื่องเล่า อูจิโนะอิ โมะโนะงะตะริ 83

ยอดสวรรณค์ อิกุจิ

คิพเซน...เป็นมากกว่าห้องครัวในนวนิยายเรื่อง คิพเซน 95

ศิริวรรณ ปรีชานฤตย์

ความขัดแย้งระหว่างสามิ-ภรรยาในบทละครโนเรื่องอะมิกะริ 111

สุนิศา ธรรมาวีวัฒน์

สังคมศาสตร์และประวัติศาสตร์

วิถีการบริโภคอาหารญี่ปุ่นในสังคมไทยจากมุมมองสังคมวิทยา กীরติพร จูตะวิริยะ	123
การปรับรับวัฒนธรรมญี่ปุ่นในประเทศไทยสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ระหว่าง ค.ศ.1887-1910 พีรภัทร ห้าวเหิม	142
บทบาทด้านเศรษฐกิจของสตรีกับวิถีสังคมญี่ปุ่น....ในยุคปัจจุบัน อัจจิมา วัชรารักษ์	166

บรรณาธิการแถลง

สวัสดีท่านผู้อ่านทุกท่าน วารสารเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาฉบับพิเศษนี้ได้รับรวบรวมบทความที่คัดสรรจากการประชุมวิชาการระดับชาติสมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทย ครั้งที่ 11 ซึ่งจัดขึ้นที่คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ในปี 2560 โดยบทความทั้งหมดได้ผ่านกระบวนการ peer review ตามมาตรฐานของวารสาร และ TCI

วารสารฉบับพิเศษนี้มีบทความทั้งหมด 11 เรื่อง ในด้านการศึกษาเกี่ยวกับภาษาญี่ปุ่น การศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรมและวรรณคดีญี่ปุ่น และการศึกษาเกี่ยวกับสังคมศาสตร์และประวัติศาสตร์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมญี่ปุ่น รวมถึงสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างไทยและญี่ปุ่นในหลากหลายแง่มุม

ขอขอบคุณนักวิชาการทุกท่านในการจัดทำบทความเพื่อนำเสนอในวารสารฉบับพิเศษนี้ และขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่กรุณาช่วยพิจารณาให้คำแนะนำแก้ไขบทความ และสุดท้ายนี้ ขอขอบคุณ เจแปน ฟาวน์เดชั่น กรุงเทพฯ ที่ให้การสนับสนุนการจัดพิมพ์วารสารและการจัดประชุมวิชาการเป็นอย่างดีมาโดยตลอด

สุดท้ายนี้ การประชุมวิชาการระดับชาติสมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทย ครั้งที่ 11 จะจัดขึ้นในวันที่ 29 - 30 พฤศจิกายน 2561 ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ขอเชิญทุกท่านส่งผลงานและเข้าร่วมการประชุม โดยสามารถดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่เว็บไซต์ http://arc.nrru.ac.th/li_nrru/

วัชร สุธะระ

บรรณาธิการ

พฤษภาคม 2561

ปัจจัยด้านภูมิหลังที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาญี่ปุ่นของนิสิตสาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น ชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยพะเยา

โสมพัฒน์ ประวั

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนิสิตสาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น ชั้นปีที่ 1 เข้าศึกษาในปีการศึกษา 2558 มหาวิทยาลัยพะเยา โดยศึกษาปัจจัยด้านระบบรับเข้าศึกษา ช่องทางที่นิสิตเข้ามาศึกษา ผลการเรียนเกรดเฉลี่ยสะสมในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และประวัติการศึกษาภาษาญี่ปุ่นก่อนเข้าศึกษา จากการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ วิเคราะห์ความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในรายวิชาเอกบังคับของสาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น ในชั้นปีที่ 1 ได้แก่ รายวิชาภาษาญี่ปุ่นขั้นต้น 1-2 รายวิชาภาษาญี่ปุ่นเพื่อการสื่อสาร 1-2 ด้วยวิธีการทางสถิติ พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในรายวิชาเอกภาษาญี่ปุ่นมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือ ปัจจัยด้านผลการเรียนเกรดเฉลี่ยสะสมในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ส่วนปัจจัยที่ไม่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาญี่ปุ่นของนิสิตต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือ ปัจจัยด้านระบบรับเข้าศึกษา และประวัติการเรียนภาษาญี่ปุ่นก่อนเข้าศึกษา จากผลดังกล่าว ในการพิจารณารับนิสิตเข้าศึกษาอาจต้องมีการพิจารณาผลการเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายให้มากขึ้น รวมถึงการขยายโอกาสให้กับผู้เรียนที่ไม่เรียนในเรียนแผนการเรียนศิลปภาษาญี่ปุ่นในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเข้าศึกษาได้

คำ

สำคัญ

ปัจจัยด้านภูมิหลัง
ของนิสิต, ผลสัมฤทธิ์
ทางการเรียน,
ระบบการรับเข้าศึกษา,
ผลการเรียนระดับ
มัธยมศึกษา
ตอนปลาย

Factors Affective Japanese Learning Achievement of the First Year Japanese Major Students at University of Phayao

Khommapat Prawang

Abstract

The purpose of this paper research was to study factors contributing to academic achievement of first year students in Japanese major, University of Phayao in the academic year 2015. Three factors such as entering university (University admission system), high school GPA and previous Japanese knowledge were analyzed by correlation, One-way ANOVA and t-test. The instruments were questionnaires and interview forms. The result showed that the factors which made student differently outcomes at the statistical level .05 were high school GPA. The finding revealed that high school GPA should be concerned as the admission factors. And Japanese unlearned students deserve chance to study in Japanese language Program at University of Phayao.

Key words

factor affecting learning, academic achievement, University admission system, high school GPA

1. ที่มาและความสำคัญ

สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น คณะศิลปศาสตรมหาวิทยาลัยพะเยา มีการรับนิสิตเข้าศึกษาหลายรูปแบบ ทั้งระบบรับตรง ได้แก่ โครงการพิเศษ โครงการรับตรงทั่วประเทศ ระบบกลาง (แอดมิชชัน) และการรับเข้าหลังระบบกลาง อีกทั้ง ไม่กำหนดพื้นฐานภาษาญี่ปุ่นของผู้เรียนก่อนเข้าเรียน กล่าวคือ ผู้เรียนที่ไม่เคยศึกษาภาษาญี่ปุ่นมาก่อนสามารถเข้าเรียน และเริ่มเรียนพร้อมกับผู้ที่เรียนตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษามาได้ ทำให้สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่นมีผู้เรียนที่มีความแตกต่างกันหลายด้าน ทั้งในเรื่องของคุณสมบัติที่ใช้สมัครเข้าศึกษา พื้นฐานภาษาญี่ปุ่น รวมถึงแรงจูงใจหรือวัตถุประสงค์ในการเรียนของแต่ละคนด้วย ในแต่ละปีการศึกษามีนิสิตชั้นปีที่ 1 ที่ออกกลางคัน (drop out) อันเนื่องมาจากปัญหาส่วนตัว ปัญหาทางการเรียนที่อาจเกิดจากพื้นฐานของนิสิตที่ต่างกัน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจว่าความต่างของนิสิต ตั้งแต่ความต่างในเรื่องช่องทางที่นิสิตเข้ามาศึกษา ตลอดจนผลการเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์การเรียนของนิสิตหรือไม่

งานวิจัยนี้ จึงจัดทำขึ้นเพื่อศึกษาถึงปัจจัยด้านภูมิหลังของนิสิตที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาญี่ปุ่น ในปีการศึกษา 2558 โดยปัจจัยด้านภูมิหลังที่ศึกษา คือ ระบบการรับเข้า ผลการเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และ ประวัติการเรียนภาษาญี่ปุ่น โดยการวิเคราะห์ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (ANOVA; One way Analysis of Variance) และการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ย t-test เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการพัฒนาแนวทางสำหรับการคัดเลือกนิสิตเข้าศึกษา พัฒนาผลการเรียนรู้ และสนับสนุนการเรียนรู้ให้แก่ นิสิตต่อไป

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

Ellis (1998, อ้างอิงใน ชุตติกาญจน์ บุญญะธิตีสุข. 2546:13-17) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ภาษาที่สอง โดยแยกออกเป็น ปัจจัยภายในและภายนอก สรุปได้ดังนี้

ปัจจัยภายใน	ปัจจัยภายนอก
- แรงจูงใจ - ความถนัดทางภาษา ประกอบไปด้วย สติปัญญา บุคลิก ลักษณะ ความแตกต่าง ระหว่างบุคคลที่ แสดงออกมาด้านหนึ่ง (แบบการเรียนรู้)	- สภาพแวดล้อม หรือ บริบททางสังคม - ข้อมูลหรือ ประสบการณ์ รวมถึง บรรยากาศของสังคม ที่ทำให้ผู้เรียนได้รับรู้ ข้อมูล

สุภาพร คำรศ (2555) ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนิสิตชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยพะเยา ในปีการศึกษา 2554 พบว่า ปัจจัยพฤติกรรมทางการเรียน ปัจจัยความคาดหวังของตัวนิสิต และปัจจัยสภาพแวดล้อมทางการเรียนสามารถพยากรณ์ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 แต่ในการวิจัยนี้ ไม่ได้กล่าวถึงช่องทางการเข้ามาศึกษาของนิสิต

กาญจนา แยมเสอาจ (2556) ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนิสิตหลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร ทำการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนิสิตตามระบบรับเข้าศึกษาาระหว่างระบบกลาง ระบบโควตา และระบบโครงการพิเศษ พบว่านิสิตที่ผ่านการสอบคัดเลือกเข้าศึกษาจากระบบกลาง มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่านิสิตที่ผ่านการสอบคัดเลือกแบบโควตา และโครงการพิเศษ

กาณดา คันสร และธารารัตน์ กิตติตรการ (2558) ทำการเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยสะสมผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาระหว่างประเภทรับตรง และ แอดมิชชันของแต่ละสาขาวิชา พร้อมวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนิสิตที่สำเร็จการศึกษาตามประเภทรับเข้าศึกษาของนิสิต คณะสหเวชศาสตร์ ที่รับเข้าศึกษาปีการศึกษา 2552 จำนวน 190 คน พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนิสิตจากประเภทแอดมิชชันมีค่าเฉลี่ยสะสมมากที่สุดทุกสาขาวิชา แต่หากเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยสะสมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจากการรับเข้าศึกษาประเภทรับตรงและแอดมิชชันไม่พบความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ขณะที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีมีความสัมพันธ์ทางบวกน้อย และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนิสิตที่สำเร็จการศึกษามีความสัมพันธ์ทางบวกน้อย

แต่ก็มีนักวิจัยที่พบว่าปัจจัยด้านช่องทางการรับเข้าศึกษาไม่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เพียว ดี-ใจ และคณะ (2556) ได้เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาระดับปริญญาตรี ประเภทโควตาและการสอบคัดเลือกของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร ผลการศึกษาพบว่า นักศึกษาส่วนใหญ่มีผลการเรียนอยู่ระหว่าง 3.03-3.50 จำนวน 129 คน และอีก 100 คนอยู่ระหว่าง 2.51-3.00 ทั้งประเภทโควตา และสอบคัดเลือกทำให้ผลการเปรียบเทียบระหว่างนักศึกษาทั้งสองประเภทไม่มีความแตกต่างกันทางสถิติ

จากการศึกษาของนักวิจัยในสถาบันต่างๆ ปัจจัยด้านช่องทางการรับเข้าอาจมีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ผู้เรียนที่เข้ามาศึกษาโดยบางช่องทาง

อาจมีแนวโน้มที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจะสูงกว่าบางช่องทาง หรือ ผู้เรียนแม้จะเข้ามาศึกษาต่างช่องทางก็อาจมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ไม่ต่างกันเลยก็ว่าได้ จึงทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจว่าผู้เรียนที่เข้ามาศึกษาในสาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา โดยการรับเข้าที่ต่างกัน พื้นฐานภาษาญี่ปุ่นที่ต่างกัน จะทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นไปในแนวทางใด ปัจจัยภูมิหลังที่ต่างกันั้น ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหรือไม่อย่างไร

3. วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาปัจจัยด้านภูมิหลังของนิสิตที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาญี่ปุ่นของนิสิตสาขาวิชาภาษาญี่ปุ่นชั้นปีที่ 1 ที่เข้าศึกษาในปีการศึกษา 2558

4. นิยามศัพท์

ปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง องค์ประกอบทั้งภายนอก ภายในที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาญี่ปุ่นของนิสิต โดยพิจารณาข้อมูลพื้นฐานปัจจัยด้านภูมิหลังของนิสิต ทั้งเรื่องระบบรับเข้าศึกษา ผลการเรียนเดิม และประวัติการศึกษาภาษาญี่ปุ่นในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาญี่ปุ่น หมายถึง ผลความสามารถทางภาษาญี่ปุ่น โดยพิจารณาจากผลการเรียนรายวิชาเอกบังคับในหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น ฉบับปรับปรุง 2555 ของมหาวิทยาลัยพะเยา ในแผนการศึกษาชั้นปีที่ 1 จำนวน 1 ปีการศึกษา คือ ภาษาญี่ปุ่นขั้นต้น 1-2 ภาษาญี่ปุ่นเพื่อการสื่อสาร 1-2 ซึ่งมีการประเมินโดยการทดสอบทักษะภาษาญี่ปุ่น (ฟัง พูด อ่าน เขียน) คำศัพท์ รูปประโยค ทั้งรูปแบบ

สอบปฏิบัติสะสมทั้งภาคเรียนและแบบการสอบ ประเมินผลในการสอบกลางภาคและปลายภาคแบบ ประเมิน โดยอาจารย์ผู้ประเมินรายวิชาใช้เกณฑ์การ ประเมินแบบเดียวกันแม้จะลงทะเบียนเรียนต่างกลุ่ม เรียน ในงานวิจัยนี้ได้นำผลการเรียนที่ได้รับคิดค่าเป็น คะแนนตามเกรดที่ได้รับการประเมิน คือ A=4, B+=3.5, B=3, C+=2.5, C=2, D+=1.5, D=1, F และ W=0

5. วิธีดำเนินการ

งานวิจัยนี้มีวิธีดำเนินการโดยนำเสนอแยก ประเด็นต่างๆ ดังนี้

5.1 กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ นิสิตสาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา ที่เข้าศึกษาในปีการศึกษา 2558 จำนวน 57 คน

5.2 เครื่องมือที่ใช้และวิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ ดำเนินการศึกษากับข้อมูล ภูมิหลังของนิสิต โดยมีลำดับขั้นตอนวิธีการ ดังนี้

1) เก็บข้อมูลเบื้องต้นแรกเริ่มเข้าการศึกษา โดยใช้แบบสอบถามที่มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ และแบบสอบถามปลายเปิดกับกลุ่ม นิสิตที่เป็นกลุ่มเป้าหมายจำนวน 57 คน บันทึกข้อมูล เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานต่อไป

2) เก็บข้อมูลผลสัมฤทธิ์ในรายวิชา เอกบังคับ คือ วิชาภาษาญี่ปุ่นเบื้องต้น และภาษา ญี่ปุ่นเพื่อการสื่อสาร ซึ่งรายวิชาดังกล่าวจัดการเรียน การสอนโดยทีมอาจารย์ชาวญี่ปุ่น จึงดำเนินการ ติดต่อกับเพื่อขอข้อมูลผลการเรียน รวมถึงสัมภาษณ์ ข้อมูลเกี่ยวกับผลการเรียนของนิสิตแต่ละคน

3) วิเคราะห์ข้อมูลด้วยพรรณนาโวหาร และวิเคราะห์สถิติพื้นฐาน ค่าเฉลี่ย ร้อยละ ส่วน เบี่ยงเบนมาตรฐาน แทนค่าผลการเรียนที่นิสิตได้รับ ด้วยคะแนน และหาความสัมพันธ์กับข้อมูลพื้นฐาน ด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (ANOVA; One-way Analysis of Variance)

4) สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมโดยใช้การ สัมภาษณ์นิสิตเพื่อเป็นข้อมูลในเชิงคุณภาพต่อไป สำหรับการพัฒนาแนวทางการรับเข้าศึกษาหรือการ เพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนการสอนในครั้งต่อไป

6. ผลการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อ ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษา ญี่ปุ่นของนิสิตสาขาวิชาภาษาญี่ปุ่นชั้นปีที่ 1 โดยนำเสนอผลการวิจัยเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของนิสิต

ตอนที่ 2 ความสัมพันธ์ของปัจจัยและผล สัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาญี่ปุ่น

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของนิสิต

จากวัตถุประสงค์การวิจัยที่มุ่งศึกษาปัจจัย ภูมิหลังของนิสิตที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ภาษาญี่ปุ่น จึงได้ทำการสำรวจและรวบรวมข้อมูล พื้นฐานโดยจำแนกรายประเด็นดังต่อไปนี้

1) ระบบการรับเข้าศึกษา

จากการสำรวจข้อมูลพื้นฐานของนิสิต เกี่ยวกับช่องทางการเข้าศึกษาของนิสิต ดังแสดงใน ตาราง 1 พบว่า นิสิตส่วนใหญ่เข้าศึกษาโดยผ่าน ระบบรับตรง หรือก่อนระบบกลาง (แอดมิชชัน) มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 61.4 ซึ่งในที่นี้ หมายถึง ใ้ โควตาทั่วประเทศ (9 คน) โครงการรับตรง (21 คน) โควตาโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยพะเยา (1 คน) และ โครงการเรียนดี (4 คน) รองลงมา คือการรับเข้าใน

ระบบกลาง (แอดมิชชั่น) ร้อยละ 21.1 และการรับเข้าหลังระบบกลาง (แอดมิชชั่น) ร้อยละ 17.5 ตามลำดับ จะเห็นได้ว่า สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่นมีการรับเข้าในช่วงก่อนระบบกลาง คือ โครงการรับตรง ซึ่ง

เป็นการรับนิสิตที่อาศัยอยู่ในเขตภาคเหนือเข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัยพะเยาในจำนวนที่มากที่สุด เป็นไปตามนโยบายในการให้โอกาสทางการศึกษาของมหาวิทยาลัย

ตาราง 1 ระบบเข้าศึกษา

การรับเข้าศึกษา	จำนวน	ร้อยละ
1. ระบบรับตรง (ก่อนแอดมิชชั่น)	35	61.4
2. ระบบกลาง (แอดมิชชั่น)	12	21.1
3. หลังระบบกลาง (หลังแอดมิชชั่น)	10	17.5
รวม	57	100.0

2) ประวัติการเรียนภาษาญี่ปุ่น

จากการสำรวจประวัติการเรียนภาษาญี่ปุ่น พบว่า นิสิตจำนวนร้อยละ 63.2 เป็นนิสิตที่เคยเรียนภาษาญี่ปุ่น ทั้งที่เคยเรียนในระดับมัธยมปลาย

ทั้งที่เรียนในแผนการเรียนศิลป์ภาษาญี่ปุ่น วิชาเลือกหรือเรียนด้วยตัวเอง ซึ่งเป็นจำนวนมากที่สุด ร้อยละ 49.1 และนิสิตที่ไม่เคยเรียนภาษาญี่ปุ่นมาก่อนจำนวนร้อยละ 36.8 ดังแสดงในตาราง 2

ตาราง 2 ประวัติการเรียนภาษาญี่ปุ่น

ประวัติการเรียนภาษาญี่ปุ่น	จำนวน	ร้อยละ
1. ไม่เคยเรียน	21	36.8
2. เคยเรียน		
- ศิลป์ภาษาญี่ปุ่น	28	49.1
- วิชาเลือก	1	1.8
- เรียนพิเศษ/เรียนด้วยตนเอง	7	12.3
รวม	57	100.0

3) ผลการเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

ผลการเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายของนิสิตที่เข้ามาศึกษาในสาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา มีความแตกต่างกัน โดยที่ผลการเรียนเฉลี่ยค่าต่ำที่สุด คือ

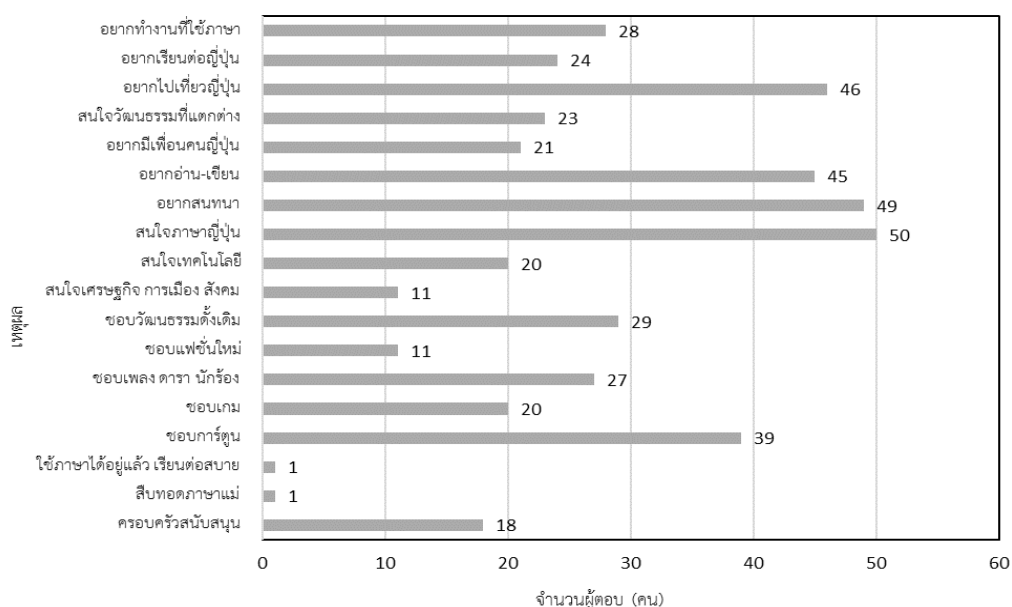
2.01 (จำนวน 2 คน แผนการเรียนศิลป์-ญี่ปุ่น และศิลป์-จีน) และสูงสุด 3.70 (จำนวน 3 คน แผนการเรียนศิลป์-ญี่ปุ่น) และหากแบ่งตามกลุ่ม พบว่า นิสิตส่วนใหญ่มีผลการเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย 3.00-4.70 จำนวน 34 ราย คิดเป็นร้อยละ 59.6 ดังแสดงในตาราง 3

ตาราง 3 ผลการเรียนรู้ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

ผลการเรียน (GPA)	กลุ่มผลการเรียนต่ำ 2.00-2.49				กลุ่มผลการเรียนปานกลาง 2.50-2.99				กลุ่มผลการเรียนสูง 3.70-3.00				รวม
	ศิลป์-ญี่ปุ่น	ศิลป์-อื่นๆ	วิทย์-คณิต	รวม	ศิลป์-ญี่ปุ่น	ศิลป์-อื่นๆ	วิทย์-คณิต	รวม	ศิลป์-ญี่ปุ่น	ศิลป์-อื่นๆ	วิทย์-คณิต	รวม	
จำนวน	3	4	2	9	10	1	3	14	14	12	8	34	57
ร้อยละ	5.26	7.02	3.51	15.79	17.54	1.75	5.26	24.56	24.56	21.05	14.04	59.65	100

4) แรงจูงใจ เหตุผลในการเลือกเรียนภาษาญี่ปุ่น

จากการสำรวจโดยใช้แบบสอบถามและบทสัมภาษณ์ เกี่ยวกับเหตุผลที่นิสิตเลือกเรียนภาษาญี่ปุ่นในระดับมหาวิทยาลัย สามารถแสดงดังแผนภูมิที่ 1

แผนภูมิที่ 1 เหตุผลที่นิสิตเลือกเรียนภาษาญี่ปุ่นต่อในระดับมหาวิทยาลัย

เหตุผลที่นิสิตเลือกเรียนภาษาญี่ปุ่นมากที่สุด เรียงจากคำตอบที่มีผู้ตอบมากกว่าร้อยละ 50 คือ ความสนใจในภาษาญี่ปุ่น อยากสนทนาภาษา

ญี่ปุ่นได้ อยากไปเที่ยวญี่ปุ่น อยากอ่านและเขียนภาษาญี่ปุ่นได้ ชอบการ์ตูนญี่ปุ่น และชอบวัฒนธรรมดั้งเดิมของญี่ปุ่น ดังแสดงในตาราง 4

ตาราง 4 เหตุผลที่นิสิตเลือกเรียนภาษาญี่ปุ่น

เหตุผลที่เลือกเรียนภาษาญี่ปุ่น	จำนวนผู้ตอบ (ร้อยละ)
สนใจภาษาญี่ปุ่น	50 (87.7)
อยากสนทนาด้วยภาษาญี่ปุ่นได้	49 (85.9)
อยากไปเที่ยวประเทศญี่ปุ่น	46 (80.7)
อยากอ่านและเขียนภาษาญี่ปุ่นได้	45 (78.9)
ชอบการ์ตูนญี่ปุ่น	39 (68.4)
ชอบวัฒนธรรมดั้งเดิม	29 (50.8)

ตอนที่ 2 ความสัมพันธ์ของปัจจัยและ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาญี่ปุ่น

การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์
ทางการเรียนภาษาญี่ปุ่นในที่นี้ เป็นการศึกษาในเชิง

เปรียบเทียบและหาความสัมพันธ์เพื่อยืนยันความ
แตกต่างของปัจจัยภูมิหลังที่ผู้วิจัยสนใจศึกษา ได้แก่
ระบบรับเข้าศึกษา ผลการเรียนเดิม และประวัติการ
เรียนภาษาญี่ปุ่น ทำการวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบ
กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

1) ระบบรับเข้าศึกษา

ระบบการรับเข้าของนิสิตสาขาวิชา
ภาษาญี่ปุ่นมีทั้งการรับเข้าแบบรับตรง (ก่อนแอด
มิชชั่น) ทั้งแบบระบบโควตา และโครงการเรียนดี การ
รับเข้าด้วยระบบกลาง (แอดมิชชั่น) และการรับเข้า
หลังระบบกลาง (หลังแอดมิชชั่น) ซึ่งเมื่อพิจารณา
เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาญี่ปุ่นของ
นิสิตทั้งสามกลุ่ม ปรากฏผลดังตาราง 5

ตาราง 5 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกับระบบการรับเข้าศึกษา

แหล่งความ แปรปรวน	SS (Sum of Squares)	df (Degree of Freedom)	MS (Mean Square)	F	P-value
ระหว่างกลุ่ม	92.422	2	46.211	2.081	0.134
ภายในกลุ่ม	1198.822	54	22.200		
รวม	1291.245	56			

จากผลการทดสอบพบว่า ค่า P-Value
เท่ากับ 0.134 ซึ่งมากกว่าค่านัยสำคัญทางสถิติ 0.05
หมายความว่าไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ
ทางสถิติ กล่าวคือ ระบบการรับเข้าที่ต่างกันไม่มีผล
ต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาญี่ปุ่นของนิสิต ซึ่ง
หมายถึงว่านิสิตไม่ว่าจะเข้ามาศึกษาจากระบบใด
ก็ตาม ผลการเรียนก็ไม่ได้แตกต่างกันมากนัก

2) ประวัติการเรียนภาษาญี่ปุ่น

จากข้อมูลในตาราง 2 แสดงข้อมูล
ประวัติการเรียนภาษาญี่ปุ่น โดยแบ่งเป็นกลุ่มที่เคย
เรียนและไม่เคยเรียน เมื่อนำมาพิจารณากับผล
สัมฤทธิ์ทางการเรียน แสดงรายละเอียดดังตาราง 6

ตาราง 6 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกับประวัติการเรียนภาษาญี่ปุ่น

	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	Std. Deviation	T	P-value
กลุ่มนิสิตไม่เคยเรียน	21	8.7857	5.06846	.823	.414
กลุ่มนิสิตเคยเรียน	36	9.9028	4.87093		

จากผลการทดสอบดังแสดงในตาราง 6 พบว่า ค่าเฉลี่ยซึ่งได้จากคะแนนที่แปลงมาจากผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของทั้งสองกลุ่มคือ กลุ่มที่เคยเรียนภาษาญี่ปุ่นมาก่อนและไม่เคยเรียนภาษาญี่ปุ่นมาก่อน มีค่าไม่ต่างกันมากนัก และ ค่า P-Value เท่ากับ .414 ซึ่งมากกว่าค่านัยสำคัญทางสถิติ .05 หมายความว่า ความแตกต่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ประวัติการเรียนภาษาญี่ปุ่นที่ต่างกันไม่ได้ทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่างกัน กล่าวคือ ประวัติการเรียนภาษาญี่ปุ่นไม่มีส่วนทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาญี่ปุ่นดี

ไม่ว่านิสิตจะเคยเรียนมาก่อนหรือไม่ก็ได้ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในชั้นปีที่ 1

3) ผลการเรียนในระดับมัธยมศึกษา

ตอนปลาย

ผลการเรียน หรือ เกรดเฉลี่ยสะสมเดิมของนิสิตในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ตาราง 3) ซึ่งได้แบ่งกลุ่มเป็นผลการเรียนระดับต่ำ ระดับกลาง ระดับสูง เมื่อนำมาพิจารณากับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ได้รับในชั้นปีที่ 1 ได้ผลดังแสดงในตาราง 7

ตาราง 7 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกับผลการเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย

แหล่งความแปรปรวน	SS (Sum of Squares)	df (Degree of freedom)	MS (Mean Square)	F	P-value
ระหว่างกลุ่ม	993.004	2	496.502	72.908	.000
ภายในกลุ่ม	367.741	54	6.810		
รวม	1360.746	56			

จากผลการทดสอบพบว่า ค่า P-Value เท่ากับ 0.00 ซึ่งน้อยกว่าค่านัยสำคัญทางสถิติ 0.05 หมายความว่า เกรดเฉลี่ยสะสมเดิมมีส่วนทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาญี่ปุ่นในระดับ

มหาวิทยาลัยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แสดงว่ามีค่าเฉลี่ยอย่างน้อย 1 คู่ที่แตกต่างกัน จึงพิจารณาเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่โดยวิธีของเชฟเฟ (Schaeffé) ต่อไปแสดงดังตาราง 8

ตาราง 8 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ (Schaeffé)

ผลการเรียนเดิม (GPA)	กลุ่ม 2	กลุ่ม 3
กลุ่มที่ 1 ผลการเรียนต่ำ	12.24028*	22.94909*
กลุ่มที่ 2 ผลการเรียนปานกลาง	-	10.70881*
กลุ่มที่ 3 ผลการเรียนสูง	-	-

* นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากการพิจารณาเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ พบว่า นิสิตกลุ่มที่มีผลการเรียนเดิม (เกรดเฉลี่ยสะสม) สูง กลาง และต่ำ ทั้งสามกลุ่มมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 กล่าวคือ

นิสิตที่มีผลการเรียนเดิมต่างกัน ก็มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาญี่ปุ่นแตกต่างกันด้วย แม้ว่าผลการเรียนเดิมนั้นจะเป็นผลการเรียนในแผนการเรียนอื่นที่ไม่ใช่ศิลปภาษาญี่ปุ่นก็ตาม

7. การอภิปรายและสรุปผล

จากการศึกษาปัจจัยภูมิหลัง 3 ด้าน คือ ระบบรับเข้าศึกษา ผลการเรียนเดิมในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และประวัติการเรียนภาษาญี่ปุ่นก่อนเข้าศึกษา ของนิสิตว่ามีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางเรียนภาษาญี่ปุ่น ใน 1 ปีการศึกษา สามารถสรุปผลได้ดังนี้

ปัจจัยที่ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่างกัน	ปัจจัยที่ไม่ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่างกัน
ผลการเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย	ระบบรับเข้าศึกษาประวัติการเรียนภาษาญี่ปุ่น

1) ปัจจัยที่ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่างกัน

ปัจจัยด้านผลการเรียนเดิมในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายสำหรับการใช้ประกอบการพิจารณารับเข้าศึกษานั้นเป็นเครื่องยืนยันที่ดีอีกหนึ่งปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาญี่ปุ่นในระดับมหาวิทยาลัยเช่นกัน กล่าวคือ นิสิตที่มีผลการเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายที่ดี ก็มีแนวโน้มว่าจะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในมหาวิทยาลัยที่ดีด้วย (ในงานวิจัยนี้ได้พิจารณาเฉพาะรายวิชาเอกคือรายวิชาภาษาญี่ปุ่นเท่านั้น) ไม่ว่านิสิตจะได้ผลการเรียนนั้นในแผนการเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการเรียนภาษาหรือภาษาญี่ปุ่นเลยก็ตาม

2) ปัจจัยที่ไม่ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่างกัน

ปัจจัยด้านระบบการรับเข้าศึกษาพบว่า ไม่ว่านิสิตจะเข้ามาศึกษาด้วยระบบการเข้าแบบใดก็ไม่ทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาญี่ปุ่น

ในชั้นปีที่ 1 ต่างกัน แต่หากมาพิจารณาจึงอัตราการออกกลางคัน (drop out) ซึ่งมีนิสิตที่ออกกลางคันไปจำนวนทั้งสิ้น 11 ราย (คิดเป็น ร้อยละ 19.3) ซึ่งเป็นนิสิตที่เข้ามาศึกษาในระบบรับตรง (ก่อน Admission) จำนวน 9 ราย (คิดเป็น ร้อยละ 15.7 ของจำนวนทั้งหมด และเป็นร้อยละ 81.8 ของจำนวนผู้ที่ออกกลางคัน) โดยนิสิตที่พ้นสภาพจากผลการเรียนจำนวน 4 ราย, ย้ายไปศึกษาสาขาวิชาอื่นในมหาวิทยาลัยพะเยา 3 ราย และลาออกเพื่อไปศึกษาต่างสถาบัน 2 ราย ส่วนนิสิตที่เข้าศึกษาในระบบกลาง (Admission) ที่ออกกลางคันเป็นจำนวน 2 ราย (คิดเป็น ร้อยละ 3.5 ของจำนวนทั้งหมด และเป็นร้อยละ 18.2 ของจำนวนผู้ที่ออกกลางคัน) ลาออกไปด้วยเหตุผลทางสุขภาพ 1 ราย และลาออกเพื่อเข้าศึกษาต่างสถาบัน 1 ราย จะเห็นได้ว่าแม้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนิสิตจะไม่ได้แตกต่างกันระหว่างกลุ่มที่รับเข้ามา แต่หากพิจารณาถึงการคงสภาพศึกษาต่ออยู่ในหลักสูตรฯ สำหรับนิสิตที่เข้าศึกษาในปีการศึกษา 2558 ผู้ที่เข้ามาในระบบรับตรงมีอัตราการออกกลางคันมากที่สุด

ปัจจัยด้านประวัติการเรียนภาษาญี่ปุ่น กล่าวคือ นิสิตเคยเรียนมาก่อนเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยหรือไม่ พบว่า นิสิตในกลุ่มทั้งที่เคยเรียนและไม่เคยเรียนภาษาญี่ปุ่นมาก่อนมีผลการเรียนที่ไม่ต่างกัน คือ นิสิตที่เคยเรียนมาแล้วอาจไม่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ต่างจากนิสิตที่ไม่เคยเรียนมาก่อน หลักสูตรภาษาญี่ปุ่น ของคณะศิลปศาสตรมหาวิทยาลัยพะเยา ไม่ได้ระบุว่าผู้เรียนต้องมีพื้นฐานภาษาญี่ปุ่นมาก่อน หลักสูตรฯ เริ่มสอนนิสิตทุกคนเหมือนกัน เริ่มต้นเรียนภาษาญี่ปุ่นพร้อมกัน ซึ่งนิสิตที่ไม่เคยมีพื้นฐานภาษาญี่ปุ่นมาก่อนก็สามารถเรียนได้ดีเมื่อเทียบกับนิสิตที่มีพื้นฐานมาก่อน ในทางตรงข้าม นิสิตที่แม้ว่าจะเคยเรียนมาก่อนก็อาจมีผล

การเรียนรู้ที่ไม่ดีเท่ากับนิสิตที่ไม่เคยเรียนมาก่อนก็เป็นได้ ข้อมูลในส่วนนี้ จะสามารถช่วยลดความกังวลของนิสิตที่ไม่มีพื้นฐานทางภาษาญี่ปุ่นที่เข้ามาศึกษาได้

8. ข้อเสนอแนะ

8.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1) ในการพิจารณาการรับนิสิตเข้าศึกษาครั้งต่อไป อาจต้องพิจารณาผลการเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (เกรดเฉลี่ยสะสม) โดยกำหนดเกรดเฉลี่ยสะสมขั้นต่ำ และให้ผู้เรียนในทุกแผนการศึกษาที่มีความสนใจศึกษาภาษาญี่ปุ่นสามารถเข้าศึกษาตามเกณฑ์ที่มหาวิทยาลัยเป็นผู้กำหนด

2) นิสิตที่เข้ามาศึกษาที่ไม่เคยศึกษาภาษาญี่ปุ่นมาก่อนอาจมีความกังวลในการเรียนร่วมกับนิสิตที่ได้เรียนมาแล้ว ผลการวิจัยนี้จะช่วยให้นิสิต

ดังกล่าวลดความกังวลในการเรียน และจะกระตุ้นให้นิสิตที่เรียนมาแล้วมีความพยายามมากขึ้น

3) การจัดการเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมแก่นิสิตก่อนเข้าศึกษาในปีการศึกษาที่ผ่านมา ได้เน้นที่นิสิตที่ไม่มีพื้นฐานภาษาญี่ปุ่น ควรจัดการเตรียมความพร้อมให้กับนิสิตที่เคยเรียนภาษาญี่ปุ่นมาแล้วด้วย เพื่อเป็นการกระตุ้นให้นิสิตที่เคยเรียนมาแล้วรู้สึกอยากเรียนในเนื้อหาที่เคยเรียนมาแล้ว

8.2 ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1) ควรเก็บข้อมูลระยะยาว แบบต่อเนื่อง เพื่อให้เห็นแนวโน้มในภาพรวมของนิสิตได้ชัดเจนขึ้นกว่านิสิตกลุ่มเดียว

2) ควรมีการเก็บข้อมูลแรงจูงใจ เหตุจูงใจในการเรียน หรือปัจจัยอื่นๆ ที่อาจส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเพิ่มเติม เพื่อให้เห็นข้อมูลในหลายๆ ด้าน

เอกสารอ้างอิง (References)

- [1] กาญจนา แยมเสาชง. (2556). การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนิสิตหลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร. *วารสารวิชาการศิลปะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, ปีที่ 3 (2), หน้า 121-129.
- [2] กาญดา คันสร และธารรัตน์ กิตติตระกูล. (2558). ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนิสิตที่เข้าศึกษา คณะสหเวชศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ระดับปริญญาตรี ปีการศึกษา 2552. *วารสารสารคาม*, ปีที่ 6 (1), หน้า 1-17.
- [3] ชูติกาญจน์ บุญญะธิติสุข. (2546). *การศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาอังกฤษในฐานะภาษาต่างประเทศ ของนิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*. ปริญญาโท กศ.ม. (การอุดมศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- [4] เพียว ดีใจ, พจนีย์ บุญนา, รติมา กานต์ ห้วยหงษ์ทอง, อองาม เปรมสุข และอังสนา อนุชานันท์. (2556). *การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของนักศึกษาระดับปริญญาตรี ประเภทโควตาและการสอบคัดเลือกของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร กรณีศึกษาคณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์*. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.
- [5] สุภาพร คำรศ. (2555). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนิสิตชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยพะเยา*. วิทยานิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยพะเยา.

โคมพัฒน์ ประวัง

หน่วยงานผู้แต่ง : คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

Khommapat Prawang

Affiliation : School of Liberal Arts, University of Phayao

Corresponding e-mail : khoma.pr@gmail.com

การศึกษารูปคำซ้ำที่ปรากฏในสำนวนภาษาญี่ปุ่น

เสกสรรค์ จันทรจำนง

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการปรากฏอยู่ของรูปคำซ้ำในสำนวนภาษาญี่ปุ่นว่ามีเช่นเดียวกันกับที่ปรากฏอยู่ในสำนวนไทยหรือไม่ และ2) ศึกษาการปรากฏอยู่ของรูปคำซ้ำในสำนวนภาษาญี่ปุ่นว่ามีอยู่ในลักษณะหรือรูปแบบใด การวิจัยดำเนินการโดยศึกษารูปคำซ้ำที่พบใน “สำนวนไทย” ซึ่งสง่า (1995) ได้นำเสนอไว้ในหนังสือ “สำนวนไทย” ว่ามี 3 ลักษณะ จากนั้นกำหนดขอบเขตกลุ่มทดลองเพื่อเป็นเป้าหมายในการศึกษา ได้แก่ 「慣用句」 ซึ่งในบทความชิ้นนี้ต่อไปนี้จะเรียกสำนวนญี่ปุ่นจำนวน 4,049 สำนวน ที่รวบรวมมาจากพจนานุกรมสำนวนญี่ปุ่น จำนวน 2 เล่ม ได้แก่ 『日本語の慣用句辞典』 ของ 大谷・米川 (2008) และ 『故事ことわざ・慣用句辞典』 ของ 倉持・阪田 (2010) พจนานุกรมทั้งสองเล่มเป็นพจนานุกรมที่ได้รับการยอมรับและเป็นพจนานุกรมที่นิยมใช้ในการศึกษาเกี่ยวกับสำนวนญี่ปุ่นในประเทศญี่ปุ่น ในขั้นตอนต่อไปได้ทำการศึกษาหาสำนวนญี่ปุ่นที่มีรูปคำซ้ำ และขั้นตอนสุดท้ายทำการวิเคราะห์ลักษณะหรือรูปแบบของรูปคำซ้ำที่ปรากฏอยู่ในสำนวนญี่ปุ่น และสรุปผลการศึกษา โดยผลการศึกษาของการวิจัยในครั้งนี้ พบว่าใน “สำนวนญี่ปุ่น” จำนวน 4,049 สำนวนนั้นมี “สำนวนญี่ปุ่น” ที่ไม่มีรูปคำซ้ำปรากฏอยู่เป็นจำนวนมากถึง 3,909 สำนวน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 96.54 ในขณะที่มี “สำนวนญี่ปุ่น” ที่มีรูปคำซ้ำปรากฏอยู่นั้นมีเพียง 140 สำนวน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 3.46 เท่านั้น โดยสำนวนญี่ปุ่นที่มีรูปคำซ้ำปรากฏอยู่นั้น เมื่อวิเคราะห์ลักษณะหรือรูปแบบของสำนวนแล้ว มีทั้งที่เป็นสำนวนรูปแบบบอกเล่า สำนวนรูปแบบคำถาม และสำนวนรูปแบบปฏิเสธ จึงพอจะอภิปรายสรุปผลได้ว่า มีการปรากฏอยู่ของรูปคำซ้ำในสำนวนภาษาญี่ปุ่นจริง แต่ไม่มีปริมาณมากพอที่จะกล่าวได้ว่ารูปคำซ้ำนั้นเป็นลักษณะโดดเด่นของ “สำนวนญี่ปุ่น”

คำ

สำคัญ

สำนวนญี่ปุ่น
(慣用句), สำนวน
ไทย, รูปคำซ้ำ
(反復)

A Study of Repeated Words in Japanese Idioms

Seksan Chantarachamnong

Abstract

This research aims to 1) study the existence of repetition which exist in “SAMNUAN” (Thai Idiom) of Thai language that actually also exists in “KANYOOKU” (Japanese Idiom) of Japanese Language or not. 2) To study the figure of the existence of repetition which appears in the “KANYOOKU” of Japanese. The research was conducted in the first step through studying of the pattern of repetition found in the “SAMNUAN” that Sanga (1995) was presented in “Thai idioms”. Then, set the boundary of the experimental group as the study goal. It is 4,049 expressions of “KANYOOKU” that is a collection from 2 good reputed and popular “KANYOOKU” dictionaries are widely accepted for the study of “KANYOOKU” in Japan. That is the 『日本語の慣用句辞典』 dictionary of Ootani, Yonekawa (2008) and the 『故事ことわざ・慣用句辞典』 dictionary of Kuramochi, Sakata (2008). In the final step, make the conclusion of the figure of “KANYOOKU” with the use of repetition and summary of results. The results of this research show that in the 4,049 expressions of “KANYOOKU”, there are expressions of “KANYOOKU” that do not have the use of repetition of up to 3,909 expressions, or 96.54 percent. And there is only a few of expressions of “KANYOOKU” just 140 expressions, which is 3.46 percent, have the use of repetition, but not enough to say that it is a dominant feature of “KANYOOKU”.

Key words

“KANYOOKU”
(慣用句),
“SAMNUAN” (Thai
Idiom), Use of
repetition

1. บทนำ

คำว่า「慣用句」นั้น เมื่อแปลเป็นภาษาอังกฤษจะตรงกับคำว่า “Idiom” และเมื่อแปลเป็นภาษาไทยจะตรงกับคำว่า “สำนวน” チャンタラチャムノング (2014) ได้ทำการศึกษาความหมายและคำจำกัดความของ「慣用句」หรือที่ในงานวิจัยชิ้นนี้ต่อไปนี้จะเรียกว่า “สำนวนญี่ปุ่น” และคำจำกัดความของ “สำนวน” ของภาษาไทย ซึ่งต่อไปนี้จะเรียกว่า “สำนวนไทย” เพื่อค้นหาความเหมือนและความต่างกันของคำจำกัดความของหน่วยภาษาทั้งสอง ซึ่งถูกกล่าวว่าเป็นหน่วยภาษาประเภท idiom expression เหมือนกัน การศึกษาทำโดยการรวบรวมความหมาย

รวมถึงคำจำกัดความของ “สำนวนญี่ปุ่น” และ “สำนวนไทย” ที่ถูกแปลและถูกนิยามไว้อย่างหลากหลายโดยนักวิชาการทางด้านภาษาญี่ปุ่นและนักวิชาการทางด้านภาษาไทย จากนั้นนำข้อมูลทั้งหลายที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อจัดแบ่งความหมายตามลักษณะทางภาษาศาสตร์ โดยแบ่งออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่ ด้านสัทวิทยา ด้านวิทยาหน่วยคำ ด้านวากยสัมพันธ์ ด้านอรรถศาสตร์ และด้านวัจนปฏิบัติศาสตร์ และในขั้นตอนสุดท้าย นำข้อมูลที่ถูกวิเคราะห์และถูกจัดแบ่งแล้วมาเปรียบเทียบกับที่ละด้านจนครบทั้ง 5 ด้าน เพื่อหาความเหมือนและความต่างกันในแต่ละด้าน

ตารางที่ 1 ตารางสรุปลักษณะของ “สำนวนญี่ปุ่น” และ “สำนวนไทย” สำนวน” 5 ด้าน

	特徴の記述	日本語の慣用句	タイ語の samnuan
音韻論的な面	押韻的な特徴がある	×	○
形態論的な面	2 つ以上の単語から成る	○	×
	全体で一つの単位をなす	○	○
統語論的な面	文法的でない結合が見られる	○	○
	結合が強固で影響されにくい	○	○
意味論的な面	一定の特別な意味を担っている	○	○
	理解するのに特別な知識がいる	○	○
	語義の総和と異なる意味を持つ	○	○
用語論的な面	比喩的な意味を表しうる	○	○
	策略的な話しことばである	×	○
	直接的でない話し方である	×	○

(チャンタラチャムノング 2014)

จากการศึกษาเชิงเปรียบเทียบในครั้งนั้นพบว่า “สำนวนญี่ปุ่น” และ “สำนวนไทย” มีความเหมือนกันหลายลักษณะในด้านวากยสัมพันธ์ และด้านอรรถศาสตร์ ได้แก่

1) มีลักษณะการเรียงคำที่ไม่เป็นไปตามหลักไวยากรณ์เช่นเดียวกัน

2) มีลักษณะการเรียงคำที่กำหนดตำแหน่งของคำไว้อย่างตายตัว ไม่สามารถสลับหรือสับเปลี่ยนตำแหน่งของคำได้เช่นเดียวกัน

3) มีลักษณะการแสดงความหมายที่เป็นความหมายเฉพาะหรือเป็นความหมายพิเศษเช่นเดียวกัน

4) มีลักษณะที่ต้องการหรือต้องมีความรู้เฉพาะ เช่น ความรู้เกี่ยวกับภูมิหลังทางสังคม ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมประจำชาตินั้นๆ ประกอบ เพื่อการตีความหรือทำความเข้าใจความหมายของสำนวนเช่นเดียวกัน

และ 5) มีลักษณะการแสดงความหมายที่ไม่เป็นไปตามความหมายเดิมของคำที่มาประกอบร้อยเรียงกันขึ้นเช่นเดียวกัน

ในขณะที่เดียวกันก็พบว่ามีความแตกต่างกันหลายลักษณะด้วยเช่นกัน ได้แก่ ด้านสัทวิทยา มีข้อมูลที่ทำให้คำจำกัดความว่า “สำนวนไทย” เป็นหน่วยภาษาที่มีลักษณะสละสลวย ด้วยเทคนิคการใช้รูปคำซ้ำและการใช้คำคล้องจองทำให้เกิดความไพเราะ จดจำง่าย และในด้านวัจนปฏิบัติศาสตร์ มีข้อมูลที่ทำให้คำจำกัดความว่า “สำนวนไทย” เป็นหน่วยภาษาที่มีลักษณะของการใช้ภาษาอย่างมีกลวิธี มีลักษณะการใช้ภาษาแสดงเนื้อหาเชิงสนทนาอย่างอ้อมๆ ไม่ตรงไปตรงมา ซึ่งคำจำกัดความทั้งหลายที่กล่าวมานี้ ไม่มีนิยามไว้ในความหมายหรือคำจำกัดความของ “สำนวนญี่ปุ่น”

นอกจากนี้ ในด้านวิทยาหน่วยคำ ก็มีคำจำกัดความที่กล่าวถึง “สำนวนญี่ปุ่น” ว่าเป็นหน่วยภาษาที่เกิดจากการรวมตัวกันของคำตั้งแต่ 2 คำขึ้นไป ซึ่งลักษณะดังกล่าวไม่มีนิยามไว้ในคำจำกัดความของ “สำนวนไทย” จากการศึกษาเชิงเปรียบเทียบในครั้งนี้ จึงพอจะสรุปได้ว่า “สำนวนญี่ปุ่น” และ “สำนวนไทย” ถึงแม้ว่าจะเป็น หน่วยภาษาประเภท idiom expression เหมือนกันก็ตาม แต่ก็มีทั้งความเหมือนและความแตกต่างกันในหลายลักษณะ

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 ศึกษาการปรากฏอยู่ของรูปคำซ้ำในสำนวนภาษาญี่ปุ่นว่ามีเช่นเดียวกันกับที่ปรากฏอยู่ใน

สำนวนไทยหรือไม่

2.2 ศึกษาการปรากฏอยู่ของการใช้คำซ้ำในสำนวนภาษาญี่ปุ่นว่ามีรูปแบบใด

3. แนวคิดรูปแบบการใช้คำซ้ำในสำนวนไทย

ในส่วนของสำนวนไทยนั้น งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสำนวนไทยมีอยู่ค่อนข้างน้อย ข้อมูลเกี่ยวกับคำนิยามรวมไปถึงลักษณะหรือรูปแบบของสำนวนไทยนั้นถูกเผยแพร่ผ่านเอกสารประกอบการสอนหนังสือและตำราเป็นส่วนใหญ่

จากการรวบรวมข้อมูลเพื่อศึกษาความหมายรวมถึงคำจำกัดความของ “สำนวนญี่ปุ่น” และ “สำนวนไทย” ของ ชันตราชาญมโนง ในปี 2014 พบข้อมูลที่แสดงถึงลักษณะโดดเด่นของสำนวนไทยหลายประการ หนึ่งในนั้นได้แก่ คำนิยามที่กล่าวไว้ว่า สำนวนไทยมีความสละสลวยอันเกิดจากการใช้รูปคำซ้ำและคำคล้องจอง ยิ่งไปกว่านั้น ยังมีคำอธิบายกล่าวต่อไปอีกว่า การใช้รูปคำซ้ำและคำคล้องจองในสำนวนไทยนั้น ไม่ใช่เพียงวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดประโยชน์ในแง่ของความไพเราะสวยงามทางภาษาเท่านั้น แต่ยังเป็นกลวิธีการใช้ภาษาที่ทำให้ติดปากติดหู กล่าวคือรูปคำซ้ำและคำคล้องจองนั้น ทำให้สามารถจดจำสำนวนเหล่านั้นได้ง่ายดายอีกด้วย (ประภาศรี, 1995) สำหรับ “สำนวนญี่ปุ่น” นั้น ถึงแม้ว่าจากการศึกษาคำจำกัดความที่ผ่านมาจะไม่พบความหมายหรือคำจำกัดความที่แสดงว่าใน “สำนวนญี่ปุ่น” มีลักษณะการใช้รูปคำซ้ำและคำคล้องจอง แต่ผู้วิจัยคิดว่า การไม่พบความหมายหรือคำจำกัดความดังกล่าวนี้ ยังไม่สามารถสรุปได้อย่างชัดเจนว่าใน “สำนวนญี่ปุ่น” ไม่มีลักษณะดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเห็นว่าการศึกษารูปคำซ้ำที่ปรากฏใน “สำนวนญี่ปุ่น” นั้นเป็นสิ่งจำเป็น เพราะจะทำให้การศึกษาเกี่ยวกับ “สำนวนญี่ปุ่น”

นั้นมีความลุ่มลึกมากยิ่งขึ้น และทำให้เกิดเข้าใจในลักษณะของ “สำนวนญี่ปุ่น” มากยิ่งขึ้น

รูปคำซ้ำใน “สำนวนไทย” นั้น ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดรูปแบบการใช้คำซ้ำ ที่สง่า (1995) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “สำนวนไทย” เป็นพื้นฐาน สง่า (1995) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “สำนวนไทย” ว่า “สำนวนไทย” นั้นมีลักษณะสละสลวย มีการใช้ศิลปะทางภาษา ได้แก่ การใช้คำคล้องจอง การใช้คำซ้ำ ทำให้เกิดความไพเราะ นอกจากนี้ ยังมีลักษณะของการใช้ภาษาอย่างมีกลวิธี มีการใช้ภาษาแสดงเนื้อหาเชิงสนทนาอย่างอ้อมๆ ไม่ตรงไปตรงมา ในส่วนของศิลปะทางภาษาของ “สำนวนไทย” นั้น สง่า (1995) ได้แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่

- 1) การใช้เสียงคล้องจองในส่วนพยัญชนะระหว่างคำ 「頭韻」
- 2) การใช้เสียงคล้องจองในส่วนสระระหว่างคำ 「脚韻」
- 3) การใช้คำซ้ำภายในสำนวน 「反復」

4. การศึกษาเกี่ยวกับสำนวนญี่ปุ่น

งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับ “สำนวนญี่ปุ่น” จนถึงปัจจุบันนี้มีเป็นจำนวนมาก โดยงานวิจัยส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นศึกษาในด้านของความหมาย (意味論) ของ “สำนวนญี่ปุ่น” สำนวนต่างๆ ในขณะที่การศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับคำจำกัดความ และโครงสร้างการเรียงคำมิได้เห็นเพียงประปราย 宮地 (1977, 1982) และ 森田 (1985) ได้ศึกษาเกี่ยวกับประเภท ลักษณะ และโครงสร้างการเรียงคำของ “สำนวนญี่ปุ่น” ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้ข้อมูลที่ 宮地 (1977, 1982) และ 森田 (1985) นำเสนอเป็นพื้นฐานในการศึกษาวิจัยครั้งนี้

เกี่ยวกับสำนวนญี่ปุ่นนั้น มีการทำวิจัยมากมายตลอดระยะเวลากว่า 80 ปีที่ผ่านมา ข้อมูล

จากงานวิจัยเรื่อง 「日本語の慣用句に関する研究の概観」 ของ 呉琳 (Wu Len) ที่ถูกตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสาร 『日中語彙研究』 ในปี 2016 ได้รายงานไว้ว่า มีการวิจัยเกี่ยวกับเรื่องของ “สำนวนญี่ปุ่น” นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1942 เป็นต้นมา 呉琳 (Wu Len, 2016) ได้ศึกษาและวิเคราะห์ลักษณะของงานวิจัยที่เกี่ยวกับสำนวนญี่ปุ่น โดยออกแบ่งเป็น 5 ช่วงเวลา ดังนี้

1) ช่วงแรกหรือช่วงต้นกล้า ช่วงเวลานี้นับปี ค.ศ. 1942 เป็นปีเริ่มต้น ในช่วงนี้นักวิชาการที่โดดเด่นที่ทำการศึกษเกี่ยวกับ “สำนวนญี่ปุ่น” นั้น ได้แก่ 白石大二

2) ช่วงที่สอง 呉琳 (Wu Len, 2016) กล่าวว่าช่วงเวลาแห่งการสืบค้นหาคำตอบ โดยนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1970 นักวิชาการที่โดดเด่นที่ทำการศึกษเกี่ยวกับสำนวนญี่ปุ่นในช่วงนี้ ได้แก่ 宮地裕

3) ช่วงที่สามหรือช่วงแห่งการก่อตัวเป็นรูปเป็นร่าง นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1980 ในช่วงนี้งานวิจัยเริ่มเน้นไปที่การศึกษาชนิดของคำที่มาประกอบกันอยู่ใน “สำนวนญี่ปุ่น” และโครงสร้างของ “สำนวนญี่ปุ่น”

4) ช่วงที่สี่หรือช่วงแห่งการเติบโต นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1990 งานวิจัยเริ่มศึกษาในเชิงเปรียบเทียบกับภาษาต่างประเทศ มีการศึกษาในด้านความหมาย (意味論) ของ “สำนวนญี่ปุ่น” มากขึ้น

5) และช่วงที่ห้าหรือช่วงแห่งการพัฒนา คือนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 2000 เป็นต้นมา งานวิจัยเริ่มเน้นไปที่การศึกษาเกี่ยวกับการเก็บข้อมูลและการสืบค้นข้อมูลของ “สำนวนญี่ปุ่น” ผ่านฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ในรูปแบบต่างๆ

และในปัจจุบันการวิจัยเกี่ยวกับ “สำนวนญี่ปุ่น” ก็ยังคงดำเนินต่อไปในหลากหลายด้านและมุมมองอย่างต่อเนื่อง

宮地 (1977, 1982) ได้ศึกษาเกี่ยวกับประเภทของ “สำนวนญี่ปุ่น” โดยแบ่งตามลักษณะของความหมายที่แสดงออกมา จากการศึกษาตามทฤษฎีของ 宮地 (1977, 1982) ทำให้สามารถแบ่ง “สำนวนญี่ปุ่น” ได้ออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ๆ คือ

1) 「連語の慣用句」 คือ “สำนวนญี่ปุ่น” ซึ่งมีลักษณะเป็นวลีที่มีคำมากกว่า 2 คำขึ้นไปมาประกอบกัน มีลักษณะการเรียงคำที่ถูกกำหนดตำแหน่งไว้อย่างตายตัว และแสดงความหมายแบบพิเศษ

2) 「比喩的慣用句」 คือ “สำนวนญี่ปุ่น” ซึ่งมีลักษณะเป็นวลีที่มีคำมากกว่า 2 คำขึ้นไปมาประกอบกัน มีลักษณะการเรียงคำที่ถูกกำหนดตำแหน่งไว้อย่างตายตัว และแสดงความหมายแบบพิเศษเป็นเชิงอุปมาอุปไมย

โดยในประเภทที่ 2) 「比喩的慣用句」 นี้ยังสามารถแบ่งย่อยได้อีกสองประเภท ได้แก่

2.1) 「直喩的慣用句」 คือ

“สำนวนญี่ปุ่น” ซึ่งแสดงความหมายแบบพิเศษเป็น “เชิงอุปมาอุปไมยแบบเปรียบเทียบ”

และ 2.2) 「隠喩的慣用句」

คือ “สำนวนญี่ปุ่น” ซึ่งแสดงความหมายแบบพิเศษเป็น “เชิงอุปมาอุปไมยแบบเปรียบเทียบ”

นอกจากนี้ 宮地 (1977, 1982) ยังได้ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะโครงสร้างและประเภทของคำที่มาประกอบกันเป็น “สำนวนญี่ปุ่น” ซึ่ง จากการศึกษาของ 宮地 (1977, 1982) พบว่า “สำนวนญี่ปุ่น” สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่ม ตามประเภทของคำที่มาประกอบกัน ได้แก่

1) 「動詞慣用句」 คือ “สำนวนญี่ปุ่น” ที่มีสภาพเป็นกริยวลี

2) 「形容詞慣用句」 คือ “สำนวนญี่ปุ่น” ที่มีสภาพเป็นคุณศัพท์วลี

3) 「名詞慣用句」 คือ “สำนวนญี่ปุ่น” ที่มีสภาพเป็นนามวลี

และ 4) อื่นๆ คือ “สำนวนญี่ปุ่น” ที่มีสภาพเป็นกลุ่มคำที่มาประกอบกัน ไม่มีสภาพเป็นวลีหรือหรือประโยค ยกตัวอย่างเช่น รูปแบบ [นาม+นาม] รูปแบบ [นาม+_レ+นาม] รูปแบบ [นาม+_カ+นาม+_カ] เป็นต้น

ซึ่งต่อมา 森田 (1985) ได้ทำการศึกษา “สำนวนญี่ปุ่น” โดยมุ่งเน้นวิเคราะห์รูปแบบของ 「動詞慣用句」 คือ “สำนวนญี่ปุ่น” ที่มีสภาพเป็นกริยวลี เพิ่มเติมต่อเนื่องจากที่ 宮地 (1977, 1982) ได้ศึกษาเอาไว้ จากการศึกษาเพิ่มเติมของ 森田 (1985) ทำให้เกิดแนวคิดใหม่ คือ การแบ่งประเภทของ 「動詞慣用句」 ตามลักษณะโครงสร้างที่มีความละเอียดเป็นอย่างมาก โดยสามารถแบ่งออกได้ถึง 7 รูปแบบ ได้แก่

1) รูปแบบ [นาม+_カ+นาม+_レ+กริยา]

2) รูปแบบ [นาม+_レ+นาม+_カ+กริยา]

3) รูปแบบ [นาม+_カ+นาม+_レ+กริยา]

4) รูปแบบ [นาม+_レ+นาม+_カ+กริยา]

5) รูปแบบ [นาม+_デ+นาม+_カ+กริยา]

6) รูปแบบ [นาม+_モ+นาม+_モ+กริยา]

และ 7) รูปแบบ [นาม+_レ_モ+นาม+_レ_モ+กริยา] รูปปฏิเสธ

และภายหลัง 宮地 (1999) ก็ได้ทำการศึกษาลักษณะของ “สำนวนญี่ปุ่น” เพิ่มเติม และนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าว่า “สำนวนญี่ปุ่น” นั้นมีลักษณะที่เป็น

1) 「否定形式慣用句」 คือ “สำนวนญี่ปุ่น” ที่เป็นรูปปฏิเสธ ซึ่งมีจำนวนปริมาณที่ค่อนข้างมาก

2) 「かさね形式慣用句」 คือ “สำนวนญี่ปุ่น” ที่มีลักษณะการใช้คำซ้ำ ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนหนึ่ง

ในการนำเสนอข้อมูลดังกล่าวข้างต้น 宮地 (1999) ได้เพียงแค่นำเสนอแนวคิด และทำการยกตัวอย่างสำนวนที่มีลักษณะเป็น「否定形式慣用句」และ「かさね形式慣用句」ประกอบเท่านั้น แต่ไม่ได้นำเสนอจำนวนที่แน่นอน และรูปแบบของสำนวน จึงทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจ และมีความตั้งใจที่จะศึกษาต่อยอดหาผลสรุปของข้อมูลดังกล่าวเพิ่มเติม เพื่อสนับสนุนการมีอยู่ของรูปคำซ้ำที่ปรากฏใน “สำนวนญี่ปุ่น” ให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

5. วิธีการวิจัย

5.1 ศึกษารูปแบบการใช้คำซ้ำที่พบใน “สำนวนไทย” ของภาษาไทยที่สง่า (2538) ได้นำเสนอไว้ในหนังสือ “สำนวนไทย” ว่ามี 3 ลักษณะ ได้แก่

- 1) การใช้เสียงคล้องจองในส่วนพยัญชนะระหว่างคำ「頭韻」
- 2) การใช้เสียงคล้องจองในส่วนสระระหว่างคำ「脚韻」
- 3) การใช้คำซ้ำภายในสำนวน「反復」

5.2 กำหนดขอบเขตกลุ่มทดลองเป็น “สำนวนญี่ปุ่น” จำนวน 4,049 สำนวน โดยรวบรวมจากพจนานุกรม “สำนวนญี่ปุ่น” จำนวน 2 เล่ม ที่ได้รับความนิยมและเป็นที่ยอมรับในการใช้ศึกษา “สำนวนญี่ปุ่น” ได้แก่

『日本語の慣用句辞典』ของ 大谷・米川 (2008)

และ『故事ことわざ・慣用句辞典』ของ 倉持・阪田 (2010)

5.3 ศึกษาหา “สำนวนญี่ปุ่น” จากกลุ่มทดลองที่มีลักษณะตรงกับรูปแบบการใช้คำซ้ำ ที่พบใน “สำนวนไทย” ที่สง่า (2538) ได้นำเสนอไว้ใน

หนังสือ “สำนวนไทย”

5.4 ทำการเทียบค่าของจำนวน “สำนวนญี่ปุ่น” ที่มีลักษณะตรงกับรูปแบบการใช้คำซ้ำที่พบใน “สำนวนไทย” ที่สง่า (2538) ได้นำเสนอไว้ในหนังสือ “สำนวนไทย” เป็นร้อยละ จัดแบ่งกลุ่ม และสรุปผลการศึกษา

6. ผลการศึกษา

เมื่อทำการศึกษาหา “สำนวนญี่ปุ่น” ที่มีลักษณะรูปแบบการใช้คำซ้ำ ที่เหมือนกันกับที่พบใน “สำนวนไทย” ที่สง่า (2538) ได้นำเสนอไว้ในหนังสือ “สำนวนไทย” จากกลุ่มทดลองพบว่า

1) “สำนวนญี่ปุ่น” จำนวน 3,909 สำนวน ไม่มีรูปแบบการใช้คำซ้ำ「反復」ปรากฏอยู่ในสำนวน ยกตัวอย่างเช่น “สำนวนญี่ปุ่น” ต่อไปนี้

「愛敬を振りまく」・「赤子の手を捻る」・「衣鉢を継ぐ」・「大船に乗ったよう」・「御茶の子さいさい」・「数え切れない」・「青くなる」・「垣を作る」・「氣に留める」・「手を変え品を変え」・「頭が古い」・「受けがいい」・「風向きが悪い」・「明後日の方」・「御の字」・「数の内」 เป็นต้น

2) พบ “สำนวนญี่ปุ่น” จำนวน 140 สำนวน มีการใช้คำซ้ำ「反復」ภายในสำนวน ยกตัวอย่างเช่น

「あの手この手」・「うの且たかの且」・「足のむくまま気のむくまま」・「することなすこと」・「あれぞこれぞ」・「一にも二にも」・「平気の平左」・「青息吐息」・「五十歩百歩」・「手とり足とり」・「入れ替わり立ち替わり」・「手を替え品を替え」 เป็นต้น

นอกจากนี้ จากการศึกษา ยังพบลักษณะของการใช้คำซ้ำใน “สำนวนญี่ปุ่น” หลายรูปแบบ ได้แก่

1) “สำนวนญี่ปุ่น” ที่มีลักษณะการใช้คำซ้ำแบบบอกเล่า

2) “สำนวนญี่ปุ่น” ที่มีลักษณะการใช้คำซ้ำแบบคำถาม

3) “สำนวนญี่ปุ่น” ที่มีลักษณะการใช้คำซ้ำแบบปฏิเสธ

ยกตัวอย่าง “สำนวนญี่ปุ่น” ที่มีลักษณะการใช้คำซ้ำแบบบอกเล่า เช่น

「選り取り見取り」・「雨につけ風につけ」・「寄ると触ると」・「雨が降ろうが槍が降ろうが」・「待てど暮らせど」・「よりによって」・「羞のみ羞のまま」 เป็นต้น

“สำนวนญี่ปุ่น” ที่มีลักษณะการใช้คำซ้ำแบบคำถาม เช่น

「のるかそるか」・「一か八か」・「夢か現か」 เป็นต้น

และ“สำนวนญี่ปุ่น” ที่มีลักษณะการใช้คำซ้ำแบบปฏิเสธ เช่น

「知らず知らず」・「人を人とも思わない」・「根も葉もない」・「元も子もない」・「身もふたもない」・「影も形もない」・「縁もゆかりもない」・「見栄も外聞もない」・「ネタも仕掛けもない」・「身も世もない」・「血も涙もない」・「一も二もなく」・「海のものとも山のものともつかない」・「にっちもさっちもいかない」・「うんともすんとも」・「押しも押されもしない」・「毒にも薬にもならない」・「手も足も出ない」・「味もそっけもない」・「死んでも死にきれない」・「似ても似つかない」 เป็นต้น

7. การอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาในครั้งนี้พบว่า การใช้คำซ้ำที่สามารถพบมากใน “สำนวนไทย” จนทำให้กล่าวได้ว่าเป็นลักษณะที่โดดเด่นของ “สำนวนไทย” นั้น มีให้

เห็นอยู่บ้างใน “สำนวนญี่ปุ่น” ตามที่ 宮地 (1999) ได้นำเสนอไว้ โดยมีจำนวนเพียงแค่ 140 สำนวนคิดเป็นร้อยละ 3.46 เท่านั้น ซึ่งปริมาณที่น้อยดังกล่าว น่าจะพอกล่าวได้ว่าการใช้คำซ้ำ「反復」นั้น ไม่ได้เป็นลักษณะเด่นของ “สำนวนญี่ปุ่น” นอกจากนี้จากการศึกษายังพบว่ารูปแบบของการใช้คำซ้ำใน “สำนวนญี่ปุ่น” นั้นมีหลายลักษณะหลายรูปแบบ ได้แก่ “สำนวนญี่ปุ่น” ที่มีลักษณะการใช้คำซ้ำแบบบอกเล่า และ “สำนวนญี่ปุ่น” ที่มีลักษณะการใช้คำซ้ำแบบปฏิเสธ

อีกทั้ง จากการศึกษาในครั้งนี้ยังพบอีกว่ามี “สำนวนญี่ปุ่น” ที่มีการใช้คำซึ่งมีพยัญชนะต้นคำซ้ำกัน เช่น「とるものもととりあえず」・「空けの空ん八」 เป็นต้น และมี “สำนวนญี่ปุ่น” ที่มีการใช้คำซึ่งมีพยัญชนะท้ายคำซ้ำกันอยู่อีกเป็นจำนวนหนึ่ง เช่น「恨み辛み」・「至れり尽せり」・「踏んだり蹴ったり」・「似たりよったり」・「願ったり叶ったり」・「ためつすがめつ」・「もちつもたれつ」・「煮ても焼いても食わない」・「寝ても覚めても」・「やせても枯れても」・「うまづたゆまづ」・「負けず劣らず」・「あたらずさわらず」・「つかず離れず」・「思わず知らず」・「鳴かず飛ばず」・「言わず語らず」・「痛し痒し」 เป็นต้น ซึ่งเป็นจุดที่น่าสนใจและควรศึกษาในโอกาสต่อไปว่า ลักษณะการใช้คำซึ่งมีพยัญชนะต้นซ้ำกัน และการใช้คำซึ่งมีพยัญชนะท้ายคำซ้ำกันดังกล่าว นั้น จะสามารถจัดเป็นศิลปะทางภาษา คือการใช้เสียงคล้องจองในส่วนพยัญชนะระหว่างคำ「頭韻」และการใช้เสียงคล้องจองในส่วนสระระหว่างคำ「脚韻」 ได้หรือไม่อย่างไร

เอกสารอ้างอิง (References)

- [1] สง่า กาญจนาคพันธุ์. (1995). *สำนวนไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์กรุงเทพรวมสาส์น.
- [2] ประภาศรี สีหอำไพ. (1995). *วัฒนธรรมทางภาษา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [3] 呉琳 [Wu Len] (2016). 「日本語の慣用句に関する研究の概観」『日中語彙研究』 6号 愛知大学中日大辞典編集部, pp. 87-105.
- [4] ชันตราชาฌมนอง เซ็กซาน (2014). 「タイ語の「samnuan」の定義について—日本語の慣用句との対応から—」『国語国文学』 56 号別府大学, pp.1-10.
- [5] 宮地裕 (1997). 「慣用句と連語成句」『日本語教育』 33 号日本語教育学会, pp. 73-81.
- [6] 宮地裕 (1982). 「慣用句解説」『慣用句の意味用法』明治書院, pp. 237-265.
- [7] 宮地裕 (1999). 「慣用句の表現」『敬語・慣用句表現論—現代語の文法と表現の研 (2) 』文化庁 明治書院, pp. 213-339.
- [8] 森田良行 (1985). 「動詞慣用句」『日本語学』 1月号 vol. 4明治書院, pp.37-44.
- [9] 大谷伊都子・米川明彦 (2008). 『日本語慣用句辞典』三省堂.
- [10] 倉持保男・阪田雪子 (2010). 『故事ことわざ・慣用句辞典』東京堂.

เสกสรร จันทรจ้านง

หน่วยงานผู้แต่ง : คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ บพิตรพิมุข จักรวรรดิ
Seksan Chantarachamnong

Affiliation : Faculty of Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Rattanakosin
Borpitpimik Chakrawad

Corresponding e-mail : seksan.c@rmutr.ac.th

การศึกษาความเชื่อของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย ที่มีต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่น

อัจฉรา อังตระกูล

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเชื่อของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยที่มีต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่น และเพื่อเปรียบเทียบความเชื่อที่มีต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่นของผู้เรียนที่มีผลการเรียนแตกต่างกัน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามเกี่ยวกับความเชื่อ โดยอ้างอิงจากแบบสอบถามเกี่ยวกับความเชื่อในการเรียนภาษาที่สองของ Horwitz (1985, 1987, 1988) กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาเป็นผู้เรียนหลักสูตรภาษาญี่ปุ่นชั้นปีที่ 3 และ ชั้นปีที่ 4 จำนวน 50 คน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ความแปรปรวน (Analysis of Variance)

ผลการศึกษาพบว่า 1) กลุ่มตัวอย่างมีความเชื่อด้านความถนัดที่มีต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่น มีค่าเฉลี่ย 2.95 อยู่ในระดับปานกลาง 2) ความเชื่อด้านความยากง่ายที่มีต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่น มีค่าเฉลี่ย 3.09 อยู่ในระดับปานกลาง 3) ความเชื่อด้านธรรมชาติของการอ่านภาษาญี่ปุ่น มีค่าเฉลี่ย 3.73 อยู่ในระดับมาก 4) ความเชื่อด้านกลยุทธ์ในการเรียน การอ่านและการสื่อสาร มีค่าเฉลี่ย 3.59 อยู่ในระดับมาก และ 5) ความเชื่อด้านแรงจูงใจและความคาดหวังในการอ่านภาษาญี่ปุ่น มีค่าเฉลี่ย 3.55 อยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบหาความแตกต่างของกลุ่มตัวอย่างที่มีผลการเรียนต่างกับค่าเฉลี่ยของความเชื่อแต่ละด้านโดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนพบว่า ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 0.01

คำ

สำคัญ

ความเชื่อ, ผู้เรียน,
ภาษาญี่ปุ่น, การอ่าน

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อของผู้เรียนและผู้สอนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยที่มีต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่น (A Comparative Study of Non-native Japanese Learners' and Lecturers' Beliefs in Japanese Reading) ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยนครสวรรค์

A Study of Non-native Japanese Learners' Beliefs in Japanese Reading

Atchara Aungtrakul

Abstract

The purpose of the research was to study beliefs of non-native Japanese learners in Japanese reading. The participants were 50 non-native Japanese learners. The research instrument used in this study were questionnaires. The collected data were analyzed by descriptive statistics: frequency of distribution, percentages, mean, standard deviation and one way ANOVA. The research findings were as follows: 1) The beliefs towards Japanese reading aptitude were at a moderate level ($\bar{x}=2.95$). 2) The beliefs towards difficulty in Japanese reading were at a moderate level ($\bar{x}=3.09$). 3) The beliefs towards nature of Japanese reading were high at the level ($\bar{x}=3.73$). 4) The beliefs towards learning of Japanese reading strategies and communication were high at the level ($\bar{x}=3.59$) and 5) The beliefs towards motivation and expectations of Japanese reading were high at the level ($\bar{x}=3.55$). The analysis of the data in comparing the grade point average and beliefs in Japanese reading was not statistically significant difference at the 0.01 level.

Key words

beliefs, learners,
Japanese, reading

1. บทนำ

ในการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศนั้น การศึกษาความเชื่อ (beliefs) ของผู้เรียนถือว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากความเชื่อของผู้เรียนเป็นสิ่งที่มียุทธศาสตร์ต่อพฤติกรรมการเรียน อีกทั้ง ยังมีความสัมพันธ์กับกลยุทธ์ที่ผู้เรียนเลือกใช้ รวมถึงมีผลต่อการควบคุมตนเองในการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศนั้นๆ ของผู้เรียนด้วย (Horwitz, 1987, pp.119-120)

ทั้งนี้ แนวคิดในการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งมุ่งเน้นการให้ความสำคัญกับ “ผู้เรียน” เป็นหลัก โดย “ครู” จะเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ “facilitator” หรือ “ผู้ชี้แนะ” เท่านั้น ฉะนั้น ในการวางแผนการจัดการเรียนการสอนจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้สอนจะต้องทราบข้อมูลต่างๆ ของผู้เรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในเรื่องของความเชื่อของผู้เรียน รวมไปถึงความต้องการของผู้เรียน เนื่องจากหากผู้เรียนมีความเชื่อที่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนการสอน หรือหากผู้เรียนและผู้สอนมีความเชื่อที่ขัดแย้งกัน ผู้สอนจะได้หาวิธีการชี้แนะแนวทางหรือปรับเปลี่ยนวิธีการสอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจร่วมกันซึ่งจะยังผลไปสู่การจัดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพมากขึ้นต่อไป

จากความสำคัญของการศึกษาความเชื่อและแนวคิดในการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งมุ่งเน้นการให้ความสำคัญกับ “ผู้เรียน” เป็นหลัก ประกอบกับผู้วิจัยเป็นผู้สอนภาษาญี่ปุ่นจึงเกิดความสนใจที่จะศึกษาความเชื่อของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย โดยงานวิจัยนี้มุ่งศึกษาความเชื่อที่มีต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่น เนื่องจากการอ่านถือเป็นหนทางในการแสวงหาความรู้ อีกทั้ง ในการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศนั้น ทักษะการอ่านเป็นทักษะที่ผู้เรียนมีโอกาสใช้มากที่สุดจากทักษะทางภาษาทั้งสี่ด้าน (ศิริพร สุธรรมเดชะ, 2541 หน้า 2) ประกอบกับการ

จัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งมีเป้าหมายยุทธศาสตร์การปฏิรูปการศึกษาประการหนึ่งคือ มุ่งให้คนในชาติรักการอ่านและแสวงหาความรู้ นอกจากนี้ จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาความเชื่อของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยที่ผ่านมา พบการศึกษาในประเด็นที่เฉพาะเจาะจง ได้แก่ การศึกษาความเชื่อที่มีต่อคันจิ (สมชาย ไชยเชตธัง, 2551 และภัณจิรา กฤษวัฒนากรณ, 2557) การศึกษาความเชื่อที่มีต่อไวยากรณ์ (สุพรรณา พินศรี, 2554) และการศึกษาความเชื่อและกลวิธีของผู้เรียนชาวไทยที่มีต่อการเขียนเรียงความภาษาญี่ปุ่น (石橋, 2009) เท่านั้น ยังไม่ปรากฏงานวิจัยเกี่ยวกับความเชื่อที่มีต่อการอ่านแต่อย่างใด ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยนี้จึงได้มุ่งศึกษาความเชื่อของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยที่มีต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่น โดยผลการศึกษาที่ได้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการนำไปปรับปรุงพัฒนา ออกแบบการเรียนการสอนวิชาการอ่านภาษาญี่ปุ่น รวมถึงเป็นแนวทางในการผลิตเอกสารและตำราประกอบการเรียนการสอนวิชาการอ่านต่อไป

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 ความเชื่อในการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ

Horwitz (1985, p.333) กล่าวถึงความเชื่อในการเรียนภาษาต่างประเทศสรุปความว่า ความเชื่อที่ผู้เรียนมีอยู่นั้นมีอิทธิพลอย่างมากต่อพฤติกรรมของพวกเขา ผู้เรียนที่เรียนสิ่งใดก็ตามจะมีความเชื่อเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้นั้นอยู่ ซึ่งในชั้นเรียนภาษาผู้เรียนจะมีความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนภาษาว่า ผู้เรียนควรจะเรียนภาษาอย่างไรและครูควรจะสอนภาษาอย่างไร ความเชื่อเหล่านี้บางครั้งก็อาจจะไปขัดขวางความเข้าใจและข้อมูลที่ได้จากการเรียนจนทำให้ผู้เรียนไม่ประสบความสำเร็จในการเรียน ใน

ขณะที่ Wenden (1987) ได้กล่าวถึงความสำคัญของความเชื่อของผู้เรียนไว้ว่า ความเชื่อของผู้เรียนมีผลต่อการเลือกใช้กลยุทธ์ในการเรียนของผู้เรียน นอกจากนี้ Cotterall (1995) ยังได้กล่าวถึงผู้เรียนที่ประสบความสำเร็จในการเรียนไว้ว่ามักจะเป็นผู้ที่มีความเชื่อต่อการเรียนที่ดี ในขณะที่ผู้เรียนที่ไม่ประสบความสำเร็จมักจะไม่มีความเชื่อที่เป็นไปในด้านลบ สอดคล้องกับพัสวีย์ ดินตบุตร (2541, หน้า 16) ที่ได้กล่าวถึงความเชื่อของผู้เรียนที่มีต่อชั้นเรียนภาษาต่างประเทศความว่า หากความเชื่อของผู้เรียนที่มีต่อชั้นเรียนภาษาต่างประเทศเป็นไปในทางไม่ถูกต้องแล้ว จะเป็นการขัดขวางความก้าวหน้าในการเรียนภาษา ความเชื่อเช่นนี้จะทำให้ผู้เรียนปฏิเสธการเข้าร่วมกิจกรรมในการฝึกภาษา และอาจนำไปสู่กระบวนการเรียนภาษาที่ผิดได้ ในอีกด้านหนึ่ง สำหรับผู้สอนแล้ว ความเชื่อของผู้สอนก็มีบทบาทต่อการตัดสินใจ การเลือกใช้เทคนิคในการการสอน รวมถึงการแสดงออกถึงพฤติกรรมของผู้สอนด้วย (Shevelson and Stern, 1981)

2.2 การศึกษาความเชื่อที่มีต่อการเรียนภาษาญี่ปุ่นในประเทศไทย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาความเชื่อที่มีต่อการเรียนภาษาญี่ปุ่นในประเทศไทยที่ผ่านมา ได้แก่ 岡崎 (2003) ทำการศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อของผู้สอนภาษาญี่ปุ่นที่เป็นเจ้าของภาษาและผู้สอนภาษาญี่ปุ่นที่ไม่ใช่เจ้าของภาษา โดยใช้แบบสอบถามความเชื่อในการเรียนภาษาที่สองซึ่งเรียกว่า Beliefs about Language Learning Inventory (BALLI)² นอกจากนี้ Aungtrakul (2008)

ทำการศึกษาความเชื่อของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยที่มีต่อบทบาทของผู้สอนภาษาต่างประเทศ โดยใช้แบบสอบถามความเชื่อในการเรียนภาษาที่สองซึ่งเรียกว่า BALLI เช่นกัน กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาคั้งนี้เป็นนิสิตวิชาเอกภาษาญี่ปุ่นชั้นปีที่ 3 จำนวน 34 คน ในระดับมหาวิทยาลัย กมลทิพย์ พลบุตร (2551) ทำการศึกษาความเชื่อของผู้เรียนเกี่ยวกับการเรียนภาษาญี่ปุ่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจความเชื่อในการเรียนภาษาญี่ปุ่นของนักศึกษามหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งในประเด็นต่างๆ 5 ประเด็น โดยใช้แบบสอบถามเกี่ยวกับความเชื่อในการเรียนภาษาที่สองซึ่งเรียกว่า BALLI นอกจากนี้ โยโกะ คะโนะมะ และ คะนะโกะ โยชิมิเนะ (2015) ทำการศึกษาความเชื่อต่อครูผู้สอนภาษาญี่ปุ่นชาวญี่ปุ่นเกี่ยวกับบทบาทการสอนภาษาญี่ปุ่นในมหาวิทยาลัยของไทย เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม ประชากรและกลุ่มตัวอย่างเป็นบริษัทชั้นนำที่ตั้งอยู่ในประเทศไทย รวมถึงนักศึกษาที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับมหาวิทยาลัย และบัณฑิตที่จบการศึกษาแล้วของมหาวิทยาลัยในประเทศไทย 3 แห่ง และ 福永 (2015) ศึกษาการรับรู้ต่อความเป็นครูของผู้สอนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยในสถาบันการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาจากแบบสอบถาม โดยมุ่งทำการศึกษา 9 ด้าน ได้แก่ 1) ทักษะและความรู้ภาษาญี่ปุ่น 2) ทักษะและความรู้ด้านการสอน 3) วัตถุประสงค์ในการสอนและการประเมินผล 4) ความรู้เกี่ยวกับครู 5) การนำความรู้ไปใช้ในฐานะครู 6) การฝึกอบรมในโรงเรียน 7) สื่อการสอน 8) การทำงาน 9) ความสัมพันธ์กับผู้เรียน

ในส่วนของการศึกษาความเชื่อของผู้เรียนที่มุ่งศึกษาความเชื่อที่มีต่อภาษาญี่ปุ่นเฉพาะเจาะจงด้านใดด้านหนึ่งที่ผ่านมามีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สมชาย ไชยเชตธนัง (2551) ซึ่งทำการศึกษาความเชื่อและกลยุทธ์ในการเรียนคันจิของผู้เรียน

² คิดขึ้นโดย Horwitz (1985, 1987, 1988) ประกอบด้วยคำถามเกี่ยวกับความเชื่อ 5 ประเด็น ได้แก่ 1) ความถนัดในการเรียนภาษาที่สอง 2) ความยากในการเรียนภาษาที่สอง 3) ธรรมชาติของภาษาที่สอง 4) กลยุทธ์ในการเรียนภาษาที่สองและการสื่อสาร และ 5) แรงจูงใจและความคาดหวังของผู้เรียนที่มีต่อการเรียนภาษาที่สอง

ชาวไทย โดยสำรวจจากกลุ่มผู้เรียนชาวไทยระดับอุดมศึกษาและผู้เรียนในโรงเรียนสอนภาษาญี่ปุ่นจำนวน 197 คน โดยใช้แบบสอบถามที่ประยุกต์จาก Ventura (2007) งานวิจัยของสุพรรณิทธิ์ จิตบรรเทา (2552) ทำการศึกษาความเชื่อในการเรียนภาษาญี่ปุ่นของนักเรียนและครูผู้สอนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายชาวไทยในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 16 โรงเรียน โดยใช้แบบสอบถาม BALLI นอกจากการศึกษาความเชื่อที่มีต่อคันจิแล้ว ยังพบงานวิจัยที่ศึกษาความเชื่อที่มีต่อการเขียนของ 石橋 (2009) ซึ่งได้ทำการศึกษาความเชื่อและกลวิธีของผู้เรียนชาวไทยที่มีต่อการเขียนเรียงความภาษาญี่ปุ่น โดยใช้แบบสอบถามวัดความเชื่อของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นระดับมหาวิทยาลัยชั้นปีที่ 1-4 จำนวน 115 คน โดยแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 6 ส่วน ได้แก่ ความถูกต้อง กระบวนการคิด ความประณีตในการเขียน การพึ่งพาเพื่อนในชั้นเรียน ความยากในการเขียนเรียงความ และความเอาใจใส่รูปแบบประโยค งานวิจัยของสุพรรณิทธิ์ พินศิริ (4552) ศึกษาความเชื่อของนักศึกษา อาจารย์ และคนทำงานที่ใช้ภาษาญี่ปุ่นที่มีต่อไโรโกะ (คำยืมในภาษาญี่ปุ่น) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามซึ่งพัฒนาขึ้นจากแบบสอบถาม BALLI โดยเพิ่มคำถามเกี่ยวกับความต้องการในการเรียนไโรโกะ แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ลักษณะทางประชากรศาสตร์ ส่วนที่ 2 คือความคิดเห็นที่มีต่อไโรโกะ และส่วนที่ 3 คือวัดความเชื่อที่มีต่อไโรโกะ กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยนี้มี 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มนักศึกษาเอกภาษาญี่ปุ่นระดับมหาวิทยาลัย จำนวน 264 คน กลุ่มอาจารย์ผู้สอนภาษาญี่ปุ่นระดับมหาวิทยาลัยชาวไทย จำนวน 23 คน และกลุ่มคนทำงานชาวไทยที่ใช้ภาษาญี่ปุ่นในการทำงาน จำนวน 102 คน และงานวิจัยของภณทิพา กฤษวัฒนาภรณ์ (2557) ที่ทำการศึกษาความเชื่อของ

ผู้เรียนและผู้สอนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยที่มีต่อคันจิ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มนิสิตนักศึกษาที่กำลังเรียนภาษาญี่ปุ่นเป็นวิชาเอกชั้นปีที่ 3 ในแต่ละภูมิภาค รวม 6 แห่ง จำนวน 188 คน และกลุ่มผู้สอนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยในแต่ละภูมิภาค รวม 31 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วยแบบสอบถามเกี่ยวกับความเชื่อของผู้เรียนและผู้สอน แบ่งออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่ 1) ความเชื่อด้านความถนัดที่มีต่อคันจิ 2) ความเชื่อที่มีต่อระดับความยากง่ายในการเรียนคันจิ 3) ความเชื่อด้านธรรมชาติในการเรียนคันจิ 4) ความเชื่อด้านกลยุทธ์ในการเรียนและการสื่อสาร และ 5) ความเชื่อด้านแรงจูงใจและความคาดหวังในการเรียนคันจิ

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้น จะเห็นได้ว่า การศึกษาเรื่องความเชื่อในการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศนั้น มีการศึกษาในจากทั้งมุมมองของผู้สอนและจากมุมมองของผู้เรียน ในส่วนของประเด็นในการศึกษานั้นพบว่า มีการศึกษาความเชื่อที่มีต่อบทบาทของผู้สอนภาษาต่างประเทศ ความเชื่อที่มีต่อการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศ ในอีกด้านหนึ่งการศึกษาความเชื่อที่ผ่านมายังปรากฏการศึกษาที่มุ่งประเด็นเฉพาะเจาะจงในตัวภาษาต่างประเทศนั้นๆ ทั้งการศึกษาความเชื่อที่มีต่อคันจิ ความเชื่อที่มีต่อไโรโกะ ความเชื่อและกลวิธีของผู้เรียนที่มีต่อการเขียนเรียงความ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่างานวิจัยที่ผ่านมายังไม่ปรากฏการศึกษาความเชื่อที่มีต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่นแต่อย่างใด ประกอบกับการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งมีเป้าหมายยุทธศาสตร์การปฏิรูปการศึกษาไว้ประการหนึ่งคือ มุ่งให้คนในชาติรักการอ่านและแสวงหาความรู้ อีกทั้งทักษะการอ่านยังเป็นทักษะที่ผู้เรียนมีโอกาสใช้มากที่สุดจากทักษะทางภาษาทั้งสี่ด้าน (ศิริพร สุธรรมตะชะ, 2541 หน้า 2) ด้วยเหตุนี้งานวิจัยนี้จึงได้ศึกษา

ความเชื่อของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยโดยมุ่งศึกษาความเชื่อที่มีต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่น

3. วัตถุประสงค์การวิจัย

3.1 เพื่อศึกษาความเชื่อของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยที่มีต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่น

3.2 เพื่อเปรียบเทียบความเชื่อที่มีต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่นของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นที่มีผลการเรียนแตกต่างกัน

4. วิธีการดำเนินการวิจัย

4.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยวิธีการสุ่มแบบเจาะจงเฉพาะนิสิตหลักสูตรภาษาญี่ปุ่น ชั้นปีที่ 3 และชั้นปีที่ 4 ของมหาวิทยาลัยนเรศวร เนื่องจากเป็นกลุ่มที่ผ่านการเรียนภาษาญี่ปุ่นและมีประสบการณ์ในการอ่านภาษาญี่ปุ่นมาพอสมควรแล้ว ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 50 คน

4.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยใช้แบบสอบถามประกอบด้วย 3 ตอน มีรายละเอียด ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นคำถามแบบตรวจคำตอบ (Check list) และคำถามแบบจัดอันดับ (Ranking) จำนวน 9 ข้อ

ตอนที่ 2 ความเชื่อของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยที่มีต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่น ผู้วิจัยอ้างอิงจากแบบสอบถามความเชื่อในการเรียนภาษาที่สองซึ่งเรียกว่า Beliefs about Language Learning Inventory (BALLI) คิดค้นโดย Horwitz (1985, 1987, 1988) ซึ่งประกอบด้วยคำถามเกี่ยวกับ

ความเชื่อ 5 ประเด็น ได้แก่ 1) ความถนัดในการเรียนภาษาที่สอง 2) ความยากในการเรียนภาษาที่สอง 3) ธรรมชาติของภาษาที่สอง 4) กลยุทธ์ในการเรียนภาษาที่สองและการสื่อสาร และ 5) แรงจูงใจและความคาดหวังของผู้เรียนที่มีต่อการเรียนภาษาที่สอง ทั้งนี้ เนื่องจากผู้วิจัยใช้เครื่องมือนี้กับผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยจึงได้ดัดแปลงแบบสอบถามจากต้นฉบับภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทย พร้อมทั้งปรับแก้คำเพื่อให้ตรงกับบริบทของประเด็นการวิจัย ดังนี้ 1) ความถนัดในการอ่านภาษาญี่ปุ่น 2) ความยากในการอ่านภาษาญี่ปุ่น 3) ด้านธรรมชาติของการอ่านภาษาญี่ปุ่น 4) กลยุทธ์ในการเรียนการอ่านภาษาญี่ปุ่นและการสื่อสาร และ 5) แรงจูงใจและความคาดหวังของผู้เรียนที่มีต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่น โดยในส่วนนี้มีลักษณะเป็นคำถามแบบให้เลือก 5 ระดับอ้างอิงตามมาตรวัดของลิเกิร์ต (Likert Scale) กล่าวคือ 1) ไม่เชื่อเลย 2) เชื่อน้อย 3) ไม่แน่ใจว่าเชื่อหรือไม่ 4) เชื่อค่อนข้างมาก และ 5) เชื่อมากที่สุด

ตอนที่ 3 ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ ที่ท่านมีต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่นหรือมีต่อรายวิชาที่เน้นให้ผู้เรียนเกิดทักษะการอ่านภาษาญี่ปุ่น มีลักษณะเป็นคำถามแบบปลายเปิด (Open-ended) จำนวน 1 ข้อ

4.3 การทดสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทดสอบความเชื่อถือได้ (Reliability) ของแบบสอบถามข้างต้น โดยนำไปทดลองเก็บข้อมูลกับผู้เรียนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 10 คน ผลการทดสอบความเชื่อถือได้ของแบบสอบถามเท่ากับ 0.847

4.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ดำเนินการเก็บข้อมูลในเดือนพฤษภาคม 2560

4.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พร้อมทั้งทำการเปรียบเทียบหาความแตกต่างกันของกลุ่มผู้เรียนที่มีผลการเรียนแตกต่างกันกับค่าเฉลี่ยของความเชื่อแต่ละด้านโดยการวิเคราะห์ความแปรปรวน (Analysis of Variance)

4.6 ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาความเชื่อของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยในครั้งนี้ มุ่งศึกษาความเชื่อที่มีต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่นเท่านั้น

4.7 นิยามศัพท์เฉพาะ

ความเชื่อ (beliefs) หมายถึง ความเชื่อที่ประกอบด้วยความคิดเห็น ทศนคติ และความคาดหวังที่บุคคลนั้นมีต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่น

การอ่านภาษาญี่ปุ่น หมายถึง การรับรู้ความหมายของสารจากตัวอักษรที่เขียนโดยภาษาญี่ปุ่น การอ่านเกิดจากความสามารถในการแปลตัวอักษรที่อ่านออกมาเป็นเสียงหรือความหมายได้ โดยมีจุดมุ่งหมายของการอ่านคือ ผู้อ่านเข้าใจและรับรู้ความหมายของเรื่องราวที่อ่านได้

5. ผลการวิจัย

ผลการศึกษาความเชื่อของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยที่มีต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่น นำเสนอเป็นตารางประกอบความเรียง โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ความถี่และค่าร้อยละสถานภาพของกลุ่มตัวอย่าง

สถานภาพของกลุ่มตัวอย่าง	ความถี่	ร้อยละ
1.เพศ		
-หญิง	41	82.00
-ชาย	9	18.00
2.ชั้นปี		
-ชั้นปีที่ 3	26	52.00
-ชั้นปีที่ 4	24	48.00
3.ผลการศึกษา		
-3.01 - 3.50	21	42.00
-2.51 - 3.00	17	34.00
-2.01 - 2.50	6	12.00
-มากกว่า 3.51	6	12.00
4.ประสบการณ์ในการเรียนภาษาญี่ปุ่น		
-ไม่เคย	32	64.00
-เคย	18	36.00
กรณีตอบเคย -โรงเรียนมัธยมศึกษา	16	88.89
-สถาบันสอนภาษา	2	11.11
5.ประสบการณ์ในการสอบวัดระดับภาษาญี่ปุ่น		
-เคยสอบ (ระดับที่เคยสอบ)	43	86.00
-N4	27	62.80
-N5	24	55.80
-N3	16	37.20
-N2	3	7.00

ตารางที่ 1 ความถี่และค่าร้อยละสถานภาพของกลุ่มตัวอย่าง (ต่อ)

สถานภาพของกลุ่มตัวอย่าง	ความถี่	ร้อยละ
ระดับที่สอบผ่าน		
-N5	21	48.80
-N4	17	39.50
-N3	10	23.30
-N2	0	0
-ไม่เคยสอบ	7	14.00
6.ระยะเวลาที่ใช้ในการฝึกฝนการอ่านภาษาญี่ปุ่น		
-1-2 ชั่วโมงต่อวัน	27	54.00
-น้อยกว่า 1 ชั่วโมงต่อวัน	18	36.00
-3-4 ชั่วโมงต่อวัน	3	6.00
-มากกว่า 4 ชั่วโมงต่อวัน	2	4.00
7. ลักษณะเอกสารภาษาญี่ปุ่นที่ใช้ในการฝึกฝนการอ่าน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)		
-ตำราเรียน	44	88.00
-การ์ตูน	22	44.00
-เว็บไซต์	20	40.00
-นิตยสาร	10	20.00
-บทความ	8	16.00
8. ระดับความยากของทักษะการอ่าน (เมื่อเปรียบเทียบกับทักษะฟัง พูด และเขียน)		
-ยากที่สุด	1	2.00
↓	2	4.00
	22	44.00
-ง่ายที่สุด	25	50.00
9. ระดับความสำคัญของทักษะการอ่าน (เมื่อเปรียบเทียบกับทักษะฟัง พูด และเขียน)		
-สำคัญที่สุด	1	2.00
↓	2	4.00
	46	92.00
-สำคัญน้อยที่สุด	1	2.00

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นสถานภาพของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 82.00 เป็นผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชั้นปีที่ 3 คิดเป็นร้อยละ 52.00 และเป็นผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชั้นปีที่ 4 คิดเป็นร้อยละ 48.00 กลุ่มตัวอย่างมีผลการเรียนเฉลี่ย 3.01-3.50 คิดเป็นร้อยละ 42.00 รองลงมาคือ 2.51-3.00 คิดเป็นร้อยละ 34.00 และ ผลการเรียน 2.01-2.50 และ มากกว่า 3.51 คิดเป็นร้อยละ 12.00 เท่ากัน ในส่วนของประสิทธิภาพในการเรียนภาษาญี่ปุ่นก่อนเข้าศึกษาภาษาญี่ปุ่นในระดับมหาวิทยาลัย พบว่า กลุ่ม

ตัวอย่างเกินกว่าครึ่งหนึ่งไม่เคยเรียนภาษาญี่ปุ่นมาก่อน คิดเป็นร้อยละ 64.00 โดยเป็นการเรียนภาษาญี่ปุ่นที่โรงเรียนมัธยมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 88.89 และเป็นการเรียนที่สถาบันสอนภาษา คิดเป็นร้อยละ 11.11 ประสิทธิภาพในการสอบวัดระดับภาษาญี่ปุ่นพบว่า กลุ่มตัวอย่างเกือบทั้งหมดเคยสอบวัดระดับภาษาญี่ปุ่น คิดเป็นร้อยละ 86.00 ระดับที่เคยสอบมากที่สุดคือ N4 คิดเป็นร้อยละ 62.80 รองลงมาคือ N3, N5 และ N2 คิดเป็นร้อยละ 55.80, 37.20 และ 7.00 ตามลำดับ จากจำนวนของผู้ที่เคยสอบวัดระดับภาษาญี่ปุ่น ระดับที่สอบผ่านมากที่สุดคือ N5 คิดเป็น

ร้อยละ 48.80 รองลงมาคือ N4, N3 คิดเป็นร้อยละ 39.50 และ 23.30 ตามลำดับ กลุ่มตัวอย่างใช้เวลาในการฝึกฝนการอ่านภาษาญี่ปุ่น 1-2 ชั่วโมงต่อวัน คิดเป็นร้อยละ 54.00 รองลงมาคือ น้อยกว่า 1 ชั่วโมงต่อวัน คิดเป็นร้อยละ 36.00, 3-4 ชั่วโมงต่อวัน และมากกว่า 4 ชั่วโมงต่อวัน คิดเป็นร้อยละ 6.00 และ 4.00 ตามลำดับ ลักษณะเอกสารภาษาญี่ปุ่นที่ใช้ในการฝึกฝนการอ่าน พบว่า เกือบทั้งหมดเป็นตำราเรียน รองลงมาเป็น การ์ตูน เว็บไซต์ นิตยสาร

และบทความ ระดับความยากของทักษะการอ่านเมื่อเปรียบเทียบกับทักษะฟัง การพูด และการเขียน พบว่า กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 50.00 เห็นว่า ทักษะการอ่านเป็นทักษะที่ง่ายที่สุด ระดับความสำคัญของทักษะการอ่านเมื่อเปรียบเทียบกับทักษะการฟัง การพูด และการเขียนพบว่า กลุ่มตัวอย่างเกือบทั้งหมดให้ความสำคัญกับทักษะการอ่านจากทักษะทั้งสี่อยู่ในอันดับที่ 3 คิดเป็นร้อยละ 92.00

ตารางที่ 2 ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความเชื่อด้านความถนัดที่มีต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่น

ความเชื่อด้านความถนัดที่มีต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่น		ระดับความคิดเห็น (ร้อยละ)					เฉลี่ย (ร้อยละ)	ค่าเฉลี่ย	SD
		1	2	3	4	5			
1	หากเริ่มเรียนภาษาญี่ปุ่นตั้งแต่วัยเด็กจะทำให้มีความสามารถในการอ่านดีกว่าเริ่มเรียนตอนเป็นผู้ใหญ่	0.00	2.00	10.00	26.00	62.00	88.00	4.48	0.76
	2.01-2.50	0.00	0.00	0.00	7.7	16.1			
	2.51-3.00	0.00	0.00	60.00	46.2	25.8			
	3.01-3.50	0.00	100	40.00	30.8	45.2			
	3.51-4.00	0.00	0.00	0.00	15.4	12.9			
2	คนบางคนเกิดมาพร้อมกับความสามารถพิเศษที่เอื้อต่อการอ่านภาษาต่างประเทศ	14.00	14.00	14.00	38.00	20.00	58.00	3.36	1.33
	2.01-2.50	14.30	14.30	0.00	15.80	10.00			
	2.51-3.00	14.30	42.90	57.10	31.60	30.00			
	3.01-3.50	28.60	42.90	42.90	47.40	40.00			
	3.51-4.00	42.90	0.00	0.00	5.30	20.00			
9	ภาษาแม่ของท่านไม่เป็นอุปสรรคต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่น	12.00	22.00	26.00	26.00	14.00	40.00	3.08	1.24
	2.01-2.50	0.00	18.20	0.00	15.40	28.60			
	2.51-3.00	33.30	36.40	30.80	46.20	14.30			
	3.01-3.50	50.00	27.30	53.80	30.80	57.10			
	3.51-4.00	16.70	18.20	15.40	7.70	0.00			
6	ท่านมีความถนัดในการอ่านภาษาญี่ปุ่น	4.00	32.00	48.00	14.00	2.00	16.00	2.78	0.81
	2.01-2.50	0.00	12.50	16.70	0.00	0.00			
	2.51-3.00	50.00	25.00	33.30	42.90	100			
	3.01-3.50	50.00	43.80	41.70	42.90	0.00			
	3.51-4.00	0.00	18.80	8.30	14.30	0.00			
4	ท่านมีความถนัดในการฟังภาษาญี่ปุ่น	10.00	32.00	38.00	16.00	4.00	20.00	2.72	0.99
	2.01-2.50	0.00	12.50	15.80	0.00	50.00			
	2.51-3.00	20.00	43.80	31.60	25.00	50.00			
	3.01-3.50	80.00	25.00	52.60	37.50	0.00			
	3.51-4.00	0.00	18.80	0.00	37.50	0.00			

ตารางที่ 2 ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความเชื่อด้านความถนัดที่มีต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่น (ต่อ)

ความเชื่อด้านความถนัดที่มีต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่น		ระดับความคิดเห็น (ร้อยละ)					เชื่อ (ร้อยละ)	ค่า เฉลี่ย	SD
		1	2	3	4	5			
5	ท่านมีความถนัดในการพูดภาษาญี่ปุ่น	6.00	40.00	36.00	14.00	4.00	18.00	2.70	0.93
	2.01-2.50	0.00	10.00	11.10	28.60	0.00			
	2.51-3.00	0.00	45.00	33.30	14.30	50.00			
	3.01-3.50	100	30.00	50.00	28.60	50.00			
	3.51-4.00	0.00	15.00	5.60	28.60	0.00			
7	ท่านมีความถนัดในการเขียนภาษาญี่ปุ่น	10.00	34.00	36.00	16.00	4.00	20.00	2.70	0.99
	2.01-2.50	0.00	17.60	11.10	0.00	50.00			
	2.51-3.00	60.00	17.60	38.90	37.50	50.00			
	3.01-3.50	40.00	47.10	38.90	50.00	0.00			
	3.51-4.00	0.00	17.60	11.10	12.50	0.00			
8	ในการอ่านภาษาญี่ปุ่นผู้หญิงเป็นเพศที่จะสามารถอ่านเอาความได้ดีกว่าเพศชาย	30.00	18.00	32.00	18.00	2.00	20.00	2.44	1.16
	2.01-2.50	20.00	0.00	6.30	22.20	0.00			
	2.51-3.00	26.70	22.20	50.00	22.20	100			
	3.01-3.50	46.70	55.60	31.30	44.40	0.00			
	3.51-4.00	6.70	22.20	12.50	11.10	0.00			
3	การอ่านภาษาญี่ปุ่นง่ายกว่าการอ่านภาษาต่างประเทศอื่นๆ ที่ท่านเคยเรียนมา	26.00	36.00	26.00	6.00	6.00	12.00	2.30	1.11
	2.01-2.50	7.70	11.10	7.70	33.30	33.30			
	2.51-3.00	23.10	44.40	30.80	66.70	0.00			
	3.01-3.50	61.50	33.30	46.20	0.00	33.30			
	3.51-4.00	7.70	11.10	15.40	0.00	33.30			
ค่าเฉลี่ยความเชื่อด้านความถนัดที่มีต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่น								2.95	0.59

จากตารางที่ 2 แสดงให้เห็นความเชื่อด้านความถนัดที่มีต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่นของผู้เรียน มีค่าเฉลี่ย 2.95 อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายชื่อพบว่า กลุ่มตัวอย่างเชื่อว่าหากเริ่มเรียนภาษาญี่ปุ่นตั้งแต่วัยเด็กจะทำให้มีความสามารถในการอ่านดีกว่าเริ่มเรียนตอนเป็นผู้ใหญ่ คิดเป็นร้อยละ 88.00 มีค่าเฉลี่ยของความเชื่อ 4.48 อยู่ในระดับมากที่สุด นอกจากนี้ กลุ่มตัวอย่างมีความเชื่อว่าคนบางคนเกิดมาพร้อมกับความสามารถพิเศษที่เอื้อต่อการอ่านภาษาต่างประเทศ คิดเป็นร้อยละ 58.00 ค่าเฉลี่ยของความเชื่อ 3.36 อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างภาษาแม่ของผู้เรียนกับภาษาญี่ปุ่น กลุ่มตัวอย่างมีความเชื่อว่าภาษาแม่ไม่เป็นอุปสรรคต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่น คิดเป็นร้อยละ

40.00 มีค่าเฉลี่ยของความเชื่อ 3.08 อยู่ในระดับปานกลาง ในส่วนของความถนัดด้านทักษะการอ่านพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความเชื่อว่าตนเองมีความถนัดในการอ่านภาษาญี่ปุ่น คิดเป็นร้อยละ 16.00 มีค่าเฉลี่ยของความเชื่อ 2.78 อยู่ในระดับปานกลาง ในส่วนของความเชื่อเกี่ยวกับเพศและการอ่านภาษาญี่ปุ่น กลุ่มตัวอย่างมีความเชื่อว่า ผู้หญิงเป็นเพศที่จะสามารถอ่านเอาความได้ดีกว่าเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 20.00 มีค่าเฉลี่ยของความเชื่อ 2.44 อยู่ในระดับน้อย และเมื่อเปรียบเทียบการอ่านภาษาญี่ปุ่นกับการอ่านภาษาต่างประเทศที่เคยเรียนมากลุ่มตัวอย่างเชื่อว่าการอ่านภาษาญี่ปุ่นง่ายกว่าการอ่านภาษาต่างประเทศอื่นๆ ที่เคยเรียนมา คิดเป็นร้อยละ 12.00 มีค่าเฉลี่ยของความเชื่อ 2.30 อยู่ในระดับน้อย

ตารางที่ 3 ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความเชื่อด้านความยากง่ายที่มีต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่น

ความเชื่อด้านความยากง่ายที่มีต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่น		ระดับความคิดเห็น (ร้อยละ)					เชื่อ (ร้อยละ)	ค่าเฉลี่ย	SD
		1	2	3	4	5			
12	การอ่านเอาความเนื้อหาภาษาญี่ปุ่นเป็นเรื่องยาก	4.10	4.10	32.70	38.80	20.40	59.20	3.67	0.98
	2.01-2.50	0.00	0.00	6.30	15.80	20.00			
	2.51-3.00	50.00	50.00	37.50	36.80	20.00			
	3.01-3.50	50.00	50.00	43.80	31.60	50.00			
	3.51-4.00	0.00	0.00	12.50	15.80	10.00			
14	ในที่สุดท่านจะสามารถอ่านภาษาญี่ปุ่นได้อย่างดี	0.00	8.00	38.00	36.00	18.00	54.00	3.64	0.87
	2.01-2.50	0.00	0.00	21.10	5.650	11.10			
	2.51-3.00	0.00	50.00	36.80	33.30	22.20			
	3.01-3.50	0.00	50.00	26.30	55.60	44.40			
	3.51-4.00	0.00	0.00	15.80	5.60	22.20			
10	การอ่านภาษาญี่ปุ่นเป็นทักษะที่ง่ายกว่าทักษะการฟัง พูด และเขียน	8.00	26.00	16.00	40.00	10.00	50.00	3.18	1.17
	2.01-2.50	0.00	15.40	12.50	10.00	20.00			
	2.51-3.00	25.00	23.10	37.50	40.00	40.00			
	3.01-3.50	50.00	38.50	50.00	40.00	40.00			
	3.51-4.00	25.00	23.10	0.00	10.00	0.00			
11	ทักษะการฟังง่ายกว่าการอ่าน	14.00	20.00	20.00	34.00	12.00	46.00	3.10	1.26
	2.01-2.50	14.30	10.00	30.00	5.90	0.00			
	2.51-3.00	14.30	30.00	30.00	41.20	50.00			
	3.01-3.50	57.10	40.00	30.00	47.10	33.30			
	3.51-4.00	14.30	20.00	10.00	5.90	16.70			
13	ภาษาญี่ปุ่นมีโครงสร้างทางภาษาคลายกับภาษาแม่ของท่าน	46.00	30.00	18.00	2.00	4.00	6.00	1.88	1.04
	2.01-2.50	8.70	13.30	11.10	0.00	50.00			
	2.51-3.00	30.40	40.00	33.30	100	0.00			
	3.01-3.50	39.10	46.70	44.40	0.00	50.00			
	3.51-4.00	21.70	0.00	11.10	0.00	0.00			
ค่าเฉลี่ยความเชื่อด้านความยากง่ายที่มีต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่น								3.09	0.56

จากตารางที่ 3 แสดงให้เห็นความเชื่อด้านความยากง่ายที่มีต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่น พบว่า มีค่าเฉลี่ย 3.09 อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายชื่อพบว่า กลุ่มตัวอย่างเชื่อว่าการอ่านเอาความเนื้อหาภาษาญี่ปุ่นเป็นเรื่องยาก คิดเป็นร้อยละ 59.20 มีค่าเฉลี่ยของความเชื่อ 3.67 อยู่ในระดับมาก เชื่อว่าในที่สุดจะสามารถอ่านภาษาญี่ปุ่นได้ดี คิดเป็นร้อยละ 54.00 มีค่าเฉลี่ยของความเชื่อ 3.64 อยู่ในระดับมาก เชื่อว่าการอ่านภาษาญี่ปุ่นเป็นทักษะที่

ง่ายกว่าทักษะการฟัง พูด และเขียน คิดเป็นร้อยละ 50.00 มีค่าเฉลี่ยของความเชื่อ 3.18 อยู่ในระดับปานกลาง ในอีกด้านหนึ่ง กลุ่มตัวอย่างที่มีความเชื่อว่าการฟังง่ายกว่าการอ่าน คิดเป็นร้อยละ 46.00 มีค่าเฉลี่ยของความเชื่อ 3.10 อยู่ในระดับปานกลาง ความเชื่อเกี่ยวกับโครงสร้างทางภาษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างเชื่อว่าภาษาญี่ปุ่นมีโครงสร้างทางภาษาคลายกับภาษาแม่ คิดเป็นร้อยละ 6.00 ค่าเฉลี่ยของความเชื่อ 1.88 อยู่ในระดับน้อย

ตารางที่ 4 ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความเชื่อด้านธรรมชาติของการอ่านภาษาญี่ปุ่น

ความเชื่อด้านธรรมชาติของการอ่านภาษาญี่ปุ่น		ระดับความคิดเห็น (ร้อยละ)					เชื่อ (ร้อยละ)	ค่า เฉลี่ย	SD
		1	2	3	4	5			
16	ถ้าท่านเรียนภาษาญี่ปุ่นในประเทศญี่ปุ่น ท่านจะมีทักษะการอ่านที่เก่งกว่าการเรียนภาษาญี่ปุ่นในประเทศของตนเอง	0.00	8.00	8.00	30.00	54.00	84.00	4.30	0.93
	2.01-2.50	0.00	25.00	0.00	0.00	18.50			
	2.51-3.00	0.00	25.00	50.00	33.30	33.30			
	3.01-3.50	0.00	25.00	50.00	46.70	40.70			
	3.51-4.00	0.00	25.00	0.00	20.00	7.40			
17	ท่านต้องมีความรู้ทางไวยากรณ์ที่ดีจึงจะอ่านได้	0.00	4.00	22.00	46.00	28.00	74.00	3.98	0.82
	2.01-2.50	0.00	0.00	0.00	13.00	21.40			
	2.51-3.00	0.00	100	36.40	26.10	35.70			
	3.01-3.50	0.00	0.00	45.50	43.50	42.90			
	3.51-4.00	0.00	0.00	18.20	17.40	0.00			
18	การฝึกอ่านสามารถทำได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องอาศัยการเรียนในห้องเรียน	2.00	14.00	34.00	32.00	18.00	50.00	3.50	1.01
	2.01-2.50	0.00	0.00	5.90	18.80	22.20			
	2.51-3.00	0.00	42.90	35.30	37.50	22.20			
	3.01-3.50	100	42.90	52.90	25.00	44.40			
	3.51-4.00	0.00	14.30	5.90	18.80	11.10			
15	ท่านจำเป็นต้องเข้าใจวัฒนธรรมญี่ปุ่นจึงจะสามารถอ่านภาษาญี่ปุ่นได้ดี	4.00	28.00	30.00	26.00	12.00	38.00	3.14	0.88
	2.01-2.50	50.00	0.00	17.60	0.00	16.70			
	2.51-3.00	0.00	75.00	41.20	21.40	33.30			
	3.01-3.50	50.00	25.00	35.30	57.10	41.70			
	3.51-4.00	0.00	0.00	5.90	21.40	8.30			
ค่าเฉลี่ยความเชื่อด้านธรรมชาติของการอ่านภาษาญี่ปุ่น								3.73	0.60

จากตารางที่ 4 แสดงให้เห็นความเชื่อด้านธรรมชาติของการอ่านภาษาญี่ปุ่นพบว่า มีค่าเฉลี่ย 3.73 อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า กลุ่มตัวอย่างเชื่อว่าหากเรียนภาษาญี่ปุ่นในประเทศญี่ปุ่น จะมีทักษะการอ่านที่เก่งกว่าการเรียนภาษาญี่ปุ่นในประเทศของตนเอง คิดเป็นร้อยละ 84.00 มีค่าเฉลี่ยของความเชื่อ 4.30 อยู่ในระดับมาก นอกจากนี้ กลุ่มตัวอย่างเชื่อว่าต้องมีความรู้ทางไวยากรณ์ที่ดีจึงจะอ่านได้ คิดเป็นร้อยละ 74.00 มีค่าเฉลี่ยของความเชื่อ

3.98 อยู่ในระดับมาก อีกทั้งเชื่อว่าการฝึกอ่านสามารถทำได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องอาศัยการเรียนในห้องเรียน คิดเป็นร้อยละ 50.00 มีค่าเฉลี่ยของความเชื่อ 3.50 อยู่ในระดับปานกลาง และกลุ่มตัวอย่างมีความเชื่อว่าจำเป็นต้องเข้าใจวัฒนธรรมญี่ปุ่นจึงจะสามารถอ่านภาษาญี่ปุ่นได้ดี คิดเป็นร้อยละ 38.00 มีค่าเฉลี่ยของความเชื่อ 3.14 อยู่ในระดับปานกลาง

ตารางที่ 5 ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความเชื่อด้านกลยุทธ์ในการเรียนการอ่านและการสื่อสาร

ความเชื่อด้านกลยุทธ์ในการเรียนการอ่านและการสื่อสาร		ระดับความคิดเห็น (ร้อยละ)					เชื่อ (ร้อยละ)	ค่าเฉลี่ย	SD
		1	2	3	4	5			
20	การอ่านเก่งต้องอ่านบ่อย ผิกลั่น เป็นสิ่งสำคัญ	0.00	2.00	6.00	36.00	56.00	92.00	4.46	0.70
	2.01-2.50	0.00	0.00	0.00	11.10	14.30			
	2.51-3.00	0.00	0.00	100	44.40	21.40			
	3.01-3.50	0.00	100	0.00	38.90	46.40			
	3.51-4.00	0.00	0.00	0.00	5.60	17.90			
22	ต้องอ่านได้อย่างถูกต้องตั้งแต่ระดับต้น ไม่เช่นนั้นแล้วการอ่านระดับต่อไปจะยาก	0.00	4.00	36.00	30.00	30.00	60.00	3.86	0.90
	2.01-2.50	0.00	50.00	0.00	13.30	20.00			
	2.51-3.00	0.00	0.00	27.80	53.30	26.70			
	3.01-3.50	0.00	50.00	50.00	20.00	53.30			
	3.51-4.00	0.00	0.00	22.20	13.30	0.00			
21	เมื่อต้องอ่านออกเสียงภาษาญี่ปุ่นต่อหน้าคนหมู่มาก ท่านมีความกังวล	0.00	4.10	42.90	26.50	26.50	53.00	3.76	0.90
	2.01-2.50	0.00	0.00	4.80	23.10	15.40			
	2.51-3.00	0.00	50.00	28.60	23.10	53.80			
	3.01-3.50	0.00	50.00	57.10	38.50	15.40			
	3.51-4.00	0.00	0.00	9.50	15.40	15.40			
19	การฝึกเดาเป็นสิ่งที่สมควรทำในการอ่านภาษาญี่ปุ่น เมื่อท่านไม่เข้าใจคำศัพท์	4.10	8.20	34.70	28.60	24.50	53.10	3.61	0.77
	2.01-2.50	50.00	0.00	17.60	0.00	16.70			
	2.51-3.00	0.00	75.00	41.20	21.40	33.30			
	3.01-3.50	50.00	25.00	35.30	57.10	41.70			
	3.51-4.00	0.00	0.00	5.90	21.40	8.30			
24	การอ่านออกเสียงได้ถูกต้องจะทำให้เกิดทักษะการอ่านเอาความได้ดี	6.00	14.00	36.00	24.00	20.00	44.00	3.38	1.14
	2.01-2.50	0.00	0.00	11.10	16.70	210.00			
	2.51-3.00	0.00	42.90	27.80	33.30	50.00			
	3.01-3.50	100	42.90	50.00	25.00	30.00			
	3.51-4.00	0.00	14.30	11.10	25.00	0.00			
23	การอ่านภาษาญี่ปุ่นต้องฝึกในชั้นเรียน	14.00	42.00	24.00	16.00	4.00	20.00	2.54	1.05
	2.01-2.50	28.60	9.50	8.30	12.50	0.00			
	2.51-3.00	57.10	14.30	50.00	50.00	0.00			
	3.01-3.50	0.00	57.10	33.30	37.5	100			
	3.51-4.00	14.30	19.00	8.30	0.00	0.00			
ค่าเฉลี่ยความเชื่อด้านกลยุทธ์ในการเรียนการอ่านและการสื่อสาร								3.59	0.52

จากตารางที่ 5 แสดงให้เห็นความเชื่อด้านกลยุทธ์ในการเรียนการอ่านและการสื่อสาร มีค่าเฉลี่ย 3.59 อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาข้อพบว่า กลุ่มตัวอย่างเชื่อว่าการอ่านเก่งต้องอ่านบ่อย ผิกลั่น เป็นสิ่งสำคัญ คิดเป็นร้อยละ 92.00 มีค่าเฉลี่ยของความ

เชื่อ 4.46 อยู่ในระดับมาก เชื่อว่าต้องอ่านได้อย่างถูกต้องตั้งแต่ระดับต้นไม่เช่นนั้นแล้วการอ่านระดับต่อไปจะยาก คิดเป็นร้อยละ 60.00 มีค่าเฉลี่ยของความเชื่อ 3.86 อยู่ในระดับมาก นอกจากนี้ กลุ่มตัวอย่างเกินกว่าร้อยละ 50 มีความกังวลเมื่อต้องอ่าน

ออกเสียงภาษาญี่ปุ่นต่อหน้าคนหมู่มาก มีค่าเฉลี่ย 3.76 อยู่ในระดับมาก อีกทั้ง กลุ่มตัวอย่างเชื่อว่า การฝึกเดาเป็นสิ่งที่สมควรทำในการอ่านภาษาญี่ปุ่นเมื่อไม่เข้าใจคำศัพท์ คิดเป็นร้อยละ 53.10 มีค่าเฉลี่ยของความเชื่อ 3.61 อยู่ในระดับมาก การอ่านออกเสียงได้

ถูกต้องจะทำให้เกิดทักษะการอ่านเอาความได้ดี คิดเป็นร้อยละ 44.00 มีค่าเฉลี่ยของความเชื่อ 3.38 อยู่ในระดับมาก และการอ่านภาษาญี่ปุ่นต้องฝึกในชั้นเรียน คิดเป็นร้อยละ 20.00 มีค่าเฉลี่ยของความเชื่อ 2.54 อยู่ในระดับปานกลาง

ตารางที่ 6 ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความเชื่อด้านแรงจูงใจและความคาดหวังในการอ่านภาษาญี่ปุ่น

ความเชื่อด้านแรงจูงใจและความคาดหวังในการอ่านภาษาญี่ปุ่น		ระดับความคิดเห็น (ร้อยละ)					เชื่อ (ร้อยละ)	ค่าเฉลี่ย	SD
		1	2	3	4	5			
30	การอ่านภาษาญี่ปุ่นทำให้สามารถได้รับข้อมูลทางข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง	0.00	6.00	24.00	30.00	40.00	70.00	4.04	0.94
	2.01-2.50	0.00	0.00	25.00	0.00	15.00			
	2.51-3.00	0.00	33.30	41.70	46.70	20.00			
	3.01-3.50	0.00	33.30	33.30	33.30	55.00			
	3.51-4.00	0.00	33.30	0.00	20.00	10.00			
26	ทักษะการอ่านเป็นเรื่องสำคัญ	2.00	0.00	20.00	54.00	24.00	78.00	3.98	0.79
	2.01-2.50	0.00	0.00	10.00	18.50	0.00			
	2.51-3.00	0.00	0.00	30.00	37.00	33.30			
	3.01-3.50	0.00	0.00	50.00	33.30	58.30			
	3.51-4.00	100	0.00	10.00	11.10	8.30			
29	คนที่อ่านภาษาได้มากกว่า 1 ภาษาเป็นคนเก่ง	6.00	2.00	26.00	34.00	32.00	66.00	3.84	1.09
	2.01-2.50	0.00	100	15.40	11.80	6.30			
	2.51-3.00	0.00	0.00	38.50	41.20	31.30			
	3.01-3.50	100	0.00	38.50	35.30	43.80			
	3.51-4.00	0.00	0.00	7.70	11.80	18.80			
25	ถ้าท่านสามารถอ่านภาษาญี่ปุ่นได้จะมีโอกาสได้งาน	0.00	10.00	30.00	38.00	22.00	60.00	3.72	0.92
	2.01-2.50	0.00	0.00	20.00	10.50	9.10			
	2.51-3.00	0.00	0.00	33.30	42.10	36.40			
	3.01-3.50	0.00	60.00	33.30	42.10	45.50			
	3.51-4.00	0.00	40.00	13.30	5.30	9.10			
27	ความสามารถในการอ่านทำให้เข้ากับคนญี่ปุ่นได้	2.00	12.00	38.00	34.00	14.00	48.00	3.46	0.95
	2.01-2.50	0.00	16.70	10.50	11.80	14.30			
	2.51-3.00	100	0.00	42.10	35.30	28.60			
	3.01-3.50	0.00	50.00	36.80	47.10	42.90			
	3.51-4.00	0.00	33.30	10.50	5.90	14.30			
28	เนื่องจากปัจจุบันมีโปรแกรมช่วยแปล ดังนั้นการฝึกอ่านด้วยตนเองจึงไม่ใช่เรื่องที่จำเป็น	28.00	40.00	18.00	8.00	6.00	14.00	2.24	1.13
	2.01-2.50	7.10	15.00	11.10	25.00	0.00			
	2.51-3.00	35.70	25.00	44.40	50.00	33.30			
	3.01-3.50	42.90	40.00	44.40	25.00	66.70			
	3.51-4.00	14.30	20.00	0.00	0.00	0.00			
ค่าเฉลี่ยความเชื่อด้านแรงจูงใจและความคาดหวังในการอ่านภาษาญี่ปุ่น								3.55	0.64

จากตารางที่ 6 แสดงให้เห็นความเชื่อด้านแรงจูงใจและความคาดหวังในการอ่านภาษาญี่ปุ่น มีค่าเฉลี่ย 3.55 อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความเชื่อว่าการอ่านภาษาญี่ปุ่นทำให้ได้รับข้อมูลทางข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง คิดเป็นร้อยละ 70.00 มีค่าเฉลี่ยของความเชื่อ 4.04 อยู่ในระดับมาก ทักษะการอ่านเป็นเรื่องสำคัญ คิดเป็นร้อยละ 78.00 มีค่าเฉลี่ยของความเชื่อ 3.98 อยู่ในระดับมาก คนที่อ่านภาษาได้มากกว่า 1 ภาษาเป็นคนเก่ง คิดเป็นร้อยละ 66.00 มีค่าเฉลี่ยของ

ความเชื่อ 3.84 อยู่ในระดับมาก กลุ่มตัวอย่างเชื่อว่าหากสามารถอ่านภาษาญี่ปุ่นได้ดีจะมีโอกาสได้งานคิดเป็นร้อยละ 60.00 ค่าเฉลี่ยของความเชื่อ 3.72 อยู่ในระดับมาก นอกจากนี้ กลุ่มตัวอย่างที่เชื่อว่าความสามารถในการอ่านทำให้เข้ากับคนญี่ปุ่นได้คิดเป็นร้อยละ 48.00 มีค่าเฉลี่ยของความเชื่อ 3.46 อยู่ในระดับมาก และกลุ่มตัวอย่างที่เชื่อว่าเนื่องจากปัจจุบันมีโปรแกรมช่วยแปล ดังนั้นการฝึกอ่านด้วยตนเองจึงไม่ใช่เรื่องที่จำเป็น คิดเป็นร้อยละ 14.00 มีค่าเฉลี่ยของความเชื่อ 2.24 อยู่ในระดับน้อย

ตารางที่ 7 ค่าเฉลี่ยของความเชื่อแต่ละด้านจำแนกตามผลการเรียน

ความเชื่อแต่ละด้าน	ค่าเฉลี่ยของความเชื่อจำแนกตามผลการเรียน			
	2.01-2.50	2.51-3.00	3.01-3.50	> 3.51
ด้านความถนัดที่มีต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่น	3.17 (0.75)	2.97 (0.56)	2.88 (0.59)	2.92 (0.68)
ด้านความยากง่ายที่มีต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่น	3.20 (0.80)	3.14 (0.53)	3.09 (0.53)	2.87 (0.53)
ความเชื่อด้านธรรมชาติของการอ่านภาษาญี่ปุ่น	4.04 (0.70)	3.59 (0.52)	3.77 (0.67)	3.67 (0.46)
ด้านกลยุทธ์ในการเรียนการอ่านและการสื่อสาร	3.75 (0.50)	3.63 (0.58)	3.54 (0.54)	3.55 (0.33)
ด้านแรงจูงใจและความคาดหวังในการอ่านภาษาญี่ปุ่น	3.47 (0.63)	3.61 (0.56)	3.59 (0.74)	3.30 (0.60)

จากตารางที่ 7 แสดงค่าเฉลี่ยของความเชื่อแต่ละด้านจำแนกตามผลการเรียนของกลุ่มตัวอย่างพบว่า ด้านความถนัดที่มีต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่น ด้านความยากง่ายที่มีต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่น ด้านธรรมชาติของการอ่านภาษาญี่ปุ่น และ ด้านกลยุทธ์ในการเรียนการอ่านและการสื่อสาร กลุ่มตัวอย่างที่มีผลการเรียนอยู่ในช่วง 2.01-2.50 มีค่าเฉลี่ยของความเชื่อสูงกว่ากลุ่มอื่น กล่าวคือมีค่าเฉลี่ย 3.17, 3.20, 4.04, 3.75 ตามลำดับ โดยจัดอยู่ในระดับมากทุกด้าน

ในส่วนของความเชื่อด้านแรงจูงใจและความคาดหวังในการอ่านภาษาญี่ปุ่นนั้น กลุ่มตัวอย่างที่มีผลการเรียนอยู่ในช่วง 2.51-3.00 มีค่าเฉลี่ยของความเชื่อสูงกว่ากลุ่มอื่น คือ 3.61 จัดอยู่ในระดับมาก

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบหาความแตกต่างของกลุ่มตัวอย่างที่มีผลการเรียนต่างกับค่าเฉลี่ยของความเชื่อแต่ละด้านโดยการวิเคราะห์ความแปรปรวน พบว่า ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 0.01

6. สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาความเชื่อด้านความถนัด กลุ่มตัวอย่างเชื่อว่าหากเริ่มเรียนภาษาญี่ปุ่นตั้งแต่เด็กจะทำให้ตนเองมีทักษะการอ่านที่ดี เมื่อพิจารณาสถานภาพของกลุ่มตัวอย่างร่วมด้วยพบว่า กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 64 เป็นกลุ่มที่เริ่มเรียนภาษาญี่ปุ่นเมื่ออยู่ในระดับมหาวิทยาลัยแล้ว นอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างเชื่อว่าตนเองมีความถนัดอยู่ระดับปานกลางในทุกทักษะภาษาญี่ปุ่น และเชื่อว่าการอ่านภาษาญี่ปุ่นเป็นเรื่องยากเมื่อเทียบกับการอ่านภาษาต่างประเทศที่ตนเองเคยเรียนมาแล้วประกอบกับความเชื่อด้านความยากง่าย กลุ่มตัวอย่างเชื่อว่าการอ่านเอาความภาษาญี่ปุ่นเป็นเรื่องยาก แต่อย่างไรก็ดี ในที่สุดเชื่อว่าตนเองจะสามารถอ่านได้ดี ในส่วนของอิทธิพลของภาษาแม่ของผู้เรียนนั้นพบว่า กลุ่มตัวอย่างเชื่อว่าเนื่องจากภาษาไทยมีความแตกต่างกับภาษาญี่ปุ่นทำให้การเรียนภาษาญี่ปุ่นค่อนข้างยาก

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่ากลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มความเชื่อด้านความถนัดและความเชื่อด้านความยากง่ายที่มีต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่นเป็นไปในทิศทางลบ ทั้งนี้ ผู้สอนควรชี้แนะให้ผู้เรียนเกิดความเชื่อไปในทิศทางบวกเช่น ไม่ว่าจะเริ่มเรียนภาษาญี่ปุ่นในวัยใดก็สามารถมีทักษะในการอ่านที่ดีได้ หรือการอ่านไม่ใช่เรื่องยากแต่ต้องอาศัยการฝึกฝน เป็นต้น

ผลการศึกษาความเชื่อด้านธรรมชาติของการอ่านภาษาญี่ปุ่น กลุ่มตัวอย่างเชื่อว่าหากเรียนภาษาญี่ปุ่นในประเทศญี่ปุ่นจะมีทักษะที่ดีกว่าการเรียนในประเทศของตนเอง การฝึกอ่านสามารถทำได้ด้วยตนเอง และต้องมีความรู้ทางไวยากรณ์ที่ดีจึงจะอ่านได้ ประกอบกับความเชื่อในด้านกลยุทธ์ในการเรียนการอ่านและการสื่อสารโดยเชื่อว่าจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการฝึกฝนการอ่านอย่างสม่ำเสมอ ยิ่งฝึกบ่อยจะยิ่งอ่านเก่งขึ้น กลุ่มตัวอย่างเกินกว่าครึ่ง

หนึ่งมีความกังวลเมื่อต้องอ่านออกเสียงต่อหน้าคนหมู่มาก ในอีกด้านหนึ่ง กลุ่มตัวอย่างมีความเชื่อว่าการฝึกอ่านนั้นไม่จำเป็นจะต้องฝึกฝนแต่ในห้องเรียนเท่านั้น

จากข้างต้น กลุ่มตัวอย่างค่อนข้างมีความกังวลเมื่อต้องอ่านออกเสียงต่อหน้าคนหมู่มาก ทั้งนี้ความวิตกกังวลในการเรียนภาษาเป็นตัวแปรด้านจิตใจที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จในการเรียนภาษาต่างประเทศ เนื่องจากความวิตกกังวลทำให้ผู้เรียนขาดความมั่นใจและมองไม่เห็นคุณค่าในตัวเอง ซึ่งเป็นผลทำให้ประสิทธิภาพในการเรียนลดน้อยลง (Gardner, 1991 อ้างอิงใน ปัทมกร กิจทวี และคณะ, 2555) ประเด็นนี้ผู้วิจัยเห็นว่า อาจเนื่องมาจากกลุ่มตัวอย่างขาดการฝึกฝนการอ่านจึงส่งผลให้ไม่มีความมั่นใจและเกิดความกังวลเมื่อต้องอ่านต่อหน้าคนหมู่มาก ด้วยเหตุนี้ ผู้สอนอาจใช้กลยุทธ์ในการฝึกโดยให้ผู้เรียนเริ่มอ่านออกเสียงให้เพื่อนฟังในลักษณะอ่านแบบเป็นกลุ่มก่อน ซึ่งการอ่านร่วมกันกับเพื่อน (Peer reading) นี้ นอกจากจะไม่ก่อให้เกิดความวิตกกังวลต่อตัวผู้เรียนแล้ว ยังทำให้ผู้เรียนรู้สึกสนุกสนาน กระตือรือร้นมากขึ้น มีการรับฟังความคิดเห็นและมุมมองที่ต่างกัน ทำให้เข้าใจความคิดของตนมากขึ้นอีกด้วย (สุทธิ, 2006) และเมื่อผู้เรียนสามารถอ่านให้เพื่อนในกลุ่มฟังได้แล้ว ผู้เรียนย่อมเกิดความคุ้นชินในการอ่านต่อหน้าคนหมู่มากและทำให้ผู้เรียนเกิดความมั่นใจ หลังจากนั้นจึงจะให้ผู้เรียนอ่านออกเสียงต่อหน้าคนหมู่มากเป็นรายบุคคลต่อไป แต่อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่าการจัดการเรียนการสอนโดยไม่ให้ผู้เรียนเกิดความกังวลเลยนั้นอาจทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายและไม่กระตือรือร้นในการเรียนก็เป็นได้ นอกจากนี้ที่กล่าวไปแล้ว กลุ่มตัวอย่างยังมีความเชื่อว่าการอ่านต้องอาศัยการฝึกฝนแต่การฝึกฝนดังกล่าวไม่จำเป็นจะต้องเกิดขึ้นแต่เฉพาะในห้องเรียนเท่านั้น

อีกทั้งการฝึกอ่านยังสามารถทำได้ด้วยตนเอง ประเด็นความเชื่อดังกล่าวของกลุ่มตัวอย่างนี้สะท้อนให้ผู้สอนวิชาการอ่านมองย้อนกลับมาที่การจัดการเรียนการสอนว่าอาจไม่จำเป็นต้องฝึกอ่านอยู่ในห้องเรียนเช่นในอดีต ทั้งนี้ จากแนวการจัดการเรียนการสอนศตวรรษที่ 21 ที่เสนอแนวทางในการจัดการเรียนการสอนโดยอาศัยให้ผู้เรียนเรียนรู้จากการให้โจทย์ปัญหาจริง (Project Base Learning : PBL) และให้ผู้เรียนไปสืบค้นข้อมูลซึ่งผู้เรียนจะต้องอาศัยทักษะการอ่านในการสืบค้นข้อมูล หรือการจัดการเรียนการสอนลักษณะห้องเรียนกลับด้าน (Flipped Classroom) โดยอาจมอบโจทย์การอ่านให้ผู้เรียนได้อ่านด้วยตนเองก่อน และใช้เวลา 50 นาที ในคาบเรียนเพื่อการสรุปเนื้อหา อภิปรายโต้ตอบแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากโจทย์การอ่านที่ได้มอบหมายไปแล้ว เป็นต้น ก็เป็นแนวทางที่น่าสนใจในการนำไปปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนการอ่านแนวทางหนึ่ง ในอีกด้านหนึ่งกลุ่มตัวอย่างมีความเชื่อว่าจะต้องมีความรู้ทางไวยากรณ์ที่ดีจึงจะสามารถอ่านได้ จากความเชื่อดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าผู้เรียนมีความเชื่อที่ค่อนข้างผูกติดอยู่กับความรู้ทางไวยากรณ์ ซึ่งประเด็นนี้แม้ว่าผู้วิจัยจะไม่ได้มีความเห็นโต้แย้งก็ตาม แต่ในอีกด้านหนึ่งผู้สอนก็ควรชี้ให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของการอ่านด้วยว่า การอ่านก็เป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้ผู้เรียนเพิ่มความรู้ทางไวยากรณ์ด้วยเช่นกัน

ผลการศึกษาความเชื่อด้านแรงจูงใจและความคาดหวัง พบว่า กลุ่มตัวอย่างเชื่อว่าการอ่านภาษาญี่ปุ่นสามารถทำให้ตนเองได้รับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ รวมถึงยังคงเห็นความสำคัญของการอ่านแม้ว่าในปัจจุบันจะมีโปรแกรมแปลภาษาเกิดขึ้นก็ตาม อีกทั้งในเรื่องของการหางาน กลุ่มตัวอย่างเชื่อว่าการมีทักษะการอ่านที่ดียังส่งผลให้มีโอกาสที่จะได้งานทำด้วย

จากข้างต้นจะเห็นได้ว่า กลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มความเชื่อด้านแรงจูงใจและความคาดหวังในด้านบวก อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบทักษะการอ่านกับทักษะอื่นๆ กลุ่มตัวอย่างเห็นความสำคัญของทักษะการอ่านอยู่ในระดับที่สำคัญรองลงมาจากทักษะการฟัง และการพูด แม้ว่าทักษะการอ่านจะเป็นทักษะที่ผู้เรียนมีโอกาสใช้มากที่สุดจากทักษะทางภาษาทั้งสี่ด้าน (ศิริพร สุธรรมเทศ, 2541 หน้า 2) ก็ตาม ประเด็นดังกล่าวนี้ เพราะเหตุใดผู้เรียนจึงมีความคิดเห็นเช่นนั้นก็เป็นที่น่าสนใจที่ควรศึกษาต่อไป

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบหาความแตกต่างของกลุ่มตัวอย่างที่มีผลการเรียนต่างกับค่าเฉลี่ยของความเชื่อแต่ละด้าน โดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนพบว่า ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 0.01 หรืออาจอนุมานได้ว่า ผลการเรียนกับความเชื่อที่มีต่อการอ่านนั้นไม่มีความสัมพันธ์กัน ทั้งนี้ ผลการศึกษาดังกล่าวมีทิศทางสอดคล้องกับผลการศึกษาของ 石橋 (2009) ที่ว่าความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อเรื่องการเขียนเรียงความภาษาญี่ปุ่นกับคะแนนสอบมีความสัมพันธ์กันในระดับต่ำ แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ใช้ผลการศึกษาทุกรายวิชาเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ หากใช้ผลการศึกษาเฉพาะรายวิชาภาษาญี่ปุ่นมาเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์แล้วจะทำให้ผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผลการเรียนกับความเชื่อของผู้เรียนในการอ่านภาษาญี่ปุ่นมีความชัดเจนและน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น

อนึ่ง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ อ้างอิงจากแบบสอบถามความเชื่อในการเรียนภาษาที่สอง ซึ่งเรียกว่า Beliefs about Language Learning Inventory (BALLI) ซึ่งอาจมีบางข้อคำถามที่เมื่อแปลเป็นภาษาไทยแล้วยังคงเข้าใจยากและอาจไม่เหมาะสมกับบริบทของผู้เรียนชาวไทย ดังนั้น ในการศึกษา

ครั้งต่อไปอาจปรับข้อความ หรือตัดข้อความบาง
ข้อออกเพื่อให้เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมีความ
เหมาะสมยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง
ผลการเรียนหรือระดับคะแนนกับความเชื่อของ

ผู้เรียนในด้านต่างๆ ยังคงเป็นประเด็นที่น่าสนใจที่
ควรมีการศึกษาต่อไป นอกจากนี้ ประเด็นของความ
เชื่อของผู้เรียนที่มีต่อทักษะภาษาญี่ปุ่นอื่นๆ ทั้งทักษะ
การพูด การฟัง และการเขียนก็เป็นประเด็นที่น่าสนใจ
อีกประเด็นหนึ่งที่มีความรู้การศึกษาต่อไปด้วย

เอกสารอ้างอิง (References)

- [1] กมลทิพย์ พลบุตร. (2551). ความเชื่อของผู้เรียนเกี่ยวกับการเรียนภาษาญี่ปุ่น. *วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 5(2), 25-40.
- [2] การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21. สืบค้นจาก http://arit.mcru.ac.th/images/KM/2557/57KM_1innovation.pdf
- [3] ปัทมกร กิจทวี, ทรงศรี สรณสถาพร, กรัณศุภมาส เอ่งฉ้วน และ ธนายุส ธนินิต. (2555). การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการใช้กลยุทธ์การเรียนรู้ภาษา ระดับความวิตกกังวล และความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษของนักศึกษาปริญญาโท คณะบริหารธุรกิจ. ใน *การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 2*. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- [4] พัสวี ดินตบุตร. (2541). ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อ ความวิตกกังวล และผลสัมฤทธิ์ในการเรียนภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการสอนภาษาอังกฤษ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.
- [5] ภณทิพา กฤษณพัฒนภรณ์. (2557). การศึกษาความเชื่อของผู้เรียนและผู้สอนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยที่มีต่อคั่นจิ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาญี่ปุ่นศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร. พิษณุโลก.
- [6] โยโกะ คะโนะมะ และ คะนะโกะ โยชิมิเนะ. (2015). ความเชื่อต่อครูผู้สอนภาษาญี่ปุ่นชาวญี่ปุ่น: ผลสำรวจจากแบบสอบถามของผู้เรียนและบริษัทย่อยของญี่ปุ่น. *วารสารญี่ปุ่นศึกษา*. 32(1), 18-32.
- [7] ศิริพร สุธรรมเทศะ. (2541). การศึกษาเปรียบเทียบความสามารถทางการอ่านภาษาอังกฤษเชิงวิเคราะห์และความมีวินัยในตนเองในการเรียนวิชาภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการสอนแบบมุ่งประสบการณ์ภาษากับการสอนตามคู่มือครู. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพฯ.
- [8] สมชาย ไชยเชตธนัง. (2551). ความเชื่อและกลยุทธ์ในการเรียนคั่นจิของผู้เรียนชาวไทย. สารนิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาต่างประเทศ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.
- [9] สุพรรณิษฐ์ จิตบรรเทา. (2552). การศึกษาความเชื่อ (belief) ในการเรียนภาษาญี่ปุ่นของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายชาวไทย กรณีศึกษาโรงเรียนมัธยมในเขตกรุงเทพมหานคร. *เจแปนฟาวน์เดชั่น*, 7, 21-30.
- [10] สุพรรณิษา พิณศรี. (2554). การศึกษาความเชื่อของนักศึกษา อาจารย์ และคนทำงานที่ใช้ภาษาญี่ปุ่นที่มีต่อไกรโงะ (คำยืมในภาษาญี่ปุ่น). วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ.
- [11] Cotterall, Sara. (1995). Readiness for Autonomy: Investigating Learner Beliefs. *System*, 23(2), 195-205.

- [12] Harrington, S. & Hertel, T. (2000). Foreign language methods students' beliefs about language learning and teaching. *Texas paper in foreign language education*, 5, 53-68.
- [13] Horwitz, E.K. (1985). Using student beliefs about language learning and teaching in the foreign language methods course. *Foreign Language Annals*, 18(4), 333-340.
- [14] Horwitz, E. K. (1987). Surveying student beliefs about language learning. In A. Wenden & R. Rubin (Eds.), *Learner strategies in language learning*. (119-129). London: Prentice Hall International.
- [15] Horwitz, E. K. (1988). The beliefs about language learning of beginning university foreign language students. *Modern Language Journal*, 72(3), 283- 294.
- [16] Shavelson, J. R. and Stern, P. (1981). Research on teachers' pedagogical thoughts, judgments, decisions and behavior. *Review of Education Research*, 51, 455-498.
- [17] Wenden, A. (1987). How to be successful Language Learner: Insights and Prescriptions from L2 Learners. *Learner Strategies in Language Learning* ed. By Anita Wenden & Joan Rubin, London: Prentice International, 103-118.
- [18] Aungtrakul A. (2008). 「外国語教師の役割に関するタイ人日本語学習者のビリーフ-大学における日本語主専攻を対象として-」 Bangkok: Thammasat University, 92-96
- [19] 石橋玲子. (2009). 「日本語学習者の作文産出に対するビリーフとストラテジーの特性-タイの大学生の場合-」 『国際交流基金バンコク日本文化センター日本語教育紀要』 第6号、国際交流基金、23-32
- [20] 岡崎智己. (2003). 「タイにおける日本語母語話者教師と非母語話者のBELIEFS比較」 『日本語教育方法研究会誌』 第10 卷 1 号、日本語教育方法研究会、28-29
- [21] 館岡洋子. (2006). 「ひとりで読むことからピア・リーディングへ日本語学習者の読解過程と対話的協働学習」 東海大学
- [22] 福永達士. (2015). 「タイ人日本語教師の教師認知-タイ中等教育機関におけるビリーフ調査から-」 『国際交流基金バンコク日本語文化センター日本語教育紀要』 第 12 号、国際交流基金、27-36

อัจฉรา อังตระกุล

หน่วยงานผู้แต่ง : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

Atchara Aungtrakul

Affiliation : Faculty of Humanities, Naresuan University

Corresponding e-mail : atcharaa@nu.ac.th

แบบสอบถามสำหรับผู้เรียน

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง กรุณาใส่เครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง ☐ หรือ เติมคำลงใน _____ หรือ เรียงลำดับโดยใส่ตัวเลขลงใน ☐

- 1) เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง
- 2) ท่านเคยเรียนภาษาญี่ปุ่นมาก่อนที่จะเข้าเรียนในระดับมหาวิทยาลัยหรือไม่
☐ ไม่เคย
☐ เคย เคยเรียนที่ ☐ โรงเรียนมัธยมศึกษา จำนวนชั่วโมงเรียน _____ ชั่วโมง
☐ สถาบันสอนภาษาญี่ปุ่น จำนวนชั่วโมงเรียน _____ ชั่วโมง
☐ อื่นๆ โปรดระบุ _____ จำนวนชั่วโมงเรียน _____ ชั่วโมง
- 3) ชั้นปีที่ท่านกำลังศึกษาอยู่ ☐ ชั้นปี 3 ☐ ชั้นปี 4
- 4) เกณฑ์เฉลี่ยของท่านขณะนี้
☐ น้อยกว่า 2.00 ☐ 2.01-2.50 ☐ 2.51-3.00 ☐ 3.01-3.50 ☐ มากกว่า 3.50
- 5) ท่านเคยสอบวัดระดับภาษาญี่ปุ่นหรือไม่
☐ ไม่เคย
☐ เคย ระดับที่เคยสอบ ☐ N5 ☐ N4 ☐ N3 ☐ N2 ☐ N1 (เลือกได้มากกว่า 1 ระดับ)
 ระดับที่สอบผ่าน ☐ N5 ☐ N4 ☐ N3 ☐ N2 ☐ N1 (เลือกได้มากกว่า 1 ระดับ)
- 6) ระยะเวลาที่ท่านใช้สำหรับฝึกฝนการอ่านภาษาญี่ปุ่นโดยเฉลี่ย
☐ น้อยกว่า 1 ชั่วโมง ต่อวัน ☐ 1-2 ชั่วโมง ต่อวัน
☐ 3-4 ชั่วโมง ต่อวัน ☐ มากกว่า 4 ชั่วโมง ต่อวัน
- 7) ลักษณะเอกสารภาษาญี่ปุ่นที่ท่านฝึกอ่าน (เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ)
☐ ตำราเรียน ☐ หนังสือพิมพ์
☐ บทความทางวิชาการ ☐ นิตยสารบันเทิง
☐ หนังสือการ์ตูน ☐ เว็บไซต์
☐ อื่นๆ โปรดระบุ _____
- 8) โปรดเรียงลำดับทักษะทางภาษาญี่ปุ่นต่อไปนี้ที่ท่านเห็นว่า ยากที่สุด ไป ง่ายที่สุด
 ตามความคิดเห็นของท่าน โดยให้ 1 หมายถึง ยากที่สุด และ 4 หมายถึง ง่าย
☐ ฟัง ☐ พูด ☐ อ่าน ☐ เขียน
- 9) โปรดเรียงลำดับทักษะทางภาษาญี่ปุ่นต่อไปนี้ที่ท่านเห็นว่า สำคัญมากที่สุด ไป สำคัญน้อย
 ตามความคิดเห็นของท่าน โดยให้ 1 หมายถึง สำคัญมากที่สุด และ 4 หมายถึง สำคัญน้อย
☐ ฟัง ☐ พูด ☐ อ่าน ☐ เขียน

ตอนที่ 2 ความเชื่อของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยที่มีต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่น

คำชี้แจง กรุณาวางกลม ○ ล้อมรอบตัวเลขที่ตรงกับความเชื่อของท่านมากที่สุด

- 5 หมายถึง เชื่อมากที่สุด (เชื่อมากกว่า 75%) 4 หมายถึง เชื่อค่อนข้างมาก
- 3 หมายถึง ไม่แน่ใจว่าเชื่อหรือไม่ (50 50) 2 หมายถึง เชื่อน้อย
- 1 หมายถึง ไม่เชื่อเลย

การอ่าน ในงานวิจัยนี้ หมายถึง การรับรู้ความหมายของสารจากตัวอักษรที่เขียนโดยภาษาญี่ปุ่น การอ่านเกิดจากความ
 สามารถในการแปลตัวอักษรที่อ่านออกมาเป็นเสียงหรือความหมายได้ โดยมีจุดมุ่งหมายของการอ่านคือ ผู้อ่านเข้าใจและรับรู้
 ความหมายของเรื่องราวที่อ่านได้

ข้อ	ประเด็นความเชื่อ	ระดับความเชื่อ				
		5	4	3	2	1
ความเชื่อด้านความถนัดที่มีต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่น						
1	ท่านเชื่อว่า หากเริ่มเรียนภาษาญี่ปุ่นตั้งแต่วัยเด็กจะทำให้มีความสามารถในการอ่านดีกว่าเริ่มเรียนตอนเป็นผู้ใหญ่	5	4	3	2	1
2	ท่านเชื่อว่า คนบางคนเกิดมาพร้อมกับความสามารถพิเศษที่เอื้อต่อการอ่านภาษาต่างประเทศ	5	4	3	2	1
3	ท่านเชื่อว่า การอ่านภาษาญี่ปุ่นง่ายกว่าการอ่านภาษาต่างประเทศอื่นๆ ที่ท่านเคยเรียนมา	5	4	3	2	1
4	ท่านเชื่อว่า ท่านมีความถนัดในการฟังภาษาญี่ปุ่น	5	4	3	2	1
5	ท่านเชื่อว่า ท่านมีความถนัดในการพูดภาษาญี่ปุ่น	5	4	3	2	1
6	ท่านเชื่อว่า ท่านมีความถนัดในการอ่านภาษาญี่ปุ่น	5	4	3	2	1
7	ท่านเชื่อว่า ท่านมีความถนัดในการเขียนภาษาญี่ปุ่น	5	4	3	2	1
8	ท่านเชื่อว่า ในการอ่านภาษาญี่ปุ่นผู้หญิงเป็นเพศที่จะสามารถอ่านเอาความได้ดีกว่าเพศชาย	5	4	3	2	1
9	ท่านเชื่อว่า ภาษาแม่ของท่านไม่เป็นอุปสรรคต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่น	5	4	3	2	1
ความเชื่อด้านความยากง่ายที่มีต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่น						
10	ท่านเชื่อว่า การอ่านภาษาญี่ปุ่นเป็นทักษะที่ง่ายกว่าทักษะการฟัง พูด และเขียน	5	4	3	2	1
11	ท่านเชื่อว่า ทักษะการฟังง่ายกว่าการอ่าน	5	4	3	2	1
12	ท่านเชื่อว่า การอ่านเอาความเนื้อหาภาษาญี่ปุ่นเป็นเรื่องยาก	5	4	3	2	1
13	ท่านเชื่อว่า ภาษาญี่ปุ่นมีโครงสร้างทางภาษาล้ายกับภาษาแม่ของท่าน	5	4	3	2	1
14	ท่านเชื่อว่า ในที่สุดท่านจะสามารถอ่านภาษาญี่ปุ่นได้อย่างดี	5	4	3	2	1
ความเชื่อด้านธรรมชาติในการเรียนการอ่านภาษาญี่ปุ่น						
15	ท่านเชื่อว่า ท่านจำเป็นต้องเข้าใจวัฒนธรรมญี่ปุ่นจึงจะสามารถอ่านภาษาญี่ปุ่นได้ดี	5	4	3	2	1
16	ท่านเชื่อว่า ถ้าท่านเรียนภาษาญี่ปุ่นในประเทศญี่ปุ่น ท่านจะมีทักษะการอ่านที่เก่งกว่าการเรียนภาษาญี่ปุ่นในประเทศของตนเอง	5	4	3	2	1
17	ท่านเชื่อว่า ท่านต้องมีความรู้ทางไวยากรณ์ที่ดีจึงจะอ่านได้	5	4	3	2	1
18	ท่านเชื่อว่า การฝึกอ่านสามารถทำได้ด้วยตนเอง โดยไม่ต้องอาศัยการเรียนในห้องเรียน	5	4	3	2	1
ความเชื่อด้านกลยุทธ์ในการเรียนและการสื่อสาร						
19	ท่านเชื่อว่า การฝึกเดาเป็นเรื่องที่สมควรทำในการอ่านภาษาญี่ปุ่นเมื่อท่านไม่เข้าใจคำศัพท์	5	4	3	2	1
20	ท่านเชื่อว่า การอ่านเก่งต้องอ่านบ่อย ฝึกฝน เป็นสิ่งสำคัญ	5	4	3	2	1
21	ท่านมีความกังวลเมื่อต้องอ่านออกเสียงภาษาญี่ปุ่นต่อหน้าคนหมู่มาก	5	4	3	2	1
22	ท่านเชื่อว่า ต้องอ่านได้อย่างถูกต้องตั้งแต่ระดับต้นไม่เช่นนั้นแล้วการอ่านระดับต่อไปจะยาก	5	4	3	2	1
23	ท่านเชื่อว่า การอ่านภาษาญี่ปุ่นต้องฝึกในชั้นเรียน	5	4	3	2	1
24	ท่านเชื่อว่า การอ่านออกเสียงได้ถูกต้องจะทำให้เกิดทักษะการอ่านเอาความได้ดี	5	4	3	2	1

ข้อ	ประเด็นความเชื่อ	ระดับความเชื่อ				
		5	4	3	2	1
ความเชื่อด้านแรงจูงใจและความคาดหวังในการอ่านภาษาญี่ปุ่น						
25	ท่านเชื่อว่า ถ้าท่านสามารถอ่านภาษาญี่ปุ่นได้ดีจะมีโอกาสได้งาน	5	4	3	2	1
26	ท่านเชื่อว่าทักษะการอ่านเป็นเรื่องสำคัญ	5	4	3	2	1
27	ท่านเชื่อว่า ความสามารถในการอ่านทำให้เข้ากับคนญี่ปุ่นได้	5	4	3	2	1
28	ท่านเชื่อว่า เนื่องจากปัจจุบันมีโปรแกรมช่วยแปลภาษา ดังนั้นการฝึกอ่านด้วยตนเองจึงไม่ใช่เรื่องที่จำเป็น	5	4	3	2	1
29	ท่านเชื่อว่า คนที่อ่านภาษาได้มากกว่า 1 ภาษาเป็นคนเก่ง	5	4	3	2	1
30	ท่านเชื่อว่า การอ่านภาษาญี่ปุ่นทำให้สามารถได้รับข้อมูลทางข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อตัวท่าน	5	4	3	2	1

ตอนที่ 3 ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่นๆ ที่ท่านมีต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่นหรือมีต่อรายวิชาที่เน้นให้ผู้เรียนเกิดทักษะการอ่านภาษาญี่ปุ่น

ความเป็นแม่ในวรรณกรรมเรื่องคิโนะกะวะ ของอะริโยะชิ ชะวะโกะ

พันธุ์พืชญา ปัญญาฟู

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาความเป็นแม่ที่ถูกสร้างขึ้นในวรรณกรรมเรื่องคิโนะกะวะ (Kinokawa. 『紀ノ川』) ของอะริโยะชิ ชะวะโกะ (Ariyoshi Sawako. 有吉佐和子) โดยผู้วิจัยต้องการศึกษาวิเคราะห์ว่า มีการนำเสนอภาพความเป็นแม่ของตัวละครเอก ฮะนะ (Hana. 花) ฟุมิโอะ (Fumio. 文緒) และฮะนะโกะ (Hanako. 華子) ที่เป็นผู้หญิงในยุคเมจิ ไทโช และโชวะอย่างไร ปัจจัยทางสังคมใดที่หล่อหลอมให้เกิดความเป็นแม่นั้น ซึ่งผู้วิจัยพบว่าปัจจัยทางสังคมที่สำคัญประการหนึ่งคือ การศึกษาสำหรับผู้หญิงญี่ปุ่นในช่วงแรกยังคงยึดแนวคิดของ “ภรรยาที่ดีแม่ที่ฉลาด” (ryousai kenbo. 良妻賢母) เป็นพื้นฐาน โดยตัวละครหญิงในวรรณกรรมต่างก็ได้รับการศึกษาทั้งจากที่บ้านและที่โรงเรียน อันเป็นการหล่อหลอมให้เกิดความเป็นแม่ทั้งจากรูปแบบคำสอน และจากเนื้อหาในตำราเรียน ทั้งนี้ผลการศึกษาก็เห็นได้ว่า ลักษณะความเป็นแม่ของฮะนะและฟุมิโอะนั้นมีความแตกต่างกัน โดยฮะนะเป็นแม่ที่เชื่อมั่นในหน้าที่ของผู้หญิงตามที่สังคมคาดหวัง เชื่อว่าหน้าที่ของผู้หญิงคือการให้กำเนิดและเลี้ยงดูบุตร พร้อมจะเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อครอบครัว ซึ่งเกิดจากการถูกปลูกฝังผ่านคำสอนของผู้เป็นยายและเนื้อหาที่เรียนในโรงเรียน ส่วนฟุมิโอะไม่ได้ยึดถือในหน้าที่ของภรรยาและแม่ ความเป็นแม่ของฟุมิโอะนั้น ไม่ได้เริ่มจากความเชื่อมั่นต่อหน้าที่ของภรรยาที่ดีแม่ที่ฉลาด อีกทั้งการเรียนในโรงเรียนไม่ได้เน้นแค่การเป็นแม่และภรรยาแต่เพียงอย่างเดียว ฟุมิโอะจึงมีลักษณะของแม่ที่มีความคิดสมัยใหม่ตามแบบผู้หญิงยุคไทโช สำหรับฮะนะโกะเป็นตัวละครหญิงที่ยังไม่มีครอบครัว จึงไม่อาจเห็นถึงความเป็นแม่ได้อย่างชัดเจน แต่การโหยหาความเป็นครอบครัวยุคเก่าและการใช้ชีวิตร่วมกับฮะนะผู้เป็นยาย เป็นการสร้างแรงบันดาลใจต่อการดำเนินชีวิตครอบครัวของฮะนะโกะ

คำ

สำคัญ

อะริโยะชิ ชะวะโกะ, คิโนะกะวะ, ภรรยาที่ดีแม่ที่ฉลาด, ความเป็นแม่, การศึกษาสำหรับผู้หญิงญี่ปุ่น

Motherhood in The River Ki of Ariyoshi Sawako

Phanphitchaya Panyafu

Abstract

This article aims to study the motherhood that was created in The River Ki (Kinokawa. 『紀ノ川』) of Ariyoshi Sawako. This research examined the motherhood of female characters: Hana (花), Fumio (文緒), and Hanako (華子), who were women in the Meiji era, Taisho era, and Showa era, including the social factors that molded them. This study found one important thing about social factors. That was public education for Japanese women in their early age paying respect to the concept of being “good wife, wise mother” (ryousai kenbo. 良妻賢母). The female characters in the literature were well educated at home and at school. This molded the motherhood according to the teaching style and the teaching content. The result of the study shows that the maternal natures of Hana and Fumio are different. Hana is a mother who believes in the duty of women to give birth and raise children for their family as it is expected by the Japanese society. She also sacrifices her personal happiness for the welfare of the family. Accordingly, this is cultivated through teaching by her grandmother and school. However, Fumio does not hold the role of wife and mother as Hana does. Fumio’s motherhood does not conform to the social norm of “good wife, wise mother”. And her school does not focus solely on being a mother and wife. So, she expresses the characteristics of the modern motherhood that Taisho female activists sought. While Hanako is a female character in the type of family which has abandoned the old Japanese family system. Even though the motherhood of Hanako is not defined clearly, her pursuit for an old family tradition and life with her grandmother, creates an ideal concept of family for Hanako who has nostalgic thoughts.

Key words

Ariyoshi Sawako,
Kinokawa, Good
wife wise mother,
Motherhood,
Education for
Japanese women

1. บทนำ

วรรณกรรมเรื่องคิโนะกะวะ (Kinokawa. 紀ノ川) ถูกเขียนขึ้นในปี ค.ศ. 1959 โดยอะริโยะชิ ซะวะโกะ (Ariyoshi Sawako. 有吉佐和子) นักเขียนนวนิยายหญิงที่ประสบความสำเร็จมากที่สุดคนหนึ่งของญี่ปุ่น ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก ภายหลังการตีพิมพ์ และถูกทำเป็นละครโทรทัศน์ทางสถานี NHK ในปี ค.ศ. 1966 ทั้งยังได้รับการแปลเป็นฉบับภาษาอังกฤษ โดยเนื้อหาบอกเล่าเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงผ่านแม่กับลูกสาวและยายกับหลานสาว ดำเนินเรื่องโดยตัวละครเอกหญิงชื่อ ฮะนะ (Hana. 花) ผู้หญิงยุคเมจิที่เกิดทุนชาติตระกูลและครอบครัวแบบโบราณ ลูกสาวชื่อฟูมิโอะ (Fumio. 文緒) ผู้ไม่มีความเป็นกุลสตรี โตเถียงอาจารย์ในโรงเรียน เข้าเรียนมหาวิทยาลัยในโตเกียวและมีอิสระที่จะมีความรักเพื่อแต่งงาน แสดงความเป็นผู้หญิงยุคใหม่ในสมัยไทโช และสุดท้ายคือ ฮะนะโกะ (Hanako. 華子) ลูกสาวของฟูมิโอะที่เกิดและเติบโตอยู่ในยุคโชวะซึ่งแตกต่างจากยุคเมจิของฮะนะอย่างสิ้นเชิง

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่น่าสนใจในวรรณกรรมเรื่องคิโนะกะวะคือ เนื้อเรื่องที่แสดงให้เห็นถึงการปะทะกันระหว่างวัฒนธรรมผู้หญิงที่ทันสมัยและความเชื่อในประเพณีที่ปฏิเสธไม่ได้ ความเชื่อต่อความเป็นผู้หญิงในอุดมคติยังถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นผ่านการเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนและการศึกษา ทั้งนี้ วรรณกรรมกับสังคมนั้นไม่สามารถแยกออกจากกันได้เพราะเป็นสิ่งที่ผูกพันกัน สังคมเป็นอย่างไร วรรณกรรมก็สะท้อนออกมาให้เห็นอย่างชัดเจน ภาพผู้หญิงในวรรณกรรมเรื่องคิโนะกะวะ แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาล แต่ก็ได้นำเสนอตัวแทนภาพของผู้หญิงที่ถูกสังคมคาดหวังเพื่อให้ดำเนินความเป็นผู้หญิงญี่ปุ่น

การศึกษาภาพผู้หญิงที่เป็นแม่จากวรรณกรรมเรื่องคิโนะกะวะ จะช่วยให้มองเห็นสถานภาพของผู้หญิงที่ผ่านกระบวนการหล่อหลอมความเป็นหญิงตามลักษณะผู้หญิงในอุดมคติของสังคมญี่ปุ่นที่คาดหวังจาก “ภรรยาที่ดีแม่ที่ฉลาด” อันจะเห็นว่าผู้หญิงเป็นสิ่งที่ถูกสังคมสร้างและในขณะเดียวกันผู้หญิงก็สร้างสังคม การศึกษาเรื่องนี้จึงไม่ได้เป็นเพียงแค่การทำความเข้าใจวรรณกรรมกับสังคม แต่ยังเข้าใจถึงวรรณกรรมผู้หญิง การสร้างความเป็นผู้หญิง และความเป็นแม่ด้วยเช่นกัน ซึ่งจากงานวิจัยที่ผ่านมายังไม่มีการวิจัยใดที่ศึกษาความเป็นแม่ของตัวละครหญิงในวรรณกรรมเรื่องคิโนะกะวะมาก่อน ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาความเป็นแม่ในวรรณกรรมเรื่องคิโนะกะวะของอะริโยะชิ เพื่อจะทำให้มองเห็นว่าความเป็นแม่ (motherhood) ล้วนแล้วแต่ถูกสรรค์สร้างขึ้นมาจากกลางสังคมที่เปลี่ยนแปลง

2. วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาความเป็นแม่ของตัวละครหญิงที่ถูกสร้างขึ้นในวรรณกรรมเรื่องคิโนะกะวะ และความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับความเป็นแม่ดังกล่าว

3. ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสำรวจจากเอกสาร (Documentary studies) ซึ่งได้รวบรวมและศึกษาจากหลักฐานต่างๆ ได้แก่ งานวิจัยบทความวิชาการ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมเรื่องคิโนะกะวะ ชีวิตประวัติของอะริโยะชิ ซะวะโกะ และครอบครัว รวมถึงระบบการศึกษาของผู้หญิงญี่ปุ่นเพื่อทำการวิเคราะห์รูปแบบความเป็นแม่และความสัมพันธ์ระหว่างสังคมกับความเป็นแม่ในวรรณกรรม

4. ขอบเขตของงานวิจัย

ศึกษาความเป็นแม่ของตัวละครเอกหญิงในวรรณกรรมเรื่องคิโนะกะวะของอะริโยะมิ ชะวะโกะ ทั้งอะนะ ฟูมิโอะ และอะนะโกะรวมถึงประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาสำหรับผู้หญิงญี่ปุ่นในยุคเมจิ ไทโซ และโชวะ

5. สมมติฐาน

วรรณกรรมเรื่องคิโนะกะวะของนักเขียนอะริโยะมิ ชะวะโกะถ่ายทอดเรื่องราวการดำเนินชีวิตผ่านความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกสาวและยายกับหลานสาว ตั้งแต่ยุคสมัยเมจิ ไทโซ จนถึงโชวะ โดยตัวละครหญิงถูกปลูกฝังความเป็นแม่จากการอบรมเลี้ยงดูที่บ้านและการศึกษาสำหรับผู้หญิงในโรงเรียน

6. อะริโยะมิ ชะวะโกะ และวรรณกรรมเรื่องคิโนะกะวะ

วรรณกรรมเรื่องคิโนะกะวะได้รับอิทธิพลจากชีวิตของอะริโยะมิ ชะวะโกะเป็นอย่างมาก เนื่องจากการสร้างลักษณะของตัวละครเอกหญิงทั้งสามนั้น อะริโยะมิได้ยึดเอาแบบอย่างมาจากคุณยายมารดา และตนเอง ซึ่งการดำเนินเรื่องในวรรณกรรมก็ได้มีการนำเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตและสังคมที่อะริโยะมิได้ประสบหรือศึกษา มาร้อยเรียงเป็นเรื่องราวและถ่ายทอดออกสู่ผู้อ่านด้วยเช่นกัน การศึกษาช่วงชีวิตของอะริโยะมิ จึงจะทำให้เข้าใจถึงภาพรวมในวรรณกรรมที่อะริโยะมิต้องการถ่ายทอด

อะริโยะมิ ชะวะโกะ (ค.ศ.1931-1984) เกิดที่เมืองวะคะยะมะ (Wakayama. 和歌山) บิดาของ

อะริโยะมิทำงานในโรงภาพยนต์โยะโกะซะมะ (ปัจจุบันคือธนาคารโตเกียว) จึงถูกส่งไปทำงานยังสาขาต่างประเทศ โดยครอบครัวได้ย้ายตามบิดาไปด้วย ทำให้อะริโยะมิใช้ช่วงเวลาวัยเด็กในต่างประเทศเป็นส่วนใหญ่

วัยเด็กของอะริโยะมินับเป็นจุดเริ่มต้นของการสังสมเรื่องราวเกี่ยวกับประเทศญี่ปุ่นจากการอ่านหนังสือ เนื่องด้วยปัญหาด้านสุขภาพทำให้ต้องขาดเรียนบ่อยครั้ง ดังนั้นเมื่ออยู่บ้าน อะริโยะมิจึงใช้เวลาไปกับการอ่าน ไม่เพียงแค่นั้นหนังสือสำหรับเด็ก แต่ยังรวมถึงหนังสือที่บิดามารดานำติดตัวไปด้วย ซึ่งล้วนเป็นผลงานที่มีชื่อเสียงอย่างเช่นผลงานของ นะทซุเม โซเซกิ (Natsume Souseki. 夏目漱石) โมะริ โอเงะอิ (Mori Ougai. 森鷗外) และ คิกุชิ ฮิโระชิ (Kikuchi Hiroshi. 菊池寛) เป็นต้น (Miyauchi, 1995: p. 4-6) การอ่านหนังสือของอะริโยะมิสร้างความสนใจในประเพณีและวัฒนธรรมของประเทศญี่ปุ่น ถือเป็นแรงบันดาลใจเพื่อการถ่ายทอดเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของญี่ปุ่น

การที่อะริโยะมิชื่นชอบในความเป็นญี่ปุ่นและการใช้ชีวิตในต่างประเทศ ได้สร้างความปรารถนาที่จะกลับมาบ้านเกิด เมื่อมีโอกาสกลับมาและได้รับชมการแสดงคะบุกิจึงสร้างความประทับใจแก่อะริโยะมิจนไม่สามารถลืมได้ (Ariyoshi, 2000: p.10) ทำให้อะริโยะมิเริ่มเขียนงานเป็นบทละครของนักแสดงคะบุกิ และเมื่อจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยได้เขียนนวนิยายระกุโยโนะฟู (Rakuyou no fu. 洛陽の賦)¹ เป็นนวนิยายเรื่องแรกลงในนิตยสารฮะกุชิน (Hakuchigun. 白痴群) แล้วได้รับรางวัล หลังจากนั้นอะริโยะมิจึงได้เขียน

¹ นวนิยายระกุโยโนะฟู เป็นนิยายที่ถ่ายทอดเรื่องราวของ Zhaojun หญิงงามที่ไม่มีใครเทียบได้ในช่วงสามสิบสามปีก่อนคริสต์กาลของราชวงศ์จีนโบราณ โดยในสมัยนั้นจักรพรรดิจะมีนางสนมมากมาย ซึ่งแต่ละคนจะให้สินบนแก่ช่างวาดภาพเพื่อวาดภาพของตนออกมาให้สวยที่สุดสำหรับมอบให้จักรพรรดิ เว้นแต่ Zhaojun ที่ไม่ได้ทำเช่นนั้น รูปของนางจึงถูกวาดขึ้นอย่างเรียบง่าย ต่อมาภายหลังเมื่อจักรพรรดิได้ยลโฉมที่แท้จริงของนางซึ่งงดงามเป็นที่สุด จึงได้แต่ทรงเสียดพระทัยและเสียดาย

นวนิยายเรื่องสั้นเรื่อยมา จนปี ค.ศ. 1959 (ปีโชวะที่ 34) ที่ถือว่าเป็นปีของ Talent women (saijo no jidai. 才女の時代)² อะริโยะชิได้เขียนนวนิยายเรื่องยาวเรื่องแรกลงในนิตยสารฟูจินงะโฮ (Fujin gahou. 婦人画報) ฉบับเดือนมกราคมถึงเดือนพฤษภาคม ซึ่งก็คือนวนิยายเรื่องคิโนะกะวะ (Iwatani, 1970: p.453-457) โดยวรรณกรรมเรื่องคิโนะกะวะนั้น อะริโยะชิได้บรรยายเอาไว้ว่า ตัวละครเอกที่ชื่อ ฮะนะ ถูกเขียนขึ้นโดยยึดเอาภาพจากคุนยายของตนเอง ด้วยความเป็นกวีของคุนยายที่ไหลวนอยู่ในตัวทำให้เขียนนวนิยายเรื่องนี้ได้อย่างเข้าถึงอารมณ์ (Ariyoshi, 2000: p.186) สำหรับฟูมิโอะ ซึ่งเป็นลูกสาวของฮะนะ ยึดเอาแบบอย่างจากการดาของอะริโยะชิที่เป็นลูกสาวของครอบครัวนักการเมือง และฮะนะโกะที่เกิดในยุคโชวะก็คือตัวของอะริโยะชิเอง (Iwatani, 1970: p.458) นอกจากนี้ยังมีองค์ประกอบหลากหลายประการที่อะริโยะชินำเรื่องราวในช่วงชีวิตของตนเข้ามาผสมผสาน เช่น ชื่อของวรรณกรรมและฉากที่ใช้ในการดำเนินเรื่อง มาจากบ้านเกิดของอะริโยะชิในเมืองวะคะยะมะที่มีแม่น้ำไหลผ่านชื่อว่า แม่น้ำคิ รวมถึงเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในช่วงยุคต่างๆ ของญี่ปุ่นก็ได้ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมด้วย ซึ่งอะริโยะชิแบ่งเนื้อเรื่องออกเป็น 3 ตอนโดยย่อ ดังนี้

ตอนที่ 1 ฮะนะ : ฮะนะหญิงสาวที่ถูกเลี้ยงดูโดยคิโมะโตะ โทะโยะโนะ (Kimoto Toyono. 紀本豊乃) ผู้เป็นยาย และได้รับการศึกษาในโรงเรียนสตรีวะคะยะมะ เชื่อมั่นในคำสอนที่ว่าหน้าที่ของผู้หญิงคือการมีบุตรและให้กำเนิด ภายหลังจากแต่งงานกับมะทะนิ เคะอิชะกุ (Matani Keisaku. 真谷敬策)

ก็ได้ทำหน้าที่ภรรยาที่ดีตามที่ได้รับการอบรมมา ในขณะนั้นสามีของฮะนะดำรงตำแหน่งลูกชายคนโตของตระกูลที่ต้องคอยดูแลพื้นที่เพาะปลูกและบริหารงานต่างๆ ของตระกูลซึ่งมีมากมาย โดยมีฮะนะที่คอยเป็นแรงสนับสนุนสามีอยู่เบื้องหลัง ทั้งการจัดการเรื่องค่าใช้จ่าย การดูแลเรื่องการศึกษาของบุตรชายและบุตรสาว รวมไปถึงการปรนนิบัติมารดาและดูแลน้องชายของเคะอิชะกุ ไม่ว่าเคะอิชะกุจะประสบปัญหาในเรื่องใด ฮะนะจะคอยเป็นผู้รับฟังและเป็นທີ່ปรึกษาให้อยู่เสมอ

ตอนที่ 2 ฟูมิโอะ : ฟูมิโอะบุตรสาวของฮะนะค่อนข้างหัวรั้น และมั่นใจในตนเอง เล่นและปีนป่ายต้นไม้คล้ายเด็กผู้ชาย กล้าที่จะต่อปากต่อคำกับคุณครูที่โรงเรียนและกับฮะนะผู้เป็นมารดา มีความหวังที่จะเดินทางออกจากวะคะยะมะเพื่อเรียนต่อที่โตเกียว ฮะนะรู้สึกเป็นกังวลอย่างมากเกี่ยวกับลักษณะนิสัยของฟูมิโอะ ซึ่งจะทำให้บุตรสาวคนนี้ไม่มีชายใดมาสว่ขอเป็นภรรยา ทั้งนี้ฟูมิโอะจะต่อต้านฮะนะแทบทุกเรื่องที่ฮะนะต้องการให้ทำ โดยให้เหตุผลว่า ฮะนะเป็นผู้หญิงที่อยู่ในช่วงยุคเก่าที่ต้องอุทิศตนให้ครอบครัวจนไม่เหลือคุณค่าในความเป็นตัวเอง ภายหลังฟูมิโอะเข้ารับการศึกษามหาวิทยาลัยสตรีที่โตเกียวและได้ตกหลุมรักจนแต่งงานกับเอะอิจิ (Eiji. 英二) ผู้มาจากตระกูลฮะรุมิ (Harumi. 晴海) ซึ่งเป็นตระกูลของชามูไรที่ไม่ได้มีที่ดินหรือทรัพย์สินเทียบเท่าตระกูลมะทะนิ แต่ฟูมิโอะมั่นใจว่าเอะอิจิจะสามารถดูแลครอบครัวและมีชีวิตการแต่งงานที่มีความสุขได้ ด้วยหน้าที่การงานในธนาคารของเอะอิจิทำให้ต้องเดินทางไปประจำสาขาต่างๆ ยังต่างประเทศ ฟูมิโอะจึงตามไปด้วย

² Talent women ได้รับการขนานนามจากนักวิจารณ์วรรณกรรมชื่อ โยะชิมิ อุซุอิ (Yoshimi Usui. 吉見由井) ว่าเป็นปีแห่งนักเขียนหญิง เนื่องจากในปีนี้ได้มีนักเขียนหญิงที่สร้างผลงานอันมีชื่อเสียงหลายท่าน เช่น โยะโนะ อะยะโกะ (Sono Ayako. 曾野綾子) อะริโยะชิ ชะวะโกะ และ ฮะระทะยะซุโกะ (Harada Yasuko. 原田康子)

ตอนที่ 3 สະนะโกะ : สະนะโกะบุตรสาวของฟูมิโอะเติบโตในต่างประเทศ การเลี้ยงดูจากฟูมิโอะที่รักอิสระ จึงไม่ได้มีระเบียบข้อบังคับใดที่ปลูกฝังให้สະนะโกะเป็นภรรยาที่ดีหรือแม่ที่ฉลาดเมื่อได้กลับมาอยู่ญี่ปุ่นอีกครั้งเนื่องจากสถานการณ์ที่อาจเกิดสงคราม และเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนสตรีที่วะคะยะมะ ด้วยสุขภาพที่ไม่ค่อยแข็งแรงทำให้สະนะโกะต้องขาดเรียนอยู่บ่อยครั้ง และได้ใช้เวลาอยู่กับสະนะระยะหนึ่งก่อนย้ายตามครอบครัว จนกระทั่งได้เข้าศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยสตรีที่โตเกียว ความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นระหว่างสະนะโกะกับสະนะเกิดจากการที่สະนะโกะหลงใหลในวิถีชีวิตแบบญี่ปุ่นและการดำเนินชีวิตในแบบของสະนะ ขณะที่มองสະนะโกะสະนะโกะรับรู้ได้ถึงเลือดของสະนะที่ไหลเวียนอยู่ในตัวเธอ รวมทั้งจิตวิญญาณของตระกูลมะตะนิ เหมือนสายสัมพันธ์ได้ถ่ายทอดจากโทะโยะโนะสู่สະนะ จากสະนะสู่ฟูมิโอะ และจากฟูมิโอะสู่ตัวสະนะโกะ โดยสະนะโกะนั้นไม่ได้รู้สึกต่อต้านการเป็นครอบครัวเหมือนดังเช่นฟูมิโอะแม่ของตน

เรื่องราวของตัวละครเอกหญิงทั้งสามในวรรณกรรม ได้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างในหลายๆ ด้าน ทั้งลักษณะการถูกเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนรูปแบบการดำเนินชีวิต ลักษณะนิสัย และทัศนคติ ซึ่งสະนะตัวละครเอกเป็นผู้หญิงที่ดำเนินความเป็นแม่อยู่ภายในกรอบของระบบโอเอะ ที่ต้องรักษากฎเพื่อดำรงความเป็นบ้าน และความเป็นครอบครัวไว้ อีกทั้งต้องคอยสนับสนุนดูแลสามีและลูก แตกต่างจากฟูมิโอะที่ได้รับอิทธิพลจากความเป็นผู้หญิงสมัยใหม่ และสະนะโกะที่ใช้ชีวิตอยู่ต่างประเทศ ผู้ซึ่งโยหาในประเพณีและวัฒนธรรมของญี่ปุ่นอันเป็นบ้านเกิดรวมถึงความเป็นครอบครัว ซึ่งการศึกษาความเกี่ยวข้องระหว่างอะริโยะฉิ ชะวะโกะกับคิโนะกะวะ ทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประพันธ์กับงานเขียน ที่ได้

เชื่อมโยงประสบการณ์ของตนเองมาถ่ายทอดผ่านเรื่องราวและตัวละครในวรรณกรรม

7. การเรียนรู้ความเป็นแม่ของตัวละครหญิง

ความเป็นแม่นั้นถูกมองว่าเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติอันเป็นลักษณะทางกายภาพของผู้หญิง แต่อีกทางหนึ่ง Yagi (1986: p.45-56) ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นแม่ว่า นอกเหนือจากลักษณะทางกายภาพยังมีความเป็นแม่ที่ไม่ได้ขึ้นกับทางชีวภาพหรือทางจิตวิทยา ทั้งนี้ไม่ว่าจะคลอดลูกหรือไม่ก็ตามสังคมหรือเพศชายมักจะคาดหวังความเป็นแม่จากเพศหญิง ซึ่งถือว่าเป็นคุณลักษณะของเพศหญิงที่จะต้องมีความเป็นแม่ ความเป็นแม่นี้จึงเกิดจากการสร้างขึ้นของสังคมอีกด้วย ดังนั้นการศึกษาถึงความเป็นแม่จะสามารถช่วยให้เข้าใจถึงลักษณะ แบบแผน และวิธีดำเนินความเป็นแม่ที่ปรากฏอยู่ในสังคมและวรรณกรรม ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาแนวคิดของการเรียนรู้ความเป็นแม่ โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การเรียนรู้ความเป็นแม่จากที่บ้าน และการเรียนรู้ความเป็นแม่จากที่โรงเรียน

7.1 การเรียนรู้ความเป็นแม่จากที่บ้าน

การนิยามความเป็นแม่ปรากฏในหลายลักษณะ หากเป็นการนิยามในทางชีวภาพ ความเป็นแม่หมายถึงการให้กำเนิด ในทางจิตวิทยาความเป็นแม่หมายถึงการเลี้ยงดู ซึ่งหากไม่นับรวมทั้งการศึกษาทางชีวภาพหรือทางจิตวิทยาแล้ว ความเป็นแม่ถูกสร้างขึ้นจากสังคม อันเนื่องมาจากการถูกปลูกฝังจากผู้หญิงว่าการเลี้ยงดูลูกเป็นหน้าที่ของเพศหญิง และสังคมแวดล้อมที่ใกล้ชิดกับผู้หญิงมากที่สุดก็คือครอบครัว ดังนั้นความเป็นแม่ที่ถูกสร้างขึ้น จึงมีจุดเริ่มต้นจากบ้าน การเรียนรู้ความเป็นแม่จากที่บ้านผ่านรูปแบบความสัมพันธ์ภายในครอบครัว จะช่วยให้เข้าใจถึงรูปแบบของความเป็นแม่ที่ถูกสร้างขึ้น

นอกเหนือจากระบบการศึกษาในโรงเรียน

ปลายศตวรรษที่ 19 จนถึงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ระบบโอเอะคืออุดมการณ์ทางครอบครัวที่เป็นทางการและโดดเด่นมากในญี่ปุ่น โดยได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลเพื่อที่จะเป็นญี่ปุ่นสมัยใหม่ ซึ่งถูกกำหนดอย่างเป็นทางการในประมวลกฎหมายแพ่งปี ค.ศ. 1898 (ปีเมจิที่ 31) ระบบโอเอะนั้นได้ประสานรวมกับแนวคิดอื่นอีกคือ ภรรยาที่ดีแม่ที่ฉลาด ที่เมื่อผู้หญิงแต่งงานเข้าสู่ครอบครัว (โอเอะ) อื่น จะอยู่ในฐานะต่ำสุดและถูกคาดหวังให้เชื่อฟังสามีและพ่อแม่ของสามี ดูแลงานบ้านตามกฎของโอเอะภายใต้การควบคุมของแม่สามี และคลอดบุตรชายอย่างน้อยหนึ่งคน นอกจากนี้ในฐานะที่เป็นแม่จึงมีหน้าที่รับผิดชอบในการเลี้ยงดูบุตรด้วยความเฉลียวฉลาด เพื่อเตรียมความพร้อมของบุตรชายคนโตสำหรับบทบาทหน้าที่หัวหน้าครัวเรือน และดูแลบุตรสาวเพื่อให้เติบโตเป็นภรรยาที่ดีแม่ที่ฉลาดเช่นกัน (Yoshida, 2017) โดยคำว่า “ภรรยาที่ดีแม่ที่ฉลาด” นั้น Koyama (1991) อธิบายว่าเป็นแนวคิดหลักของการศึกษาสำหรับเด็กผู้หญิงโดยขึ้นนำให้รู้สึกซึ่งถึงการเป็นกุลสตรี ช่วยเหลืองานของผู้ชายอันเป็นหน้าที่ของภรรยาที่ดี เสริมสร้างบุตรชายให้มีความซื่อสัตย์กล้าหาญ และอบรมบุตรสาวของตนให้ดั่งงามเพียบพร้อมทั้งกายใจอันเป็นหน้าที่ของแม่ที่ฉลาด ผู้หญิงญี่ปุ่นในระบบโอเอะนี้จึงต้องปฏิบัติหน้าที่แม่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ซึ่งตามวิถีชีวิตแบบญี่ปุ่นได้ทำให้เกิดแนวคิดคุณลักษณะของแม่สามประการ คือ 1) แม่เป็นผู้ดูแลที่ดีที่สุดและเป็นผู้ให้การศึกษาของเด็ก 2) พันธะระหว่างแม่และเด็กเป็นธรรมชาติมากที่สุดและเป็นพื้นฐานในความสัมพันธ์ของมนุษย์ 3) ไม่มีงานอื่นใดที่ดีกว่าหรือเหมาะสำหรับผู้หญิงมากกว่าการเลี้ยงดูลูก จนมีความเชื่อโบราณของญี่ปุ่นที่กล่าว

ว่า “mitsugo no tamashii hyakumade” (三つ子の魂百まで) ที่หมายความว่า ไม่ว่าสิ่งใดที่เด็กได้รับในสามปีแรกจะอยู่ไปจนถึงพวกเขาอายุร้อยปี (Fujita, 1989: p.72) ซึ่งเป็นสิ่งที่เน้นให้เห็นถึงความสำคัญที่เด็กจะต้องได้รับการเลี้ยงดูที่ดีตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุสามขวบ และกลายเป็นหน้าที่สำคัญผู้หญิงในฐานะแม่ที่ต้องคอยดูแล เอาใจใส่อย่างดีที่สุด โดยการเรียนรู้เพื่อที่จะเป็นแม่นั้น ลูกสาวจะเรียนรู้ผ่านทางครอบครัวโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากแม่ของตน เนื่องจากแม่คือคนใกล้ชิดที่ให้การสนับสนุนและให้คำแนะนำแก่ลูกสาว นอกจากนี้ลูกสาวมักจะเห็นแม่เป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตดังที่ Greer (1980) กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกสาว ว่าเป็นศูนย์กลางที่สำคัญในกระบวนการการขัดเกลาทางสังคมของผู้หญิง โดยแม่ให้ความรู้พื้นฐานด้านบทบาทของเพศหญิงแก่ลูกสาวของตน และลูกสาวจะสังเกตและเรียนรู้จากแม่ถึงการดำเนินความเป็นครอบครัว รวมถึงกฎระเบียบในชีวิตการสมรส ดังนั้นเมื่อเกิดการเรียนรู้ทั้งจากคำพูดและการกระทำ ความเป็นแม่จึงถูกถ่ายทอดผ่านแม่ไปสู่ลูกสาว เช่นเดียวกับ Janeke และคณะ (1993: p.116) ที่กล่าวว่า แม่จะส่งสัญญาณไปถึงลูกสาวถึงคุณค่าของการเป็นผู้หญิง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเป็นแม่

การศึกษาเพื่อความเป็นแม่จากที่บ้าน เริ่มต้นจากความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกสาว โดยแม่เป็นตัวอย่างของคำสอนเรื่องบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงให้แก่ลูกสาว ไม่ว่าจะด้วยการกระทำหรือคำพูด ลูกสาวจะซึมซับและสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ และสิ่งที่ควรปฏิบัติภายในครอบครัว ทั้งครอบครัวของตน และครอบครัวของสามี ดังนั้นการศึกษาเพื่อการเป็นแม่จากที่บ้านจึงเป็นหน้าที่สำคัญของแม่ที่จะต้องสร้างการเรียนรู้ไปสู่ลูกสาว เพื่อการเป็นแม่ที่ดีต่อไป

7.2 การเรียนรู้ความเป็นแม่จากที่โรงเรียน

การศึกษาสำหรับผู้หญิงในโรงเรียนมีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาไปตามยุคสมัย การเรียนรู้ความเป็นแม่ในระบบโรงเรียนช่วงยุคเมจิเน้นบทบาทหน้าที่แม่ตามหลักภรรยาที่ดีแม่ที่ฉลาดคือการให้กำเนิดและเลี้ยงดู เพื่อให้เด็กที่เติบโตไปเป็นกำลังสำคัญของประเทศ โดยไม่ได้มีความรู้ตามหลักวิทยาศาสตร์หรือการดูแลที่ถูกสุขลักษณะ ซึ่งสถานภาพแม่ของผู้หญิงได้เปลี่ยนไปหลังการปฏิรูปเมจิ ที่การศึกษาทำให้เกิดการให้ความรู้ต่อการเป็นแม่ โดยกลุ่มนักเคลื่อนไหวด้านสิทธิมนุษยชนได้เขียน “บทความเกี่ยวกับการศึกษาที่สำคัญสำหรับผู้หญิง” (Greater Learning for Women. 文明論女大学) ว่าการคลอดและการดูแลเลี้ยงดูทารกเป็นงานสำคัญสำหรับผู้หญิง โดยเฉพาะการเลี้ยงดูเด็กนั้นเป็นหน้าที่ที่สำคัญที่สุด (Niwa and Tomiko, 1993: p.72-73)

ทั้งนี้หนังสือสำหรับการศึกษาเพื่อเป็นแม่ในยุคเมจินั้น Koyama (1991: p.26-31) ได้แบ่งเนื้อหาออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

1) หนังสือประเภทเดียวกับยุคเอโดะคือ ไม่ได้มีการกล่าวถึงวิธีการเลี้ยงลูกอยู่เลย แต่เน้นย้ำถึงหน้าที่ของภรรยาและการเป็นลูกสะใภ้ ได้แก่ “Onnasanjikyō” (女三字經) และ “Kaisei onnadaigaku” (改正女大学)

2) หนังสือที่มีใจความกล่าวถึงสิ่งที่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติสำหรับผู้หญิง แต่นอกเหนือจากนั้นยังมีการกล่าวถึงคุณธรรมสำหรับการเป็นแม่ และชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของบทบาทหน้าที่ของแม่ ได้แก่ “Kaisei onnaimagawa” (改正女今川) “Shinsen zouho onnadaigaku” (新撰増補女大学) “Shinsen onnadaigaku” (新撰女大学) และ “Onna hitsudoku jokun” (女鬢必読女訓)

3) หนังสือที่กล่าวถึงบทบาทของการเป็นแม่อย่างชัดเจน ได้แก่ “Meiji onnaimagawa” (明治女今川) “Kinsei onnadaigaku” (近世女大学) “Bunmeiron onnadaigaku” (文明論女大学)

โดยหนังสือเหล่านี้กล่าวถึงหน้าที่ของแม่ว่าเป็นต้นแบบของเด็ก เป็นผู้รับผิดชอบความประพฤติของลูก และถูกกำหนดให้เป็นผู้รับผิดชอบการศึกษาของลูก บทบาทของแม่ถูกยกย่องจากประเทศชาติว่ามีคุณค่าและความสำคัญ จึงมีการอบรมเพื่อให้ผู้หญิงเป็นแม่ที่ฉลาดในยุคเมจิเป็นต้นมา จะเห็นได้ว่าหนังสือสำหรับการศึกษาเพื่อเป็นแม่ในยุคเมจิทั้งสามประเภทนี้ เป็นการผสมผสานระหว่างการเรียนรู้สำหรับผู้หญิงในยุคเก่า (ยุคเอโดะ) ที่ยังคงเน้นย้ำความต้องการทางสังคมที่คาดหวังให้ผู้หญิงทำหน้าที่เพื่อเป็นภรรยาและลูกสะใภ้ที่ดีภายหลังจากแต่งงานกับการเรียนสำหรับผู้หญิงในยุคที่ญี่ปุ่นเริ่มเข้าสู่การพัฒนา (ยุคเมจิ) ที่การศึกษาสำหรับผู้หญิงมีเนื้อหาที่หลากหลายขึ้น หนังสือเรียนจึงเป็นการสะท้อนความคาดหวังของสังคมทั้งในแบบเก่าและแบบใหม่ การศึกษาเพื่อการเป็นแม่จึงมีทั้งการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของการเป็นแม่ และการกำหนดทิศทางการศึกษาสำหรับสถานะของผู้หญิงญี่ปุ่น

เมื่อถึงยุคไทโช การเรียนรู้ความเป็นแม่ถึงจุดเปลี่ยน กลายเป็นแม่ที่แสวงหาความรู้เพื่อการเลี้ยงดูลูกที่ถูกต้อง การเรียนสำหรับผู้หญิงเพิ่มความเป็นวิทยาศาสตร์และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมากขึ้น โดยมีหนังสือที่เกี่ยวกับลักษณะที่ถ่ายทอดทางพันธุกรรม การดูแลก่อนคลอด วิธีการเลี้ยงทารก รวมถึงจิตวิทยาเด็กอีกด้วย นอกจากนี้ Miyano (2016) ยังได้กล่าวถึงการเรียนรู้ความเป็นแม่ในยุคไทโชว่า มีการยอมรับและมอบใบรับรองการดูแลเด็กและการคลอดบุตรให้แก่ผู้หญิงชนชั้นกลาง และภายในตัวเมืองก็เป็นยุคที่วาทกรรมซึ่งเกี่ยวกับแม่มี

ความแพร่หลาย โดยเฉพาะหนังสือ “ข้อควรปฏิบัติ ในช่วงตั้งครรภ์” (Taikyō. 胎教) ของจิโระ ชิโมะดะ (Jiro Shimoda. 下田次郎) ที่ได้รับความนิยมภายหลังการตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1913 (ปีไทโชที่ 2) และหนังสือ “แม่และเด็ก” (Haha to ko. 母と子) ที่ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1916 (ปีไทโชที่ 5)

จนถึงยุคโชวะที่การเรียนรู้ความเป็นแม่นั้นเกิดจากการให้ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพทั้งของตนเองและลูก หรือจากวิธีการเลี้ยงดูเด็กตามหลักการที่ถูกต้อง หนังสือที่เน้นเรื่องบทบาทหน้าที่ของการเป็นแม่ได้ลดน้อยลง แต่เป็นหนังสือที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงดูลูก หรือคู่มือการเลี้ยงเด็กที่ได้รับความนิยมและมีให้เห็นกันอย่างกว้างขวางเนื่องจากภายหลังความคาดหวังต่อหน้าที่ของแม่ได้จางหายไป หรืออีกนัยหนึ่งคือบทบาทของภรรยาและแม่ได้เปลี่ยนแปลงไป งานบ้านหรือการเลี้ยงดูเด็กต้องเป็นเหตุเป็นผลและมีความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้น โดยภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 เป็นต้นมา การดำเนินชีวิตได้อาศัยความเป็นวิทยาศาสตร์หรือหลักเหตุผล ดังนั้นหากพูดถึงเรื่องการดูแลเด็กแล้วมีตำราเรียนเพิ่มขึ้นมากมาย เช่น กฎหมายว่าด้วยการเลี้ยงเด็ก สุขอนามัยเด็ก จิตวิทยาเยาวชน หรือพระราชบัญญัติครอบครัว (Koyama, 1991: p.215)

นอกจากนี้ความคาดหวังต่อความเป็นแม่ยังเปลี่ยนแปลงไปโดย Tsuchida (2014) กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของการศึกษาสำหรับผู้หญิงในยุคโชวะว่า โรงเรียนสตรีวะคะยะมะมีการสร้างภาพการเรียนรู้ใหม่ของผู้หญิง โดยอาศัยเพลงหรือดนตรีสมัยใหม่ตามวัฒนธรรมตะวันตก มีการสอนเด็กหญิงผ่านดนตรีและเพลงแบบตะวันตกถึงการใช้ชีวิตภายในครอบครัวในอนาคต และความรับผิดชอบต่อการเรียน การดูแลสุขภาพที่ถูกต้อง และในฐานะแม่ที่ต้องเลี้ยงดูลูกการดูแลสุขภาพอย่างถูกต้องเป็น

สิ่งจำเป็น รวมไปถึงวัฒนธรรมภายในบ้านที่ถ่ายทอดออกมาผ่านเสียงเพลงและเปียโน

จะเห็นว่าการศึกษาสำหรับผู้หญิงในโรงเรียนมีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาไปตามยุคสมัย การเรียนรู้ความเป็นแม่ในระบบโรงเรียนช่วงยุคเมจิเน้นบทบาทหน้าที่แม่ตามหลักภรรยาที่ดีแม่ที่ฉลาดคือการให้กำเนิดและเลี้ยงดู เพื่อให้เด็กที่เติบโตไปเป็นกำลังสำคัญของประเทศ โดยไม่ได้มีความรู้ตามหลักวิทยาศาสตร์หรือการดูแลที่ถูกต้องลักษณะเมื่อถึงยุคไทโชการเรียนรู้ความเป็นแม่ถึงจุดเปลี่ยนกลายเป็นแม่ที่แสวงหาความรู้เพื่อการเลี้ยงดูลูกที่ถูกต้อง การเรียนสำหรับผู้หญิงเพิ่มความเป็นวิทยาศาสตร์และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมากขึ้น จนถึงยุคโชวะที่การเรียนรู้ความเป็นแม่นั้นเกิดจากการให้ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพทั้งของตนเองและลูก หรือจากวิธีการเลี้ยงดูเด็กตามหลักการที่ถูกต้อง

7.3 การเรียนรู้ความเป็นแม่ของตัวละครหญิงแต่ละยุค

ตัวละครทั้งสามมีเส้นทางการเรียนที่เหมือนกัน โดยทั้งฮะนะ พุมิโอะ และฮะนะโกะต่างก็จบการศึกษาจากโรงเรียนสตรีวะคะยะมะ (Wakayama koutou jogakkou. 和歌山高等女学校) โดยพุมิโอะและฮะนะโกะมีโอกาสเข้าเรียนต่อที่มหาวิทยาลัยสตรีโตเกียว สาขาวิชาภาษาอังกฤษ ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาการเรียนรู้ความเป็นแม่ของตัวละครทั้งสามดังนี้

ฮะนะได้รับอิทธิพลการเรียนรู้ความเป็นแม่จากทั้งสองด้าน คือจากโทะโยะโนะผู้เป็นยาย และจากการศึกษาในโรงเรียนสำหรับผู้หญิง การศึกษาจากบ้านที่โทะโยะโนะเป็นผู้อบรมสั่งสอนนั้น เพื่อการเตรียมตัวให้ฮะนะเป็นเจ้าสาวที่เพียบพร้อม นอกเหนือจากกิริยามารยาท ฮะนะยังได้เรียนศิลปะ การดนตรี การเขียนพู่กัน การชงชา รวมไปถึงการ

ประพฤติปฏิบัติตนยามที่แต่งงานเข้าสู่ครอบครัวของสามีไปแล้ว การดูแลปรนนิบัติพ่อแม่ของสามีดังเช่นพ่อแม่ของตน หรือการอดทนอดกลั้นต่อความคับข้องหมองใจใดๆ ที่อาจจะเกิดขึ้น ส่วนการศึกษาจากในโรงเรียนนั้น แนวคิดสำคัญยังคงเน้นการเป็นภรรยาที่ดีแม่ที่ฉลาด จึงเห็นได้ว่าแม้จะเรียนจากต่างสถานที่แต่เนื้อหาของการเรียนยังคงมีจุดประสงค์เดียวกันคือเพื่อให้ธนะเป็นภรรยาและแม่ ดังที่อะริโยชิได้อธิบายถึงตัวธนะไว้ในตอนที่โทโยะโนะพาธนะเดินทางไปขอพรที่ศาลเจ้าก่อนเข้าพิธีแต่งงานว่า

“ธนะที่ได้เข้าเรียนในโรงเรียนสตรีวะคะยะมะ เชื่อว่าหน้าที่ของผู้หญิงนั้นนอกเหนือจากการแต่งงานแล้ว อีกหน้าที่หนึ่งคือการเลี้ยงดูลูกและรักษาความสัมพันธ์ภายในครอบครัว”

(Ariyoshi, 1959: p.8)

แสดงให้เห็นว่า แม้จะได้รับการเรียนในโรงเรียนแต่ธนะก็ยังคงเชื่อมั่นหน้าที่ของผู้หญิงตามที่สังคมคาดหวัง เหตุเพราะเนื้อหาที่ได้เรียนในโรงเรียนยังคงสอนให้ผู้หญิงทำหน้าที่ของภรรยาและแม่นั่นเอง โดยหลักจริยธรรมอันดีสำหรับผู้หญิงญี่ปุ่นที่แต่งงานแล้ว คือ การเชื่อฟังสามี ดูแลบ้าน และการเลี้ยงดูบุตร (Sandaya, 1932: p.256) ตามความคิดที่ว่าผู้หญิงเป็นผู้เลี้ยงดู ปกป้อง และให้การศึกษาแก่เด็กซึ่งจะเติบโตมาเป็นประชากรที่มีคุณภาพเพื่อเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ

ฟูมิโอะก็ได้รับการอบรมสั่งสอนทั้งจากที่บ้านและที่โรงเรียน ซึ่งธนะผู้เป็นแม่ได้คาดหวังให้ฟูมิโอะเป็นเจ้าสาวที่ดีและเป็นที่หมายปอง โดยธนะนั้นถ่ายทอดความรู้ทุกอย่างให้แก่ฟูมิโอะเช่นเดียวกับที่ได้รับมาจากโทโยะโนะ ขณะที่ในโรงเรียนฟูมิโอะได้รับความรู้สมัยใหม่นอกเหนือจากการเรียนเป็นภรรยาที่ดีแม่ที่ฉลาด โดยเนื้อหาการเรียนในโรงเรียนสำหรับผู้หญิงยุคไทโชนั้นได้เพิ่มรายวิชาที่เกี่ยวกับ

กีฬา เช่น เทนนิส ว่ายน้ำ และการป็นเขา ซึ่งภายหลังสงคราม การศึกษาในโรงเรียนสตรีเริ่มเป็นที่สนใจในสังคมอย่างกว้างขวาง มีบทความที่เกี่ยวกับพิธีจบการศึกษา หรือการแข่งขันกีฬาในโรงเรียนสตรีตามพื้นที่ต่างๆ ออกมามากมาย รวมถึงมีการอธิบายถึงเป้าหมายของการศึกษาในโรงเรียนสำหรับผู้หญิง การศึกษาในวะคะยะมะจึงได้ปรากฏภาพของการปฏิรูปการศึกษาของผู้หญิง โดยในปี ค.ศ. 1919 (ปีไทโชที่ 8) ได้มีบทความที่อธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงว่า แม้ว่าโรงเรียนจะมีเป้าหมายเพื่อการเป็นเจ้าสาว แต่คำกล่าวที่ว่ากุลสตรีต้องอยู่แต่ภายในบ้านนั้น ไม่เข้ากับสภาพสังคมของโลกอีกต่อไป ดังนั้นผู้หญิงจึงต้องมีทั้งความสามารถทางการศึกษาและร่างกายที่แข็งแรง (Tsuchida, 2014: p.60-62) จึงเป็นเหตุผลที่ฟูมิโอะมีความสามารถทางด้านการเล่นกีฬาด้วย แต่อย่างไรก็ตามโรงเรียนยังคงยึดหลักการของภรรยาที่ดีแม่ที่ฉลาดเป็นแนวทางการศึกษาควบคู่กันไป ดังเช่นความตอนหนึ่งในวรรณกรรมที่กล่าวถึงคุณครูทะมุระ ซึ่งจบการศึกษาจากคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยโตเกียวว่า

“การสอนในชั้นเรียนเกี่ยวกับอิสระภาพและประชาธิปไตยของเขา โดยการอ่านบทกวีชื่อนกสีแดง ด้วยเสียงอันดังนั้น ได้กระตุ้นให้ฟูมิโอะและเพื่อนร่วมชั้น รู้สึกกระตือรือร้นและให้ความสนใจต่อการเคารพในทุกสิทธิของยุคสมัยใหม่ ซึ่งนั่นสร้างความอึดอัดใจสำหรับโรงเรียนสตรีวะคะยะมะที่ยังยึดถือหลักของภรรยาที่ดีแม่ที่ฉลาดเป็นอย่างมาก”

(Ariyoshi, 1959: p.134)

เมื่อฟูมิโอะเข้าศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยสตรีที่โตเกียว ปรัชญานับตั้งแต่การก่อตั้งมหาวิทยาลัยนั้นไม่ได้เป็นเพียงการแสวงหาความรู้แต่ยังปลูกฝังภูมิปัญญาของการศึกษาความเป็นมนุษย์ มีวิสัยทัศน์ในการมองโลกที่กว้างไกล และเติบโตเป็นผู้หญิงที่

สามารถพึ่งพาตนเองได้ มหาวิทยาลัยนั้นไม่ได้เน้นการศึกษาเพื่อให้ผู้หญิงเป็นแม่บ้าน คอยดูแลปรนนิบัติสามีและเลี้ยงดูลูก แต่เป็นการเรียนเพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถของตนเอง ทำให้เห็นถึงความจำเป็นของฟูมิโอะที่ได้จากการเรียนที่มีความทันสมัยมากกว่ายุคของฮะนะ ฟูมิโอะจึงเป็นภรรยาและแม่ที่ไม่ได้กดดันตัวเองเพื่อการทำหน้าที่แม่แต่เพียงอย่างเดียว

ตัวละครหญิงฮะนะโกะได้รับความรู้จากระบบโรงเรียนมากกว่าที่บ้าน เนื่องจากฟูมิโอะผู้เป็นแม่เห็นความสำคัญของการศึกษาสมัยใหม่ และความทันสมัยแบบตะวันตก การเลี้ยงดูฮะนะโกะจึงเป็นไปอย่างทันสมัยและให้อิสระ ไม่มีการอบรมสั่งสอนเพื่อให้เป็นเจ้าสาวหรือภรรยาและแม่ ฮะนะโกะเติบโตมาในยุคสมัยที่ประเทศได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ ไม่เคยสัมผัสกับระบบครอบครัวยุคเดิม (อิเอะ) เนื่องจากระบบอิเอะได้ถูกยกเลิกไปเมื่อปี ค.ศ. 1948 ทำให้ฮะนะโกะรู้สึกอบอุ่นทุกครั้งที่อยู่กับฮะนะผู้เป็นยาย ในช่วงที่มีโอกาสใช้เวลาร่วมกับฮะนะ ฮะนะโกะก็ได้ซึมซับเอาความเป็นญี่ปุ่นยุคดั้งเดิมผ่านการอ่านวรรณกรรมโบราณให้ฮะนะฟัง จึงเกิดความซาบซึ้งกับวัฒนธรรมเก่าๆ และความเป็นครอบครัวแบบญี่ปุ่น ที่ไม่สามารถหาได้จากฟูมิโอะหรือในครอบครัวของตนเอง เนื่องจากระบบอิเอะได้ล่มสลายไป การเรียนรู้เพื่อเป็นแม่ของฮะนะโกะจึงเป็นไปในเชิงของหลักการและเหตุผลทางวิทยาศาสตร์จากโรงเรียนและมหาวิทยาลัย มากกว่าการปลูกฝังความเชื่อตามแบบผู้หญิงที่สังคมคาดหวัง

8. ความเป็นแม่ในวรรณกรรม

ตัวละครหญิงฮะนะ ฟูมิโอะ และฮะนะโกะต่างเติบโตและใช้ชีวิตผ่านยุคสมัยต่างๆ ของญี่ปุ่น ซึ่งทั้งสามได้รับการศึกษาทั้งจากที่บ้านและที่โรงเรียน

เพื่อเรียนรู้ความเป็นแม่ การอบรมเลี้ยงดูผ่านความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกสาวและเนื้อหาการศึกษาของโรงเรียนได้ประกอบสร้างให้ตัวละครทั้ง 3 นี้มีลักษณะของความเป็นแม่ที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งลักษณะความเป็นแม่ของฮะนะ ฟูมิโอะ และฮะนะโกะ ดังนี้

8.1 ฮะนะ

ฮะนะได้รับการอบรมเพื่อการเป็นแม่ทั้งจากที่บ้านและที่โรงเรียน ซึ่งเป้าหมายหลักคือการเป็นภรรยาที่ดีแม่ที่ฉลาด โดยฮะนะได้แสดงลักษณะของความเป็นแม่ 3 ประการ คือ

(1) แม่ที่เชื่อมั่นในหน้าที่ของผู้หญิงตามที่สังคมคาดหวัง

ฮะนะเชื่อว่าหน้าที่ของผู้หญิงคือการให้กำเนิดและเลี้ยงดูบุตร จึงรู้สึกเป็นสุขใจมากเมื่อรู้ว่าตนเองตั้งครรภ์และกำลังจะเป็นแม่ ดังที่อะริโยชิกล่าวไว้ในวรรณกรรมว่า

“ฮะนะผู้ซึ่งกำลังจะมีลูก เป็นสุขและมองโลกใบนี้เหมือนลูกฉาบไปด้วยสีชมพู”

(Ariyoshi, 1959: p.56)

โดยผู้หญิงญี่ปุ่นในยุคก่อนไม่เพียงแต่ต้องการที่จะมีลูกเพื่อเติมเต็มความรู้สึกเท่านั้น ยังเชื่อว่าการมีลูกจะทำให้สถานะของตนเองในครอบครัวสามีมีความมั่นคง สะท้อนให้เห็นว่าผู้หญิงที่มีความไม่มั่นคงหลายประการ เช่นการถูกสามีหย่าร้าง หรือการที่สามีต้องรับเด็กชายมาเป็นบุตรบุญธรรมเพื่อสืบทอดและรักษาตระกูลของตนเองไว้ ทำให้ผู้หญิงเหล่านั้นรู้สึกพ่ายแพ้ ผู้หญิงญี่ปุ่นจึงพยายามตั้งครรภ์และให้กำเนิด (Ruth, 1946: p.295) ซึ่งการตั้งครรภ์ของฮะนะนำความยินดีมาสู่ทุกคนในครอบครัว และฮะนะได้รับการดูแลเป็นอย่างดี โดยเคะอิชะกุผู้เป็นสามีได้คาดหวังว่าลูกคนแรกจะต้องเป็นเพศชาย โดยตั้งชื่อของเด็กชายไว้ล่วงหน้า แสดงให้เห็นถึงความ

คาดหวังของสังคมรอบข้างฮะนะ ที่มองว่าเมื่อแต่งงานแล้วผู้หญิงควรให้กำเนิดทารกโดยเฉพาะเพศชายเพื่อบำรุงความเป็นครอบครัว ซึ่งฮะนะเข้าใจและยอมรับในบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงข้อนี้เป็นอย่างดี

(2) แม่ที่เลี้ยงลูกตามค่านิยมของสังคม

ฮะนะดูแลและเอาใจใส่ต่อบุตรของตน รวมถึงการให้การศึกษาอันเป็นคุณลักษณะของแม่ที่สังคมคาดหวัง แม้ว่าบุตรคนที่สองที่คลอดออกมาจะเป็นบุตรสาว แต่ฮะนะก็ได้ให้ความรักและการเลี้ยงดูไม่ต่างจากบุตรชาย โดยอะริโยะชิบรรยายถึงความรักที่ฮะนะมีต่อบุตรสาวในขณะที่คลอดออกมาได้เพียงวันเดียวไว้ว่า

“หลังฮะนะคลอด เคะอิซะกุแสดงท่าทางผิดหวังที่ทารกเป็นเพศหญิง ฮะนะได้กล่าวคำขอโทษและสัญญาว่าจะมีลูกแก่เขาอีก และเมื่อพิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้ว ฮะนะมั่นใจว่านี่คือการกลับมาเกิดใหม่ของโทะโยะโนะผู้เป็นยาย และเธอไม่รู้สึกล้อแท้อีกต่อไป ความอึดอ้อมใจเข้าล้อมรอบตัวฮะนะ ฮะนะรู้สึกยินดีที่ตัวเองให้กำเนิดบุตรสาว พลางจ้องมองใบหน้าของเด็กน้อยด้วยความสุขที่ได้เป็นแม่ของเด็กน้อยแสนสวย”

(Ariyoshi, 1959: p.92)

นอกจากการเลี้ยงดู ฮะนะยังวางแผนทางเพื่ออนาคตสำหรับลูกของตนเอง ดังเช่นที่ฮะนะเดินทางไปพบคุณครูของฟูมิโอะตอนที่ฟูมิโอะทำผิดกฎของโรงเรียนก็เพื่อแบ่งเบาภาระและไม่อยากให้เคะอิซะกุผู้เป็นสามีต้องเดือดเนื้อร้อนใจหรือขายหน้า และเพื่อปรึกษาแนวทางสำหรับฟูมิโอะเนื่องจากกังวลว่าบุตรสาวของตนจะไม่สามารถเป็นเจ้าสาวสำหรับครอบครัวได้ ดังเช่นที่ฮะนะกล่าวกับครูที่โรงเรียนสตรีวะคะยะมะว่า

“ดิฉันต้องขอโทษอย่างที่สุด ที่ฟูมิโอะสร้างปัญหาให้แก่คุณครูมากมาย แต่คุณครูคะ ครูคิดว่าฟูมิโอะมีท่าทีที่ก่อเรื่องก่อตึกหรือไม่คะ นั่นเป็นสิ่งที่ดิฉันกังวลมากกว่าอะไรทั้งหมด”

(Ariyoshi, 1959: p.133)

ซึ่งความกังวลของฮะนะที่มีต่อฟูมิโอะก็เพราะอนาคตที่ฟูมิโอะต้องเป็นภรรยาและแม่ที่ดีต่อไปในแบบที่สังคมคาดหวัง อันเป็นหน้าที่ของผู้หญิงที่ฮะนะตระหนักและให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ฮะนะยังวางแผนการศึกษาที่ดีสำหรับลูกทุกคน โดยให้บุตรชายเข้าเรียนหนังสือในมหาวิทยาลัย ตามความคาดหวังของครอบครัวที่ต้องการให้บุตรชายมีความรู้ และต้องการให้ฟูมิโอะเข้าเรียนในโรงเรียนการฝีมือ ทั้งนี้ก็เพื่อเตรียมความพร้อมให้ฟูมิโอะเป็นภรรยาที่ดีต่อไป อีกทั้งบุตรสาวของฮะนะทุกคนต้องได้รับการเรียนด้านงานบ้าน การดนตรี การชงชา และการจัดดอกไม้ ทำให้เห็นว่าฮะนะให้ความสำคัญและเป็นห่วงต่ออนาคตของบุตรสาวเช่นเดียวกับบุตรชายด้วยเช่นกัน

(3) แม่ที่เสียสละความสุขและความต้องการส่วนตัว

ฮะนะเป็นแม่ที่เสียสละความสุขและความต้องการส่วนตัวเพื่อดำเนินความเป็นครอบครัวและเพื่อลูกของตนเอง โดยยึดเอาความสุขของคนในครอบครัวเป็นหลัก ในตอนที่ฟูมิโอะทะเลาะกับฮะนะและถูกนำไปขังไว้ในห้องเก็บของ ฟูมิโอะค้นเจอหนังสือที่เกี่ยวกับผู้หญิงที่ฮะนะเก็บไว้โดยอะริโยะชิเล่าไว้ดังนี้

“หลังจากค้นหาบางอย่างที่น่าสนใจ ฟูมิโอะสังเกตเห็นกองนิตยสารที่ขึ้นไต้บันได จึงหยิบลงมาปิดฝุ่น มันคือวารสาร โลกของผู้หญิง ที่ฮะนะอ่านหลังจากแต่งงาน ฉบับหนึ่งในนั้นพูดถึงการประกาศสิทธิของผู้หญิงในปี ค.ศ. 1911 ที่มีนักเขียน

อย่าง ฮิระทซุกะ ะระอิโซ (Hiratsuka Raichou. 平塚らいてう) และโอะทะเกะ โคะกิชิ (Otake Kokichi. 尾竹紅吉) เป็นผู้เขียนสนับสนุนสิทธิสตรี ฟุมิโอะ ประหลาดใจอย่างมากที่แม่ของเธออ่านเรื่องแบบนี้ด้วย”

(Ariyoshi, 1959: p.178)

แสดงให้เห็นว่า แม่ฮะนะจะมีความสนใจในเรื่องของสิทธิและเสรีภาพสำหรับผู้หญิงเพียงใด แต่ก็ยังคงยึดมั่นต่อหน้าที่ของผู้หญิงในการเป็นแม่และภรรยา ภายในห้องเก็บของ ยังมีข้าวของเครื่องใช้โบราณ รวมไปถึงโคะโตะ เครื่องดนตรีญี่ปุ่นที่ฮะนะใช้สอนฟุมิโอะและบุตรสาวคนอื่น ๆ ห้องเก็บของจึงเป็นสถานที่ที่เป็นเสมือนจุดขัดแย้งของผู้หญิงสมัยเก่าและผู้หญิงสมัยใหม่ในตัวของเธอฮะนะ ความสนใจในสิทธิและเสรีภาพของผู้หญิงสำหรับฮะนะแล้ว กลายเป็นสิ่งที่ต้องเก็บซ่อน แม้ว่าเธอจะมีความเป็นผู้หญิงสมัยใหม่สักเท่าไร ฮะนะก็เลือกที่จะดำรงชีวิตแบบผู้หญิงสมัยเก่าที่ต้องดูแลครอบครัว โดยตอนหนึ่งฟุมิโอะอ่านพบบทความของฮะนะที่ได้รับการตีพิมพ์ในนิตยสารและได้รับรางวัลโดยกล่าวถึงชีวิตครอบครัว และความทุกข์ที่ได้ดูแลคนในครอบครัว ซึ่งบรรณาธิการให้เหตุผลของการได้รับรางวัลว่า ฮะนะใช้ถ้อยคำอันไพเราะและลีลาการเขียนที่สวยงาม

8.2 ฟุมิโอะ

ฟุมิโอะได้รับการอบรมทั้งจากฮะนะผู้เป็นแม่ และจากการศึกษาในโรงเรียน แต่ความเป็นแม่ของฟุมิโอะนั้น ไม่ได้เกิดจากความเชื่อมั่นต่อหน้าที่ของภรรยาที่ดีแม่ที่ฉลาด จึงมีลักษณะของการเป็นแม่ที่มีความคิดสมัยใหม่ ตามแบบผู้หญิงยุคไทโซ โดยฟุมิโอะได้แสดงลักษณะของความเป็นแม่ 3 ประการ คือ

(1) แม่ที่ไม่เชื่อในหน้าที่ของผู้หญิงตามที่สังคมคาดหวัง

ฟุมิโอะรู้สึกต่อต้านการอบรมสั่งสอน และความเป็นแม่ของฮะนะ โดยมองว่าฮะนะเป็น

ผู้หญิงล้าหลัง ที่อุทิศตัวให้ครอบครัวจนไม่เหลือความเป็นตัวเอง ทำให้ฟุมิโอะและฮะนะต้องถกเถียงกันอยู่เสมอ ในการทะเลาะครั้งหนึ่งหลังจากที่ฮะนะไปพบคุณครูที่โรงเรียนของฟุมิโอะ เกี่ยวกับคุณครูทะมะระ ซึ่งถูกไล่ออก ฟุมิโอะโกรธฮะนะเป็นอย่างมาก จนถึงกับพูดว่า

“แม่เป็นคนทีล้าหลังอย่างสิ้นเชิง !

แม่ทำตัวเป็นศัตรูกับผู้หญิงญี่ปุ่นทุกคนด้วยการจำกัดอิสรภาพ ในฐานะที่เป็นเพศเดียวกัน มันเป็นเรื่องที่ยกโทษให้ไม่ได้ ถ้าแม่ไม่ใช่แม่ของหนูแล้วละก็.....”

(Ariyoshi, 1959: p.137)

ซึ่งฟุมิโอะไม่ได้ยึดถือในหน้าที่ของภรรยาและแม่แบบเดียวกับฮะนะ ดังที่ฟุมิโอะได้กล่าวกับโคะซะกุผู้เป็นอาที่บอกให้ฟุมิโอะมีจิตวิญญาณของความกล้าหาญเช่นเดียวกับฮะนะแม่ของเธอว่า

“จริงหรืออา ที่ว่าแม่กล้าหาญ หนูว่าแม่ไม่เคยเป็นตัวของตัวเอง และทำตามคำสั่งของพ่อเสมอ ตอนนี้แม่ก็กำลังนั่งขัดฟันให้ยายอยู่ หนูเพื่อที่จะต้องเห็นแม่ทำตามคำสั่งที่ไม่มีสิ้นสุดของยายด้วยความเคารพนบอบ อีกอย่างการเรียนของหนู มีแต่ชา ดอกไม้ แล้วก็ดนตรี เหมือนแม่ไม่เข้าใจว่าเราอยู่ในยุคใหม่แล้ว”

(Ariyoshi, 1959: p.155)

จากคำกล่าวของฟุมิโอะ จะเห็นได้ว่าฟุมิโอะไม่เห็นความสำคัญของแนวคิดภรรยาที่ดีแม่ที่ฉลาด เนื่องจากในยุคไทโซ ความคิดเกี่ยวกับสิทธิของผู้หญิงเริ่มได้รับการสนับสนุน การพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้เปลี่ยนรูปแบบจากครอบครัวแบบเดิมไปเป็นครอบครัวแบบใหม่ที่มีการแบ่งหน้าที่การทำงาน ผู้หญิงแสวงหาอิสรภาพและความรักจากการเลือกคู่ครองเพื่อแต่งงาน มีการปฏิรูปการศึกษาสำหรับผู้หญิงจากอิทธิพลของประชาธิปไตยยุคไทโซ ดังนั้นด้วยลักษณะนิสัยของฟุมิโอะ ประกอบกับการ

เรียนภายในโรงเรียนที่มีคุณครูทุพพลภาพสอนเรื่องการเคารพสิทธิ ทำให้ฟูมิโอะเป็นแม่ที่ไม่เชื่อในหน้าที่ของผู้หญิงตามที่สังคมคาดหวัง

(2) แม่ที่เลี้ยงลูกโดยไม่ขึ้นอยู่กับค่านิยมของสังคม

หลังจากแต่งงานฟูมิโอะได้ตั้งครุฑ ซึ่งฮะนะเห็นว่าฟูมิโอะควรกลับบ้านเพื่อคลอดลูกคนแรก และนำเครื่องรางไปเคารพศาลเจ้าเพื่อให้ช่วยคุ้มครองทารกตามความเชื่อที่สืบทอดต่อกันมา แต่ฟูมิโอะกลับมองว่าเป็นเรื่องไร้สาระและบอกกับฮะนะว่า ลูกของเธอจะปลอดภัยและสบายดีในโรงพยาบาล โดยบรรยายไว้ในจดหมายที่เขียนถึงฮะนะว่า

“หนูวางใจที่จะคลอดลูกของหนูในโรงพยาบาลสภากาชาดของญี่ปุ่น ที่อะโอะยะมะเซตตะกะกิ ซึ่งมีเครื่องมือทันสมัยและสิ่งอำนวยความสะดวก นี่คือนยุคสมัยใหม่ ดังนั้นหนูขอรับรองว่าได้โปรดอย่าให้ลูกของหนูต้องไปเกี่ยวข้องกับเรื่องทางไสยศาสตร์ตั้งแต่แรกเกิดเลย”

(Ariyoshi, 1959: p.224)

เห็นได้ว่าฟูมิโอะค่อนข้างต่อต้านความเชื่อหรือแนวคิดสมัยเก่าของสังคม โดยยืนอยู่บนพื้นฐานตามหลักวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ นอกจากนี้ ฟูมิโอะไม่ได้บังคับหรือส่งเสริมให้ฮะนะโกะเรียนรู้อะไรเกี่ยวกับงานบ้านหรือการฝีมือ รวมไปถึงศิลปะต่างๆ ของญี่ปุ่น แต่ให้เข้าเรียนในสาขาวิชาที่ฮะนะโกะต้องการ ดังเช่นที่ฮะนะโกะบรรยายไว้ในจดหมายที่เขียนถึงฮะนะว่า

“ตอนนี้หนูเรียนในมหาวิทยาลัยสตรีโตเกียว ที่เดียวกับที่แม่เคยเรียน และเข้าเรียนในสาขาวิชาภาษาอังกฤษเช่นเดียวกัน แต่หนูมั่นใจว่าทัศนคติของหนูแตกต่างจากแม่เป็นอย่างมาก”

(Ariyoshi, 1959: p.316)

การเรียนในมหาวิทยาลัยของฮะนะโกะเป็นไปเพื่อหาความรู้ แสดงให้เห็นว่าฟูมิโอะไม่ได้ต้องการให้ฮะนะโกะเรียนเพื่อเป็นเจ้าสาว หรือเป็นภรรยาและแม่เหมือนฮะนะ ซึ่งไม่เป็นไปตามหน้าที่ที่สังคมคาดหวังจากผู้หญิง

(3) แม่ที่ทำตามความต้องการของตนเอง

ฟูมิโอะนั้นทำตามความต้องการของตนเองมาตั้งแต่เด็ก และยังมีอิสระมากขึ้นเมื่อเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยสตรีที่โตเกียว ฮะนะมักจะบ่นอยู่เสมอเรื่องการใช้จ่ายเงินอย่างสุรุ่ยสุร่ายของฟูมิโอะ โดยในจดหมายฟูมิโอะจะเขียนถึงสิ่งของที่ต้องการและราคา แล้วรวมยอดเงินทั้งหมดที่ต้องการเพื่อให้ฮะนะส่งเงินไปให้ นอกจากนี้การแต่งงานของฟูมิโอะนั้นไม่ได้เกิดจากความเห็นชอบของบิดามารดาแต่ต้น คนที่ฟูมิโอะเลือกที่จะแต่งงานด้วยคือเอะอิจิเพื่อนสนิทของทะชะกิ ลูกเขยคนหนึ่งของฮะนะ โดยฮะนะได้รับจดหมายจากฟูมิโอะ ซึ่งอะริโยะชิบรรยายเอาไว้ว่า

“ในจดหมายสามหน้ากระดาษนั้นปรากฏคำอยู่ระหว่างข้อความได้แก่ ความน่าเบื่อในแต่ละวัน, อิสระที่จะรัก, อิสระที่จะแต่งงาน, ยุคใหม่, และความชอบแบบหนุ่มสาว และระหว่างคำพวกนั้นก็ปรากฏชื่อของฮะรุมิ เอะอิจิ”

(Ariyoshi, 1959: p.204)

จดหมายดังกล่าวจึงเห็นได้ถึงการทำตามความต้องการของตนเอง โดยฟูมิโอะเชื่อในอิสระและสิทธิเสรีภาพของผู้หญิงในการเลือกคู่ครอง และเมื่อฟูมิโอะเป็นแม่แล้วยังคงไม่เปลี่ยนการดำเนินชีวิต โดยฮะนะกล่าวถึงความกังวลเรื่องการใช้จ่ายเงินของฟูมิโอะภายหลังจากแต่งงานและย้ายตามเอะอิจิไปต่างประเทศไว้ว่า

“ฮะนะโกะรู้สึกไม่ดีที่ฟูมิโอะและครอบครัวใช้เงินหมดไปกับสินค้าและของขวญราคาแพง ชุดของฟูมิโอะเลียนแบบมาจากคาร่า โบว์ นักแสดงหญิงชาวอเมริกัน ทำให้ดูเหมือนนางสาวญี่ปุ่นยุคใหม่”

(Ariyoshi, 1959: p.237)

ซึ่งแสดงให้เห็นว่า แม้จะมีครอบครัวแล้วฟูมิโอะก็ยังคงไม่เปลี่ยนแปลงนิสัยของตนเองโดยไม่อดกลั้นต่อความต้องการของตน และไม่ได้มีการวางแผนทั้งเรื่องการใช้เงิน และเรื่องค่าใช้จ่ายของครอบครัว

8.3 ฮะนะโกะ

ฮะนะโกะเป็นตัวละครหญิงที่ยังไม่มีครอบครัว จึงไม่อาจเห็นถึงความเป็นแม่ได้ แต่จากเรื่องราวภายในวรรณกรรมและถ้อยคำสนทนาระหว่างฮะนะโกะกับฮะนะ ในตอนที่ฮะนะได้กล่าวกับฮะนะโกะเกี่ยวกับการแต่งงานไว้ว่า

“ฮะนะโกะ หนูอายุเท่าไรแล้วตอนนี้ 27 ปีแล้วหรือ หนูควรเริ่มมองหาคนที่จะมาเป็นสามีได้แล้ว ผู้หญิงไม่ควรเป็นผู้หญิงที่ทำแต่งานและปฏิเสธการแต่งงานนะ”

“ถ้าอย่างนั้น หนูจะไม่ต่อต้านเรื่องการแต่งงานค่ะ” ฮะนะโกะตอบ

(Ariyoshi, 1959: p.324)

เห็นได้ว่าฮะนะยังคงให้ความสำคัญต่อการเป็นภรรยาและแม่ และฮะนะโกะก็ไม่ได้ปฏิเสธความคิดนั้น โดยฮะนะโกะต้องการที่จะแต่งงานเพื่อเป็นภรรยาและแม่ อีกทั้งขณะที่ใช้ชีวิตอยู่กับฮะนะผู้เป็นยาย ฮะนะโกะรู้สึกโหยหาความเป็นครอบครัว และกล่าวกับฮะนะว่าตนเองไม่ได้รู้สึกต่อต้านฮะนะเหมือนฟูมิโอะแม่ของตน ดังเช่นข้อความตอนหนึ่งในจดหมายที่ฮะนะโกะเขียนถึงฮะนะ ในขณะที่เรียนมหาวิทยาลัยว่า

“หนูนึกถึงพันธะระหว่างเรา ความเป็นครอบครัวได้ถ่ายทอดจากยายมาสู่แม่ และจากแม่มาสู่หนู อย่าหัวเราะนะ ถ้าหนูจะบอกว่า วันหนึ่งหนูจะแต่งงานและมีลูกสาว แต่หนูนึกภาพไม่ออกถ้าลูกสาวของหนูจะต่อต้านหนู และให้ความเคารพยำของตัวเองด้วยความรัก”

(Ariyoshi, 1959: p.316-317)

ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความต้องการที่จะดำเนินความเป็นครอบครัวแบบฮะนะ ผู้หญิงที่ได้รับการอบรมสั่งสอนในเรื่องการประพฤติตนภายใต้ความสัมพันธ์แบบครอบครัวดั้งเดิม การอุทิศตัวเพื่อครอบครัวของฮะนะจึงเป็นการสร้างแรงบันดาลใจต่อการดำเนินชีวิตครอบครัวในอนาคตของฮะนะโกะ

9. สรุป

การถ่ายทอดเรื่องราวในวรรณกรรมเรื่องคิโนะกะวะนั้น อะริโยะชิได้สร้างภาพตัวละครเอกหญิงฮะนะจากคุณยายของตนเอง ยึดเอาแบบอย่างตัวละครฟูมิโอะจากการดาซึ่งอยู่ในครอบครัวนักการเมือง และตัวละครฮะนะโกะก็คืออะริโยะชิที่บิดามารดาพาไปใช้ชีวิตอยู่ที่ต่างประเทศในวัยเด็กและเติบโตอยู่ในช่วงยุคสมัยโชวะของญี่ปุ่น

โดยทั้งฮะนะ ฟูมิโอะ และฮะนะโกะ ต่างก็ได้เรียนรู้ความเป็นแม่ทั้งจากที่บ้านผ่านความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกสาว และจากทางโรงเรียนที่มีการเรียนการสอนโดยยึดหลักภรรยาที่ดีแม่ที่ฉลาดเป็นพื้นฐาน อันเป็นการสร้างความเป็นแม่จากความคาดหวังของสังคม ซึ่งแต่ละยุคสมัยการศึกษาเพื่อเป็นแม่ได้ปรับเปลี่ยนเนื้อหาไป ในยุคเมจิยังคงเป็นการศึกษาเพื่อนเน้นการสร้างให้ผู้หญิงมีความเป็นแม่ที่ต้องเลี้ยงดูบุตร เป็นภรรยาที่ต้องดูแลสามีและทำหน้าที่ในการดำเนินความเป็นครอบครัวให้สมบูรณ์ ไม่ขาดตกบกพร่องตามที่สังคมคาดหวัง ผู้หญิงเข้ารับ

การศึกษาไม่ใช่เพื่อการพัฒนาตนเอง ดังเช่นฮะนะที่ถึงแม้จะได้รับการศึกษาทั้งจากโรงเรียนและจากผู้เป็นยาย ก็ไม่ได้เป็นไปเพื่อประกอบอาชีพอื่นใด แต่เพื่อเตรียมตัวสำหรับการแต่งงาน ความเป็นแม่ของฮะนะจึงหมายถึงการทรมานและเสียสละเพื่อลูกและครอบครัว โดยเลือกที่จะเก็บความต้องการของตนเองไว้ภายใน และฮะนะก็ต้องการที่จะอบรมให้บุตรสาวของตนมีความพร้อมต่อการเป็นภรรยาและแม่ด้วยเช่นเดียวกัน

ต่อมาในยุคไทโซ เมื่อสังคมเปลี่ยน การศึกษาสำหรับผู้หญิงเริ่มปรับเปลี่ยน แม้ว่ายังคงใช้แนวคิดภรรยาที่ดีแม่ที่ฉลาด แต่ก็ไม่ได้เน้นการศึกษาเพื่อความเป็นแม่เพียงอย่างเดียว ยังเป็นไปเพื่อพัฒนาขีดความสามารถของผู้หญิงนอกเหนือจากการเป็นแม่บ้าน ดังเช่นฟูมิโอะที่ถึงแม้จะทำหน้าที่ของแม่ภายในครอบครัว แต่การเลี้ยงลูกหรือดูแลสามีไม่ใช่หลักสำคัญที่สุดเพียงประการเดียว ยังมีชีวิตอิสระในสังคมภายนอกบ้านด้วย ไม่ว่าจะเป็นการเล่นกีฬา

การสังสรรค์ หรือการเดินจับจ่ายซื้อของแบบผู้หญิงยุคใหม่ของไทโซ ซึ่งสำหรับฟูมิโอะแล้วการอุทิศตนเพื่อครอบครัวของฮะนะเป็นเรื่องที่ล้ำสมัยสำหรับผู้หญิง

เมื่อดำเนินมาถึงยุคโชวะ ซึ่งเป็นช่วงของฮะนะโกะ สังคมได้คลายความคาดหวังต่อหน้าที่ของผู้หญิง เนื้อหาของการศึกษาสำหรับผู้หญิงจึงไม่ได้เน้นบทบาทหน้าที่ของการเป็นแม่ แต่เน้นให้ความรู้เพื่อการดูแลลูกที่ถูกต้องตามหลักวิทยาศาสตร์ ดังเช่นที่ฟูมิโอะไม่ได้บังคับหรือวางแนวทางการศึกษาให้ฮะนะโกะเรียนการเป็นแม่บ้านหรือปลูกฝังความเป็นแม่ที่ต้องทำเพื่อครอบครัว โดยให้ฮะนะโกะเข้าเรียนมหาวิทยาลัยในสาขาวิชาภาษาอังกฤษตามทีเลือก แต่จากการใช้ชีวิตร่วมกับฮะนะผู้เป็นยายและการโยกหาความเป็นครอบครัว เป็นการสร้างแรงบันดาลใจต่อการดำเนินชีวิตครอบครัวในอนาคตของฮะนะโกะ

เอกสารอ้างอิง (References)

- [1] Ariyoshi, Sawako. (1959). 『紀ノ川』. 新潮社.
- [2] Ariyoshi, Sawako. (2000). 「伝統美の目覚め/父恋い酒」. 『有吉佐和子(作家自伝109)』. 日本図書センター.
- [3] Fujita, Mariko. (1989). “It’s All Mother’s Fault”: Childcare and the Socialization of Working Mothers in Japan. *The Journal of Japanese Studies*, Vol. 15, No. 1: p. 67-91.
- [4] Greer Litton Fox. (1980). The Mother-Adolescent Daughter Relationship as a Sexual Socialization Structure. *National Council on Family Relations*, Vol. 29, No. 1, pp. 21-28.
- [5] Iwatani, Daishi. (1970). 「評伝的解説＜有吉佐和子＞」 足立巻一他編. 有吉佐和子・瀬戸内晴美集. 現代日本の文学49. 学習研究社.
- [6] Janeke van Mens-Verhulst, Karlein Schreurs and Liesbeth Woertman. (1993). *Daughter-ing and Mothering: Female Subjectivity Reanalysed*. Routledge, Newyork.
- [7] Koyama, Shizuko. (1991). 『良妻賢母という規範』. 第1版. 勁草書房.
- [8] Miyano, Maoko. (2016). 「母性と幸福—自己として、女性として生きる」. 社会と倫理 第31号.
- [9] Miyauchi, Junko (ed). (1995). 『有吉佐和子・新潮日本文学アルバム71』. 新潮社.
- [10] Niwa, Akiko and Tomiko, Yoda. (1993). The Formation of the Myth of Motherhood in Japan. *U.S.-Japan Women’s Journal*, English Supplement No. 4: pp. 70-82.
- [11] Ruth Benedict. (1946). *The Chrysanthemum and The Sword*. Houghton Mifflin Co., Boston. Translated by Matsuji, Hasegawa. (1967). 『菊と刀—日本文化の型—』. 社会思想社, 東京.
- [12] Sandaya, Hikaru. (1932). Motherhood Education in Japan. *Childhood Education Journal*, Vol. 8, Issue 5: p. 256-258.
- [13] Tsuchida, Youko. (2014). 「公立高等女学校にみるジェンダー秩序と階層構造 学校・生徒・メディアのダイナミズム」. 『MINERVA 社会学叢書 45』.
- [14] Yagi, Kimiko. (1986). 「母性イデオロギー考」. 『城西大学女子短期大学部紀要』. 3(1): pp.45-56.
- [15] Yoshida, Akiko. (2017). *Unmarried Women in Japan: The drift into singlehood*. Routledge, Newyork.

พันธุ์พิชญ์ ปัญญาฟู

หน่วยงานผู้แต่ง : นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาญี่ปุ่นศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Phanphitchaya Panyafu

Affiliation : Master student, Japanese studies, Faculty of Humanities, Chiang Mai University

Corresponding e-mail : nongmee@hotmail.com

การใช้นิทานพื้นบ้านในวรรณกรรมญี่ปุ่นสมัยใหม่ : ตัวละครโมะโมะตะโร, ยักษ์ และผู้ติดตามใน วรรณกรรมญี่ปุ่นสมัยเมจิและกะอิโง

เพ็ญพร แก้วพุ้งรังษิ

บทคัดย่อ

วิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงรูปแบบตัวละครโมะโมะตะโร, ยักษ์ และผู้ติดตามและบทบาทหน้าที่ของนิทานพื้นบ้านในวรรณกรรมญี่ปุ่นสมัยเมจิและกะอิโง โดยศึกษาผ่านตัวละครโมะโมะตะโร, ยักษ์ และผู้ติดตาม ในเรื่องสั้นที่ดัดแปลงมาจากนิทานพื้นบ้านเรื่อง “โมะโมะตะโร” จำนวน 8 เรื่อง ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1891 (ปีเมจิที่ 24) จนถึงปี ค.ศ. 1924 (ปีกะอิโงที่ 13) ได้แก่ “โอะนิโมะโมะตะโร” ของ โอะสะกิ โคโย, “อิมะโมะโมะตะโร” และ “นิฮงโกะคะอิบะนะมิ” ของ เคียว โนะ ะระเบะอิ, “โมะโมะตะโรโสะกุสะนะมิ” ของ อิวะยะซะสะนะมิ, “โมะโมะตะโร” ของ คุซุยะมะ มะซะโอะ, “โมะโมะตะโร” ของ ซะกะอิ โทะนิอิโกะ, “โมะโมะตะโร” ของ มะทุซึมะระ ทะเกะโอะ และ “โมะโมะตะโร” ของ อะกะตะงะวะ ริวโนะซุเกะ จากการศึกษาพบว่าเรื่องสั้นดังกล่าวนั้นมีการสร้างตัวละคร โมะโมะตะโร, ยักษ์ และผู้ติดตามแตกต่างกันออกไปโดยแบ่งได้ ตามช่วงปี ดังต่อไปนี้ 1) ช่วงปลายสมัยเมจิ เน้นการเขียนแบบเพิ่มเรื่องส่วนหลัง มีการปรับเปลี่ยน-ลดตัวละครและสร้างตัวละครใหม่ 2) ช่วงต้น-กลาง สมัยกะอิโง นำเนื้อหาของนิทานพื้นบ้านมาใช้เหมือนเดิมโดยเน้นการดัดแปลงในส่วนขั้วรายละเอียด 3) ช่วงปลายสมัยกะอิโง มีลักษณะการเขียนโดยเพิ่มเนื้อเรื่องทั้งส่วนหน้า และส่วนหลังของนิทานพื้นบ้าน และดัดแปลงภาพลักษณ์ของตัวละครให้ตรงข้ามกับนิทานพื้นบ้าน โดยผู้เขียนใช้นิทานพื้นบ้านเป็นโครงเรื่องหลักและดัดแปลงเนื้อหา ตัวละครเพิ่มเติมโดยมีวัตถุประสงค์ต่างกัน เช่น เพื่อให้เนื้อหาสนุกสนาน สะท้อนเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์และสังคม และสะท้อนถึงพฤติกรรมของมนุษย์ เป็นต้น

คำ

สำคัญ

โมะโมะตะโร, ยักษ์,
ผู้ติดตาม, เมจิ,
กะอิโง

¹ นักศึกษาปริญญาเอก สาขาภาษาและวัฒนธรรมญี่ปุ่น มหาวิทยาลัยโอซาก้า ประเทศญี่ปุ่น

The Folk Tale using in Japanese Modern Literature: Focus on Momotarou, Demon and the Followers in Meiji and Taishou Period's Literature

Penporn Kaewfoongrungsi

Abstract

The aims of this research are to study the changing of Momotarou, Demon, and the followers' character and the roll of the folk tale through Meiji and Taishou period's literature by focus on Momotarou, Demon, and the followers' character in "Momotarou" Folk tale using short story for 8 stories between 1891 to 1924, which is "Onimomotarou" by Osaki Kouyou, "Imamomotrou" and "Nihongodaibanashi" by Kyou No Warabei, "Momotarouzokuhanashi" by Iwaya Sazanami, "Momotarou" by Kusuyama Masao, "Momotarou" by Sakai Toshihiko, "Momotarou" by Matsumura Takeo, "Momotarou" by Akutagawa Ryuunosuke. Through this research have found that the changing of Momotarou, Demon, and the followers' character can be separated into 3 period, which is 1) Last of Meiji period, almost adding the story in the last part and add or cut of the characters or making the new characters. 2) First and Middle of Taishou period, almost using the same story of the folk tale but change or add more details of the character. 3) Last of Taishou period, found the additional of first part and last part of the folk tale story and also changing the character opposite of the folk tale story. Though this study, Researcher found that the folk tale were changing the story for make the story more funny, show the history on those period or the human habit.

Key words

Momotarou,
Demon, the
followers, Meiji,
Taishou

1. บทนำ

นิทานพื้นบ้านนั้นเป็นเรื่องเล่าปากต่อปากที่เล่าสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ มักพบการนำนิทานพื้นบ้านมาดัดแปลงหรือใช้เป็นส่วนหนึ่งในเนื้อหาวรรณกรรมสมัยใหม่ของญี่ปุ่นอยู่หลายเรื่อง เช่น “โอะโตะจิโสมิ” ของ คะสะอิ โอะซะมุ ซึ่งเป็นผลงานที่มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักกันดี นอกจากนั้นยังมีผลงานของนักเขียนชื่อดัง อะคุตะงะวะ ริวโนะซุเกะ ที่ได้นำนิทานพื้นบ้านมาสร้างสรรค์ผลงาน ในเรื่อง “คะซิกะชิยะมะ”, “เคียวกันตัน”, “ชะรุกะนิงิซึเซ็น” และ “โมะโมะตะโร” อีกด้วย แต่ทว่างานเขียนเหล่านี้มักถูกมองว่าเป็นงานเขียนในเชิงล้อเลียน ขาดศิลปะด้านการเขียน และการนำแนวคิดต่างๆ มาใช้ในงานเขียน จึงทำให้ผลงานดังกล่าวไม่ได้รับความนิยมในการทำวิจัย แม้ว่าผลงานที่มีชื่อเสียง เช่น “โอะโตะจิโสมิ” จะมีการทำวิจัยจำนวนมาก แต่ยังคงขาดการวิจัยในแง่มุมมองของการนำเอานิทานพื้นบ้านมาดัดแปลงในวรรณกรรมสมัยใหม่ของญี่ปุ่นรวมถึงรูปแบบของการดัดแปลงดังกล่าว

นิทานพื้นบ้านนั้นแต่เดิมไม่มีรูปแบบตายตัวเนื่องจากเป็นเรื่องเล่าแบบ มุขปาฐะ ที่ปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ หรือญาติในครอบครัวเล่าให้กับลูกหลานฟัง จึงมีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหา ตัวละคร ฉากแตกต่างกันไปตามพื้นที่ และคนเล่าเรื่อง จนกระทั่งสมัยมุโรมะชิ (ค.ศ. 1550-ค.ศ. 1630) ช่วงระหว่างสมัยสงครามภายในจนถึงช่วงต้นสมัยเอโดะ เนื้อหาของนิทานพื้นบ้านจึงเป็นรูปเป็นร่างมากขึ้น จะกระทั่งเริ่มมีการบันทึกเป็นตัวอักษรตั้งแต่ช่วงต้นสมัยเอโดะเป็นต้นมา โดยนิทานพื้นบ้าน “โมะโมะตะโร” ได้รับการจัดให้เป็นหนึ่งในนิทานพื้นบ้านทั้ง 5 ของญี่ปุ่น (“โมะโมะตะโร”, “คะซิกะชิยะมะ”, “ชะรุกะนิงิซึเซ็น”,

“ฉิตะกิริซุสะมะ”, “ฮะนะซะกะจิอิ”) และได้รับความนิยมเป็นอย่างสูงในบรรดาเยาวชน จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของตำราเรียนญี่ปุ่นในสมัยเมจิที่ 20 (ค.ศ. 1887) หลังจากนั้นจึงมีการตีพิมพ์เป็นหนังสือสำหรับเยาวชน ไปจนถึงหนังสือภาพ จึงทำให้นิทานพื้นบ้าน “โมะโมะตะโร” นั้นมีความใกล้ชิดกับครอบครัวชาวญี่ปุ่นอย่างที่สุด จนกระทั่งปัจจุบันนอกจากจะเป็นหนังสือภาพแล้วยังมีการนำมาเผยแพร่อย่างกว้างขวางผ่านทางสื่อต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ และจัดเป็นนิทานพื้นบ้านที่นิยมนำมาดัดแปลงเนื้อหามากที่สุด

นับตั้งแต่ต้นนิทานพื้นบ้าน “โมะโมะตะโร” มีรูปแบบชัดเจน และเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปแล้วพบว่ามียุคเขียนหลายคนนำเอานิทานพื้นบ้าน “โมะโมะตะโร” มาดัดแปลงเนื้อหาเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคม หรือประวัติศาสตร์ในสมัยนั้น เช่น โอะซะกิ โคโย (尾崎紅葉), เคียวคุเต บะกิน (曲亭馬琴), ชะกะอิ โทะฉิโกะ (堺利彦), อะคุตะงะวะ ริวโนะซุเกะ (芥川龍之介) เป็นต้น จากการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้าน “โมะโมะตะโร” และวรรณกรรมที่ดัดแปลงมาจากนิทานพื้นบ้าน “โมะโมะตะโร” ที่ผ่านมา ผู้วิจัยแบ่งลักษณะงานวิจัยออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

1. การศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ เช่น นะเมะกะวะ มิชิโอะ² (滑川道夫) ศึกษาในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ นิทานพื้นบ้าน “โมะโมะตะโร” เช่น หนังสือภาพอะกะฮง, นิทานเด็กเล่าปากเปล่า, นิทานพื้นบ้าน/นิทานเด็ก/นวนิยาย, หนังสือภาพ/การ์ตูน และข้อถกเถียงเกี่ยวกับโมะโมะตะโรผ่านมุมมองด้านวัฒนธรรมนิทานเด็กเป็นหลัก โอฟูจิ มิกิโอะ³ (大藤幹夫) ศึกษา “โมะโมะตะโร” ฉบับปรับปรุงทั้ง 5 ฉบับของ ชะสะนะมิ โดย

² 滑川道夫著 『桃太郎像の変容』、東京書籍、1981年3月6日

³ 大藤幹夫「巖谷小波『桃太郎』異稿考」『学大図文(45)』、2002、pp. 17-38

เปรียบเทียบรูปประโยคในแต่ละฉากเพื่อดูส่วนที่ถูกปรับเปลี่ยนหรือตัดออกไป มะทซึบะระ โนะริโกะ⁴ (松原哲子) ศึกษาคำที่นิยมใช้ในสมัยนั้น รวมไปถึงการเพิ่มปัจจัยใหม่ในเนื้อหาของเรื่อง “โมะโมะตะโร” ในหนังสืออะกะฮง/คุโรฮง/อะโอะฮง/คิโอะโรเฮียวชิ

2. การศึกษาเกี่ยวกับระบอบการปกครองด้วยทหาร เช่น โคะทะกิ ฮะรุโกะ⁵ (小滝晴子) ศึกษาเนื้อหาของ “โมะโมะตะโร” ที่เปลี่ยนไปหรือคงเอาไว้ภายหลังสงคราม เนื่องจากช่วงสงครามมีการนำเรื่อง “โมะโมะตะโร” มาใช้เพื่อส่งเสริมระบอบการปกครองด้วยทหาร แต่หลังสงครามช่วงหนึ่งมีการห้ามยุ่งเกี่ยวกับเรื่อง “โมะโมะตะโร” รวมทั้งการปรับเปลี่ยนเนื้อหาเพื่อไม่ให้เยาวชนเกิดความเข้าใจผิด

3. การศึกษาเกี่ยวกับการวิพากษ์วิจารณ์สังคม เช่น ฮิระตะ โคสะบุโร⁶ (原田光三郎) ศึกษาผลงานของอะกุตะงะวะว่ามีการสร้างภาพลักษณ์ของโมะโมะตะโรและยักซ์ให้มีลักษณะตรงกันข้ามเพื่อวิพากษ์วิจารณ์สังคม

4. การศึกษาเกี่ยวกับหนังสือภาพ เช่น ชะกะโนะ ยูโกะ⁷ (坂野陽子) ศึกษาปัญหาของแวดวงวรรณกรรมเยาวชนและหนังสือภาพ รวมไปถึงหนังสือภาพที่ดีโดยวิเคราะห์ผ่านประวัติศาสตร์ของหนังสือภาพนิทานพื้นบ้าน ซึ่งเน้นศึกษาเรื่อง “โมะโมะตะโร” เป็นหลัก โดยงานวิจัยสำคัญเกี่ยวกับ “โมะโมะตะโร” คือการศึกษาการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของนิทานพื้นบ้าน “โมะโมะตะโร” ของนะเมะกะวะ มิชิโอะ⁸ ซึ่งได้ศึกษาในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกันิทานพื้นบ้าน “โมะโมะตะโร” ไม่ว่าจะเป็นหนังสือภาพอะกะฮง (赤本), นิทานเด็กเล่าปากเปล่า

(口演童話), นิทานพื้นบ้าน/นิทานเด็ก/นวนิยาย (御伽噺・童話・小説), หนังสือภาพ/การ์ตูน (絵本・漫画) และข้อถกเถียงเกี่ยวกับโมะโมะตะโร (桃太郎論考) ผ่านมุมมองด้านวัฒนธรรมนิทานเด็กเป็นหลัก

ผู้วิจัยจึงทำการศึกษาในแง่การนำเอานิทานพื้นบ้านมาใช้ในวรรณกรรมญี่ปุ่นสมัยใหม่ โดยบทความวิจัยนี้ผู้วิจัยจะเน้นศึกษาจากวรรณกรรมญี่ปุ่นสมัยใหม่ซึ่งดัดแปลงเนื้อหาจากนิทานพื้นบ้านเรื่อง “โมะโมะตะโร” ในช่วงสมัยเมจิ และทะอิโหม จำนวน 8 เรื่อง ได้แก่ “โอะนิโมะโมะตะโร” (鬼桃太郎) ของ โอะสะกิ โคโย (尾崎紅葉), “อิมะโมะโมะตะโร” (今桃太郎) และ “นิฮงโกะตะอิบะนะมิ” (日本五大蛇) ของ เคียวโนะวะระเบะอิ (京の蕨兵衛), “โมะโมะตะโรสะกุสะนะมิ” (桃太郎続話) ของ อิวะยะ ชะสะนะมิ (巖谷小波), “โมะโมะตะโร” (桃太郎) ของ คุซุยะมะ มะซะโอะ (楠山正雄), “โมะโมะตะโร” (桃太郎) ของ ชะกะอิ โทะมิอิโกะ (堺利彦), “โมะโมะตะโร” (桃太郎) ของ มะทซึมุระ ทะกะโอะ (松村武雄) และ “โมะโมะตะโร” (桃太郎) ของ อะกุตะงะวะ ริวโนะซุเกะ (芥川竜之介) โดยศึกษาผ่านตัวละครหลักของเรื่อง ได้แก่ โมะโมะตะโร, ยักซ์ และผู้ติดตาม (สุนัข ลิง ไก่ฟ้า)

2. วัตถุประสงค์

วิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของตัวละครโมะโมะตะโร, ยักซ์ และผู้ติดตาม และการนำนิทานพื้นบ้าน “โมะโมะตะโร” มาดัดแปลงเพื่อใช้ในวรรณกรรมญี่ปุ่นสมัยเมจิและทะอิโหม

⁴ 松原 哲子「桃太郎」の物草双紙考』『實踐國文學 75』、2009年3月15日、pp. 34-43

⁵ 小滝晴子「ある日の「桃太郎」」『茨女国文 創刊号 39-43』、1989年6月20日

⁶ 原田光三郎「芥川龍之介における主体の問題：「桃太郎」を中心に」『論叢 国語教育学 (11)』、2015年7月31日、pp. 21-33

⁷ 坂野陽子「〈卒論〉絵本論：桃太郎を中心に昔話絵本を考える」『日本文学誌要50』、1994年7月9日、pp. 142-151

⁸ 滑川道夫著『桃太郎像の変容』、東京書籍、1981年3月6日

3. ตัวละคร โมะโมะตะโร, ยักษ์ และผู้ติดตาม ในวรรณกรรมญี่ปุ่นสมัยเมจิและทอโฮโม

3.1 “โอะนิโมะโมะตะโร” (鬼桃太郎) ของ โอะสะกิ โคโย (尾崎紅葉)

“โอะนิโมะโมะตะโร” ของ โอะสะกิ โคโย ตีพิมพ์วันที่ 11 ตุลาคม ค.ศ. 1891 (ปีเมจิที่ 24) โดยสำนักพิมพ์อะกุบุงคัง (博文館) เนื้อเรื่องเป็นเรื่องเล่าต่อจากตอนจบของนิทานพื้นบ้าน “โมะโมะตะโร” โดยมีเรื่องย่อดังต่อไปนี้

3.1.1 เรื่องย่อ

ราชายักษ์ แห่งเกาะโอะนิงะฉิมะผู้โดน โมะโมะตะโรปราบต้องการจะล้มโมะโมะตะโรเพื่อแก้แค้น จึงประกาศหานักรบผู้กล้าหาญเพื่อไปต่อสู้กับโมะโมะตะโร แต่ด้วยชื่อเสียงของโมะโมะตะโรจึงไม่มียักษ์ตนใดอาสา จนวันหนึ่งสามภรรยายักษ์ผู้ทำหน้าที่เฝ้าประตูเกาะโอะนิงะฉิมะคู่หนึ่งไปขอพรที่ศาลเจ้าเทพอสุริ (夜叉神社) และฝันว่าได้รับลูกทอขนาดใหญ่รูปร่างดีชม หลังจากนั้นยายท้อและคลอคลุก โดยให้ชื่อว่า คุโมะโมะตะโร (苦桃太郎) ซึ่งตัวโตเร็ว มีผิวสีเขียว ปากสีแดง และฟันไฟได้ คุโมะโมะตะโรออกตัวว่าจะเป็นผู้ไปปราบโมะโมะตะโรเอง จึงออกเดินทางโดยนำห้วยกะโหลกคน 10 หัว ติดตัวไปด้วย (แทนคิบิตังโงะ) ระหว่างทางพบกับปีศาจมังกรสีทองที่บินบนฟ้าและฟันไฟได้ (火炎を吹き空を飛ぶ金色の毒竜) ลิงบาบูนขนาดใหญ่ (大狒) และหมาป่าที่ถูกเข้าใจผิดว่าเป็นวัว คุโมะโมะตะโรชี้เมฆที่ปีศาจมังกรเรียกมาให้มุ่งหน้าตรงไปยังญี่ปุ่น แต่เนื่องจากบินเร็วมากจึงเลยญี่ปุ่นไป จนต้องกลับมาใหม่ ระหว่างกลับมานั้นเวทมนตร์ของปีศาจมังกรเริ่มอ่อนลงจึงทำให้เมฆบางลงจนลิงบาบูนกับหมาป่าร่วงจากเมฆลงไปในทะเลกลายเป็นอาหารให้กับ

จระเข้ ส่วนคุโมะโมะตะโรกับปีศาจมังกรที่อยู่บนเมฆนั้นทะเลาะกันจนร่วงลงมาแล้วจมนหายไปไหนเลย

3.1.2 ตัวละครโมะโมะตะโร, ยักษ์ และผู้ติดตาม

ในเรื่อง “โอะนิโมะโมะตะโร” ของ โอะสะกิ โคโยนั้น มีตัวละครโมะโมะตะโร 2 แบบ คือ โมะโมะตะโร กับ คุโมะโมะตะโร โดย ตัวละครโมะโมะตะโรเป็นตัวละครเดิมจากนิทานพื้นบ้าน แต่มีความน่าเกรงขามมากขึ้น ส่วนตัวละครคุโมะโมะตะโรนั้นเป็นตัวละครใหม่ที่ผู้แต่งสร้างขึ้นมาโดยมีลักษณะคล้ายกับตัวละครโมะโมะตะโรแต่เป็นยักษ์ โดยใช้ชื่อตัวละครว่า คุโมะโมะตะโร (苦桃太郎) เกิดจากการขอพรที่ศาลเจ้าเทพอสุริ (夜叉神社) และมีลักษณะภายนอกที่ตัวใหญ่ ผิวสีเขียว ปากสีแดง ฟันไฟได้ มีความมั่นใจว่าจะสามารถล้มโมะโมะตะโรได้ แต่ทว่าสุดท้าย คุโมะโมะตะโรนั้นจมนทะเลตายก่อนที่จะได้ไปปราบโมะโมะตะโรที่ญี่ปุ่น

ส่วนตัวละครยักษ์คือ เหล่ายักษ์ที่โดน โมะโมะตะโรเดินทางมาปราบแล้ว โดยฝ่ายยักษ์รู้สึกเคียดแค้นและอยากจะทำลายโมะโมะตะโร ดังประโยคที่ว่า 「其力を藉てなりともこみ遺恨盡さばやと時の王鬼島中に觸を下し、誰にてもあれ日本を征伐し、桃太郎奴が若衆首と、分捕らきたる珍寶を携へ還らむものは、」⁹ ใช้กำลังเหล่านั้น (จนชนะ) ราชายักษ์ผู้เคียดแค้นจึงค้นหาทั่วเกาะ หากใครก็ได้ที่จะไปปราบญี่ปุ่น เพื่อเอาคอเจ้าหนูโมะโมะตะโรและล่าสมบัติกลับมา แต่ด้วยความหวาดกลัวที่มีต่อโมะโมะตะโร จึงทำให้ไม่มียักษ์ตนไหนกล้าอาสาไปสู้กับโมะโมะตะโรเลย

สำหรับตัวละครผู้ติดตามนั้นมี 3 ตัว โดยเป็นผู้ติดตามของคุโมะโมะตะโร ได้แก่ ปีศาจมังกรสีทอง (金色の毒龍) ลิงบาบูนใหญ่มีขนสีขาว

⁹ 尾崎紅葉『鬼桃太郎』(名著複刻 日本児童文学館)、博文館、1981年10月11日、pp. 1

บนหน้า (白毛朱面の大狒) และหมาป่า (狼) โดยนะเมะกะวะ มิชิโอะ กล่าวไว้ว่า มังกรสีทองนั้น เปรียบเทียบได้กับไก่อฟ้า ลิงบาบูน คือ ลิง และหมาป่า คือ สุนัข ในนิทานพื้นบ้าน¹⁰ โดย โอะสะกิ โคโย ได้เขียนภาพลักษณะของมังกร ให้มีลักษณะ เป็นสีทอง มีกระแสน้ำอยู่กลางหลัง มีลิ้น 13 แฉก ฟันไฟและสามารถใช้เวทมนตร์ได้ ครอบครองทางญี่ปุ่นซึ่งเป็นสัตว์ประเภทแมลงนั้นถูกไก่อฟ้าซึ่งเป็นสัตว์รับใช้ของ โมะโมะตะโรกินมาตลอดนานหลายปี จึงตอบตกลง ไปปราบโมะโมะตะโร ส่วนลิงบาบูนนั้นมีลักษณะ ภายนอกขนาดใหญ่ มีขนบนใบหน้าสีขาว และหมาป่าที่มีลักษณะคล้ายวัวแสดงให้เห็นว่ามีขนาดใหญ่มาก โดยหมาปานั้นเป็นศัตรูตัวฉกาจกับสุนัข ผู้ติดตามของโมะโมะตะโร โดยสินจ้างที่คุโมะโมะตะโร ให้อภัยผู้ติดตามก็คือ หัวกะโหลกมนุษย์ แทนคิบิด้งโกะ ในนิทานพื้นบ้าน โมะโมะตะโร

จากการศึกษาตัวละครในเรื่อง “โอะนิ โมะโมะตะโร” ดังข้างต้น พบว่ามีการเล่าเรื่องต่อจากนิทานพื้นบ้านเดิม โดยตัวละครที่ปรากฏในเรื่องเป็นตัวละครฝ่ายยักษ์ เช่น คุโมะโมะตะโร มังกรปีศาจ ลิงบาบูน และหมาป่า โดยมีการใช้เวทมนตร์ เช่น มังกรเรียกเมฆเหาะในอากาศ และฟันไฟได้ อย่างไรก็ตามเนื้อเรื่องเน้นฉากผาดโผน มีการต่อสู้ เหวี่ยงเหิน เดีนอากาศได้ ซึ่งค่อนข้างคล้ายกับเรื่อง ไซอิ๋ว และจบเรื่องอย่างเข้มข้นด้วยเนื้อเรื่องที่ คุโมะโมะตะโร ไม่สามารถไปปราบโมะโมะตะโรที่ญี่ปุ่นได้ เพราะนั่งเมฆเหาะเลยเกาะญี่ปุ่นไป จนทำให้ต้องใช้พลังเวทมนตร์ในการเหาะกลับมาจนพลังหมด ทั้งคุโมะโมะตะโรและผู้ติดตามจึงจมน้ำตายทั้งหมด โดยนะเมะกะวะ มิชิโอะ ได้กล่าวถึงรูปแบบการเขียนดังกล่าวเอาไว้ว่า รูปแบบการเขียนฉากต่อสู้ในเรื่องที่

คล้ายกับเรื่องไซอิ๋ว นั้นนับได้ว่าเป็นรูปแบบการเขียนเฉพาะตัวของโอะสะกิ โคโย แต่เนื่องจากใช้คำศัพท์ที่ยากเกินกว่าที่นักเรียนระดับประถมจะเข้าใจได้ จึงลดความน่าสนใจของเนื้อหาแปลกใหม่และผิดไปจากความตั้งใจของผู้เขียนที่อยากให้เด็กๆ อ่านเรื่องราวที่ตื่นเต้นได้อย่างสนุก¹¹

3.2 “โอะโมะโมะตะโร” (今桃太郎) ของ เคียวโนะวะระเบะอิ (京の蕨兵衛)

“โอะโมะโมะตะโร” ของ เคียวโนะวะระเบะอิ แบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ตอน ตีพิมพ์ในนิตยสาร โชนันเซะกะอิ (少年世界) ฉบับที่ 1 เล่มที่ 7,8 สำนักพิมพ์อะกุบุงคัง (博文館) วันที่ 1 และ 15 เมษายน ค.ศ. 1895 (ปีเมจิที่ 28) โดยมีเรื่องย่อต่อไปนี้

3.2.1 เรื่องย่อ

ในปัจจุบันมีตยายคุหนึ่งกำลังนั่งจิบชาคุยกันเรื่องอยากมีลูกชายเหมือนในนิทานพื้นบ้าน เนื่องจากฝนตกจึงออกไปตัดไม้และซักผ้าไม่ได้ จึงนำของฝากจากโตเกียวมาเปิดดูซึ่งของฝากนั้นเป็นขนมที่มีลักษณะเหมือนลูกท้อ โดยตยายค่อยๆ เปิดออกทีละชิ้น ชิ้นแรกนั้นเปิดออกมาเป็นแตร ส่วนชิ้นที่สองเปิดออกมาเป็นธงชาติญี่ปุ่น และชิ้นที่สามเปิดออกมาเป็นเด็กผู้ชายท่าทางเข้มแข็งหนึ่งคน จึงตั้งชื่อให้ว่า โมะโมะตะโร เมื่อโมะโมะตะโรเติบโตขึ้น ได้ตัดสินใจออกเดินทางไปปราบยักษ์เหมือนในนิทานพื้นบ้าน โดยตั้งใจจะขนน้ำตาลซึ่งเป็นสมบัติของเกาะกลับมา ระหว่างออกเดินทางก็ได้ปราบหมูขนาดใหญ่ ซึ่งคุคุมครอบครัวของไก่อฟ้าได้ไก่อฟ้า แร้ง และสิงโต เป็นผู้ติดตามและเดินทางถึงเกาะโอะนิงะมิยะโดยได้รับภารกิจอย่างยกย่องจากยักษ์ในเกาะว่า “ท่านนายพล” เมื่อโมะโมะตะโรพบกับพรรคพวกเดินทางถึง

¹⁰ 滑川道夫『桃太郎像の変容』、東京書籍、1981年3月6日、pp. 228

¹¹ เรื่องเดียวกัน, pp.228

เกาะ เหล่ายักษ์ที่ต่างทราบถึงกิตติศัพท์ของโมะโมะตะโรเป็นอย่างดีได้ยกธงขาวรอต้อนรับโมะโมะตะโรอยู่ก่อนแล้ว พร้อมบอกยกสมบัติทั้งหมดให้ หลังจากนั้นยักษ์ได้เลี้ยงน้ำซุชิที่ใส่น้ำตาลของเกาะ และให้เงินทองเครื่องประดับต่างๆ แก่โมะโมะตะโร เมื่อชนของทุกอย่างขึ้นเรือและกำลังจะเดินทางกลับ เหล่าประชากรยักษ์จำนวนมากมาส่งโมะโมะตะโรพร้อมตะโกนว่า “ท่านนายพลโมะโมะตะโรที่หนึ่งแห่งญี่ปุ่นจงเจริญ” เมื่อเดินทางกลับมาถึงญี่ปุ่นได้จัดงานเลี้ยงฉลองครบรอบแต่งงาน 50 ปีให้กับตาและยาย

3.2.2 ตัวละครโมะโมะตะโร, ยักษ์ และผู้ติดตาม

ในเรื่อง “อิเมะโมะโมะตะโร” ของเคียวโนะวะระเบะอิ นั้นตัวละครโมะโมะตะโรเป็นตัวละครตัวกบนิทานพื้นบ้านซึ่งเกิดจากขนมที่มีลักษณะเหมือนลูกท้อซึ่งเป็นของฝากจากโตเกียว เด็บโตขึ้นมาโดยรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้าน “โมะโมะตะโร” และมีความคิดที่จะออกเดินทางไปปราบยักษ์ที่เกาะโอะนิงะชิมะเหมือนในนิทานพื้นบ้าน โดยผู้แต่งสอดแทรกความเป็นตะวันตกในเรื่อง เช่น ต้นกำเนิดของโมะโมะตะโรที่กำเนิดจากขนม เป้าหมายของโมะโมะตะโรในการเดินทางไปปราบยักษ์ที่ต้องยึดเอาน้ำตาล และคำยกย่องว่า “ท่านนายพล” (大将閣下) ที่ยักษ์มีต่อโมะโมะตะโร โดยผู้เขียนยังคงภาพลักษณ์ของโมะโมะตะโรที่เก่งและแข็งแกร่งเอาไว้ จะเห็นได้จากชื่อเสียงของโมะโมะตะโรที่ได้จากการฆ่าหมูขนาดใหญ่ก่อนออกเดินทางไปปราบยักษ์จนเป็นที่รู้จักไปทั่ว เมื่อโมะโมะตะโรเดินทางถึงเกาะโอะนิงะชิมะจึงไม่ต้องออกแรงต่อสู้ใดๆ เพราะเหล่ายักษ์ต่างได้ยินชื่อเสียงของโมะโมะตะโร จึงยกธงขาวยอม

แพ้แก่โมะโมะตะโรทันที ดังประโยค 「本城近く来て見ると城櫓から悄然と『白旗が出て居ます、』」¹² เมื่อเข้าใกล้ตัวปราสาทก็เห็น “ธงสีขาวผล่อออกมา” จากยอดปราสาทอย่างเงียบๆ

ส่วนตัวละครยักษ์นั้นไม่มีพฤติกรรมรุกรานหรือขโมยสมบัติของชาวบ้าน เป็นเพียงแค่อยักษ์บนเกาะโอะนิงะชิมะซึ่งเป็นแหล่งผลิตน้ำตาลและมีเครื่องประดับ ยักษ์รู้จักชื่อเสียงของโมะโมะตะโรเป็นอย่างดีจึงไม่กล้าต่อสู้ด้วย จึงยกธงขาวยอมแพ้ และเรียกโมะโมะตะโรว่า “ท่านนายพลแห่งญี่ปุ่น” 「日本大将閣下には遠路の海陸供御恙あらせられず、恐悦に存じ奉る、何はしかれ、此處は端近に候へばイザまづ御通り下さるやう」¹³ ท่านนายพลแห่งญี่ปุ่นอุตสาหะเดินทางข้ามน้ำข้ามทะเลมา พวกเรารู้สึกยินดียิ่ง ขอเชิญเข้ามาด้านในก่อน พร้อมดูแลและยกสมบัติต่างๆ ให้กับโมะโมะตะโร

สำหรับผู้ติดตามนั้นมี 3 ตัว ได้แก่ ไก่ (鶏) แร้งตัวใหญ่ (大鷲) และสิงโต (獅子) ซึ่งเหตุผลที่ทั้งสามยอมเป็นผู้ติดตามของโมะโมะตะโรนั้นแตกต่างไปจากนิทานพื้นบ้าน โดยไก่นั้นขอเป็นผู้ติดตามเพื่อทดแทนบุญคุณที่โมะโมะตะโรปราบหมู ซึ่งรุกรานครอบครองตนมาโดยตลอด ส่วนแร้งและสิงโตนั้นรู้สึกนับถือในความกล้าหาญของโมะโมะตะโรจึงอาสาเป็นผู้ติดตามโดยโมะโมะตะโรไม่ต้องให้เนื้อกระป๋อง (牛肉の缶詰) ที่เตรียมมา ดังประโยคที่ว่า 「大将閣下のご勇猛に殆ど敬服いたしまして」¹⁴ รู้สึกนับถือในความกล้าหาญของท่านนายพลเป็นอย่างยิ่ง

จากการศึกษาตัวละครในเรื่อง “อิเมะโมะโมะตะโร” พบว่าตัวละครถูกดัดแปลงให้มีความเป็นตะวันตกมากขึ้นเพื่อนำเสนอให้สอดคล้องกับ

¹² 京の薬兵衛「今桃太郎」『少年世界』第1巻8号、博文館、1895年4月15日、pp. 820

¹³ เรื่องเดียวกัน, pp. 820

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, pp. 818

สงครามจีน-ญี่ปุ่น โดยผู้แต่งได้ดัดแปลงทั้งต้นกำเนิดของโมะโมะตะโรซึ่งเป็นตัวละครหลัก วัตถุประสงค์ในการเดินทางไปปราบยักษ์ พุทธกรรมและคำพูดของยักษ์ที่ล้วนแล้วแต่เป็นสัญลักษณ์ของตะวันตกและสงครามทั้งสิ้น ดังที่ นะเมะกะวะ มิชิโอะได้วิเคราะห์เอาไว้ว่า เรื่อง “โมะโมะตะโร” นั้นสะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกของคนญี่ปุ่นที่มีต่อชัยชนะในสงครามจีน-ญี่ปุ่น และการจงใจกล่าวถึงน้ำตาที่แสดงให้เห็นถึงการใช้เกาะโอะนิเงะมิเมะแทนได้หวน โดยช่วงก่อนและหลังสงครามจีน-ญี่ปุ่น และรัสเซีย-ญี่ปุ่นนั้นมักมีการเชื่อมโยงระหว่างเรื่องของโมะโมะตะโรกับแนวคิดการล่าอาณานิคมต่างประเทศของญี่ปุ่น¹⁵

3.3 “นิงโอะคะอะบะนะมิ” (『日本五大噺』) ของ เคียวโนะวะระเบะอิ (京の蘆兵衛)

“นิงโอะคะอะบะนะมิ” ของ เคียวโนะวะระเบะอิ ดัดแปลงเพิ่มเติมจากต้นฉบับ “วะระเบะอะนะมิอะกะฮะจิ” (『童蒙話赤本事始』) ของ เคียวคุเต บะกิน (曲亭馬琴) ตีพิมพ์โดยสำนักพิมพ์บุโรกุโดะโอะเด็น (文禄堂書廬) ในปี ค.ศ. 1901 (ปีเมจิที่ 34) ในรูปแบบวรรณคดีประชาชนนิยม (戯作) แบบอะกะฮะ (赤本) ซึ่งมีเนื้อเรื่องที่รวมเรื่องราวและตัวละครทั้งหมดของนิทานพื้นบ้านทั้ง 5 เรื่องของญี่ปุ่น (โมะโมะตะโร, อะนะซะกะจิ, นิตะกิริสุซุเมะ, อะรุกะนิงิซุเซ็น และคะชิกะชิยะมะ) เอาไว้ และเปลี่ยนตัวละครให้กลายเป็นมนุษย์ทั้งหมด เนื้อเรื่องเป็นเรื่องราวชีวิตของโมะโมะตะโรในช่วงอายุ 50 ปีที่เปลี่ยนชื่อเป็น โมะโมะกะวะตะโร โดยมีเรื่องย่อต่อไปนี้

3.3.1 เรื่องย่อ

โมะโมะกะวะตะโร ผู้เกิดในประเทศแห่งนักรบ เมืองชิบะ ตอนหนุ่มชื่อ โมะโมะตะโร

เคยเดินทางไปปราบยักษ์ที่เกาะโอะนิเงะมิเมะและได้สมบัติกลับมามากมาย อีกทั้งยังได้สมนาคุณจากจักรพรรดิ จึงนับได้ว่าเป็นผู้ที่มีชื่อเสียงอย่างมาก แม้อายุ 50 ปีแต่ยังแข็งแรงมาก ผู้คนนับถือราวกับเทพเจ้า บ้านของโมะโมะกะวะตะโรนั้นล้วนเต็มไปด้วยสิ่งของอัครจริย โดยหนึ่งในนั้นคือ แป้นหมึกเขียนพู่กันทรงลูกพลับ (柿形の硯) ที่ผู้ใดเขียนตัวอักษรด้วยหมึกจากแป้นหมึกนี้จะสามารถเขียนหนังสือได้สวย แม้กระทั่งคนที่ไม่รู้หนังสือ ซึ่งโมะโมะกะวะตะโรได้เก็บรักษาเอาไว้เป็นอย่างดีตลอดมา จนกระทั่งวันหนึ่งที่ฝนตกหนักมาก มีขโมยแอบเข้ามาขโมยแป้นหมึกเขียนพู่กันดังกล่าวไป หลังจากนั้นอูซุเกะกิชิอุคนเดียวของตาและยายฝ่ายดีชื่อ โฉมจิโกะ โฉมโรกุและซุเนโอะ จัปทะนุกิชิ ลูกของตาและยายฝ่ายเลวชื่อ เคนเบ และมะงะตะ ซึ่งเป็นคนขโมยแป้นหมึก มาให้โมะโมะกะวะตะโรเป็นผู้ตัดสินความผิด

3.3.2 ตัวละครโมะโมะตะโร, ยักษ์ และผู้ติดตาม

ในเรื่อง “นิงโอะคะอะบะนะมิ” ของ เคียวโนะวะระเบะอิ นั้น ตัวละครโมะโมะตะโรคือตัวละครตัวเดียวกับ โมะโมะตะโรในนิทานพื้นบ้าน หลังจากปราบยักษ์กลับมาได้ใช้ชื่อว่า โมะโมะกะวะตะโร กำเนิดในประเทศแห่งการรบ มีชื่อเสียงและทรัพย์สินสมบัติมากมายจากการไปปราบยักษ์ในสมัยหนุ่ม ดังประโยค 「このお方は若い時の名を桃太郎といひまして ある時鬼が島といふ処を征伐して 沢山の宝物を持帰りましたので 其頃の天子様からたいそう御褒美を戴いた名高い人であります。」¹⁶ ท่านผู้นี้ตอนหนุ่มมีชื่อว่า โมะโมะตะโร ครั้งหนึ่งท่านได้เดินทางไปยังสถานที่ที่เรียกว่า เกาะโอะนิเงะมิเมะและนำทรัพย์สินสมบัติมากมายกลับมา จึงได้รับรางวัลจากท่านจักรพรรดิจึงนับว่าเป็นคนที่มี

¹⁵ 滑川道夫 『桃太郎像の変容』、東京書籍、1981年3月6日、pp. 235

¹⁶ 曲亭馬琴 原作、京の蘆兵衛 述『日本五大噺』、文禄堂書廬、1901年5月1日、pp. 1

ศักดิ์สูงยิ่ง โดยในเรื่องนี้ โมะโมะกะวะตะโรมีบทบาทในการตัดสินความดีความเลวของตัวละครในเรื่อง ส่วนตัวละครยักซ์นั้นไม่มีปรากฏในเรื่อง แต่มีการอ้างถึงในเรื่องในนิทานพื้นบ้านที่ โมะโมะตะโรเดินทางไปปราบยักษ์และนำเอาสมบัติมากมายกลับมา เช่นเดียวกับตัวละครผู้ติดตามที่ไม่ปรากฏในเรื่อง

เรื่อง “นิฮงโกะตะโอะบะนะมิ” เป็นเรื่องราวต่อจากนิทานพื้นบ้าน “โมะโมะตะโร” โดยตัวละคร โมะโมะกะวะตะโรนั้น คือ โมะโมะตะโร ตอนอายุ 50 ลักษณะของตัวละครในเรื่องมีฝั่งดีและฝั่งเลว และมีโมะโมะกะวะตะโรเป็นคณกลางคอยตัดสินความดีความเลว เนื้อหาเน้นเรื่องการทำได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ซึ่งเป็นลักษณะทั่วไปของนิทานพื้นบ้าน

3.4 “โมะโมะตะโรโสะกุสะนะมิ” (桃太郎続話) ของ อิวะยะ ซะสะนะมิ (巖谷小波)

“โมะโมะตะโรโสะกุสะนะมิ” ของ อิวะยะ ซะสะนะมิ ตีพิมพ์ในชุดหนังสือ นิฮงมุกะมิบะนะมิโสะกุสะนะมิ ชุดที่ 1 (「日本昔噺続話」第一編) ของสำนักพิมพ์อะกุบุนคัง (博文館) เมื่อวันที่ 25 มิถุนายน ค.ศ. 1914 (ปีโชวะที่ 3) เป็นเรื่องราวต่อจากนิทานพื้นบ้าน “โมะโมะตะโร” ซึ่งเป็นรูปแบบที่ผู้เขียนตั้งใจเขียนเพื่อดึงดูดความสนใจของเยาวชน โดยมีเรื่องย่อต่อไปนี้

3.4.1 เรื่องย่อ

ภายหลังจากที่โมะโมะตะโรปราบยักษ์เรียบร้อยแล้ว รู้สึกว่าไม่สามารถปล่อยเกาะโอะนิงะมิมะทิ้งไว้กับคนเลวอย่างยักษ์ได้ จึงให้ผู้ติดตามทั้งสามตัวเป่าอึงอุบเพื่อหาผู้ปกป้องเกาะซึ่งเป็นลิง จนอยู่มาวันหนึ่งยักษ์เขี้ยวกับยักษ์แดงนำข่าวมาแจ้งเรื่องกำลังทหารจากเมืองมหาอำนาจ ชื่อ “เนะ โนะ คุนิ” กำลังจะเข้ามาโจมตีเกาะ โมะโมะตะโรคิดจะปกป้องเกาะจึงประกาศแก่เหล่าบริวารยักษ์ว่าจะออกเดินทาง

ทางในเช้าตรู่ของวันรุ่งขึ้น และไปขออนุญาตจากตาบยาย แล้วให้หญิงสาวผู้ดูแลตยายจัดเตรียมของสำหรับออกเดินทางให้ เมื่อออกเดินทางได้บอก่อนวิเศษที่ได้มาตอนไปปราบยักษ์เพื่อเอาฤกษ์เอาชัยและกินคิบิดังโงะที่หนึ่งของญี่ปุ่นก่อนออกเดินทาง สุนัขและไก่ฟ้าช่วยกันเขียนป้ายผ้าว่า “ที่หนึ่งของโลก” แล้วจึงออกเดินทาง โดยระหว่างทางได้เต่ายักษ์ (大亀) ปลาทรายแดง (鯛) และกุ้งยักษ์ (大海老) เป็นผู้ติดตามเพิ่มขึ้นจนเดินทางถึงเกาะโอะนิงะมิมะ ไก่ฟ้าเป็นผู้เข้าไปสอดแนมในกองกำลังทหารเมืองเนะ โนะ คุนิ โมะโมะตะโรเดินทางพร้อมผู้ติดตามไปยังเมือง เนะ โนะ คุนิ และโจมตีเรือจำนวนหลายร้อยลำของศัตรูในทันทีแล้วให้เต่ายักษ์กับกุ้งคอยคว่ำเรือของศัตรูจากใต้ น้ำ โดยมีอข้างหนึ่งของโมะโมะตะโรถือลูกแก้ววิเศษและอีกข้างหนึ่งจับค้อนวิเศษก่อให้เกิดพายุไต้ฝุ่นจนเรือศัตรูจมลงใต้ทะเล โมะโมะตะโรถือโอกาสนี้บุกเข้าโจมตีเมือง เนะ โนะ คุนิ โดยสวมผ้าคลุมพรางตัวแล้วแอบเข้าไปจับตัวพระราชินีในปราสาททำให้ชาวเมืองต่างหวาดกลัวและคิดว่านี่คือบทลงโทษจากเทพเจ้าที่มีต่อพระราชินีผู้หยิ่งโส เมื่อพาตัวพระราชมารดาจนถึงท่าเรือโมะโมะตะโรได้ปรากฏตัวออกมาให้เห็นพร้อมต่อว่าพระราชินีเรื่องพฤติกรรมที่ไม่ดีและสั่งให้พระราชมารดาเป็นผู้ติดตามตน พระราชินีจึงไม่ปฏิเสธ โมะโมะตะโรกับเหล่าบริวารจึงร่วมปาวร้องแสดงความยินดีต่อญี่ปุ่น หลังจากนั้นจึงพากันขนทรัพย์สมบัติทั้งหมดซึ่งมีมากกว่าตอนไปปราบยักษ์ที่เกาะโอะนิงะมิมะหลายเท่าตัวกลับมาญี่ปุ่น ท่ามกลางความยินดีของตาและยาย หลังจากนั้นโมะโมะตะโรยังคงพาเหล่าผู้ติดตามไปยังเมือง เนะ โนะ คุนิ เพื่อปกป้องเมือง

3.4.2 ตัวละครโมะโมะตะโร, ยักษ์ และผู้ติดตาม

ในเรื่อง “โมะโมะตะโรโสะกุสะนะมิ” ของ อิวะยะ ซะสะนะมิ นั้น ตัวละครโมะโมะตะโร

ออกไปต่อสู้เพื่อปกป้องเกาะของตัวเอง โดยมีการเตรียมตัวก่อนออกเดินทาง ขออนุญาตตาและยาย และเดินทางไปทางเรือพร้อมกับผู้ติดตาม เหมือนในนิทานพื้นบ้าน แต่มีการใช้คำว่า “ที่หนึ่งของญี่ปุ่น” และ “ที่หนึ่งของโลก” ซึ่งแสดงให้เห็นว่าโมะโมะตะโรนั้นมีความยิ่งใหญ่ อีกทั้งยังใช้ของวิเศษ เช่น ลูกแก้ววิเศษ ค้อนวิเศษ ใช้เรียกลมพายุได้ หรือผ้าคลุมพรางตัวใช้ลึกลับเข้าไปจับพระราชินี และยังมีพฤติกรรมรุกรานผู้อื่นจนอ้างว่าทำไปเพื่อปกป้องเมือง

ส่วนตัวละครยักษ์นั้นเป็นยักษ์ในนิทานพื้นบ้านที่โมะโมะตะโรเดินทางมาปราบ โดยบทบาทเป็นเพียงแค่ผู้รับใช้ของโมะโมะตะโรเท่านั้น ส่วนผู้ที่ถูกปราบกลับเป็นพระราชินีแห่งเมือง เนะ โนะ คุนิ ซึ่งจะยกทัพเรือมายังเกาะโอะนิเงะชิมะ

สำหรับตัวละครผู้ติดตามนั้นนอกจากสุนัข ลิง ไก่ฟ้า ซึ่งเหมือนในนิทานพื้นบ้านแล้ว ยังมีผู้ติดตามเพิ่มขึ้นมาใหม่อีก 3 ตัว ได้แก่ เต่ายักษ์ ปลาทรายแดง และกิ้งก่ายักษ์ ซึ่งมีบทบาทช่วยโมะโมะตะโรในการทำให้เรือรบที่จะมาจู่โจมเกาะโอะนิเงะชิมะคว่ำจมในทะเล

ในเรื่อง “โมะโมะตะโรสะกดภูเขะนิ” มีการสร้างตัวละครให้มีลักษณะสอดคล้องกับลัทธิจักรวรรดินิยม โดยเฉพาะตัวละครโมะโมะตะโร เช่น การใช้คำว่า “ที่หนึ่งของญี่ปุ่น” และ “ที่หนึ่งของโลก” ซึ่งตรงกับสถานการณ์ในช่วงสมัยทะอิโม่ที่อยู่ในยุคสงคราม เช่น สงครามจีน-ญี่ปุ่น สงครามรัสเซีย-ญี่ปุ่น รวมไปถึงสงครามโลกครั้งที่ 1 แต่อย่างไรก็ตาม โมะโมะตะโรมีการใช้ของวิเศษ มีผู้ติดตามเพิ่มมากกว่าในนิทานพื้นบ้านโดยล้วนเป็นสัตว์ขนาดใหญ่ ซึ่งบางตัวมีลักษณะคล้ายในเรื่องสันติภาพสมัยเมจิ

3.5 “โมะโมะตะโร” (桃太郎) ของ คุซุยะมะ มะซะโอะ (楠山正雄)

“โมะโมะตะโร” ของ คุซุยะมะ มะซะโอะ ตีพิมพ์ในหนังสือชุด “นิงงโดวะโฮเงียะกุ” เล่มหลัง (『日本童話宝玉集』 下巻) โดยสำนักพิมพ์ฟูสึงโบ (富士山房) เมื่อวันที่ 10 เมษายน ค.ศ. 1922 (ปีทะอิโม่ที่ 11) โดยมีเรื่องย่อต่อไปนี้

3.5.1 เรื่องย่อ

เรื่องราวของเด็กชายที่เกิดจากลูกท้อ ซึ่งยายเก็บได้จากแม่น้ำและให้ชื่อว่า โมะโมะตะโร เมื่อโตขึ้น โมะโมะตะโรผู้มีพลังกำลังแกร่งกล้าที่สุดในญี่ปุ่นรู้สึกอยากทดสอบตนเองจึงขออนุญาตยายออกเดินทางไปปราบยักษ์ที่เกาะโอะนิเงะชิมะ ระหว่างทางเจอกับสุนัขในพงหญ้า ลิงในป่า และไก่ฟ้าบินอยู่บนท้องฟ้า ทั้งสามยอมไปปราบยักษ์ด้วยเพื่อแลกกับคิบังโงะหนึ่งลูก ทั้งหมดเดินทางโดยเรือใช้เวลาเพียงพริบตาเดียวจึงเดินทางถึงเกาะ เมื่อเหล่ายักษ์เห็นต่างรีบปิดประตูและช่วยกันดันประตูเอาไว้ สุนัขเคาะประตูและป่าวร้องบอกเรื่องที่โมะโมะตะโรจะมาปราบจึงทำให้ยักษ์ยิ่งช่วยกันดันประตูแรงยิ่งขึ้น ไก่ฟ้าจึงบินข้ามประตูไปจิกตายักษ์ทำให้เหล่ายักษ์แตกกระเจิง ลิงจึงปีนข้ามกำแพงหินไปเปิดประตูให้โมะโมะตะโรเข้ามาข้างใน เมื่อได้จังหวะโมะโมะตะโรกระโดดขึ้นขี่คอนายพลฝ่ายยักษ์แล้วรัดคอแน่นจนยอมแพ้และสัญญาที่จะยกสมบัติทั้งหมดให้ หลังจากนั้นโมะโมะตะโรและผู้ติดตามต่างช่วยกันขนสมบัติล้ำค่าที่สุดในโลกจำนวนมหาศาลนั้นขึ้นเรือกลับมายังญี่ปุ่น ตาและยายต่างดีใจที่โมะโมะตะโรกลับมาอย่างปลอดภัย โมะโมะตะโรและผู้ติดตามต่างแสดงความดีใจร่วมกัน ส่วนท้องฟ้านั้นสดใสไร้เมฆ ดอกซากุระเบ่งบานเต็มสวน

3.5.2 ตัวละครโมะโมะตะโร, ยักษ์ และผู้ติดตาม

ในเรื่อง “โมะโมะตะโร” ของ คุซุยะมะ มะซะโอะ นั้น ตัวละครโมะโมะตะโรกำเนิดจากลูกท้อที่ยายเก็บได้จากแม่น้ำ ทำให้ยายคิดว่าเป็นเด็กที่เทพเจ้าประทานให้ เมื่อโตขึ้นโมะโมะตะโรนั้นมีร่างกายใหญ่และมีแรงมากกว่าเด็กทั่วไป จนกลายเป็นคนที่แข็งแกร่งที่สุดในญี่ปุ่น ต่อมาจึงตัดสินใจออกเดินทางไปปราบยักษ์เพื่อทดสอบความสามารถของตนเอง ดังประโยคที่ว่า 「日本の国中で、桃太郎 ほど強いものはないようになりました。桃太郎はどこか外国へ出かけて、腕いっぱい、力ためしをしてみました。」¹⁷ โมะโมะตะโรจึงกลายเป็นคนที่แข็งแกร่งที่สุดในญี่ปุ่น โมะโมะตะโรจึงอยากออกเดินทางไปยังต่างประเทศสักแห่งเพื่อทดสอบความสามารถตนเองอย่างเต็มที่ ซึ่งแตกต่างไปจากนิทานพื้นบ้าน

ส่วนตัวละครยักษ์นั้นเป็นยักษ์เลวที่มักออกปล้นทรัพย์สินสมบัติของประเทศอื่นๆ อยู่เสมออาศัยอยู่ในปราสาทบนเกาะโอะนิเงะมิเมะซึ่งอยู่ไกลจากญี่ปุ่นมากต้องเดินทางนานหลายปี 「もう何年も何年も船をこいで行くと、遠い遠い海のはてに、鬼が島という所がある。悪い鬼どもが、いかめしいくろがねのお城の中に住んで、ほうぼうの国からかすめ取った貴い宝物を守っている。」¹⁸ เมื่อเดินทางโดยเรือใช้เวลานานหลายปี ณ ทะเลอันแสนไกลโพนนั้นมีสถานที่ที่เรียกว่าเกาะโอะนิเงะมิเมะอยู่ พวกยักษ์เลวอาศัยอยู่ในปราสาทสีดำตระหง่าน เฝ้าระวังรักษาทรัพย์สินสมบัติซึ่งปล้นมาจากทั่วทุกสารทิศ แม้พฤติกรรมของยักษ์จะเป็นพฤติกรรมเลวแต่ไม่ได้เป็นการรุกรานหมู่บ้านของโมะโมะตะโรเหมือนในนิทานพื้นบ้าน แต่กลับเน้นการอธิบายความห่างไกลของเกาะยักษ์และ

ทรัพย์สินสมบัติของยักษ์

สำหรับตัวละครผู้ติดตามนั้นมี 3 ตัว คือ สุนัข ลิง ไก่ฟ้า เหมือนในนิทานพื้นบ้าน ซึ่งทั้งสามขอติดตามโมะโมะตะโรไปปราบยักษ์โดยแลกกับคิบิสังหนึ่งลูก นอกจากนี้ยังมีการแบ่งหน้าที่ช่วยเหลือโมะโมะตะโรในการปราบยักษ์เป็นอย่างดี เช่น ตอนอยู่บนเรือ และตอนต่อสู้กับยักษ์

เรื่องสั้น “โมะโมะตะโร” ของ คุซุยะมะ มะซะโอะ นั้นมีลักษณะการแต่งเรื่องแบบนิทานพื้นบ้านเดิมมากที่สุด แต่เน้นในส่วนของรายละเอียดเพิ่มมากขึ้น เช่น ความห่างไกลของเกาะยักษ์ การเดินทางอันแสนรวดเร็วของโมะโมะตะโรที่อาจได้มาจากการประทานของเทพเจ้า นอกจากนี้ยังเน้นการอธิบายลักษณะความดีใจของผู้ติดตามหลังปราบยักษ์กลับมาได้

3.6 “โมะโมะตะโร” (桃太郎) ของ ชะกะอิ โทะมิอิโกะ (堺利彦)

“โมะโมะตะโร” ของ ชะกะอิ โทะมิอิโกะ อยู่ในบทที่ 4 ของหนังสือ “อิกคิวโอะโม่” (『一休和尚』) ในชื่อเรื่องว่า “โมะโมะตะโร”- เรื่องราวการปราบยักษ์ร้าย (「桃太郎—金持鬼を征伐した話—」) ตีพิมพ์โดยสำนักพิมพ์มิโนะโนะเมะโดโม่เต็น (東雲堂書店) วันที่ 16 พฤศจิกายน ค.ศ. 1922 (ปีโชวะที่ 11) โดยมีเรื่องย่อต่อไปนี้

3.6.1 เรื่องย่อ

เรื่องราวของเด็กชายที่เกิดจากลูกท้อซึ่งยายเก็บได้จากแม่น้ำและให้ชื่อว่า โมะโมะตะโร ครอบครัวตายายนั้นยากจนเนื่องจากโดนยักษ์ซึ่งอาศัยอยู่บนภูเขาโอะนิเงะมิเมะ (鬼が嶽) ขูดรีดมาโดยตลอด เหล่ายักษ์นั้นคอยปล้นทั้งเงิน ทอง ข้าว และสมบัติอื่นๆ ดังนั้นคนในหมู่บ้านรอบๆ ภูเขาจึงยากจนตลอดไม่ว่าจะทำงานหนักแค่ไหนก็ตาม แม้จะ

¹⁷ 楠山正雄「桃太郎」講談社学術文庫、講談社、1983年5月10日 第1刷発行、pp. 142

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, pp. 142

อยากปราบสักแค่นั้นแต่ก็ทำไม่ได้เพราะยักษ์นั้นทั้งแข็งแรง ทั้งมีตะบองเหล็กและค้อนวิเศษ เมื่อโมะโมะตะโรโตขึ้นจึงอาสาไปปราบยักษ์ภูเขาโอะนิงะทะเกะให้ ตายายเตรียมคิบังโงะเพื่อเป็นเสบียงอาหารให้ ระหว่างทางเจอกับสุนัข ลิง และไก่ฟ้า ทุกตัวเมื่อรู้ว่าโมะโมะตะโรจะไปปราบยักษ์ก็ขอร่วมเดินทางพร้อมพาพรรคพวกไปด้วยอีก 10 ตัว โมะโมะตะโรก็ให้คิบังโงะแก่ทุกตัว เมื่อทั้งหมดเดินทางถึงภูเขาโอะนิงะทะเกะก็มองเห็นปราสาทหลังใหญ่ท่ามกลางป่าสน ด้านหน้าปราสาทเป็นประตูเหล็กขนาดใหญ่ รอบๆ เป็นกำแพงหิน โมะโมะตะโรตะโกนบอกให้เหล่ายักษ์เปิดประตูให้แต่กลับทำให้เหล่ายักษ์กลัวและช่วยกันดันประตูแน่นหนามากขึ้น ไก่ฟ้าจึงบินข้ามประตูไปบอกว่าโมะโมะตะโรมาแก้แค้นขอให้ยักษ์ยอมแพ้ ขณะนั้นยักษ์เผลอตัว โมะโมะตะโรและกลุ่มผู้ติดตามจึงเข้าไปด้านในได้ แล้วเหล่าไก่ฟ้าก็เข้าไปจิกตาของยักษ์ เหล่าสุนัขก็เข้าไปกัดทั้งกันและขาของยักษ์ ส่วนลิงก็เข้าไปข่วนหน้า จนนายพลฝ่ายยักษ์ออกมาต่อสู้กับโมะโมะตะโรโดยใช้ตะบองเหล็กแต่ก็เสียท่าโดนโมะโมะตะโรกระโดดเข้าปีบคอ จนนายพลฝ่ายยักษ์ยอมแพ้จนร้องขอชีวิตโดยให้คำสัญญาว่าจะไม่ทำชั่วอีก เหล่าผู้ติดตามเข้าไปขโมยเงินทอง ข้าว และทรัพย์สินสมบัติซึ่งกองเป็นภูเขา นายพลฝ่ายยักษ์ได้มอบผ้าคลุมพรางตัว และค้อนวิเศษให้ เพราะว่าเป็นสมบัติสำคัญ แต่โมะโมะตะโรปฏิเสธไม่รับเนื่องจากเป็นสิ่งที่สำหรับใช้ทำชั่วจึงไม่จำเป็นสำหรับพวกเขา หลังจากนั้นทั้งหมดก็พากันกลับหมู่บ้านและนำเอาสมบัติที่ได้มาให้ตายายดู ตากล่าวชื่นชมโมะโมะตะโรและผู้ติดตามทั้งสาม เมื่อไม่มียักษ์มาขูดรีดสมบัติแล้วในหมู่บ้านจึงไม่มีคนยากจนอีกต่อไป

3.6.2 ตัวละครโมะโมะตะโร, ยักษ์ และผู้ติดตาม

ในเรื่อง “โมะโมะตะโร” ของ ชะกะอิ โทะฉิอิโกะนั้น ตัวละครโมะโมะตะโรเป็นผู้ที่มีพลังกำลังแข็งแรงกว่าผู้ใหญ่และไม่เคยแพ้ใคร ต่อมาเมื่อโมะโมะตะโรเติบโตขึ้นและรู้เหตุการณ์เกี่ยวกับหมู่บ้านทั้งหมดจึงอาสาไปปราบยักษ์ โดยมีคิบังโงะเป็นเสบียง แต่งตัวโดยห้อยดาบไว้ข้างตัว แว่นถุงใส่คิบังโงะไว้ที่เอว และถือธงสีแดง 「桃太郎は身仕度をして、腰に刀を差し、黍団子の袋をつけ、そして手に赤い旗をもって、」¹⁹ โมะโมะตะโรแต่งตัว แว่นดาบไว้ที่ข้อมือ แว่นถุงใส่คิบังโงะ มือถือธงสีแดง เมื่อปราบยักษ์แล้วนายพลยักษ์ได้ยกผ้าคลุมพรางตัวและค้อนวิเศษให้ แต่โมะโมะตะโรกลับปฏิเสธไม่รับเพราะเห็นว่าเป็นอุปกรณ์ที่ยักษ์เอาไว้ทำชั่วจึงไม่จำเป็นต้องใช้

ส่วนตัวละครยักษ์นั้นเป็นยักษ์เลวที่อาศัยอยู่บนภูเขาใกล้บริเวณที่ตายายอาศัยอยู่ คอยปล้นสิ่งต่างๆ ที่คนในหมู่บ้านหาได้ หรือเงินที่เก็บเอาไว้ ทั้งเงิน ทอง ข้าว และทรัพย์สินสมบัติอื่นๆ สำหรับคนในหมู่บ้านแล้วเหล่ายักษ์นั้นมีความแข็งแรง เพราะมีตะบองเหล็ก และค้อนวิเศษ ด้วยพฤติกรรมดังกล่าว ยักษ์จึงถูกเรียกว่า ยักษ์ผู้ร่ำรวย (金持鬼) ดังประโยค 「此の鬼が嶽の鬼共は、人を働かせては其のモウケを取ったり、人の働いて貯めた物を貢ぎ物と云って取りあげたりして、山の奥にドッサリ金銀や米や寶ら物を積み上げていたのです。」²⁰ พวกยักษ์เหล่านี้ปล้นกำไรที่คนทำงานมาได้บ้าง เงินเก็บจากการทำงานของคนบ้าง โดยอ้างว่าเป็นของบรรณาการ แล้วนำเอาเงิน ทอง ข้าว และทรัพย์สินสมบัติไปเก็บซ่อนเอาไว้ที่หลังเขา ซึ่งพฤติกรรมรุกรานสมบัติของชาวบ้านนั้น

¹⁹ 堺利彦「桃太郎—金持鬼を征伐した話—」『一休和尚』、東雲堂書店、1922年11月16日、pp. 132

²⁰ เรื่องเดียวกัน, pp. 125

แตกต่างไปจากยักษ์ในนิทานพื้นบ้านที่ทำร้ายและกินคน

สำหรับตัวละครผู้ติดตามในเรื่องนี้มี 3 ตัว ได้แก่ สุนัข ลิง และไก่ โดยผู้ติดตามแต่ละตัวจะมีพรรคพวกอีกตัวละ 10 ตัว โดยผู้ติดตามเหล่านี้อาสาติดตามโมะโมะตะโรไปปราบยักษ์เพราะต่างก็ได้รับความเดือนร้อนจากพฤติกรรมของยักษ์เหมือนกัน ดังประโยค 「じゃ君も一緒に行かないか。」 「行かう、行かう。一緒に行かう。僕等も断から金持鬼にいちめられて貧乏して居るのだから」²¹ “ว่าไง เจ้าจะไปด้วยกันมั๊ย” “ไปด้วยไปด้วย ผมจะไปด้วย พวกผมเองก็ถูกเจ้ายักษ์ผู้ร่ำรวยนั้นแกล้งอยู่ประจำจนจนอยู่แบบนี้โงะ” ยิ่งไปกว่านั้นผู้ติดตามทั้งสามตัวและพรรคพวก 10 ตัวที่ติดตามมาต่างร่วมแรงร่วมใจกันปราบยักษ์ด้วยกันเป็นอย่างดี และพฤติกรรมทั้งสามตัวพร้อมใจกันตอบรับคำปฏิเสธไม่ยอมรับเครื่องมือทำชั่วจากยักษ์ของโมะโมะตะโรนั้น ยิ่งเน้นให้เห็นถึงการนิยมในการทำความดีของผู้ติดตามอีกด้วย

ตัวละครในเรื่อง “โมะโมะตะโร” ของ เซกะอิ โทะฉิอิโกะนั้นถูกสร้างขึ้นโดยเน้นเรื่องเงิน ไม่ว่าจะเป็นตยาย และคนในหมู่บ้านที่ยากจนเพราะยักษ์ และยักษ์ที่ร่ำรวยจากการขูดรีดสิ่งของและทรัพย์สินสมบัติจากชาวบ้าน และเน้นให้เห็นถึงความสามัคคีของโมะโมะตะโรและผู้ติดตามจำนวนมากในการปราบยักษ์ ซึ่งเซกะอิ โทะฉิอิโกะได้เขียนเอาไว้ในบทนำของเรื่องไว้ว่า เรื่อง “โมะโมะตะโร” ในบทที่ 5 นี้ได้นำเอาเรื่องโมะโมะตะโรที่มีพฤติกรรมรุกรานซึ่งเป็นแนวคิดด้านจักรวรรดินิยม มาดัดแปลงเป็นเรื่องที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิดเกี่ยวกับการต่อสู้ของคนที่ใช้แรงงานแทน²²

3.7 “โมะโมะตะโร” (桃太郎) ของ มะทซึมุระ ทะเกะโอะ (松村武雄)

“โมะโมะตะโร” ของ มะทซึมุระ ทะเกะโอะ ตีพิมพ์ในหนังสือชุด “นิฮงโดวะฉุ” ชุด “เซกะอิโดวะทะอิเค” เล่มที่ 16 โดยสำนักพิมพ์ เซกะอิโดวะทะอิเคฮักโกกะอิ (世界童話大系発行会) ในปีทะอิโมะที่ 13 โดยมีเรื่องย่อต่อไปนี้

3.7.1 เรื่องย่อ

เรื่องราวของเด็กชายที่เกิดจากลูกท้อ ซึ่งยายเก็บได้จากแม่น้ำและให้ชื่อว่า โมะโมะตะโร เมื่อโตขึ้นโมะโมะตะโรขออนุญาตตาและยายออกเดินทางไปปราบยักษ์ซึ่งคอยมารุกรานชาวบ้านที่เกาะโอโนะชิมะ ระหว่างทางเจอกับสุนัข ลิง และไก่ฟ้า ทั้งสามเมื่อรู้ว่าโมะโมะตะโรกำลังจะเดินทางไปปราบยักษ์จึงขอตามไปด้วย โมะโมะตะโรจึงให้คิบิด้งโกะหนึ่งลูกแก่ทุกตัวเป็นการตอบแทน เมื่อทั้งหมดเดินทางถึงเกาะโอโนะชิมะจึงเปิดฉากต่อสู้กับยักษ์โดยไก่ฟ้าบินเข้าไปในประตูบอกกับยักษ์ที่ช่วยกันดันประตูอยู่ว่าให้ยอมแพ้ ยักษ์จึงตกใจปล่อยมือจากประตู โมะโมะตะโรและผู้ติดตามจึงผลักประตูเข้าไปข้างใน ส่วนสุนัขไล่กัดขากยักษ์ และลิงไล่ชวนหน้ายักษ์ ส่วนโมะโมะตะโรก็ต่อสู้กับนายพลฝั่งยักษ์จนยอมแพ้ และให้นายพลฝั่งยักษ์สาบานว่าจะไม่ทำชั่วอีกแล้วจึงชนสมบัติต่างๆ ออกมาให้กับโมะโมะตะโร หลังจากนั้นโมะโมะตะโรและพรรคพวกเดินทางกลับมายังหมู่บ้าน แบ่งสมบัติที่ได้มากับผู้ติดตาม แล้วใช้ชีวิตอยู่อย่างมีความสุข หลังจากนั้นยักษ์ไม่เคยทำความชั่วอีกเลย

3.7.2 ตัวละครโมะโมะตะโร, ยักษ์ และผู้ติดตาม

ในเรื่อง “โมะโมะตะโร” ของ มะทซึมุระ ทะเกะโอะ นั้นตัวละครโมะโมะตะโรมีความแข็งแกร่ง

²¹ เรื่องเดียวกัน, pp. 132

²² เรื่องเดียวกัน, はじがき.

กล้าหาญ และเสียสละ คล้ายคลึงกับโนนิทานพื้นบ้าน โดยโมะโมะตะโรเกิดจากลูกท้อ แต่มีการบรรยายเพิ่มเติมในส่วนที่ตาและยายอาบน้ำให้กับโมะโมะตะโรดังประโยค 「お婆さんはすぐに赤ちゃんを抱きあげて、うぶ湯をつかはしました。」²³ ยายรีบอุ้มเด็กทารกขึ้นมากอดไว้ แล้วอาบน้ำอุ่นให้ ทำให้โมะโมะตะโรดูเป็นเด็กทารกธรรมดาซึ่งเป็นลูกของตาและยายจริงๆ

ส่วนตัวละครยักษ์ในเรื่องนี้มีพฤติกรรมเลว คือ ฆ่าคนและรุกรานชาวบ้าน โดยข้ามทะเลมาขโมยของและฆ่าชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านลำบากมากดังประโยค 「この頃鬼が島から鬼どもが海をわたって来て、物を取ったり、人を殺したりして、しやうがありませんでした。」²⁴ ช่วงนี้มีพวกยักษ์จากเกาะโอะนิเงะฉิมะข้ามทะเลมาขโมยของชาวบ้านบ้าง ฆ่าชาวบ้านบ้าง ทำให้ลำบากกันไปหมด ซึ่งคล้ายคลึงกับโนนิทานพื้นบ้าน

สำหรับตัวละครผู้ติดตามในเรื่องนี้มี 3 ตัว คือ สุนัข ลิง และไก่ฟ้า ยอมเป็นผู้ติดตามของโมะโมะตะโรเพราะคิปีดงโกะ ดังประโยค 「お腰のものなんでございます。」 「日本一の黍団子。」 「一つ下さいお供します。」 「よしよし、やるからついて来い。」²⁵ “ของที่แขวนที่เอวคืออะไรหรือขอรับ” “คิปีดงโกะอันดับหนึ่งของญี่ปุ่น” “ขอหนึ่งอันแล้วผมจะเดินทางไปด้วย” “ได้เลย ได้เลย มาด้วยกันสิแล้วจะให้” ซึ่งทั้งหมดเป็นผู้ติดตามที่ดี คอยช่วยเหลือโมะโมะตะโรในการปราบยักษ์

ตัวละครในเรื่องในเรื่อง “โมะโมะตะโร” ของ มะทซึมูระ ทะเกะโอะ มีลักษณะใกล้เคียงกับโนนิทานพื้นบ้านโดยใช้เนื้อหาแบบเดียวกัน โดยลักษณะของตัวละครมีความแตกต่างจากเรื่องอื่นๆ ที่ผ่านมา

ซึ่งจะเห็นได้ว่าความยิ่งใหญ่ของโมะโมะตะโรลดลงเมื่อเทียบกับเรื่องสั้นดัดแปลงเรื่องอื่น เนื่องจากการหลีกเลี่ยงภาพลักษณ์ในการเป็นผู้รุกรานของโมะโมะตะโร โดยเห็นได้จากลักษณะการเขียนที่อธิบายให้เห็นถึงเหตุผลและความเหมาะสมที่โมะโมะตะโรต้องเดินทางไปปราบยักษ์

3.8 “โมะโมะตะโร” (桃太郎) ของ อะคุตะงะวะ ริวโนะซุเกะ (芥川竜之介)

“โมะโมะตะโร” ของอะคุตะงะวะ ริวโนะซุเกะ ตีพิมพ์ในนิตยสารซันเดย์แมกซีน (『サンデー毎日』) ฉบับพิเศษฤดูร้อน วันที่ 1 กรกฎาคม ค.ศ. 1924 (ปีทะอิโมะที่ 13) โดยมีเรื่องย่อต่อไปนี้

3.8.1 เรื่องย่อ

“โมะโมะตะโร” เป็นเรื่องราวของเด็กหนุ่มซึ่งเกิดจากลูกท้อที่ตกมาจากสวรรค์ อยู่มาวันหนึ่งโมะโมะตะโรนึกอยากจะทำอะไรก็ออกไปปราบยักษ์ตาและยายซึ่งไม่ชอบโมะโมะตะโรอยู่แล้วเพราะเป็นเด็กขี้เกียจรีบสนับสนุนเตรียมของให้ออกเดินทางระหว่างทางได้สุนัข ลิง และไก่ฟ้าเป็นผู้ติดตามทั้งหมดทะเลาะกันตลอดการเดินทาง ส่วนลิงตัดพ้อกับโมะโมะตะโรตลอดว่าคิปีดงโกะครั้งก่อนที่ได้มานั้นไม่เพียงพอ จนโมะโมะตะโรยอมยกสมบัติบนเกาะยักษ์ให้ ลิงจึงรีบไป ส่วนยักษ์นั้นเป็นยักษ์ที่รักสันติและไม่เคยรุกรานใคร หลังจากโมะโมะตะโรเดินทางถึงเกาะยักษ์ สุนัขเข้าไปกัดยักษ์หนุ่มจนตาย ไก่ฟ้าใช้จะงอยแหลมจิกลูกยักษ์จนตาย ส่วนลิงนั้นข่มขืนลูกสาวยักษ์ก่อนฆ่าให้ตาย หลังจากปราบยักษ์ได้แล้วชีวิตของโมะโมะตะโรก็ถูกยักษ์รุกรานตลอดเวลาไม่เคยได้อยู่อย่างสงบสุขเลย

²³ 松村武雄「桃太郎」『日本童話集』世界童話大系 第18巻、大系刊行會，1924年7月1日、pp. 234

²⁴ เรื่องเดียวกัน, pp. 235

²⁵ เรื่องเดียวกัน, pp. 237

3.8.2 ตัวละครโมะโมะตะโร, ยักษ์ และผู้ติดตาม

ในเรื่องสั้น “โมะโมะตะโร” ของ อะคุตะงะวะ ริวโนะซุเกะ นั้นโมะโมะตะโรกำเนิดจาก ลูกท้อเช่นเดียวกับในนิทานพื้นบ้านแต่ได้เพิ่มเติมต้นกำเนิดของโมะโมะตะโรให้แตกต่างไปจากนิทานพื้นบ้าน โดยลูกท้อของโมะโมะตะโรไหลมาตามแม่น้ำ นั้นไม่ใช่สิ่งที่สวรรค์กำหนดแต่เป็นความบังเอิญที่เกิดขึ้นจากนกกาเยะตะงะระซุที่บังเอิญไปจิกโคนลูกท้อลูกนั้น ดังประโยค 「一万年に一度結んだ実は一千年の間は地へ落ちない。しかしある寂しい朝、運命は一羽の八咫鴉になり、さっとその枝へおろして来た。と思うともう赤みのさした、小さい実を一つ啄み落した。」²⁶ ลูกท้อที่หนึ่งหมื่นปีจะออกลูกเพียงครั้งเดียวนั้นไม่เคยตกลงบนพื้นดินในช่วงหนึ่งพันปีที่ผ่านมา แต่เข้าอันเจียบเหงาวันหนึ่ง ฟาลิซิดีให้นกกาเยะตะงะระซุตัวหนึ่งบินมาเกาะที่กิ่งไม้ แล้วทันใดนั้นก็จิกผลท้อเล็กๆ สีแดงตกลงมา และเพิ่มความยิ่งใหญ่ของโมะโมะตะโรโดยให้ต้นท้อของโมะโมะตะโรนั้นเป็นต้นไม้ของเทพอิสะนะจิ และนกกาที่มาจิกลูกท้อให้ร่วงนั้นเป็นนกกาของเทพอะมะตะระซุโอมิกะมิที่ส่งมาช่วยจักรพรรดิจิมมุ นอกจากนั้นโมะโมะตะโรยังมีพฤติกรรมไม่กตัญญูรู้คุณต่อตายายที่ต้องการเดินทางไปปราบยักษ์ก็เพราะโมะโมะตะโรไม่อยากลำบาก ดังประโยค 「思い立った訣はなぜかという、彼はお爺さんやお婆さんのように、山だの川だの畑だのへ仕事に出るのがいやだったせいである。」²⁷ สาเหตุที่นี้จะทำก็เพราะเขาไม่อยากทำงานที่ภูเขา แม่น้ำ หรือทุ่งนาเหมือนตาและยาย และ

โมะโมะตะโรยังมีพฤติกรรมโอ้อวดตัวเองอีกด้วย ดังประโยค 「桃太郎は得意そうに返事をした。勿論実際は日本一かどうか、そんなことは彼にも怪しかったのである。」²⁸ โมะโมะตะโรตอบด้วยท่าทางภาคภูมิใจ แน่ใจว่าความจริงโมะโมะตะโรเองก็ยังกังขาอยู่เช่นกันว่าเป็นอันดับหนึ่งของญี่ปุ่นหรือไม่ นอกจากนั้นโมะโมะตะโรยังใช้ประโยชน์จากผู้ที่อ่อนแอว่าโดยพยายามให้ตัวเสียผลประโยชน์น้อยที่สุด ดังคำบรรยายดังนี้ 「犬はしばらく強情に、「一つ下さい」を繰り返した。しかし桃太郎は何といっても「半分やろう」を撤回しない。こうなればあらゆる商売のように、所詮持たぬものは持ったものの意志に服従するばかりである。」²⁹ สุนัขยังดื้อดันบอกข้าฯ อยู่พักหนึ่งว่า “ขอหนึ่งลูก” แต่ไม่ว่าจะพูดว่ายังไงโมะโมะตะโรก็ยังยืนกรานอย่างหนักแน่นว่า “ให้แค่ครึ่งลูก” การทำแบบนี้เหมือนเป็นการค้าขาย ซึ่งท้ายที่สุดผู้ไม่มีก็ยอมต้องทำตามคำสั่งของผู้มี จะเห็นได้ว่าโมะโมะตะโรมีพฤติกรรมตรงกันข้ามกับ โมะโมะตะโรในนิทานพื้นบ้าน เช่น ออกตัญญู หลงตนเอง ต่อรองเพื่อประโยชน์ส่วนตน และเป็นผู้รุกรานยักษ์ ซึ่งทำลายภาพลักษณ์วีรบุรุษของโมะโมะตะโรไปอย่างสิ้นเชิง

สำหรับตัวละครยักษ์นั้นเป็นยักษ์ที่รักสันติ ไม่รุกรานใคร ใช้ชีวิตตามแบบมนุษย์ทุกประการ ดังข้อความต่อไปนี้ 「こういう楽土に生を享けた鬼は勿論平和を愛していた。いや、鬼というものは元来我々人間よりも享乐的に出来上った種族らしい。」³⁰ แน่ใจว่ายักษ์ที่อาศัยอยู่บนแดนสวรรค์แบบนี้ย่อมต้องรักสันติภาพ ไม่ลี้ ยักษ์นั้นเป็นพวกรักความสุขสนุกสนานมากกว่ามนุษย์มาแต่ไหนแต่ไรแล้ว แต่หลังจากที่โมะโมะตะโรปราบยักษ์

²⁶ 芥川龍之介、「桃太郎」『芥川龍之介全集 第三巻』（筑摩書房、1976年5月15日 第7刷発行）、pp. 216.

²⁷ เรื่องเดียวกัน, pp. 216

²⁸ เรื่องเดียวกัน, pp. 217

²⁹ เรื่องเดียวกัน, pp. 217

³⁰ เรื่องเดียวกัน, pp. 218

แล้วกลับมาอยู่หมู่บ้านเดิมกลับไม่มีความสุขเหมือนในนิทานพื้นบ้าน เพราะยักษ์กลับมาแก้แค้นอยู่ตลอดเวลา ดังข้อความต่อไปนี้ 「鬼の子供は一人前になると番人の雉を噛み殺した上、たちまち鬼が島へ逐電した。のみならず鬼が島に残った鬼は時々海を渡って来ては、桃太郎の屋形へ火をつけたり、桃太郎の寝首をかこうとした。」³¹ เมื่อลูกยักษ์โตขึ้นก็ฆ่าไก่ฟ้าผู้เฝ้ายาม แล้วก็กลับไปซ่อนตัวที่เกาะโอนิงะชิมะ ไม่เพียงเท่านั้นยักษ์ที่รอดชีวิตบนเกาะโอนิงะชิมะนั้นบางที่ยังข้ามทะเลมาวางเพลิงบ้านของโมะโมะตะโรบ้าง มาลอบตัดคอโมะโมะตะโรบ้าง จะเห็นว่าการดัดแปลงพฤติกรรมของมนุษย์และยักษ์ให้ตรงข้ามกับลักษณะทั่วไป ยักษ์กลายเป็นผู้ถูกรุกราน และมนุษย์เป็นผู้รุกราน

ส่วนตัวละครผู้ติดตามนั้นมีทั้งหมด 3 ตัว คือ สุนัข ลิง และไก่ฟ้า เหมือนในนิทานพื้นบ้าน แต่มีพฤติกรรมที่แตกต่างจากในพื้นบ้าน กล่าวคือ สุนัขแสดงพฤติกรรมไม่พอใจที่โมะโมะตะโรให้คิบังโงะตนเพียงครึ่งลูก ดังคำบรรยายต่อไปนี้ 「犬もとうとう嘆息しながら、黍団子を半分貰う代りに、桃太郎の伴をすることになった。」³² ในที่สุดสุนัขก็ถอนหายใจพร้อมกับยอมเป็นลูกสมุนของโมะโมะตะโรแลกกับคิบังโงะครึ่งลูก ส่วนลิงนั้นมีพฤติกรรมไม่ยอมเสียผลประโยชน์ส่วนตน ดังประโยคต่อไปนี้ 「黍団子の勘定に素早い猿はもっともらしい雉を莫迦にする。」³³ ลิงที่คำนวณคิบังโงะอย่างฉับไวแกล้งไก่ฟ้าที่รอบรู้ทุกอย่าง ที่แสดงให้เห็นภาพการต่อรองผลประโยชน์ระหว่างโมะโมะตะโรกับลิง สำหรับไก่ฟ้านั้นเป็นผู้ติดตามที่มีความอดทน มีเหตุผล และเชื่อฟังคำสั่งของโมะโมะตะโรมากที่สุด ดังข้อความต่อไปนี้ 「しか雉は犬をなだめながら猿に主従の道徳を教え、桃太郎の命に従えと云った。」³⁴ แต่ไก่ฟ้าก็

ปลอมโยนสุนัข พร้อมกับสอนลิงเรื่องศีลธรรมของบาวนาย และบอกให้ลิงเชื่อฟังคำสั่งของโมะโมะตะโร

ในเรื่องสั้น “โมะโมะตะโร” ของอะกุตะงะวะ ริวโนะซุเกะ มีตัวละครเหมือนกับในนิทานพื้นบ้าน แต่ผู้เขียนได้เพิ่มเติมรายละเอียดของตัวละครให้มีพฤติกรรมที่ตรงข้ามกับตัวละครในนิทานพื้นบ้าน เช่น โมะโมะตะโรผู้เป็นเสมือนตัวแทนของเทพกลับมีพฤติกรรมรุกรานยักษ์ผู้รักสันติ สุนัขและไก่ฟ้าก็ไม่มีความสามัคคีกัน ไม่เชื่อฟังโมะโมะตะโร มีพฤติกรรมเห็นแก่ตัวและระรานผู้อื่น ส่วนยักษ์รักสันติ ไม่ชอบรุกรานผู้อื่น และผู้ติดตามที่ไม่มีความสามัคคี เห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตน ส่งผลให้เกิดภาพลักษณ์ใหม่ของตัวละคร

4. การเปลี่ยนแปลงรูปแบบตัวละครโมะโมะตะโร, ยักซ์ และผู้ติดตามและบทบาทหน้าที่ในวรรณกรรมญี่ปุ่นสมัยเมจิและทะอิโโม

จากการศึกษาตัวละคร โมะโมะตะโร ยักซ์ และผู้ติดตามในเรื่องสั้นที่ดัดแปลงมาจากนิทานพื้นบ้านเรื่อง “โมะโมะตะโร” จำนวน 8 เรื่อง ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1891 (ปีเมจิที่ 24) จนถึงปี ค.ศ. 1924 (ปีทะอิโโมที่ 13) ผู้วิจัยสังเกตเห็นการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบตัวละครและบทบาทหน้าที่ของนิทานพื้นบ้านในวรรณกรรมญี่ปุ่น ดังต่อไปนี้

4.1.1 การเปลี่ยนแปลงรูปแบบตัวละคร

1) โมะโมะตะโร

ตัวละครโมะโมะตะโรในเรื่องสั้นดัดแปลงจากนิทานพื้นบ้านเรื่อง “โมะโมะตะโร” ทั้ง 8 เรื่องนั้นยังคงมีภาพลักษณ์ของเด็กที่มีต้นกำเนิด

³¹ เรื่องเดียวกัน, pp. 219-220.

³² 芥川龍之介、「桃太郎」『芥川龍之介全集 第三巻』（筑摩書房、1976年5月15日 第7刷発行）、pp. 217.

³³ เรื่องเดียวกัน, pp. 217.

³⁴ เรื่องเดียวกัน, pp. 217.

ไม่ธรรมดา เช่น เกิดจากลูกท้อที่ไหลมาจากแม่น้ำ ดังเช่นในเรื่อง “โมะโมะตะโร” ของ คุซุยะมะ มะซะโอะ หรือ เกิดจากขนมรูปลูกท้อ ดังเช่นในเรื่อง “อิมะโมะโมะตะโร” ของ เคียวโนะวะระเบะอิ เป็นต้น และเป็นผู้มีพลังกำลังแข็งแกร่ง โดยผู้วิจัยสังเกตเห็นลักษณะของตัวละครโมะโมะตะโรว่าสามารถแบ่งได้เป็น 2 แบบ คือ ตัวละครที่เป็นตัวละครเดียวกับนิทานพื้นบ้าน ได้แก่ เรื่อง “นิฮงโกะตะอิบะนะมิ” ของ เคียวโนะวะระเบะอิ, “โมะโมะตะโรโสะกุสะนะมิ” ของ อิวะยะ สะสะนะมิ, “โมะโมะตะโร” ของ มะทุซึมุระ ทะกะโอะ, “โมะโมะตะโร” ของ คุซุยะมะ มะซะโอะ, “โมะโมะตะโร” ของ สะกะอิ โทะมิอิโกะ และ “โมะโมะตะโร” ของ อะกุตะงะวะ ริวโนะซุเกะ และตัวละครที่ไม่ใช่ตัวเดียวกับในนิทานพื้นบ้าน ได้แก่เรื่อง “โอะนิโมะโมะตะโร” ของ โอะสะกิ โคโย, “อิมะโมะโมะตะโร” ของ เคียวโนะวะระเบะอิ ซึ่งมักพบในเรื่องสันดัดแปลงช่วงปลายสมัยเมจิ โดยเรื่อง “โอะนิโมะโมะตะโร” ของ โอะสะกิ โคโย นั้น ตัวละครโมะโมะตะโร คือ ยักษ์ที่เกิดจากลูกท้อที่มีรสชาติขม ชื่อ คุโมะโมะตะโร (苦桃太郎) ส่วน “อิมะโมะโมะตะโร” ของ เคียวโนะวะระเบะอินั้น ตัวละครโมะโมะตะโร คือ เด็กที่เกิดจากขนมรูปลูกท้อและออกเดินทางไปเกาะโอะนิงะมิเลียแบบตามเรื่องเล่าในนิทานพื้นบ้าน

เมื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงรูปแบบตัวละครเปรียบเทียบกับยุคสมัยแล้วพบว่า ตัวละครโมะโมะตะโรซึ่งเป็นตัวเดียวกับในนิทานพื้นบ้านจะไม่ปรากฏตัวในเรื่อง หรือไม่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินเรื่อง ในผลงานช่วงปลายสมัยเมจิ เช่น เรื่อง “โอะนิโมะโมะตะโร” (ปีเมจิที่ 24) ของ โอะสะกิ โคโย ซึ่งเป็นเรื่องราวของยักษ์ที่เคยถูกโมะโมะตะโรมาปราบแล้วอยากแก้แค้นโมะโมะตะโรคืน จึงไม่ปรากฏตัวละครโมะโมะตะโรในเรื่อง ส่วนเรื่อง “อิ

มะโมะโมะตะโร” (ปีเมจิที่ 28) นั้นเป็นเรื่องของตัวละครอื่นที่ได้รับอิทธิพลจากนิทานพื้นบ้านจึงมีชื่อและการเดินทางไปปราบยักษ์เหมือนเช่นในนิทานพื้นบ้าน สุดท้ายคือเรื่อง “นิฮงโกะตะอิบะนะมิ” (ปีเมจิที่ 34) ของ เคียวโนะวะระเบะอิ ที่กล่าวถึงเรื่องราวของโมะโมะตะโรในช่วงอายุ 50 ปีหลังไปปราบยักษ์มาแล้ว ถึงแม้จะเป็นตัวละครโมะโมะตะโรตัวเดียวกับในนิทานพื้นบ้านแต่ไม่ใช่ตัวละครหลักในการดำเนินเรื่อง เมื่อเข้าสู่ช่วงต้นสมัยทะอิโอะ พบว่าผลงานในช่วงนี้นั้นตัวละครโมะโมะตะโรมักจะมีบทบาทเป็นตัวแสดงหลักของเรื่อง เช่น เรื่อง “โมะโมะตะโรโสะกุสะนะมิ” (ปีทะอิโอะที่ 3) ของ อิวะยะ สะสะนะมิ โดยยังคงรูปแบบการเล่าแบบเล่าเรื่องต่อจากนิทานพื้นบ้าน โดยกล่าวถึงพฤติกรรมของโมะโมะตะโรหลังไปปราบยักษ์ที่ต้องการปกป้องเกาะโอะนิงะมิะจากเมือง “เนะ โนะ คุนิ” โดยมีการใช้ของวิเศษ เช่น ลูกแก้ววิเศษและค้อนวิเศษในการเรียกพายุนเรือศัตรูจม หรือการใช้ผ้าคลุมพรางตัวเพื่อแอบเข้าไปจับตัวพระราชานในปราสาท ยิ่งกว่านั้นสิ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจนในผลงานช่วงนี้คือการดัดแปลงเนื้อเรื่องเพื่อเสียดสีเรื่อง “สงคราม” รวมไปถึง “ลัทธิจักรวรรดินิยม” ดังที่ได้วิเคราะห์ไปแล้วในหัวข้อที่ 3.2 และ 3.4 เมื่อเข้าสู่สมัยทะอิโอะแล้วลักษณะของตัวละครโมะโมะตะโรที่ปรากฏในผลงานมักเป็นรูปแบบการเล่าเรื่องแบบนำเอานิทานพื้นบ้านทั้งเรื่องมาดัดแปลง เช่น เรื่อง “โมะโมะตะโร” ของ คุซุยะมะ มะซะโอะ, “โมะโมะตะโร” ของ มะทุซึมุระ ทะกะโอะ, “โมะโมะตะโร” ของ สะกะอิ โทะมิอิโกะ โดยยังคงภาพลักษณ์ของโมะโมะตะโรที่เป็นเด็กพิเศษและมีข้ออ้างที่เหมาะสมในการไปปราบยักษ์ แต่มีการดัดแปลงรายละเอียดพฤติกรรมของโมะโมะตะโรบางส่วน เช่น การให้เหตุผลในการออกเดินทางไปปราบยักษ์ของโมะโมะตะโรว่าต้องการทำไปเพื่อ

ทดสอบความสามารถของตนเอง ในเรื่อง “โมะโตะโร” ของ คุชยะมะ มะชะโอะ ดังที่วิเคราะห์ในหัวข้อที่ 3.5 หรือการปฏิเสธไม่รับผ้าคลุมพิเศษ และ ค้อนวิเศษจากยักษ์ซึ่งเป็นสิ่งของนอกเหนือไปจากสิ่งที่ยักษ์ไปปล้นจากหมู่บ้านของตนมา ในเรื่อง “โมะโตะโร” ของ ชะกะอิ โทะมิอิโกะ เป็นต้น ต่อมาเมื่อเข้าสู่ช่วงปลายสมัยทอโมะ ในผลงานเรื่อง “โมะโตะโร” ของ อะกุตะงะวะ ริวโนะซุเกะ นั้น กลับมีรูปแบบการเขียนที่แตกต่างออกไป โดยเขียนแบบมีการเล่าเรื่องเพิ่มเติมในส่วนหน้า และส่วนหลังของนิทานพื้นบ้าน และยังเปลี่ยนภาพลักษณ์ของโมะโตะโรให้ตรงข้ามกับในนิทานพื้นบ้านอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือให้โมะโตะโรกลายเป็นผู้รุกรานยักษ์อย่างไม่มีความยุติธรรม

2) ยักษ์

ตัวละครยักษ์ในเรื่องสั้น ดัดแปลงจากนิทานพื้นบ้านเรื่อง “โมะโตะโร” ทั้ง 8 เรื่องล้วนเป็นฝ่ายที่ถูกโมะโตะโรเดินทางไปต่อสู้ด้วย แต่ภาพลักษณ์ของยักษ์ในเรื่องสั้นที่ดัดแปลงมานั้นมีความแตกต่างกัน โดยผู้วิจัยแบ่งออกได้เป็น 3 แบบ ได้แก่ แบบที่หนึ่ง คือ *ภาพลักษณ์ยักษ์เหมือนในนิทานพื้นบ้านแต่ตัวละครยักษ์ในเรื่องไม่ใช่ตัวเดียวกับในนิทานพื้นบ้านหรือไม่มีบทบาทสำคัญในเรื่อง* ซึ่งพบในเรื่องสั้นดัดแปลงช่วงปลายสมัยเมจิไปจนถึงต้นสมัยทอโมะ เช่น เรื่อง “โอะนิโมะโตะโร” ของ โอะสะกิ โคโย ที่พูดถึงราชายักษ์ซึ่งเป็นยักษ์ที่โดนโมะโตะโรปราบจึงรู้สึกแค้นจนได้ส่งยักษ์ที่ชื่อ คุโมะโตะโร เป็นตัวแทนยักษ์เดินทางไปแก้แค้น แต่สุดท้ายกลับเดินทางไม่ถึงญี่ปุ่นจึงไม่ได้ต่อสู้กับโมะโตะโร, เรื่อง “อิมะโมะโตะโร” ของ เคียวโนะวะระเบะอิ ที่กล่าวถึงการเดินทางไปปราบยักษ์ของโมะโตะโร ซึ่งในเรื่องนี้ทั้งตัวละครยักษ์และโมะโตะโรล้วนเป็นตัวละครคนละตัวกับในนิทานพื้นบ้าน,

เรื่อง “โมะโตะโรโสะกุสะนะมิ” ของ อิวะยะชะสะนะมิ ที่ตัวละครยักษ์ไม่ได้มีบทบาทหลักในเรื่อง โดยเป็นเพียงข้ารับใช้ของโมะโตะโรเท่านั้น แต่ตัวละครที่โมะโตะโรไปสู้รบด้วยกลับเป็นราชาของเมืองอื่น และเรื่อง “นิฮงโกะตะอิบะนะมิ” ของ เคียวโนะวะระเบะอิ ที่กล่าวถึงเพียงแค่ทรัพย์สินสมบัติของยักษ์ที่โมะโตะโรได้มาโดยยักษ์ไม่มีบทบาทสำคัญในเรื่องแต่อย่างใด ดังนั้นภาพลักษณ์ของยักษ์ในแบบแรกจึงเป็นภาพลักษณ์เหมือนในนิทานพื้นบ้านเนื่องจากในเรื่องไม่มีการกล่าวถึงพฤติกรรมของยักษ์ หรือสาเหตุการเดินทางไปปราบยักษ์ของโมะโตะโรอย่างชัดเจน แบบที่สอง คือ *ภาพลักษณ์ยักษ์เหมือนในนิทานพื้นบ้านโดยยักษ์มีบทบาทสำคัญในเรื่อง* ซึ่งพบได้ในเรื่องสั้นดัดแปลงช่วงสมัยทอโมะโดยมีลักษณะการเล่าเรื่อง โครงเรื่อง พฤติกรรมของตัวละครยักษ์นั้นเหมือนนิทานพื้นบ้าน แต่มีการดัดแปลงพฤติกรรมของยักษ์โดยมีการบรรยายถึงพฤติกรรมของยักษ์อย่างละเอียด เป็นเหตุผลสอดคล้องให้เห็นว่าทำไมโมะโตะโรจึงต้องเดินทางไปปราบยักษ์ เช่น เรื่อง “โมะโตะโร” ของ คุชยะมะ มะชะโอะ ที่ตัวละครยักษ์เป็นยักษ์เลวมาก ออกปล้นทรัพย์สินสมบัติของประเทศอื่นๆ อยู่เสมอแต่ไม่ได้มารุกรานที่หมู่บ้านของโมะโตะโรเหมือนในนิทานพื้นบ้าน โดยในเรื่องเน้นถึงระยะทางความห่างไกลของเกาะยักษ์และทรัพย์สินที่มี ดังที่ได้วิเคราะห์ในหัวข้อ 3.5 เรื่อง “โมะโตะโร” ของ ชะกะอิ โทะมิอิโกะ ที่ตัวละครยักษ์เป็นยักษ์เลวมีพฤติกรรมรุกรานและข่มขู่ชาวบ้าน โดยเน้นให้เห็นถึงพฤติกรรมการขูดรีดเงินและของมีค่าจากคนในหมู่บ้านซึ่งแตกต่างไปจากยักษ์ในสมัยก่อนที่จะทำร้ายผู้คนด้วยการกินคน ดังที่ได้วิเคราะห์ในหัวข้อ 3.6, ส่วนเรื่อง “โมะโตะโร” ของ มะทซึมุระทะกะโอะ นั้นเป็นยักษ์ที่ฆ่าคนและรุกรานชาวบ้าน

โดยเดินทางข้ามทะเลมาขโมยของและฆ่าชาวบ้านจึงทำให้ชาวบ้านลำบากมาก ส่วนแบบที่สาม คือ *ภาพลักษณ์ของยักษ์ที่ตรงข้ามกับนิทานพื้นบ้าน* ซึ่งพบได้ในเรื่องสันต์ดัดแปลงในช่วงปลายสมัยท้าวโสม โดยมีภาพลักษณ์ของยักษ์ที่รักสันติ ไม่เคยรุกรานใคร ซึ่งเป็นภาพลักษณ์ที่ตรงกันข้ามกับนิทานพื้นบ้านอย่างสิ้นเชิง เช่น ในเรื่อง “โหมะโหมะตะโร” ของ อะกุตตะงะวะ วิวโนะซุเกะ

3) ผู้ติดตาม

ตัวละครผู้ติดตามในเรื่องสันต์ดัดแปลงจากนิทานพื้นบ้านเรื่อง “โหมะโหมะตะโร” มีภาพลักษณ์ที่แตกต่างกันไปตามช่วงเวลา โดยผลงานในช่วงปลายสมัยเมจินั้นตัวละครผู้ติดตามมักจะแตกต่างจากนิทานพื้นบ้าน เช่น ในเรื่อง “โอะนิโหมะโหมะตะโร” ของ โอะสะกิ โคโย ที่มีปีศาจมังกร, ลิงบาบูนใหญ่ และหมาป่า เป็นผู้ติดตาม มีลักษณะพิเศษ คือ ใช้พลังวิเศษได้ และมีขนาดใหญ่ โดยทั้งหมดให้ความร่วมมือกับคุโหมะโหมะตะโรในการออกเดินทางไปปราบโหมะโหมะตะโรเป็นอย่างดี แม้จะทะเลาะกันในตอนจบ, ส่วนเรื่อง “อิมะโหมะโหมะตะโร” ของ เคียวโนะวะระเบะอิ นั้นมีไก่, แร้งตัวใหญ่ และสิงโต โดยมีเนื้อกระป๋องเป็นรางวัลให้แทนคิบิด้งโงะ โดยทั้งหมดให้ความร่วมมือกับโหมะโหมะตะโรในการออกเดินทางไปปราบยักษ์เป็นอย่างดี ส่วนในเรื่อง “นิฮงโกะดะอิบะนะมิ” ของ เคียวโนะวะระเบะอิ นั้นไม่มีตัวละครผู้ติดตามปรากฏในเรื่อง เนื่องจากเป็นการดัดแปลงนำเอาตัวละครจากนิทานพื้นบ้านทั้ง 5 เรื่องมาแต่งใหม่จึงคงเหลือไว้แต่ตัวละครหลัก โหมะโหมะตะโร และการกล่าวถึงเรื่องราวที่โหมะโหมะตะโรเคยไปปราบยักษ์และได้ทรัพย์สมบัติมาอย่างมากมาย เมื่อเข้าสู่ช่วงต้นสมัยท้าวโสม พบว่าตัวละครผู้ติดตามยังมีภาพลักษณ์เหมือนนิทานพื้นบ้าน แต่มีการเพิ่มตัวละครผู้ติดตามใหม่เข้าไปในเรื่องด้วย

เช่นในเรื่อง “โหมะโหมะตะโรโสะกุสะนะมิ” ของ อิวะยะซะสะนะมิ ที่ยังคงภาพลักษณ์ของตัวละครผู้ติดตามในนิทานพื้นบ้านเอาไว้ แต่เพิ่มตัวละครผู้ติดตามใหม่ คือ เต่ายักษ์, ปลาทรายแดง และกิ้งก่า โดยผู้ติดตามทั้งสามมีบทบาทสำคัญในการช่วยโหมะโหมะตะโรในการเดินทางไปต่อสู้กับราชาแห่งเมือง “นะ โนะ คุนิ” เมื่อเข้าสู่ช่วงสมัยท้าวโสมแล้วพบว่าตัวละครผู้ติดตามในผลงานช่วงนี้จะเหมือนนิทานพื้นบ้านโดยมีเพียงแค่ 3 ตัวหลัก คือ ลิง สุนัข และไก่ฟ้า แต่จะมีบางพฤติกรรมที่แสดงออกต่อการรับคิบิด้งโงะแตกต่างกันไป เช่น ออกเดินทางไปกับโหมะโหมะตะโรด้วยเพราะต้องการคิบิด้งโงะ ในเรื่อง “โหมะโหมะตะโร” ของ คุซุยะมะ มะซะโอะ และ “โหมะโหมะตะโร” ของ มะทซึมุระ ทะเกะโอะ หรือออกเดินทางไปกับโหมะโหมะตะโรเพราะได้รับความเดือดร้อนจากพฤติกรรมของยักษ์เช่นกันโดยไม่คาดหวังว่าจะได้คิบิด้งโงะ ในเรื่อง “โหมะโหมะตะโร” ของ ซะกะอิ โทะมิอิโกะ ส่วนในช่วงปลายสมัยท้าวโสมพบว่า มีการดัดแปลงตัวละครผู้ติดตามให้แตกต่างไปจากภาพลักษณ์เดิมในนิทานพื้นบ้าน กล่าวคือ ไม่มีความสามัคคี ไม่ได้รู้สึกเคารพโหมะโหมะตะโรอย่างจริงจัง มีพฤติกรรมคล้ายมนุษย์ เช่น ต่อรอง ข่มขืนยักษ์ เป็นต้น ในผลงานเรื่อง “โหมะโหมะตะโร” ของ อะกุตตะงะวะ วิวโนะซุเกะ

4.1.2 บทบาทหน้าที่ของนิทานพื้นบ้านในวรรณกรรมญี่ปุ่น

จากการวิเคราะห์ตัวละครโหมะโหมะตะโรยักษ์ และผู้ติดตามในเรื่องสันต์ที่ดัดแปลงมาจากนิทานพื้นบ้านเรื่อง “โหมะโหมะตะโร” จำนวน 8 เรื่อง ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1891 (ปีเมจิที่ 24) จนถึงปี ค.ศ. 1924 (ปีท้าวโสมที่ 13) จะเห็นได้ว่า ในช่วงปลายสมัยเมจิซึ่งเริ่มมีการเขียนเรื่องสันต์ที่ดัดแปลงเนื้อหาของนิทานพื้นบ้านเรื่อง “โหมะโหมะตะโร” นั้น เน้นการเขียนแบบเล่าเรื่องส่วนหลังต่อจากนิทานพื้นบ้าน และมีการ

ปรับเปลี่ยน ปรับเพิ่ม-ลดตัวละครจากในนิทานพื้นบ้าน รวมทั้งมีการสร้างตัวละครใหม่ขึ้นมา โดยเรื่องในช่วงแรกจะเน้นเนื้อหาสนุกสนาน ฉากต่อสู้พิสดาร แต่ต่อมาภายหลังเนื้อหาเริ่มมีการสอดแทรกคำศัพท์ คำพูด หรือพฤติกรรมที่แสดงออกเกี่ยวกับ “สงคราม” ให้เห็น เมื่อเข้าสู่ช่วงต้นสมัยทะอิโม่พบว่า การนำนิทานพื้นบ้านมาใช้ในนั้นมักนำเอาเนื้อหาของนิทานพื้นบ้านมาใช้เหมือนเดิมโดยเน้นการดัดแปลงในส่วนของการรายละเอียด เช่น ต้นกำเนิดของโมะโตะโร พฤติกรรมของยักษ์ หรือวัตถุประสงค์ในการออกเดินทางไปปราบยักษ์ของโมะโตะโร เป็นต้น มีการสอดแทรกให้เห็นถึงการต่อต้านด้านแรงงานอีกด้วย ส่วนในช่วงปลายสมัยทะอิโมนั้น มีลักษณะการเขียนโดยเพิ่มเนื้อเรื่องทั้งส่วนหน้า และส่วนหลังของนิทานพื้นบ้าน โดยเนื้อเรื่องสะท้อนให้เห็นทั้งด้านสงคราม และพฤติกรรมที่ไม่ดีของมนุษย์ ปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ของตัวละครในลักษณะตรงข้ามกับในนิทานพื้นบ้าน

5. สรุป

เรื่องสั้นที่ดัดแปลงมาจากนิทานพื้นบ้าน เรื่อง “โมะโตะโร” จำนวน 8 เรื่อง ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1891 (ปีเมจิที่ 24) จนถึงปี ค.ศ. 1924 (ปีทะอิโม่ที่ 13) นั้นมีการสร้างตัวละคร โมะโตะโร ยักษ์ และผู้ติดตามแตกต่างกันออกไปโดยแบ่งได้ ตามช่วงปีดังต่อไปนี้ 1) ช่วงปลายสมัยเมจิ ได้แก่ เรื่อง “โอะนิ โมะโตะโร” ของ โอะสะกิ โคโย, “นิฮงโกะตะอิบะนะมิ” และ “อิเมะโมะโตะโร” ของ เคียวโนะวะระเบะอิ, “โมะโตะโรโสะกุสะนะมิ” ของ อิวะยะ

ซะสะนะมิ ซึ่งเน้นการเขียนแบบเพิ่มเรื่องส่วนหลัง มีการปรับเพิ่ม-ลดตัวละคร และสร้างตัวละครใหม่ 2) ช่วงต้น-กลาง สมัยทะอิโม่ ได้แก่ เรื่อง “โมะโตะโร” ของ มะทซึมะระ ทะเกะโอะ, “โมะโตะโร” ของ คุซุยะมะ มะซะโอะ, “โมะโตะโร” ของ ชะกะอิ โทะมิอิโกะ ซึ่งนำเนื้อหาของนิทานพื้นบ้านมาใช้เหมือนเดิมโดยเน้นการดัดแปลงในส่วนของการละเอียด 3) ช่วงปลายสมัยทะอิโม่ ได้แก่ เรื่อง “โมะโตะโร” ของ อะคุตะงะวะ ริวโนะซุเกะ ซึ่งเขียนโดยเพิ่มเนื้อเรื่องทั้งส่วนหน้า และส่วนหลังของนิทานพื้นบ้าน และดัดแปลงภาพลักษณ์ของตัวละครให้ตรงข้ามกับนิทานพื้นบ้าน

จะเห็นได้ว่าผู้เขียนได้ใช้นิทานพื้นบ้านเป็นโครงเรื่องหลักและดัดแปลงเนื้อหา ตัวละครเพิ่มเติม โดยมีวัตถุประสงค์ต่างกัน เช่น เพื่อให้เนื้อหาสนุกสนาน สะท้อนเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์และสังคม และสะท้อนถึงพฤติกรรมของมนุษย์ เป็นต้น

6. หวังขอศึกษาวิจัยต่อไป

1) ศึกษารูปแบบตัวละครและบทบาทหน้าที่ของนิทานพื้นบ้านในวรรณกรรมสมัยใหม่ญี่ปุ่นที่ดัดแปลงจากนิทานพื้นบ้านเรื่อง “โมะโตะโร” ในช่วงสมัยโวะ

2) ศึกษารูปแบบตัวละครและบทบาทหน้าที่ของนิทานพื้นบ้านในวรรณกรรมสมัยใหม่ญี่ปุ่นที่ดัดแปลงจากนิทานพื้นบ้าน 5 อันดับของญี่ปุ่น ได้แก่ “โมะโตะโร”, “อะนะซะกะจิ”, “ฉิตะกิริสุซุเมะ”, “ซะรุกะนิงซึเซ็น” และ “คะชิกะชิยะมะ”

เอกสารอ้างอิง (References)

- [1] 芥川龍之介 (1976). 「桃太郎」『芥川龍之介全集 第三卷』. 筑摩書房, 第7刷.
- [2] 尾崎紅葉 (1981). 『鬼桃太郎』. 名著複刻 日本児童文学館, 博文館.
- [3] 大藤幹夫 (2002). 「巖谷小波「桃太郎」異稿 考」『学大国文 (45)』.
- [4] 曲亭馬琴 原作 (1901). 京の藁兵衛 述『日本五大噺』. 文禄堂書廬.
- [5] 京の藁兵衛 (1895). 「今桃太郎」『少年世界』. 博文館, 第1卷8号.
- [6] 楠山正雄 (1983). 「桃太郎」講談社学術文庫. 講談社, 第1刷.
- [7] 小滝晴子 (1989). 「ある日の「桃太郎」」『茨女国文 創刊号 39-43』.
- [8] 堺利彦 (1922). 「桃太郎—金持鬼を征伐した話—」『一休和尚』. 東雲堂書店.
- [9] 坂野陽子 (1994). 「<卒論>絵本論 : 桃太郎を中心に昔話絵本を考える」『日本文学誌 要50』.
- [10] 滑川道夫著 (1981). 『桃太郎像の変容』. 東京書籍.
- [11] 原田光三郎 (2015). 「芥川龍之介における主体の問題 : 「桃太郎」を中心に」『論叢 国語教育学 (11)』.
- [12] 松原 哲子 (2009). 「桃太郎」の物草双紙考」『実践国文学 75』.
- [13] 松村武雄 (1924). 「桃太郎」『日本童話集』. 世界童話大系 第18巻, 大系刊行會 .

เพ็ญพร แก้วฟุ้งรังษี

หน่วยงานผู้แต่ง : นักศึกษาปริญญาเอก สาขาภาษาและวัฒนธรรมญี่ปุ่น มหาวิทยาลัยโอซาก้า ประเทศญี่ปุ่น

Penporn Kaewfoongrungsi

Affiliation : Ph.D. student, Graduate School of Language and Culture, Osaka University

Corresponding e-mail : jungjapan@gmail.com

ภาพลักษณ์ของ “พระโศเมียว อะจะริ” ในนิทานเรื่องเล่า อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ

ยอดสวรรค์ อิกุจิ

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษา ภาพลักษณ์ของ พระโศเมียว อะจะริ ในนิทาน เรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* เรื่องที่ 1 เรื่อง “พระโศเมียวไปสวดมนต์ที่บ้านหญิงสาวชื่อ อีสึมิ มิชิบุ เทพโศชะจิน แห่งถนนหมายเลขห้ามาฟิงการ สวดมนต์” พระโศเมียวเป็นบุคคลที่มีตัวตนอยู่จริงใน ประวัติศาสตร์ เกิดในครอบครัวชนชั้นสูงและ ออกบวชตั้งแต่อายุยังน้อย ด้วยเหตุผลนี้พระโศเมียว จึงน่าจะเป็นพระที่เคร่งครัดในหลักคำสอนทาง พระพุทธศาสนา เพราะได้ศึกษาเล่าเรียนมาเป็นเวลา นาน แล้วเหตุใดจึงทำเรื่องผิดศีลด้วยการไปหลับนอน บ้านหญิงสาว และไม่ทำพิธีชำระร่างกายให้สะอาด ดังนั้นการศึกษาภาพลักษณ์ของพระโศเมียวในนิทาน เรื่องเล่านี้ จึงมีความน่าสนใจอย่างยิ่งทั้งในฐานะของ พระผู้ดำรงแนวคิดทางพุทธศาสนา คือ การโปรดสัตว์ ซึ่งทำให้มีภาพลักษณ์ด้านบวก และในฐานะมนุษย์ ผู้หนึ่งซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมในสมัยเฮอันที่มีการทำ ผิดได้เช่นบุคคลทั่วไป สำหรับวิธีการดำเนินการวิจัย และการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์

เนื้อหาในนิทานเรื่องเล่า *อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ* และ เรื่องราวของตัวละครเดียวกันในนิทานเรื่องเล่า *คนจะกุ โมะโนะงะตะริ* และสรุปผลแบบพรรณนา วิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่าพระโศเมียวมีภาพ ลักษณ์ 2 ประการดังนี้

1. ภาพลักษณ์ของพระผู้ทำผิดศีลฝ่าฝืน หลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาโดยการไปหลับ นอนบ้านหญิงสาว แล้วมิได้ทำพิธีชำระร่างกายให้ สะอาด แต่ผลการกระทำกลับเป็นการโปรดสัตว์คือ เทพโศชะจิน ซึ่งเป็นเทพชั้นล่างได้มีโอกาสเข้ามาฟัง การสวดมนต์อย่างใกล้ชิด เกิดความซาบซึ้งในรส พระธรรมทำให้พระโศเมียวมีภาพลักษณ์ด้านบวก
2. ภาพลักษณ์ของพระผู้ฝ่าฝืนธรรมเนียม ปฏิบัติ ไม่กระทำตามบทบาทหน้าที่ของตนตาม บรรทัดฐานทางสังคม กล่าวคือ พระโศเมียวเป็นพระ ในพระพุทธศาสนา ตามบรรทัดฐานของสังคมแล้ว พระโศเมียวต้องปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนทาง พุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด ขนาดที่มีพระรุ่นพี่เคย กล่าวห้ามเอาไว้ว่า ขณะสวดมนต์ห้ามฝ่าฝืนข้อปฏิบัติ แต่พระโศเมียว ก็มีได้ใส่ใจที่จะประพฤติปฏิบัติตาม ทำให้ภาพลักษณ์ของพระโศเมียวออกมาเป็นด้านลบ ในตอนจบของนิทานเรื่องเล่า

คำ

สำคัญ

อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ, คนจะกุ
โมะโนะงะตะริ, พระโศเมียว อะจะริ,
เทพโศชะจิน

The Image of Priest Doumyo Ajari in Ujishuui Monogatari

Yordsawan Iguchi

Abstract

This research aims to study the image of priest Doumyo ajari in *Ujishuui Monogatari*. In the first chapter the story is about “priest Doumyo ajari had performed prayers at the house of a lady called Izumi Shikubu and the God called Dousojin of the fifth avenue came to listen to the prayers.” Priest Doumyo ajari existed in history and was born into a noble family. He was ordained from a very young age and was supposed to be a very strict priest who follows Buddhism’s doctrines; however he had slept with a lady without doing any cleansing the body rites. Therefore, it is of interest to study the image of priest Doumyo ajari who was in the position to inherit Buddhism’s doctrines to look at Buddhism’s concepts of saving mankind from sin. The positive image of mankind and as members of society could make mistakes in a lifetime as usual behaviour in Heian Era. For research methodology and data analysis, the researcher studies the content of the tale of *Ujishuui Monogatari* and the same character in another tale of *Konjaku Monogatari* and summary descriptive analysis. The results indicated into two concepts:

1. The image of the priest Doumyo ajari, who acted against the Buddhism’s doctrines by sleeping with a lady without doing any cleansing body rites. This turned into the way of saving mankind from sin as Dousojin, the lower God, came to listen and admired his prayers. This made him into having a positive image.

2. The Image of the Buddhism’s priests who act against the doctrines and do not follow their roles and duties in the social norms. In the case of the priest Doumyo ajari who was a Buddhism’s priest who should have acted and followed Buddhism’s doctrines and social norms strictly. He had been told by the elder priest to be strict with the regulations while performing prayers but he also did not listen. This eventually ended up with the negative image of being the priest at the end of the tale.

Key words

Ujishuui monogatari, Konjaku monogatari, Doumyo ajari, Dousojin

1. บทนำ

ในนิทานเรื่องเล่า อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ うじしゅいものごたり 「宇治拾遺物語」 มีการรวบรวมเรื่องเล่าต่างๆ ไว้ด้วยกันทั้งหมด 197 เรื่อง โดยพบว่ามีเนื้อหาคล้ายคลึงกันกับที่ปรากฏในหนังสือนิทานเรื่องเล่า คนจะอุจิ โมะโนะงะตะริ こんじゃくものごたりしゅう 「今昔物語集」¹ มากถึง 80 เรื่อง สันนิษฐานว่า น่าจะมีการรวบรวมขึ้นในช่วงต้นของศตวรรษที่ 13 หรือประมาณช่วงต้นสมัย คะมะกุระ (สมัยกะมะกุระ ค.ศ. 1185-1333)) โดยไม่ปรากฏผู้แต่งที่แน่ชัด จากหลักฐานต่างๆ ที่พบคาดว่า น่าจะมีการรวบรวมขึ้นระหว่างปี ค.ศ. 1213-1221 เนื่องจากมีคำอธิบายในส่วนที่เป็นบทนำหรือ โจะบุ じょぶ 「序文」 กล่าวถึงที่มาของหนังสือเล่มนี้ โดยสันนิษฐานว่า เนื้อหา น่าจะมีการคัดลอกมาจากหนังสือ อุจิฉะอินะงะ โมะโนะงะตะริ うじだいなごんものごたり 「宇治大納言物語」 ซึ่งเชื่อกันว่า รวบรวมโดยขุนนางตำแหน่ง คนคะอินะงะ ไซโตะกะกุนิ たかくに 「隆国」² เป็นบุตรชายคนที่สองของ โตะฉะกะตะ としかた 「俊賢」 ในหน้าร้อน ขุนนางผู้นี้ได้ย้ายไปพำนักชั่วคราวที่บริเวณที่เรียกว่า นัมเซ็นโบ なんせんぼ 「南泉房」 ภายในวิหารเบียวโดอิน เมืองอุจิ ระหว่างเดือน 5 ถึงเดือน 8 ดังนั้นผู้คนจึงมักจะเรียกเขาว่า อุจิ คะอินะงะ うじだいなごん 「宇治大納言」 (หมายถึง ขุนนางตำแหน่งคะอินะงะ แห่งเมืองอุจิ) ระหว่างพำนักอยู่ที่เบียวโดอิน เขาจะคอยเรียกให้ผู้คนที่เดินทางผ่านไปมาไม่ว่าจะเป็นชนชั้นสูงหรือคนชั้นต่ำให้เข้ามาเล่าเรื่องราวในสมัยโบราณให้ฟังภายในที่พัก จากนั้นจะสั่งให้มีการบันทึกเรื่องราวเหล่านั้นเป็นหนังสือเย็บเล่มขนาดใหญ่และในบรรดาเรื่องเล่าเหล่านั้น มีทั้งเรื่องราวของประเทศจีน

อินเดีย และประเทศญี่ปุ่น ซึ่งเนื้อเรื่องเล่ามีมากมายหลายประเภทมีทั้งเรื่องราวที่มีคุณค่าที่น่าอัศจรรย์ เรื่องสนุกสนาน เรื่องน่ากลัว เรื่องราวชวนสยองขวัญ เรื่องน่าสงสาร เรื่องสกปรกหยาบโลน มีเรื่องโกหก บ้างเล็กน้อย และเรื่องตลกขบขัน โดยมีการรวบรวมเป็นหนังสือเย็บเล่มได้ทั้งหมด 14 เล่ม และเชื่อกันว่าเป็น ต้นฉบับของหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า อุจิฉะอินะงะ โมะโนะงะตะริ และเมื่อหนังสือเล่มนี้ได้ตกทอดมาถึงรุ่นหลานของทะกะกุนิ คือ จิจุ โตะฉะกะตะ じじゅうとしさだ 「侍従俊貞」 ได้มีผู้รู้เกี่ยวกับนิทานเรื่องเล่า เขียนเรื่องราวเพิ่มเติมเข้าไปทำให้มีเรื่องเล่าเพิ่มขึ้นมากกว่า ต้นฉบับของ อุจิฉะอินะงะ โมะโนะงะตะริ และต่อมาไม่นานก็มีการค้นพบหนังสือที่มีการเขียนเพิ่มเติมเล่มนั้นซึ่งก็น่าจะหมายถึง หนังสือที่รวบรวมเรื่องราวที่ตกหล่นจากต้นฉบับหนังสือ อุจิฉะอินะงะ โมะโนะงะตะริ จึงตั้งชื่อหนังสือเล่มนี้ว่า “อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ” นอกจากนี้ยังมีบางข้อสันนิษฐานระบุว่า เนื่องจาก “จิจุ” มีชื่อภาษาจีนว่า “ฉุอิ” ดังนั้นจึงตั้งชื่อหนังสือเล่มนี้ว่า อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ จนบัดนี้ยังไม่ทราบ ว่าข้อสันนิษฐานไหนถูกต้อง (小林保治、増古和子、2013, p. 23-24) ไม่ว่าหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่านี้จะมีที่มาอย่างไร หากนึกถึงวรรณกรรมประเภทนิทานเรื่องเล่าในสมัย คะมะกุระตอนต้นแล้ว หนังสือเรื่องนี้จะได้รับการกล่าวถึงเป็นอันดับต้นๆ รวมทั้งเป็นแหล่งศึกษาข้อมูลที่สำคัญของนักเขียนในรุ่นหลังอย่าง อะกุตะงะวะ เรียวโนะสุเกะ あくたがわり りゅうのすけ 「芥川龍之介」³ นำมาเป็นต้นแบบในการแต่งเรื่องสั้น

¹ คนจะอุจิ โมะโนะงะตะริ เป็นหนังสือรวมเรื่องเล่าที่สืบทอดกันมาในช่วงต้นศตวรรษที่ 12 สันนิษฐานว่า ผู้เล่าน่าจะเป็นบุคคลที่มีความรู้เรื่องพุทธศาสนาเป็นอย่างดี เพราะเนื้อหาส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับศาสนาไม่ว่าทั้งหมด 31 เล่ม รวม 1,059 เรื่อง มีทั้งเรื่องเล่าจากจีน อินเดียและญี่ปุ่น มีทั้งเรื่องราวทางโลก และส่วนที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา ตัวละครมีหลากหลายทั้งชั้นสูง ชามุไร ไปจนถึงชาวบ้าน (อรรถยา สุวรรณระดา 2558, หน้า 77.)

² หมายถึง คนคะอินะงะ มินะโมะโตะ โนะ ทะกะกุนิ 「源 俊賢」 (ค.ศ. 1004-1077) เป็นบุตรชายคนที่ 2 ของ มินะโมะโตะ โนะ โดมิยะกะ こんだいなごん なもと の たかし 「権大納言源隆国」 (ค.ศ. 960 -1027) เขามีชีวิตอยู่ช่วงปลายสมัยเฮอัน กล่าวกันว่า ทะกะกุนิ เป็นผู้มีความรู้มากมายเกี่ยวกับเรื่องราวในสมัยโบราณทั้งของจีน และของญี่ปุ่นรวมทั้งเรื่องราวแปลกประหลาดที่ผู้อื่นไม่รู้

³ อะกุตะงะวะ เรียวโนะสุเกะ (ค.ศ.1982-1927) เป็นนักเขียนเรื่องสั้นที่มีผลงานโด่งดังในสมัยเมจิ และ ทอชิโอะ โดยเฉพาะผลงานเรื่องสั้นที่มีการนำนิทานเรื่องเล่าในสมัยโบราณมาตีความใหม่ด้วยสำนวนภาษาที่สละสลวย

เป็นที่น่าสังเกตว่า นิทานเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาใน อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ นี้ มีตัวละครเอกเป็นพระจำนวนมาก ผู้อ่านส่วนใหญ่มักจะคิดว่า คงจะเป็นเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับการนำเสนอแนวคิดและส่งเสริมความเชื่อความศรัทธาในพุทธศาสนา เนื่องจากในปลายสมัยเอโดะและคัมมะคุระตอนต้นนั้น พุทธศาสนาได้แพร่ขยายความเชื่อจากชนชั้นสูง ชุนนางในราชสำนักมาสู่ผู้คนระดับชาวบ้าน เนื่องจากอิทธิพลการเผยแพร่คำสอนเรื่องการสวดเน็มบุซุของพระโฮเน็น ^{ほうねん} 「法然」 ที่มุ่งช่วยเหลือผู้คนทั่วไปให้พ้นทุกข์ (佐々木馨, 2010, p. 5) ดังนั้นจึงทำให้ชาวบ้านมีความเชื่อและศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างมาก ส่วนบุคคลชั้นสูงในราชสำนักมักให้บุตรหลานของตนออกบวชโดยเฉพาะอย่างยิ่งในนิกายเท็นดะอิ ^{てんだいしゅう} 「天台宗」 ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่ภูเขาฮิเอะอิ แต่เมื่อได้ศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าแล้วพบว่า เรื่องเล่าหลายเรื่องกลับไม่ได้มีวัตถุประสงค์ในการเล่าเพื่อส่งเสริมให้ผู้คนเกิดความเชื่อและศรัทธาในพุทธศาสนา แต่จะมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับการทำตัวตลกขบขันของพระ เรื่องพระที่ทำผิดศีลธรรม เรื่องของพระที่อวดพิเศษเกี่ยวกับคาถาอาคม เป็นต้น ดังนั้นจึงทำให้นิทานเรื่องเล่าเหล่านั้นมีความน่าสนใจ ที่จะนำมาศึกษาวิเคราะห์อย่างยิ่งว่า เหตุใดผู้คนในสมัยนั้นจึงได้เล่าเรื่องทำนองนี้ ประกอบกับเรื่องเล่าในตอนที่เราเลือกมาศึกษาครั้งนี้ พระโดเมียวซึ่งเป็นตัวละครเอกในเรื่องเป็นบุคคลที่มีชีวิตอยู่จริงในประวัติศาสตร์ ดังนั้นการศึกษาภาพลักษณ์ของพระรูปนี้น่าจะสะท้อนแนวคิดบางประการของผู้เล่าซึ่งอาจช่วยให้เข้าใจแนวคิดของคนในสมัยนั้นได้ ในฐานะที่ผู้เล่าเป็นสมาชิกหนึ่งของสังคมสมัยเอโดะและคัมมะคุระตอนต้น

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาภาพลักษณ์ของพระโดเมียว อะจะริ ในนิทานเรื่องเล่า อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ

3. ขอบเขตการวิจัยและวิธีวิจัย

3.1 ขอบเขตการวิจัย ศึกษานิทานเรื่องเล่า อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ เรื่องที่ 1 “พระโดเมียวไปสวดมนต์ที่บ้านหญิงสาวชื่อ อีสึมิ มิกิบุ เทพโดโซะจิน แห่งถนนหมายเลขห้ามาฟังการสวดมนต์” และศึกษาหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า คนจะกุ โมะโนะงะตะริฉุ ในตอนที่เนื้อเรื่องเกี่ยวข้องกับพระโดเมียวเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลเพิ่มเติม และนำมาใช้ในการสรุปผลการวิจัยให้มีความแม่นยำมากยิ่งขึ้น

3.2 วิธีวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยศึกษาเนื้อหาของนิทานเรื่องเล่าจากต้นฉบับภาษาญี่ปุ่นโบราณเป็นหลัก ทั้งในหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า อุจิ ฉุอิ โมะโนะงะตะริ และคนจะกุ โมะโนะงะตะริฉุ เพื่อวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของตัวละครพระโดเมียวแล้วนำมาสรุปผลแบบพรรณนาวิเคราะห์

4. ข้อตกลงเบื้องต้น

4.1 ต้นฉบับที่ใช้วิเคราะห์ เนื้อหาที่นำมาศึกษาวิเคราะห์จากหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า อุจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ ^{うじしゅういものがたり} 「宇治拾遺物語」 ของ โคะบะยะชิ ยะซุฮะรุ ^{こばやしやすはる} 「小林保治」 และมะซุโกะ คะสุโกะ ^{ますこかずこ} 「増古和子」 สำนักพิมพ์ โมงะกุกัน ^{しょうがくかん} 「小学館」 ฉบับตีพิมพ์ครั้งที่ 6 ปี ค.ศ. 2013

4.1 ระบบถอดอักษรภาษาญี่ปุ่น บทความวิจัยนี้ ใช้ระบบถอดอักษรภาษาญี่ปุ่นที่เป็นผลงานวิจัยของคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยคณะอาจารย์สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่นคือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กัลยาณี สีสสุวรรณ, ผู้ช่วย

ศาสตราจารย์ สุชาติ สัตยพงศ์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาล (ปัจจุบัน คือ ศาสตราจารย์ ดร. สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล) อาจารย์ภาควิชาภาษาศาสตร์คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุดาพร ลักษณะินาวิน และอาจารย์ภาควิชาภาษาไทยคือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดุษฎีพร ชำนิโรคนานต์

5. สมมุติฐานการวิจัย

ภาพลักษณ์ของพระโศกเมียว เป็นพระผู้ทำผิดศีลผิดหลักคำสอนในทางพุทธศาสนา หากมองที่ผลการกระทำออกมาจึงมีภาพลักษณ์ในด้านบวก แต่ถ้าพิจารณาในแง่บรรทัดฐานทางสังคมแล้ว พฤติกรรมของพระโศกเมียวเป็นสิ่งที่ไม่สมควรกระทำ เพราะขัดต่อบทบาทหน้าที่ความเป็นพระในพระพุทธศาสนาที่ต้องปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคมทำให้ภาพลักษณ์ของพระโศกเมียวออกมาเป็นลบ และภาพลักษณ์ที่ขัดแย้งกันนี้ทำให้ตัวละครพระโศกเมียวมีลักษณะของความเป็นมนุษย์ปุถุชนธรรมดาส่งผลให้นิทานเรื่องเล่ามีความสุขสนุกสนานและน่าสนใจ

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

6.1 ผลจากการศึกษาวิเคราะห์ภาพลักษณ์ของพระโศกเมียวในนิทานเรื่องเล่า อัจฉริยะ โมะโนะงะตะริ สะท้อนแนวคิดบางประการของผู้เล่าซึ่งอาจช่วยให้เข้าใจแนวคิดของคนในสมัยนั้นได้ ในฐานะที่ผู้เล่าเป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคมสมัยเฮอันและคณะกุระตอนต้น

6.2 เป็นแนวทางในการศึกษาวรรณคดีประเภทนิทานเรื่องเล่าเรื่องอื่นๆ ใน อัจฉริยะ โมะโนะงะตะริ

7. บทวิเคราะห์ผลการวิจัย

จากการศึกษาภาพลักษณ์ของพระโศกเมียว อะจิริ ที่ปรากฏในนิทานเรื่องเล่า อัจฉริยะ โมะโนะงะตะริ ตอน “พระโศกเมียว だうみやう あじり 道明阿闍梨” ไปสวดมนต์ที่บ้านหญิงสาวชื่อ อีสุมิ ฌิกิบุ いずみ しきぶ 和泉式部⁴ เทพโศกเมียว だうそじん 道祖神⁵ แห่งถนนหมายเลขห้ามาฟังการสวดมนต์” だうみやう 道明、和泉式部の許に於いて読経し、五条の道祖神 聴聞の事 พบว่า มีภาพลักษณ์ 2 ประการดังนี้

7.1 ภาพลักษณ์ของพระผู้ทำผิดศีลฝ่าฝืนหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาโดยการไปหลบนอนบ้านหญิงสาวแล้วมิได้ทำพิธีชำระร่างกายให้สะอาด แต่ผลการกระทำกลับเป็นการโปรดสัตว์คือ เทพโศกเมียว ซึ่งเป็นเทพชั้นล่างได้มีโอกาสเข้ามาฟังการสวดมนต์อย่างใกล้ชิดเกิดความซาบซึ้งในรสพระธรรม ทำให้พระโศกเมียวมีภาพลักษณ์ด้านบวกจากการวิเคราะห์เนื้อหาในนิทานเรื่องเล่าพบว่า ผู้เล่าได้นำเสนอภาพลักษณ์ของพระโศกเมียว อะจิริ ว่า เป็นพระที่ทำผิดศีล (ในที่นี้หมายถึง ข้อปฏิบัติพื้นฐานทางพุทธศาสนา เพื่อควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา ใจ ให้ตั้งอยู่ในความดีงามมีความปกติสุข) และเป็นพระผู้ไม่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย (หมายถึง คำสั่งสอนของพระสัมมาสัมมาพุทธเจ้าตามความเชื่อและความศรัทธาของแต่ละนิกาย) โดยมีการระบุไว้

⁴ อีสุมิ ฌิกิบุ 和泉式部 (ค.ศ. 974-1034?) เป็นกวีหญิงที่มีชื่อเสียงในสมัยเฮอันมีความสามารถในการแต่งบทกวีโดยเฉพาะบทกวีที่เกี่ยวข้องกับความรัก เป็นธิดาของ โอเอะ โนะ มะสะมุเนะ おのゑのまさむね ผู้ปกครองแคว้น อะเอจิเซ็น หรือบริเวณแถบจังหวัดฟูกูอิในปัจจุบัน ผลงานที่โดดเด่นได้แก่ อีสุมิ ฌิกิบุ นิกกิ いずみしきぶにっき 和泉式部日記 และหนังสือรวมบทกลอน อีสุมิ ฌิกิบุ ฌู いずみしきぶしゅう 和泉式部集 กล่าวกันว่า กวีหญิงผู้นี้ไม่ประสบความสำเร็จในชีวิตการแต่งงาน และมีเรื่องราวความรักกับชายสูงศักดิ์หลายคน

⁵ เทพโศกเมียว 道祖神 เชื่อว่าเป็นเทพที่สถิตอยู่ที่เขตแดนระหว่างเมืองกับเมือง หรือ หมู่บ้านกับหมู่บ้าน จะทำหน้าที่ป้องกันโรคร้ายหรือวิญญาณชั่วร้ายไม่ให้เข้ามาในเมืองหรือหมู่บ้านรวมถึงปกป้องนักเดินทางที่ผ่านไปมา แต่ในที่นี้หมายถึง เทพที่สถิตอยู่ ณ ศาลเจ้าโศกเมียวจิ จังหวัดบรีเวณ โกะโมะนิมิ โนะ ไดอิน คือ เทพ เซรุอิโอะ さるたひこ 猿田彦

ในช่วงแรกของนิทานเรื่องเล่าว่า พระโดเมียวเป็นพระที่หมกมุ่นในเรื่องตำนานทางเพศ และได้ไปสวดมนต์ที่บ้านหญิงสาวชื่อ อีสึมิ ฌิกิบุ ^{いずみしきぶ}「和泉式部」ขณะไปนอนค้างที่บ้านของนางในคืนวันหนึ่ง เขาได้สวดมนต์ขณะที่ไม่ได้ทำพิธีชำระร่างกายให้สะอาด แต่กลับเป็นผลดีคือ ทำให้เทพชั้นล่างอย่างเทพโดโซะจิน ได้มีโอกาสมารับฟังการสวดมนต์อย่างใกล้ชิด เมื่อศึกษาวิเคราะห์ตัวบทวรรณกรรมอย่างละเอียดพบว่า ผู้เล่าไม่ได้ให้น้ำหนักความสำคัญไปที่การกระทำผิดของพระโดเมียวที่ไปนอนค้างบ้านของหญิงสาวแล้ว

ไม่ชำระร่างกายให้สะอาดก่อนสวดมนต์ว่า ทำผิดศีลฝ่าฝืนข้อปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาว่าด้วยเรื่องของการห้ามเสพเมถุน ซึ่งเป็นศีลข้อห้ามของผู้ออกบวชในนิกายเท็นดะอิ ^{てんだいしゅう}「天台宗」⁶ ข้อที่ 3 ในเรื่องการห้ามพระมีเพศสัมพันธ์กับสตรี⁷ ทั้งยังไม่ทำพิธีชำระร่างกายให้สะอาด มีแต่การกล่าวถึงความสามารถของพระโดเมียวว่า เป็นพระที่มีความสามารถในการสวดมนต์เก่ง เชี่ยวชาญในการสวดพระสูตร ดังตัวบทที่ยกมาต่อไปนี้

今は昔、道命阿闍梨とて、傳殿の子に色に耽りたる僧ありけり。和泉式部に通ひけり。経をめたく読みけり。(小林保治、増古和子、2013, p. 25)

“กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้วมีพระชื่อว่า โดเมียว อะจะริ เป็นพระที่หมกมุ่นในเรื่องตำนานทางเพศ ได้ไปนอนค้างที่บ้านของหญิงสาวชื่อ อีสึมิ ฌิกิบุ เขาเป็นพระที่มีความสามารถในการสวดมนต์ (ในที่นี้หมายถึง การสวดลัทธิธรรมปณฺธิกรสูตร) ได้ไพเราะอย่างยิ่ง”

จากลักษณะการเล่าเรื่องและการใช้คำพูดของผู้เล่าดูเหมือนว่า ผู้เล่ามีได้สิ่งเลที่จะกล่าวถึงพฤติกรรมของพระโดเมียวว่า เขาเป็นพระที่หมกมุ่นในเรื่องตำนานทางเพศ ^{ふけ}「色に耽りたる僧」นอกจากนี้ยังได้ขยายความเพิ่มเติมในเนื้อหาต่อไปว่า เขาได้ไปนอนค้างที่บ้านหญิงสาวชื่อ อีสึมิ ฌิกิบุ เป็นที่น่าสังเกตว่า ประโยคแรกก็กล่าวถึงตัวละครตัวแรกและเป็นตัวละครเอกในเรื่อง และมีการระบุถึงภาพลักษณ์ของพระรูปนี้อย่างชัดเจนเช่นนี้ ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกเหมือนกับว่า ผู้เล่ารู้จักและคุ้นเคยกับตัวละครผู้นี้มาเป็นอย่างดี โดยไม่มีการอารัมภบทมากมาย ซึ่งหากพิจารณาดูแค่นี้ เป็นสิ่งที่

ช่วยไม่ได้เลยที่ผู้อ่านจะเชื่อและเห็นคล้อยตามผู้เล่าทันทีว่าพระผู้นี้เป็นผู้ที่กำลังทำผิดศีลในทางพุทธศาสนา เพราะนอกจากเขาจะหมกมุ่นในตำนานทางเพศแล้วยังไปนอนค้างกับหญิงสาวอีก การให้ข้อมูลตัวละครที่ชัดเจนเช่นนี้ ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกตามมาอีกว่า ตัวละครกำลังจะทำสิ่งที่ผิดศีล และฝ่าฝืนพระธรรมวินัยต่อไปอะไรอีกหรือไม่ หากพิจารณาจากตัวบทวรรณกรรมเพียงแค่นี้ดูจะไม่ยุติธรรมกับพระโดเมียวเท่าใดนัก ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ไปศึกษาเรื่องราวของพระโดเมียวเพิ่มเติมจากหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่าคนจะกุ โมะโนะงะตะริฉุ เล่มที่ 12 ในตอนที่ 36 ซึ่งกล่าวถึงเรื่องราวต่างๆ ของพระโดเมียว ในตอนชื่อว่า

⁶ นิกายเท็นดะอิ ^{てんだいしゅう}「天台宗」ก่อตั้งโดย พระชะอิโซ ^{さいしゅう}「最澄」(ค.ศ.766-822) โดยพระผู้นี้ได้รับอนุญาตจากทางราชสำนัก ในสมัยจักรพรรดิคัมมุ ^{かんむ}「桓武天皇」(ค.ศ.737-806) ให้ไปศึกษาพุทธศาสนาจากประเทศจีน เมื่อกลับมาจากประเทศจีนได้เผยแผ่พุทธศาสนาโดยมีศูนย์กลางอยู่ที่วัด เอนริยะกุจิ ^{えんりやくじ}「延暦寺」ภูเขาอิเอะอิ ^{いへいざん}「比叡山」และวัดแห่งนี้ ได้กลายเป็นศูนย์กลางทางพุทธศาสนาในประเทศญี่ปุ่นมาเป็นเวลาเกือบ 800 ปี (今井淳園、廣瀬弘、村越英裕、望月真澄、2015, p. 44.)

⁷ ศีลข้อ 3 ของนิกาย เท็นดะอิ ว่าด้วยการห้ามเสพเมถุนกับสตรีเพศคือ ^{ふじやんかいじん どう}「不邪淫戒人の道にはずれた 行 いはいたしません」 ซึ่งข้อห้ามนี้มาผ่อนคลายนในสมัยเมจิที่ 5 ปี ค.ศ. 1892 โดยรัฐบาลในสมัยนั้นได้ประกาศให้พระในทุกศาสนาสามารถ รับประทานเนื้อสัตว์ มีภรรยา ไฉ่ผอมยาว และนุ่งห่มเสื้อผ้าเช่นเดียวกับคนทั่วไปได้มาถึงปัจจุบัน ยกเว้นนิกายนิชิเร็น สำนักนิชิเร็นฉุ ^{にちれんしゅう}「日蓮宗不受不施派」ที่ยังเคร่งในแนวทางการปฏิบัติแบบดั้งเดิมมาตั้งแต่สมัยเอโดะ

“เรื่องของพระโศภิต อดิเรก เจ้าอาวาส วัดเท็นโนจิ”
てんのうじべつどうだうみやうあじかりことだいさんじゅうろく
 「天王寺別当道命阿闍梨語 第三十六」เนื้อเรื่องกล่าวถึง
 ภาพลักษณ์ของพระโศภิตในประเด็นที่คล้ายกันนี้
 ไว้อย่างน่าสนใจคือ มีการกล่าวถึงชีวิตหลังการตาย
 ของพระผู้นี้ว่า มีเพื่อนสนิของเขาดูแลพระโศภิต
 ในมือถือพระสูตร ท่องบทสวดมนต์ด้วยเสียงดังเป็น

สลับเท่าของเขาคณะมีชีวิตอยู่ นั่งอยู่บนเรือในสระน้ำที่
 มีดอกบัว ด้วยความแปลกใจเพื่อนสนิผู้นี้จึงได้เข้าไป
 สอบถามพระโศภิตว่า เหตุใดจึงมีชีวิตหลังความตาย
 เช่นนี้ พระโศภิตจึงเล่าให้ฟังว่า เป็นเพราะคณะมี
 ชีวิตอยู่เขาได้ทำผิดศีล และไม่ประพฤติปฏิบัติตาม
 หลักคำสอนของพุทธศาสนา ดังด้วยบทที่ยกมาต่อไปนี้

われれきたりしとき さむごふをふとのへず ごかいをふもたずして ころにまかせ てつみ つくりき
 我レ生タリシ時、三業ヲ不調ズ、五戒ヲ不持ズンテ、心ニ任セテ罪 作リキ。
 まぶちかずお くにかきふみまろ こんのとおる
 (馬淵和夫、国東文麿、今野達, 1971, p. 336.)

“ในตอนที่มีชีวิตอยู่ ข้าไม่สำรวมในกาย วาจา และใจ ข้าไม่ได้ตั้งใจรักษาศีลห้าและทำความผิดตาม
 อำเภอกุศล” (ศีล 5 ได้แก่ การห้ามฆ่าสัตว์ ห้ามลักทรัพย์ ห้ามประพฤติดิฉันในกาม ห้ามเสพเมถุน
 ห้ามโกหกหรือพูดจาเพื่อเจ้อและห้ามดื่มสุรา)”

ดังนั้นจึงอาจวิเคราะห์ได้ว่าผู้เล่าอาจรู้จักตัว
 ละครเอกรื่องนี้มาก่อนแล้วเป็นอย่างดี จึงได้ให้ข้อมูล
 ผู้อ่านในลักษณะดังกล่าว หากพิจารณาลำดับการแต่ง
 วรรณกรรมจะพบว่า นิทานเรื่องเล่า คนจะกุ โมะโนะ
 ะตะริฏฐ แต่งมาก่อน อัจฉริยะ โมะโนะะตะริ ดังนั้น
 นักวิชาการผู้ศึกษาวรรณคดีหลายคนจึงมักลงความ
 เห็นว่า คนจะกุ โมะโนะะตะริ อาจเป็นต้นแบบ
 ของหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า อัจฉริยะ โมะโนะะตะริ
 บ้างก็เชื่อว่า หนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า อัจฉริยะ โมะโนะ
 ะตะริ ไม่ได้คัดลอกมาจากมาจาก คนจะกุ โมะโนะ
 ะตะริ แต่ทั้งสองเล่มอาจมีที่มาจากต้นฉบับ
 เดียวกัน (川端善明, 1978, p. 280.)

อย่างไรก็ตามจากการวิเคราะห์เนื้อหาของ
 นิทานเรื่องเล่า อัจฉริยะ โมะโนะะตะริ และคนจะกุ
 โมะโนะะตะริ ผู้เล่าได้ให้ข้อมูลชี้ว่าผู้อ่านโดยการ
 บรรยายให้เห็นถึงลักษณะพฤติกรรมของพระโศภิต
 ในลักษณะของการให้ข้อเท็จจริงว่า พระโศภิต
 เป็นคนที่ไม่เคร่งครัดในศีลและพระธรรมวินัย ขนาด
 ที่ตายไปแล้วยังไม่สามารถไปเสวยสุขยังแดนสุขาวดี
 ตามความเชื่อของนิกายมหายานได้ ยังคงต้อง
 สวดมนต์ชดใช้กรรมอยู่ดังที่ปรากฏในเรื่องคนจะกุ
 โมะโนะะตะริ ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่า ผู้เล่าอาจมี

ข้อมูลเรื่องพฤติกรรมของพระโศภิตมาก่อนแล้ว ดัง
 นั้นจึงไม่ได้ให้น้ำหนักความสำคัญไปที่พฤติกรรมการ
 ทำผิดศีลหรือมีการทำผิดศีลแต่เพียงอย่างเดียว
 การกระทำของพระโศภิตว่า การไปนอนค้างบ้าน
 หญิงสาว ทั้งยังไม่มีการทำพิธีชำระร่างกายให้สะอาด
 ก่อนสวดมนต์ว่า ผิดหรือไม่อย่างไร แต่ในด้วยบทกลับ
 พบคำกล่าวในลักษณะสรรเสริญยกย่องพระโศภิต
 ว่า เก่งในเรื่องการสวดมนต์ และการไปค้างที่บ้าน
 หญิงสาวในคืนนั้นกลับเป็นบุญคุณให้กับเทพชั้นล่าง
 คือ เทพโดโซะจิน ผู้ที่ปรารถนาจะฟังการสวดมนต์
 อย่างใกล้ชิดมานานแล้ว ได้มีโอกาสเข้ารับฟังจนเกิด
 ความซาบซึ้งในสพระธรรม หากสังเกตจากสนทนา
 ระหว่างเทพโดโซะจินกับพระโศภิตพบว่า เทพองค์
 นี้ไม่สามารถมาฟังการสวดมนต์อย่างใกล้ชิดได้ในวัน
 ที่พระโศภิตมาค้างบ้านหญิงสาวแล้วทำพิธีชำระ
 ร่างกายให้สะอาด เพราะเทพชั้นสูงอย่างพระพรหม
 และพระอินทร์จะมาฟัง ดังนั้นจากเหตุการณ์นี้จึง
 วิเคราะห์ได้ว่า พระโศภิตน่าจะมานอนค้างที่บ้าน
 หญิงสาวผู้นี้ และมีการทำพิธีชำระร่างกายให้สะอาด
 อยู่แล้วเป็นประจำ เพียงแต่ในคืนที่ปรากฏในนิทาน
 เรื่องเล่าเท่านั้นที่เขาละเลยไม่ปฏิบัติอย่างเช่นที่เคย
 ปฏิบัติมา

จากการศึกษาพบว่าชาวญี่ปุ่นในสมัยโบราณมีการนับถือเทพเจ้าต่างๆ มากมาย ถึงขนาดมีคำกล่าวกันว่า เทพของญี่ปุ่นมีจำนวนมากจนนับไม่ถ้วนหรือในภาษาญี่ปุ่นมีคำว่า ยะโอะ โยะโรสุ โนะคะมิ^{やおよろず かみ} (ประมาณการเปรียบเทียบจำนวนเทพมีมากถึง 8 ล้านองค์) รวมทั้งเชื่อกันว่า เทพเหล่านี้จะสิงสถิตอยู่ทุกที่แม้กระทั่งบนต้นไม้ ก้อนหิน และภูเขา แต่เมื่อญี่ปุ่นได้รับเอาพุทธศาสนาเข้ามาในสมัยศตวรรษที่ 6 แนวคิดทางพุทธศาสนาเกิดการประสมประสานกับความเชื่อเรื่องเทพเจ้าดั้งเดิมของญี่ปุ่นที่เรียกว่า “ชินบุทซุฌุโจ”^{しんぶつしゅうごう} 「神仏習合」 นอกจากเทพจะมีมากมายดังที่กล่าวมาแล้ว ญี่ปุ่นยังมีการจัดลำดับชั้นของเทพดังกล่าวด้วย ซึ่งหากวิเคราะห์เนื้อหาในตัวบทพบว่า เทพโดโซจิน น่าจะเป็นเทพที่อยู่ระดับล่างมีสถานะต่ำกว่าระดับของพระพรหม และพระอินทร์เพราะจะเห็นว่า ผู้เล่าใช้คำแทนตัวเทพองค์นั้นว่า โอะกินะ 「翁」^{おきな} หมายถึง “ชายแก่” ดังที่กล่าวมาแล้วโดยปกติเทพระดับล่างเหล่านี้ คงไม่มีโอกาสได้เข้ามาสวดมนต์อย่างใกล้ชิดเช่นนี้มาก่อน เมื่อใดก็ตามที่มีเทพระดับที่สูงกว่ามาฟัง แต่ครั้งนี้เทพโดโซจิน ได้มีโอกาสเข้ามาฟังอย่างใกล้ชิด

จนทำให้เกิดความซาบซึ้งในจิตใจและได้ตระหนักถึงการเวียนว่ายตายเกิดของสรรพสัตว์บนโลก เป็นบุญคุณต่อเทพโดโซจินอย่างมาก ในขณะที่พระโดเมียวมิได้ทำพิธีชำระร่างกายให้บริสุทธิ์อย่างที่เคยกระทำ เพราะจากคำกล่าวของเทพโดโซจินที่ออกมาในลักษณะการยกย่องสรรเสริญในการกระทำของพระโดเมียว รวมถึงการแสดงความรักในบุญคุณส่งผลให้ภาพลักษณ์ของพระโดเมียวปรากฏออกมาในด้านบวก ประกอบกับเนื้อหาในนิทานเรื่องเล่าต่อจากนั้นก็ไม่มีพบว่ามีข้อความใดๆ ที่กล่าวตำหนิติเตียนการกระทำของพระโดเมียวดังที่กล่าวมาแล้วในช่วงต้น ยกเว้นในตอนที่เป็นบทวิจารณ์ท้ายเรื่องของผู้เล่าเท่านั้น ซึ่งจะได้วิเคราะห์ในลำดับต่อไป สิ่งนี้อาจแสดงให้เห็นว่า ผู้เล่าไม่ได้ให้น้ำหนักกับการทำความผิดของพระโดเมียว แต่กำลังมองที่ผลของการกระทำว่าเป็นการทำความดี กล่าวคือเป็นการโปรดสัตว์ และแสดงความมีเมตตาต่อเทพเจ้าที่อยู่ในระดับล่างให้ได้มีโอกาสเข้ารับฟังการสวดมนต์ทำให้เกิดความซาบซึ้งในรสพระธรรม จากจุดนี้จึงทำให้พระโดเมียวมีภาพลักษณ์ด้านบวก ดังจะเห็นได้จากข้อความในตัวบทต่อไปนี้

「この御経を今宵 承^{こようけたまわ}りぬる事の、生々世々忘れがたく候ふ^{こと しやうじやうせぜ}」といひければ、道命、^{さいいはい}「法華經を讀み奉る事は常の事なり。など今宵もいはるぞ^{きよ}」といひければ、五条の斎日^{きよ}く、清くて讀み参らせ給ふ時は、梵天、帝釈を始め奉^{たま}りて聴聞させ給へば、翁^{おきな}などは近づき参^{まい}り承^{うけたまわ}るに及び候はず。今宵は御行水候はで讀み奉^よらせ給へば、梵天、帝釈も御聴聞候はぬひまにて翁参^{まいり}りて承^{うけたまわ}りて候ひぬる事の忘れがたく候ふなり。」^{さぶら}

(小林保治、増古和子, 2013, p. 25-26)

(เทพโดโซจิน) “วันนี้ข้าได้ฟังท่านสวดมนต์ รู้สึกซาบซึ้ง ได้ตระหนักถึงความเป็นไปในสังสารวัฏ ช่างน่าประทับใจและยากที่จะลืมยิ่งนัก (พระโดเมียว) “ข้าก็สวดมนต์ประจำอยู่แล้วนี่ แล้วเหตุใดท่านถึงพูดถึงแต่วันนี้เล่า” (เทพโดโซจิน) “ตอนที่ท่านชำระร่างกายให้บริสุทธิ์แล้วสวดมนต์ บรรดาเทพชั้นสูงได้แก่ พระพรหม พระอินทร์ต่างพากันมาฟัง พวกคนแก่อย่างข้าเข้าใกล้ไม่ได้หรอก วันนี้ท่านไม่ได้ใช้น้ำทำพิธีชำระร่างกายให้บริสุทธิ์ก่อนสวดมนต์ บรรดาพระพรหม พระอินทร์จึงไม่ได้มาฟังท่านสวด คนแก่อย่างข้าถึงได้มีโอกาสเข้ามาฟังใกล้ๆ ไฉละ ช่างน่าประทับใจจนลืมไม่ลงจริงๆ”

เกี่ยวกับเทพโดโซะจิน นี้ในบทความวิจัยของ โคะจิมะ ทะกะยุกิ ได้กล่าวถึงเทพองค์นี้ว่า เดิมรู้จักในฐานะเป็นเทพทางด้านพยากรณ์ และมักจะรู้จักกันมากในภาพของเทพแห่งการจับคู่ชายหญิง แต่ไม่ได้มีภาพลักษณ์เกี่ยวกับเรื่องของกามารมณ์แต่อย่างใด กล่าวกันว่า เทพองค์นี้มีความผูกพันใกล้ชิดกับวิถีชีวิตของชาวบ้านญี่ปุ่นมาช้านาน เนื่องจากมีรูปลักษณะเป็นหินสลักบางที่จะเรียกว่า เซะกิจิน「石神」หรือเทพหินสลัก (小島考乏, 2014, p. 12.)

7.2 ภาพลักษณ์ ของ พระผู้ ฝ่ ฝืน
ธรรมเนียมปฏิบัติไม่กระทำตามบทบาทหน้าที่ของตนตามบรรทัดฐานทางสังคมมีภาพลักษณ์ด้านลบ กล่าวคือ พระโศกเมียวเป็นพระในพระพุทธศาสนา

ตามบรรทัดฐานของสังคมแล้วพระโศกเมียวต้องปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะในตอนจบของนิทานเรื่องเล่าในส่วนที่เป็นบทวิจารณ์ของผู้เล่า「評語」ซึ่งเป็นเหมือนการสรุปแนวคิดผู้เล่ากล่าวว่า ขนาดมีพระรุ่นพี่เคยพูดห้ามเอาไว้ว่า ขณะสวดมนต์ไม่ว่าจะเป็นการสวดใดๆ ก็ตามห้ามฝ่าฝืนข้อปฏิบัติซึ่งบัญญัติเอาไว้สำหรับพระในนิกายเท็นดะอิ แต่พระโศกเมียวก็ได้ใส่ใจที่จะประพฤติปฏิบัติตามทำให้ภาพลักษณ์ของพระโศกเมียวออกมาเป็นด้านลบ ซึ่งเป็นการให้ความเห็นที่หักมุมในตอนท้ายของนิทานเรื่องเล่าได้อย่างน่าสนใจ จากประเด็นดังกล่าวนี้ จึงทำให้ภาพลักษณ์ของพระโศกเมียวเป็นลบดังตัวบทที่ยกมาต่อไปนี้

されば、はかなく、さは読み奉るとも、清くて読み奉るべき事なり。「念仏、読経、四威儀を破る事なかれ」と、恵心の御房も戒め給ふにこそ。

(小林保治、増古和子, 2013, p. 26)

ในการสวดมนต์ถึงแม้จะเป็นการสวดแบบไม่เป็นทางการก็ตาม ควรชำระร่างกายให้บริสุทธิ์ ทานอะชิน โนะ โกะโบ「恵心の御房」⁸ ได้กำหนดข้อห้ามว่าไม่ว่าจะเป็นการสวดเน็มบุทซุ และการสวดมนต์ธรรมดาก็ห้ามฝ่าฝืนข้อปฏิบัติ 4 ประการ¹⁰

เป็นที่น่าสนใจว่า แท้ที่จริงแล้วผู้เล่าต้องการนำเสนอภาพลักษณ์ของพระโศกเมียวออกมาอย่างไรกันแน่ แต่อย่างไรก็ตาม การหักมุมในลักษณะเช่นนี้ทำให้ภาพลักษณ์ของตัวละครพระโศกเมียวมีความขัดแย้งกันอยู่อย่างชัดเจน แต่ความขัดแย้งที่ปรากฏนี้กลับทำให้ตัวละครพระโศกเมียวมีลักษณะพฤติกรรม

ของความเป็นมนุษย์ปุถุชนธรรมดาซึ่งสามารถหลงลืมบทบาทหน้าที่ที่พึงกระทำของตน เป็นมนุษย์ผู้สามารถทำได้ทั้งความดีและความชั่ว สิ่งที่ดีและสิ่งที่ถูกได้ในเวลาเดียวกัน ส่งผลให้นิทานเรื่องเล่ามีความสนุกสนานและน่าสนใจ

⁸ หมายถึง พระเก็นมิน「源信」(ค.ศ. 942-1017) ซึ่งเป็นศิษย์รุ่นพี่ของพระโศกเมียว และมีอาจารย์คนเดียวกันคือ อาจารย์ เรียวเง็น「良源」มีชื่อเสียงในฐานะผู้ก่อตั้ง และเผยแผ่คำสอนนิกายเท็นดะอิ รวมทั้งเป็นผู้แต่งตำรา โอโจโยนุ「往生要集」ซึ่งเป็นตำราปรัชญาทางพุทธศาสนาที่ว่าด้วยเรื่องราวของการเวียนว่ายตายเกิด นรก สวรรค์ และการไปเกิดยังแดนสุชาติ ตอนอายุ 55 ปี ได้รับตำแหน่ง สะเซ「座主」ซึ่งเป็นตำแหน่งสูงสุดท่าหน้าที่บริหารงานทั่วไป และควบคุมดูแลวัดขนาดใหญ่สองแห่งคือ วัดอิมเมจิ「法性寺」และวัดเอ็นริยะกุจิ「延暦寺」ผลงานสำคัญของผู้นี้คือการฟื้นฟู และซ่อมแซมวัดเอ็นริยะกุจิ จากการถูกไฟไหม้ และการตั้งกฎระเบียบสำหรับพระที่ปฏิบัติตนบนภูเขาอิเอะอิ (増田秀光, 2005, p.84-85.)

⁹ สวดเน็มบุทซุ หมายถึง การสวดเอ่ยพระนามของพระอมิตะวะ ว่า “นะมู อมิตะ บุทซุ” แปลว่า “ข้าพเจ้าขอแสดงความนอบน้อมแด่พระอมิตะวะ หรือ “ข้าพเจ้าขอยึดพระอมิตะวะเป็นที่พึ่งบูชา” เชื่อว่าเป็นมรรคผลที่จะทำให้ผู้สวดไปเกิดยังแดนสุชาติได้

¹⁰ ข้อปฏิบัติ 4 ประการของพระที่ห้ามฝ่าฝืนขณะสวดเน็มบุทซุและสวดมนต์ ได้แก่ ข้อปฏิบัติที่เกี่ยวกับการเดิน การหยุด การนั่ง และการนอน「行・住・座・臥」

จากการศึกษาประวัติของพระผู้นี้พบว่า มีตัวตนอยู่จริงในประวัติศาสตร์ รู้จักกันนามพระโดเมียว อะจะริ ^{どうみょうあじり} (ค.ศ. 972-1020) เป็นลูกชายของ ฟุจิระระ โนะ มิชิทซึเน ^{ふじわらのみつな} (ค.ศ. 955-1020) มีศักดิ์เป็นหลานของ ฟุจิระระ โนะ คะเนะอิเอะ ^{ふじわらのかねいえ} 「藤原兼家」 กับผู้แต่งวรรณกรรมชื่อ คะเงะโร นิกกิ ^{かげろうにっき} 「蜻蛉日記」 ซึ่งเป็นวรรณกรรมประเภทบันทึกที่มีชื่อเสียงสมัยเฮอัน พระโดเมียววชเป็นพระในนิกาย เท็นดะอิ เคยได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดเท็นโนจิ ^{てんのうじ} 「天王寺」 มรณภาพตอนอายุ 66 ปี เขาออกบวชตั้งแต่วัยยังน้อยมีความสามารถในการ

สวดมนต์ ท่องพระสูตร เขียนบทกวี และเมื่อศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ ระหว่างพระผู้นี้กับกวีหญิง อีสึมิ มิกิบุ ในนิทานเรื่องเล่าอื่น พบว่ามีตัวละครผู้นี้ปรากฏในนิทานเรื่องเล่า โคะฮอน เซะทซุวะฌู ตอนที่ 11 ซึ่งอยู่ในหมวดเรื่องราวเกี่ยวกับความรัก ^{こほんせつわしゅう} 『古本説話集』⁶ 好色 第十一 เนื้อหาในตอนนี้นะบุว่า พระโดเมียวได้แต่งบทกวีโต้ตอบกับหญิงสาว อีสึมิ มิกิบุ ขณะนั่งรถเทียมวัวไปด้วยกัน โดย อีสึมิ มิกิบุ ได้ถามพระโดเมียวเป็นบทกวีว่า “เหตุใดท่านจึงได้หันหน้าไปทางด้านหลังของรถ ไม่ยอมเผชิญหน้ากับข้า” พระโดเมียวได้ตอบเป็นบทกวีว่า

よしやよしむじやむかじいが栗の^{くり}ゑもあひなば落ちもこそすれ。

“ที่ไม่เผชิญหน้า เพราะเกรงว่า ตัวข้าจะตกจากรถ ราวกับลูกเกาลัด ที่กระเด็นออกจากเปลือกซึ่งแตกออกมา เมื่อเห็นรอยยิ้มของเจ้า”

จากบทกวีนี้ จะเห็นว่าพระโดเมียวได้แสดงออกมาทางคำพูดในลักษณะเชิงขู่ว่ากับ อีสึมิ มิกิบุ ก่อนข้างชัดเจน แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของคนทั้งสองว่ามีความลึกซึ้งเพียงใด เพราะในเรื่องระบุถึงการนั่งรถเทียมวัวคันเดียวกัน และยังมีการแต่งบทกวีโต้ตอบกันอีกด้วย ซึ่งการนั่งอยู่บนรถคันเดียวกัน ไปไหนมาไหนด้วยกัน แสดงว่า ความสัมพันธ์ของทั้งสองคนย่อมมีความสนิทสนมใกล้ชิด ดังนั้นจึงน่าจะเป็นไปได้ว่า ผู้เล่ารู้จักพฤติกรรมของพระโดเมียวและรู้ถึงความสัมพันธ์กับอีสึมิ มิกิบุ มาก่อนที่จะแต่งนิทานเรื่องเล่านี้แล้ว โดยอาจได้ข้อมูลของพระผู้นี้มาจากนิทานเรื่อง โคะฮอน เซะทซุวะฌู ซึ่งแต่งมาก่อนหน้า อูจิฌูอิ โมะโนะงะตะริ ดังที่กล่าวมาแล้ว ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยคิดว่า อาจทำให้ผู้เล่าไม่ตั้งใจในประเด็นเรื่องการไปอนคังบ้านหญิงสาวและการทำผิดศีลของพระโดเมียวมากนัก เพราะ

เป็นเรื่องที่รู้กันดีอยู่แล้ว แต่ผู้เล่าให้ความสำคัญกับประเด็นเรื่องของการละเลยหลักปฏิบัติว่าด้วยการสวดมนต์ ทั้งๆ ที่พระรุ่นพี่ได้เคยห้าม และเตือนให้ปฏิบัติตามระเบียบอย่างเคร่งครัด จึงได้แสดงความคิดเห็นในส่วนที่เป็นบทวิจารณ์ท้ายเรื่องดังกล่าว ซึ่งเป็นเหมือนการสรุปแนวคิดของผู้เล่าไว้อย่างน่าสนใจ

เพื่อให้เห็นถึงสภาพสังคมและความเป็นอยู่ของสมณะในสมัยนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับพฤติกรรมของสมณะในปลายสมัยเฮอันถึงสมัยคะมะกุระตอนต้นพบว่า พระในสมัยนั้น มีการหย่อนยานในเรื่องศีลและพระธรรมวินัยมาก จนทำให้พระที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบหลายคนไม่พอใจ และหนึ่งในจำนวนนั้นคือ พระโฮเน็น 「法然」 (ค.ศ. 1133-1212) ผู้ก่อตั้งนิกายสุซาวดี จากประวัติพระโฮเน็นระบุว่า สาเหตุที่เขาหลงจากเขาอิเอะอิ ศูนย์กลางศึกษาและฝึกปฏิบัติของนิกายเท็นดะอิ ทั้งๆ ที่เคยตั้งใจ

¹¹ โคะฮอน เซะทซุวะฌู เป็นหนังสือรวมนิทานเรื่องเล่า ซึ่งคาดว่าน่าจะรวบรวมขึ้นในปลายสมัยเฮอันถึงสมัยคะมะกุระตอนต้น หรือประมาณ ค.ศ.1126-1131 ประกอบไปด้วยหนังสือ 2 เล่ม เนื้อหาเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับศาสนา เรื่องราวในราชสำนัก และเรื่องเล่าเกี่ยวกับชาวบ้านทั่วไป

อย่างแน่วแน่จะศึกษาพระธรรมวินัย เพราะเพื่อหน่าย บรรดาพระทั้งหลายที่พากันผิดศีล ไม่ปฏิบัติ ตามพระธรรมวินัย เนื่องจากพระเหล่านี้มาจาก

ชนชั้นสูง ออกบวชเพื่อต้องการหวังในตำแหน่งลาภยศ และชอຍຸ່ງเกี่ยวกับการเมือง และเรื่องทางโลก

いまいじょうえん ひろせよしひろ むらこしえいゆ もちづきまさみ
(今井淨圓、廣瀬良弘、村越英裕、望月真澄, 2013, p. 59)
นอกจากนี้ยังพบหลักฐานเกี่ยวกับ เหตุผลการตั้งกฎ ระเบียบที่เข้มงวดสำหรับพระที่มำบำเพ็ญปฏิบัติตน บนภูเขาอิเอะอิของพระเก็นฉิน ผู้ควบคุมดูแลนิกาย เ็นดะอิในสมัยนั้นว่า เพื่อแก้ปัญหาพระที่มีวินัย หย่อนยาน และเอาแต่หมกมุ่นในกามตัณหา (増田 秀光, 2005, p. 84-85)

ดังนั้นจึงอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า การที่ผู้เล่า นำเสนอภาพลักษณ์ทั้งด้านบวก และลบของตัวละคร นั้น อาจเป็นการนำเสนอข้อเท็จจริงพฤติกรรมของ พระในสมัยนั้น ที่มักผิดศีลและหย่อนยานใน พระธรรมวินัย จึงได้นำเสนอภาพลักษณ์ของ พระโศกเมียวให้มีลักษณะของความเป็นมนุษย์ปุถุชน สะท้อนสภาพความเป็นจริงของสังคมสมณะ ผู้ออกบวชในสมัยนั้น ที่มีโอกาสทำสิ่งที่ผิดหรือถูก ทำให้เรื่องราวของนิทานเรื่องนี้ มีความสนุกสนาน และน่าสนใจ ทั้งยังคงคุณค่าทางวรรณกรรมจวบจน ทุกวันนี้ แม้ว่านิทานเรื่องเล่า อูจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ จะแต่งมาแล้วเกือบ 1,000 ปีก็ตาม

8. บทสรุป

จากการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาในนิทาน เรื่องเล่า อูจิฉุอิ โมะโนะงะตะริ พบว่า ตรงกับ สมมุติฐานการทำวิจัยกล่าวคือ ผู้เล่าไม่ค่อยจะมีความเป็นเอกภาพในการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับ ภาพลักษณ์ของตัวละครมากนัก ทำให้ภาพลักษณ์ ของพระโศกเมียวมีความขัดแย้งกัน กล่าวคือ มีทั้ง ภาพลักษณ์ด้านบวกและภาพลักษณ์ด้านลบในเรื่อง เดียวกัน โดยสรุปออกมาได้สองประเด็นดังต่อไปนี้

1. ภาพลักษณ์ของพระผู้ทำผิดศีลฝ่าฝืน หลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนาโดยการไปหลับ นอนบ้านหญิงสาวแล้วมิได้ทำพิธีชำระร่างกายให้ สะอาด แต่ผลการกระทำกลับเป็นการโปรดสัตว์คือ เทพโดโซะจินซึ่งเป็นเทพชั้นล่างได้มีโอกาสเข้ามาฟัง การสวดมนต์อย่างใกล้ชิดทำให้เกิดความซาบซึ้งในรส พระธรรม มีภาพลักษณ์ด้านบวก

2. ภาพลักษณ์ของพระผู้ฝ่าฝืนธรรมเนียม ปฏิบัติไม่กระทำตามบทบาทหน้าที่ของตนตาม บรรทัดฐานทางสังคม กล่าวคือ พระโศกเมียวเป็น พระในพระพุทธศาสนา ตามบรรทัดฐานของสังคม แล้ว พระโศกเมียว ต้องปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอน ทางพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด ขนาดที่มีพระรุ่นพี่เคย กล่าวห้ามเอาไว้ว่าขณะสวดมนต์ห้ามฝ่าฝืนข้อปฏิบัติ แต่พระโศกเมียวก็มิได้ใส่ใจที่จะประพฤติปฏิบัติตาม ทำให้ภาพลักษณ์ของพระโศกเมียวออกมาเป็นด้านลบ ในตอนจบของนิทานเรื่องเล่า

เอกสารอ้างอิง (References)

- [1] ทวีวัฒน์ ปุณทริกวิวัฒน์. (2545). *ศาสนาและปรัชญาในจีน ทิเบต และญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- [2] ประทุม อังกูโรหิต (2553). *พระมหาปณิธานของพระโพธิสัตว์: -ข้อโต้แย้งทางปรัชญาของฉินรัน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [3] สุมาลี มหาณรงค์ชัย. (2550). *พุทธศาสนมหายาน*. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- [4] อรรถยา สุวรรณระดา. (2558) *ประวัติวรรณคดีญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [5] 今井淨圓、廣瀬良弘、村越英裕、望月真澄. (2013) . 『知っておきたい仏像と仏教』 東京：宝島社.
- [6] 大島健彦. (1985) . 『宇治拾遺物語』 東京：新潮社.
- [7] 川端善明. (1978) . 『鬼と仏と人間の小さな物語』 東京：平凡社.
- [8] 小島考之. (2014) . 「説話を読み解く : 宇治拾遺物語の戦略」 『成城国文学論集』 36:12.
- [9] 小林保治、増古和子. (2013) . 『宇治拾遺物語』 東京：小学館.
- [10] 佐藤まなみ. (2012) . 「宇治拾遺物語」における仏教否定定めるの思考—第一〇四話獵師、仏ヲ射事 『立正大学大学院国文学専攻院生会』 1 2 : 11-12.
- [11] 増田秀光. (2005) . 『仏教人物の事典：高僧、名僧風狂の聖たち』 大日本印刷株式会社.
- [12] 馬淵和夫、国東文麿、今野達. (1971) . 『今昔物語』 東京：小学館.
- [13] 『古本説話集』 好色 第十一 Retrieved from https://detail.chiebukuro.yahoo.co.jp/qa/question_detail/q10110451785

ยอดสวรรณ อิกุจิ

หน่วยงานผู้แต่ง : นิสิตระดับดุษฎีบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมและวรรณคดีญี่ปุ่น คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Yordsawan Iguchi

Affiliation : Ph.D. student, Japanese Culture and Literature, Faculty of Arts,
Chulalongkorn University

Corresponding e-mail : yobomo3@hotmail.com

คิทเช่น....เป็นมากกว่าห้องครัว ในนวนิยายเรื่อง คิทเช่น

ศิริวรรณ ปรีชาบุคณย์

บทคัดย่อ

นวนิยายเรื่อง *คิทเช่น* เป็นนวนิยายซึ่งแต่งโดยโยะมิโมะโตะ บะนะนะะ นักเขียนหญิงชาวญี่ปุ่น เนื้อเรื่องมุ่งนำเสนอการค้นหาคำหมายของชีวิตของหญิงสาวคนหนึ่งที่สูงสูญเสียสมาชิกในครอบครัวไปจนหมด เธอมีชีวิตรอยู่อย่างโดดเดี่ยว อ้างว้างและสิ้นหวัง แต่เธอสามารถพลิกฟื้นกลับมามีชีวิตใหม่ได้อีกครั้งด้วยความรักที่ได้รับจากคนแปลกหน้า

บทความนี้มุ่งศึกษาความสำคัญของห้องครัวที่มีความหมายมากกว่าห้องครัว โดยมองผ่านมุมมองเรื่องพื้นที่ เนื่องจากการศึกษาเรื่องพื้นที่ในวรรณกรรมนั้นเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ขาดไม่ได้ พื้นที่ไม่ได้เป็นเพียงฉากในเรื่องเท่านั้น หากแต่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องและมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของตัวละครที่อยู่ในพื้นที่นั้นๆ การศึกษาเรื่องพื้นที่ห้องครัวจะช่วยให้เข้าใจบริบทของพฤติกรรมตัวละครเอกมากขึ้น และช่วยให้ผู้อ่านตระหนักถึงความสำคัญของพื้นที่ห้องครัวที่มีผลต่อพฤติกรรมของตัวละครในเรื่อง อีกทั้งยังช่วยเพิ่มอรรถรสให้ผู้อ่านได้รับรู้เรื่องราวต่างๆ ได้ดียิ่งขึ้น

ผลการศึกษาพบว่า 1) พื้นที่ห้องครัวส่งผลต่อพฤติกรรมของมิกะเงะตัวละครเอกในเรื่อง เนื่องจากเป็นพื้นที่ของครอบครัว พื้นที่แห่งความทรงจำและพื้นที่เยียวยาจิตใจ 2) พื้นที่ห้องครัวทำให้ตัวละครได้เรียนรู้เรื่องชีวิตและความตาย 3) พื้นที่ห้องครัวทำให้เข้าใจความสัมพันธ์ของพื้นที่กับตัวละครในเรื่องมากขึ้น

คำ

สำคัญ

โยะมิโมะโตะ

บะนะนะะ, คิทเช่น,
พื้นที่, ความทรงจำ,
เยียวยาจิตใจ

Kitchen.... in Depth Meaning of Space in “Kitchen”

Siriwan Preechanarit

Abstract

Kitchen, the novel written by a Japanese female writer, Yoshimoto Banana, focuses on finding the meaning of life of a young woman who had lost all her family members. She lived her life with loneliness, desolation and despair. Nevertheless, the love from the others lighted her up to cherish the value of life and to live happily at the end.

This article aims to study the depth meaning of space in kitchen. The study of space is an indispensable element in literature. Space is not only the scene nor the venue in the story, it also relates to the theme and affect the behavior of the characters in that certain space. The study of space in “Kitchen” will elicit a better comprehension of the context of the protagonist’s behavior. It also helps readers realize the importance of the kitchen area towards the behavior of the characters. Furthermore, the readers can have a full understanding and a clear concept of the whole story.

The findings of this study are 1) the kitchen area affects the behavior of Mikage, the protagonist in the story. Kitchen means the family space, nostalgia space and healing space; 2) the kitchen area makes the characters understand the value of life and the meaning of death; 3) the kitchen area makes the readers understand how space and characters are connected.

Key words

Yoshimoto
Banana, Kitchen,
Space, Nostalgia,
Healing

1. บทนำ

นวนิยายเรื่อง *คิทเซ่น* ของโยะมิโมะโตะ บะนะนะ เป็นนวนิยายขนาดสั้นที่ทำให้โยะมิโมะโตะ บะนะนะได้รับการยอมรับในฐานะนักเขียนมีอาชีพ ผลงานเรื่องนี้ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ในปี ค.ศ. 1987 และได้รับรางวัลนักเขียนหน้าใหม่จากรางวัลคะอิเอ็น ในปี ค.ศ. 1987 และได้รับการแปลเป็นภาษาต่างประเทศหลายภาษา ทำให้โยะมิโมะโตะ บะนะนะ กลายเป็นนักเขียนที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของผู้อ่านทั้งในระดับชาติและนานาชาติ นอกจากนี้ผลงานเรื่องนี้ยังถูกนำไปสร้างเป็นภาพยนตร์ถึงสองครั้งในปี ค.ศ. 1989 และปี ค.ศ. 1997 ซึ่งกล่าวได้ว่าผลงานเปิดตัวเรื่องนี้ประสบความสำเร็จเป็นอย่างมากทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติ นวนิยายเรื่อง *คิทเซ่น* ให้ข้อคิดเกี่ยวกับการยอมรับว่าในชีวิตจริงนั้นอะไรจะเกิดมันก็ต้องเกิด เราไม่สามารถควบคุมมันได้แต่เราต้องรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสังคมภายนอก ปรับตัวให้เข้ากับสภาวะใหม่ของชีวิตและตระหนักถึงคุณค่าของการมีชีวิตอยู่

ธาริตา อินทนาม (2555, น.68) ได้อธิบายว่า หากเรากล่าวถึงพื้นที่ เราอาจนึกถึงพื้นที่ที่เป็นลักษณะทางกายภาพ (places) นั่นคือ สถานที่หรือดินแดนที่มีสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตอาศัยอยู่ อย่างไรก็ตาม พื้นที่ในท่อนี้ไม่ได้มีความหมายตามลักษณะทางกายภาพที่เป็นชั้นดิน ชั้นหิน หรือวัตถุสารที่อยู่ในพื้นที่ดังที่กล่าวมาเท่านั้น แต่ยังกินความหมายถึงชั้นความหมายทางวัฒนธรรม สังคม หรือการเมืองที่ซ่อนอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวด้วย หรือนักวิจารณ์บางคนเรียก ลักษณะพื้นที่แบบนี้ว่า “พื้นที่ทางความหมาย” (ideological spaces) ซึ่งหมายความว่าพื้นที่ทางกายภาพหนึ่งๆ นั้นบางครั้งไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่ว่างเปล่า แต่เต็มไปด้วยความหมายทางสังคมวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ซ่อนอยู่ ยกตัวอย่างเช่น พื้นที่ “บ้าน” กินความหมายของความอบอุ่นและการหล่อหลอมความเป็นครอบครัว พื้นที่ “ป่า” อาจหมายถึง

ความเป็นอิสระ ปลอดภัยจากพันธนาการของกฎเกณฑ์ ประเพณีทางสังคม เป็นต้น

พื้นที่ในวรรณกรรมนั้นเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ขาดไม่ได้ เนื่องจากพื้นที่ไม่ได้เป็นเพียงฉากในวรรณกรรม หากแต่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องเรื่องและตัวละคร เพราะพื้นที่แต่ละแห่งล้วนมีความทรงจำที่แตกต่างกันออกไป ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่และตัวละครขึ้น พื้นที่ที่ปรากฏในเรื่องนั้นสามารถส่งผลให้ตัวละครมีการเปลี่ยนแปลงไป เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในเรื่องนั้นล้วนมีพื้นที่เข้ามาเกี่ยวข้องทั้งสิ้น การศึกษาเรื่องพื้นที่จะช่วยให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการและความรู้สึกร่วมไปกับตัวละครที่อยู่ในพื้นที่นั้น ทำให้เข้าใจบริบทของพฤติกรรมตัวละครมากขึ้น นอกจากนี้พื้นที่ยังอาจเป็นสัญลักษณ์ที่ผู้เขียนต้องการจะสื่อสารให้ผู้อ่านได้เข้าใจเนื้อเรื่องได้ลึกซึ้งมากขึ้น ดังที่สหโรจน์ กิตติมหาเจริญ (2554, น.313-314) กล่าวว่า “การทำความเข้าใจเรื่อง “พื้นที่” นั้นสามารถเชื่อมโยงไปสู่ปรากฏการณ์ทางสังคมด้านต่างๆ ไม่เฉพาะแต่วัฒนธรรมการดำเนินชีวิต แต่ยังครอบคลุมไปถึงความคิดเรื่องชนชั้น เพศสถานะ อัตลักษณ์ทางเพศด้วย การเข้าใจความหมายพื้นที่ในความหมายนามธรรมที่เชื่อมโยงกับประเด็นสำคัญเหล่านี้จะทำให้เข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมได้เป็นอย่างดี”

การศึกษาเรื่องพื้นที่ในนวนิยายเรื่อง *คิทเซ่น* ไม่เพียงแต่จะทำให้เข้าใจวิถีชีวิตของคนหนุ่มสาวในยุคร่วมสมัยนี้ผ่านวรรณกรรม แต่ยังเป็นเสมือนพื้นที่เปิดทางความหมายให้ผู้อ่านได้ร่วมตีความและใส่ประสบการณ์ร่วมของตนลงไป หากแต่สิ่งสำคัญคือทำให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงคุณค่าของการมีชีวิตอยู่ และการยอมรับในสัจธรรมของชีวิตว่าไม่มีใครหลีกเลี่ยงความตายได้ มนุษย์เราทุกคนต้องเผชิญหน้ากับการสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก เราจึงต้องเข้มแข็งเพื่อก้าวข้ามความทุกข์นั้นและต้องปรับตัวเพื่อดำเนินชีวิตต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาความสำคัญของพื้นที่ห้องครัวที่มีความสัมพันธ์ต่อนิเวศและสังคมต่อพฤติกรรมของตัวละครสำคัญในเรื่อง

3. ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาและวิเคราะห์ตัวบทและตัวละครสำคัญที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง *คิทเชน* โดยจะศึกษาความสำคัญของพื้นที่ห้องครัวว่ามีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของตัวละครสำคัญในเรื่องอย่างไร

4. สมมติฐานของการวิจัย

พื้นที่ในวรรณกรรมมีความสัมพันธ์กับแก่นเรื่องและมีอิทธิพลต่อตัวละครในเรื่อง พื้นที่ห้องครัวทำให้ตัวละครสำคัญในเรื่องมีการเปลี่ยนแปลงในชีวิตได้เรียนรู้เรื่องชีวิตและความตาย

5. ต้นฉบับวรรณกรรมและระบบถอดอักษรที่ใช้

ต้นฉบับวรรณกรรมที่ใช้ในบทความนี้มาจากเรื่อง *คิทเชน* (キッチン) ฉบับภาษาญี่ปุ่นที่ทางสำนักพิมพ์ผืนโซ (新潮社) ได้ตีพิมพ์ไว้เมื่อปี ค.ศ. 2002

ในการถอดอักษรภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาไทยนั้น ผู้วิจัยใช้ระบบที่เป็นผลงานวิจัยของอาจารย์สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น อาจารย์ภาควิชา และอาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

6. บทวิเคราะห์

6.1 โยะมิโมะโตะ บะนะนะ กับ คิทเชน

โยะมิโมะโตะ บะนะนะ (吉本ばなな) (ค.ศ. 1964-ปัจจุบัน) มีชื่อจริงว่า โยะมิโมะโตะ มะโฮะโกะ (吉本真秀子) เธอเกิดที่โตเกียวและเป็นบุตรสาวของโยะมิโมะโตะ ทะกะอะกิ (吉本隆

明) นักวิจารณ์และกวีที่มีชื่อเสียงคนหนึ่งของญี่ปุ่น โยะมิโมะโตะ บะนะนะเติบโตมาในครอบครัวที่เคารพสิทธิเสรีและมีประชาธิปไตยในครอบครัว ทำให้เธอได้เรียนรู้ชีวิตอย่างมีอิสระตั้งแต่วัยเยาว์ โยะมิโมะโตะ บะนะนะเป็นหนึ่งในนักเขียนหญิงที่รังสรรค์ผลงานที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับวิถีการดำรงชีวิตของผู้คนในสังคมยุคร่วมสมัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งคนหนุ่มสาวที่ต้องใช้ชีวิตแบบโดดเดี่ยวเพิ่มมากขึ้น ตัวละครในนวนิยายของเธอจึงมีชีวิตที่ไม่ต่างจากชีวิตจริงของผู้คนในสังคมปัจจุบันที่ลักษณะครอบครัวที่เป็นครอบครัวขยายตามแบบเก่าได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นครอบครัวเดี่ยว อัจฉรา เหมวรารักษ์กุล (2555, น.2) กล่าวว่า “ผลงานเขียนของโยะมิโมะโตะ บะนะนะมักมีเนื้อหาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตของผู้คนในสังคมสมัยใหม่ ตัวละครมักเป็นคนที่ดำเนินอยู่ในสภาพแวดล้อมปกติที่ไม่ห่างไกลจากชีวิตของผู้อ่าน ปัญหาของพวกเขามักเป็นเรื่องเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว ความสัมพันธ์ระหว่างคนรักและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และโลก...ซึ่งอารมณ์ความรู้สึกตลอดจนความคิดของตัวละครที่ โยะมิโมะโตะ บะนะนะถ่ายทอดออกมาผ่านตัวละครเหล่านั้นก็ได้สะกิดใจให้ผู้อ่านฉุกคิดและนำมาคิดทบทวน ไตร่ตรองกับชีวิตของตนเองไปด้วย” ผลงานของเธอจึงได้รับความนิยมจากผู้อ่านทั้งในประเทศญี่ปุ่นและต่างประเทศ

นวนิยายเรื่อง *คิทเชน* 『キッチン』 เป็นผลงานวรรณกรรมเรื่องแรกของโยะมิโมะโตะ บะนะนะที่ได้สร้างชื่อเสียงให้แก่เธอในฐานะนักเขียน มีอาชีพด้วยวัยเพียง 24 ปี ผลงานเรื่องนี้ได้รับรางวัลทางด้านวรรณกรรมถึงสองรางวัล คือ รางวัลนักเขียนหน้าใหม่รางวัลคะอิเอ็น ครั้งที่ 6 (第6回 海燕新人文学賞) ในปี ค.ศ. 1987 และรางวัลคิลปินหน้าใหม่ ครั้งที่ 39 โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวง

ศึกษาธิการ (第39 回 芸術選奨文部大臣新人賞) ในปี ค.ศ. 1988 จากเรื่อง *คิทเชน* และเรื่อง *อุตะกะตะ / ซันกุซุอะริ* 『キッチン』 『うたかた / サンクチュアリ』 นอกจากนี้ยังได้รับการแปลเป็นภาษาต่างประเทศมากกว่าสี่สิบภาษาทั่วโลก และยังถูกนำไปสร้างเป็นภาพยนตร์ถึงสองครั้ง

นวนิยายเรื่อง *คิทเชน* เป็นเรื่องราวของ มิกะเงะหญิงสาวกำพร้าที่สูญเสียสมาชิกในครอบครัวไปตั้งแต่เธอยังเด็ก เธออาศัยอยู่กับย่าซึ่งเป็นผู้มีความสัมพันธ์ทางสายเลือดคนสุดท้าย มิกะเงะชื่นชอบห้องครัวเป็นชีวิตจิตใจ เมื่อเธอสูญเสียย่าผู้เป็นญาติคนสุดท้ายไป ห้องครัวจึงกลายเป็นที่ยึดเหนี่ยวเพียงแห่งเดียวที่เหลืออยู่ของเธอ *คิทเชน* เป็นนวนิยายที่บอกเล่าเรื่องราวการดิ้นรนเพื่อความหวังในชีวิตของ มิกะเงะหญิงสาวผู้โดดเดี่ยวที่ต้องเผชิญโลกเพียงลำพังเมื่อสมาชิกในครอบครัวของเธอค่อยๆ หายไปจนไม่เหลือใคร เมื่อเธอได้รับความรักและมิตรไมตรีจากคนแปลกหน้าที่ไม่ได้มีความผูกพันกันทางสายเลือดแต่อย่างใดปฏิบัติต่อเธอเสมือนว่าเธอเป็นสมาชิกคนหนึ่งในห้องครัว ทำให้ความบอบช้ำทางจิตใจได้รับการเยียวยา ในท้ายที่สุดมิกะเงะสามารถกลับมามีพลังในการดำเนินชีวิตต่อไป “*คิทเชน* ได้รับการกล่าวขวัญจากทั่วโลกว่ามีลีลาการประพันธ์แปลกประหลาด สงบนิ่ง และลึกซึ้งสวยงาม อันเป็นเอกลักษณ์ของญี่ปุ่น แต่เรื่องราวทันสมัยจนกลายเป็นสัญลักษณ์ของการก้าวสู่วรรณกรรมยุคใหม่ของญี่ปุ่น” (คำนิยมในปกหลัง ฉบับแปลไทยโดย “เพลงดาบแม่น้ำร้อยสาย”)

เนื่องด้วยความสำเร็จในฐานะที่เป็นผลงานสร้างชื่อทำให้มีการวิจัยผลงานเรื่อง *คิทเชน* ในหลากหลายแง่มุม เช่น งานวิจัยของมณฑา พิมพ์ทอง (2547) ศึกษาเกี่ยวกับสภาพครอบครัว โดยสรุปว่าประเด็นสำคัญที่พบในนวนิยายเรื่องนี้คือ วิธีการดำรง

ชีวิตของคนหนุ่มสาวที่รู้สึกโดดเดี่ยวในสมัยปัจจุบัน และการเคลื่อนย้ายบทบาทของพ่อและแม่ ส่วนงานวิจัยของอัจฉรา เหมวรารักษ์กุล (2555) ศึกษาและวิเคราะห์ลักษณะของตัวละครเอกหญิงว่ามีพื้นฐานชีวิตเป็นอย่างไรและมีการดำเนินชีวิตอย่างไรหลังจากที่เผชิญกับความตายของคนในครอบครัว นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยอีกมากที่ศึกษาเกี่ยวกับประเด็นเรื่องความรู้สึกโดดเดี่ยวของตัวละครเอกหญิงที่เผชิญกับความตาย สภาพจิตใจและพฤติกรรมของตัวละครเอก นิยามใหม่ของคำว่าครอบครัว การพลิกฟื้นกลับมามีชีวิตใหม่อีกครั้งของตัวละครเอก อัตลักษณ์ทางเพศหรือเพศภาวะโดยศึกษาวิเคราะห์ตัวละครเอะริโกะ คนขายชอบ เป็นต้น ส่วนบทความนี้จะเป็นการศึกษาประเด็นเรื่องพื้นที่ห้องครัวโดยมุ่งเน้นความสำคัญของพื้นที่ห้องครัวและบทบาทของห้องครัวที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องและมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของตัวละครเอกในเรื่อง

6.2 ตัวละครสำคัญในเรื่องและห้องครัว

6.2.1 ตัวละครสำคัญในเรื่อง

1. ซะกุระอิ มิกะเงะ (桜井みかげ)

ตัวละครเอกหญิงที่เป็นผู้ดำเนินเรื่องและเป็นผู้เล่าเรื่อง หญิงสาววัย 24 ปี เป็นกำพร้ามาตั้งแต่เด็ก เธอจึงอาศัยอยู่กับปู่และย่ามาโดยตลอด เมื่อปู่จากไปเธอจึงใช้ชีวิตอยู่กับย่าเพียงลำพังจนกระทั่งย่าซึ่งเป็นญาติเพียงคนเดียวที่เหลืออยู่มาด่วนจากไปอีกคน มิกะเงะจึงต้องเผชิญชีวิตเพียงลำพัง การเป็นผู้ประสบกับการสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักมาตลอดชีวิต ทำให้มิกะเงะมีความรู้สึกโดดเดี่ยวอ้างว้างและโหยหาความรักจากครอบครัว มิกะเงะชอบทำอาหารและชื่นชอบห้องครัวเป็นอย่างมาก ห้องครัวจึงนับได้ว่าเป็นมีความสำคัญต่อความรู้สึกของเธอในยามที่เธอไม่เหลือใครอีกแล้ว

2. ทะนะเบะ ยูอิชิ (田辺雄一)

ตัวละครเอกชาย เขาเป็นผู้เฒ่ายามิกะเงะ ตัวละครเอกหญิง ยูอิชิอายุน้อยกว่ามิกะเงะหนึ่งปีและเรียนอยู่มหาวิทยาลัยเดียวกับมิกะเงะ ยูอิชิทำงานพิเศษที่ร้านขายดอกไม้ที่ย่าของมิกะเงะไปซื้อเป็นประจำ เขาจึงสนิทสนมกับย่าของมิกะเงะ ยูอิชิเป็นคนที่มีความคลั่งใคล้ เขาเป็นคนเข้าถึงยาก เขามีโลกส่วนตัวที่คนอื่นไม่ค่อยเข้าใจนัก ยูอิชิกำพร้าแม่ เขาจึงใช้ชีวิตอยู่กับอะริโกะ พ่อที่ผ่าตัดแปลงเพศมาหลังจากที่แม่ของเขาจากไป

3. อะริโกะ หรือ ทะนะเบะ ยูจิ (えり子・田辺雄司)

แม่ของยูอิชิซึ่งแท้จริงแล้วคือพ่อที่ผ่าตัดแปลงเพศ มีชื่อเดิมว่า ยูจิ เขาเป็นเด็กกำพร้าที่ครอบครัวของแม่ยูอิชิรับมาเลี้ยงไว้ เขารักแม่ของยูอิชิมาก หลังจากที่มีการขายของเขาจากไป เขาคิดว่าคงจะไม่สามารถรักผู้หญิงคนไหนได้อีกแล้วจึงตัดสินใจไปผ่าตัดแปลงเพศและเปลี่ยนชื่อเป็น “อะริโกะ” อะริโกะได้เปลี่ยนบทบาทจากพ่อมาเป็นแม่เพื่อเลี้ยงดูยูอิชิลูกชายเพียงลำพัง อะริโกะเป็นตัวละครสำคัญที่ทำหน้าที่เฝ้าดูยามิกะเงะตัวละครเอกให้รับมือกับการสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักและกลับมามีพลังในการใช้ชีวิตต่อไป

6.2.2 ความสำคัญของห้องครัวในนวนิยาย

นวนิยายเรื่อง *คิทเชน* เป็นนวนิยายที่มีห้องครัวเป็นฉากสำคัญในเรื่อง ห้องครัวเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อความรู้สึกของมิกะเงะตัวละครเอกหญิงเป็นอย่างมาก อีกทั้งห้องครัวยังเป็นชื่อของนวนิยายอีกด้วย ในนวนิยายเรื่อง *คิทเชน* โยะมิโมะโตะบะนะนะได้ใช้คำที่หมายถึงห้องครัวต่างกันออกไปสามแบบ ได้แก่ คำว่า “ตะอิโตะโกะโระ” (台所) “ซูโบ” (厨房) และ “คิทเชน” (キッチン) ซึ่งความหมายของคำเหล่านี้ในภาษาญี่ปุ่นจะมีความ

แตกต่างกันกล่าวคือ ในพจนานุกรมอิวะนะมิโคะคุโกะจิเต็น (1983, น.661) ได้ให้คำจำกัดความคำว่า “ตะอิโตะโกะโระ” ไว้ว่า หมายถึง สถานที่ที่ใช้ปรุงอาหาร พื้นที่ประกอบอาหาร ซึ่งในเรื่อง *คิทเชน* นี้ ผู้เขียนจะใช้คำว่า “ตะอิโตะโกะโระ” ตั้งแต่ต้นเรื่องมาโดยตลอดเมื่อกล่าวถึงห้องครัวไม่ว่าจะเป็นห้องครัวที่บ้านของมิกะเงะหรือที่อพาร์ทเมนต์ของครอบครัวทะนะเบะ ซึ่งคำว่า ตะอิโตะโกะโระ จะให้ความรู้สึกเก่า บรรยากาศอันอบอุ่น ในที่นี้อาจตีความได้ว่า หมายถึง “พื้นที่ของครอบครัว มีความเป็นส่วนตัว” ส่วนคำว่า “ซูโบ” และ “คิทเชน” นั้น ผู้เขียนนำมาใช้เพียงครั้งเดียวตลอดทั้งเรื่อง โดยคำว่า “ซูโบ” ในพจนานุกรมอิวะนะมิ โคะคุโกะจิเต็น (1983, น.709) ได้ให้คำจำกัดความว่า หมายถึง ห้องครัว ห้องปรุงอาหาร คำว่า “ซูโบ” ถูกกล่าวถึงในฉากที่มิกะเงะกลับไปทำธุระที่บ้านเก่าหลังจากที่เธอได้ย้ายเข้าไปอาศัยอยู่กับครอบครัวทะนะเบะ ระหว่างเดินทางกลับมิกะเงะได้ร้องไห้ให้กับความเศร้าโศกในเรื่องต่างๆ ที่ผ่านเข้ามาในชีวิต แต่พอเธอเงยหน้าขึ้นมาก็เห็นไอน้ำลอยออกมาและได้ยินเสียงดังมาจากห้องครัวของบ้านหลังหนึ่ง เธอจึงพูดว่า “ห้องครัวนั่นเอง” (厨房だ。) (p. 50) แล้วจู่ๆ มิกะเงะก็เกิดความรู้สึกรากับหลุดพ้นจากความเศร้าโศก ในที่นี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การที่มิกะเงะรู้สึกคลายความเศร้าโศกนั้นเพราะว่าเธอยังมีครอบครัวทะนะเบะรอการกลับไปของเธอยุ่แน่นอน ส่วนคำว่า “คิทเชน” นั้นมาจากคำว่า kitchen ในภาษาอังกฤษ ผู้แต่งใช้คำว่า “คิทเชน” ในฉากสุดท้ายของเรื่อง เมื่อมิกะเงะคิดว่าถ้าสักวันหนึ่งเธอจะต้องย้ายออกจากอพาร์ทเมนต์ของครอบครัวทะนะเบะ เธอคงจะคิดถึงห้องครัวแห่งนี้และอยากจะกลับมาที่นี่อีกครั้ง เธอจึงพูดว่า “ห้องครัวในฝัน” (夢のキッチン。) (p. 61) ซึ่งการใช้คำที่หมายถึงห้องครัวด้วยการใช้

คำว่า คิทเชน นั้นจะให้ความรู้สึกที่ว่า สะอาด ใหม่และมีความทันสมัย ซึ่งผู้แต่งได้ใช้คำว่า “คิทเชน” มาตั้งชื่อนวนิยายอีกด้วย การที่ผู้แต่งจงใจเลือกใช้คำว่า “ตะอิโตะโกะโระ” “ซูโบ” และ “คิทเชน” นั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่าผู้แต่งต้องการใช้พื้นที่ห้องครัวแห่งนี้ เป็นสัญลักษณ์แสดงความเป็นยุคเก่าและยุคใหม่ มณฑา พิมพ์ทอง (2547, น.39) กล่าวว่า “การใช้โยะมิโมะโตะ บะนะนะใช้ชื่อเรื่องว่า kitchen แทนที่จะใช้คำว่า ตะอิโตะโกะโระซึ่งเป็นคำญี่ปุ่นแท้ๆ น่าจะคิดได้ว่าเป็นเพราะเธอต้องการให้อ่านเห็นภาพห้องครัวแบบสมัยใหม่มากกว่าภาพของห้องครัวญี่ปุ่นแบบเก่า” ส่วนคิมะตะ ซะโตะมิ (1999, น.47) กล่าวว่า “คิทเชน” เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับห้องครัว เรื่องความรู้สึกของมิกะเงะเด็กกำพร้าที่สูญเสียครอบครัวและแสวงหาครอบครัวใหม่ ดังนั้น การใช้คำว่า คิทเชน ในตอนท้ายเรื่องจึงน่าจะหมายถึงรูปแบบครอบครัวใหม่สำหรับมิกะเงะ ซึ่งเดือนเต็ม กฤษดาธานนท์ (2557, น.74-75) กล่าวว่า การที่ผู้เขียนจงใจใช้คำว่า “คิทชิน” (หรือคิทเชน) (キッチン) ที่เป็นการเรียก “ห้องครัว” โดยการพูดทับศัพท์ภาษาอังกฤษในตอนท้ายของเรื่องแทนคำว่า “ตะอิโตะโกะโระ” (台所) ที่เป็นภาษาญี่ปุ่นที่แปลว่าห้องครัว สื่อให้เห็นมุมมองของผู้เขียนที่มีต่อรูปแบบและนิยามของคำว่า “ครอบครัว” ที่เปลี่ยนแปลงไปตามสมัยที่เปลี่ยนไป การที่ผู้เขียนใช้คำว่า “ตะอิโตะโกะโระ” มาโดยตลอดตั้งแต่ต้นเรื่อง แต่เปลี่ยนมาใช้คำว่า “คิทเชน” ในตอนท้ายเรื่องนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าผู้เขียนต้องการสื่อให้เห็นว่านิยามความเป็นครอบครัวที่เปลี่ยนไป นิยามใหม่ของคำว่า “ครอบครัว” จึงไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการแต่งงานหรือการผูกพันทางสายเลือดอีกต่อไป ผู้วิจัยเห็นด้วยว่าคำว่า “คิทเชน” ในที่นี้อาจตีความได้ว่าหมายถึง “การสร้างครอบครัวใหม่” ของมิกะเงะ เนื่องจาก

มิกะเงะได้เข้าไปอาศัยอยู่กับครอบครัวทนะเบะและได้รับการดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างดีเสมือนเป็นสมาชิกคนหนึ่งครอบครัว ทำให้เธอไม่รู้สึกละแสบแสบ อังว้างอีกต่อไป ซึ่งหมายความว่ามิกะเงะได้สร้างครอบครัวใหม่กับคนแปลกหน้าที่ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกันทางสายเลือดแต่อย่างใด

6.3 บทบาทของห้องครัวในนวนิยายเรื่อง คิทเชน

หากเรากล่าวถึงห้องครัว โดยทั่วไปเราจะหมายถึงสถานที่ที่ใช้ประกอบอาหาร อย่างไรก็ตาม พื้นที่ห้องครัวในนวนิยายเรื่อง คิทเชน นี้มีความหมายมากกว่าห้องครัว ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในข้อ 6.2.2 ว่า การที่ผู้เขียนเลือกใช้คำที่หมายถึงห้องครัวทั้งสามแบบได้แก่ “ตะอิโตะโกะโระ” (台所) “ซูโบ” (厨房) และ “คิทเชน” (キッチン) นั้น ทำให้อ่านเห็นความสำคัญของพื้นที่ห้องครัวในนวนิยายเรื่องนี้ว่ามีผลต่อพฤติกรรมของตัวละครสำคัญและเหตุการณ์ในเรื่องอย่างไร คิทเชนเป็นทั้งชื่อของนวนิยายและเป็นฉากสำคัญในเรื่อง ห้องครัวในเรื่องนี้จึงไม่ได้เป็นเพียงฉากในนวนิยายเท่านั้น หากแต่เป็นสัญลักษณ์หลักของนวนิยาย เนื่องจากพื้นที่ห้องครัวมีความสัมพันธ์กับภาวะของจิตใจและอารมณ์ความรู้สึกต่างๆ ของมิกะเงะตัวละครเอกหญิง ห้องครัวเป็นพื้นที่ที่มีความหมายเป็นอย่างมากสำหรับมิกะเงะ กล่าวคือ ห้องครัวเป็นพื้นที่ของครอบครัว พื้นที่แห่งความทรงจำ พื้นที่เฝ้ายาวจิตใจและพื้นที่แห่งความหลากหลาย

6.3.1 ห้องครัว...พื้นที่ของครอบครัว

ห้องครัวเป็นพื้นที่ที่เป็นตัวแทนของพื้นที่ครอบครัว ห้องครัวเป็นพื้นที่ที่ทำให้มิกะเงะตัวละครเอกรู้สึกปลอดภัยและอุ่นใจ ห้องครัวจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมากในนวนิยายเรื่องนี้

โยะมิโมะโตะ บะนะนะเปิดเรื่องด้วย คำพูดของเธอว่า “ห้องครัว” เป็นสถานที่ที่เธอชื่นชอบการบรรยายความชื่นชอบห้องครัวของมิกะเงะจาก ชอบมากที่สุด

私がこの世でいちばん好きな場所は台所だと思う。

どこのでも、どんなのでも、それが台所であれば食事を作る場所であれば私はつらくない。できれば機能的でよく使い込んであるといいと思う。乾いた清潔なふきんが何枚もあって白いタイルがぴかぴか輝く。

ものすごく汚い台所だって、たまらなく好きだ。

床に野菜くずが散らかっていてスリッパの裏が真っ黒になるくらい汚いそこは、異様に広いといい。ひと寒い軽く越せるような食料が並ぶ巨大な冷蔵庫がそびえ立ち、その銀の扉に私はもたれかかる。油が飛び散ったガス台や、さびのついた包丁からふと目を上げると、窓の外には淋しく星が光る。(p.9)

ฉันคิดว่า สถานที่ที่ฉันชื่นชอบที่สุดบนโลกใบนี้ คือ ห้องครัว ไม่ว่าจะป็นห้องครัวที่ไหนหรือห้องครัวแบบไหนก็ตาม ถ้าเป็นห้องครัวที่ใช้ทำอาหารฉันชอบทั้งนั้น ถ้าเป็นไปได้ละก็ ห้องครัวที่มีอุปกรณ์ที่ใช้งานได้ดี มีผ้าเช็ดจานสะอาดแห้งสนิทอยู่หลายผืน กระเบื้องปูพื้นสีขาวที่ส่องแสงเป็นมันวาว ฉันชื่นชอบมากแม้กระทั่งห้องครัวที่สกปรกเหลือเกิน บนพื้นเต็มไปด้วยเศษผักกระจัดกระจายอยู่ทั่ว จนทำให้พื้นรองเท้าแต่ละกลายเป็นสีดำ ซึ่งก็แปลกดีนะ ยิ่งเป็นห้องครัวกว้างๆ ก็ยิ่งดี เมื่อเข้าไปในนั้นฉันจะเอนตัวฟังประตูลีเจินสูงตระหง่านของตู้เย็นใบใหญ่ที่เก็บอาหารไว้สำหรับหน้าหนาว พอฉันเงยหน้าขึ้นจากเตาแก๊สที่เลอะคราบน้ำมันและมีดทำครัวที่เป็นสนิมก็เห็นดวงดาวด้านนอกหน้าต่างส่องแสงอยู่อย่างเดี๋ยวดาย

ห้องครัวไม่เป็นเพียงสถานที่ที่มีกะเงะชื่นชอบมากที่สุดเพราะเธอรักการทำอาหารเท่านั้น จากตัวบทที่ยกมา มิกะเงะกล่าวว่า ถึงแม้ว่าห้องครัวนั้นจะสกปรกเหลือเกินเธอก็ยังชื่นชอบ ซึ่งข้อความที่ขีดเส้นใต้แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ห้องครัวมีความสำคัญเป็นอย่างมากสำหรับมิกะเงะ พื้นที่ห้องครัวที่บ้านของมิกะเงะเป็นพื้นที่แห่งความผูกพันระหว่างย่าและหลาน ห้องครัวแห่งนี้พื้นที่ของครอบครัว มิกะเงะใช้ชีวิตอยู่กับย่ามาโดยตลอด ย่ามักจะเข้าครัวทำอาหารอยู่เป็นประจำตอนที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ ห้องครัวแห่งนี้จึงเป็นพื้นที่ที่มีความหมายมากสำหรับมิกะเงะ หลังจากย่าจากไปพื้นที่แห่งนี้เปลี่ยนเป็นพื้นที่แห่งความโศกเศร้า บรรยายากายนอกที่เธอเห็นจากหน้าต่างห้องครัว ดวงดาวที่ส่องแสงอยู่อย่างเดี๋ยวดายกลับทำให้มิกะเงะรู้สึกอ้างว้างโดดเดี่ยว รู้สึกว่าตัวเอง

ไม่เหลือใครอีกแล้ว จากนั้นไปเธอจะต้องใช้ชีวิตเพียงลำพังเหมือนดวงดาวที่กระปรืออย่างเดี๋ยวดาย ซึ่งมณฑา พิมพ์ทอง (2547, น.43) ได้กล่าวถึงความรู้สึกของมิกะเงะหลังจากที่ย่าจากไปว่า มิกะเงะรู้สึกโดดเดี่ยวเพราะสิ่งที่เรียกว่าครอบครัวได้สูญหายไปทีละคนจนเหลือเธอเพียงคนเดียว สิ่งที่เกิดขึ้นนั้นไม่น่าเชื่อจนน่าตกใจ ผู้วิจัยเห็นด้วยกับคำกล่าวของมณฑา พิมพ์ทอง เนื่องจากผู้เขียนเปิดเรื่องด้วยการบรรยายลักษณะของห้องครัวที่มีกะเงะหลงรัก ทำให้ผู้อ่านเห็นว่าพื้นที่ห้องครัวมีอิทธิพลต่อตัวละครเอกอย่างไร ห้องครัวเป็นพื้นที่ที่เป็นสัญลักษณ์ของชีวิตส่วนตัวของครอบครัว เมื่อย่ามาจากไปอย่างกะทันหัน มิกะเงะจึงรู้สึกอ้างว้าง เดี๋ยวดาย ไม่เหลือใคร เธอไม่สามารถทำใจยอมรับได้แม้ว่าจะอยู่ในพื้นที่ที่เธอชื่นชอบก็ตาม

6.3.2 ห้องครัว...พื้นที่แห่งความทรงจำ

สหโรจน์ กิตติมหาเจริญ (2554, น.320) กล่าวว่า “การศึกษาประเด็นเรื่องของพื้นที่ ประเด็นหนึ่งที่สำคัญและคงจะละเอียดไม่พูดถึงไปไม่ได้ก็คือการสร้าง ความทรงจำจากพื้นที่ที่ตัวละครเคย มีประสบการณ์หรือมีความทรงจำร่วมกัน ความทรงจำนั้นว่ามีบทบาทสำคัญต่อตัวละครเพราะนอกจากจะเป็นการรื้อฟื้นความรู้สึกแล้วยังเป็นการรื้อฟื้น ความโหยหาเหตุการณ์ในอดีตที่มีอิทธิพลต่อการ ดำเนินชีวิตของตัวละคร เพื่อไม่ให้กลับไปสู่พื้นที่เดิม ตรานั้นหรือเป็นพลังเกื้อหนุนการมีชีวิตที่ดีต่อไปได้” ในนวนิยายเรื่อง *ศึกษา* นี้มีการใช้ห้องครัวเป็นพื้นที่ แห่งความทรงจำที่มีความสำคัญกับตัวละครเอกหญิง

เป็นอย่างมาก

ห้องครัวที่บ้านของมิกะเงะเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อมิกะเงะ เธอใช้ชีวิตอยู่กับยาที่บ้านแห่งนี้มาโดยตลอดนับตั้งแต่พ่อและแม่ ของเธอจากไปตั้งแต่เธอยังเด็ก มิกะเงะจึงมีความผูกพันกับยาเป็นอย่างมาก พื้นที่ห้องครัวแห่งนี้เป็นเสมือนพื้นที่ของยา เมื่อยามาจากไปอย่างกะทันหัน อีกคน เธอจึงรู้สึกโดดเดี่ยว อ้างว้างที่จะต้องเผชิญ ชีวิตเพียงลำพัง ความรู้สึกผูกพันที่มีต่อยาทำให้ มิกะเงะหวนระลึกถึงความหลัง เรื่องราวต่างๆ ในอดีต และภาพความทรงจำเกี่ยวกับยาตอนที่ทานยังมีชีวิต อยู่จึงปรากฏให้เห็นในพื้นที่แห่งนี้

私が帰宅すると、TVのある和室から祖母が出て来て、おかえりと言う。遅い時はいつもケーキを買って帰った。外泊でもなんでも、言えば怒らない大らかな祖母だった。時にはコーヒーで、時には日本茶で、私たちはTVを観ながらケーキを食べて、寝る前のひと時を過ごした。(pp.30-31)

พอฉันกลับถึงบ้าน ยาจะออกมาจากห้องดูทีวีซึ่งตกแต่งตามแบบบ้านญี่ปุ่น และพูดทักทายว่า “กลับมาแล้วหรือ” ตอนที่ฉันกลับบ้านดิฉันมักจะซื้อขนมเค้กติดมือกลับมาด้วย หรือถ้าฉัน จะออกไปค้างคืนนอกบ้าน ฉันจะบอกยาก่อน ยาที่ไม่ว่าอะไร เราจะใช้เวลาเล็กๆ น้อยๆ อยู่ด้วยกันก่อนเข้านอน ต้มกาแฟบ้าง ต้มชาญี่ปุ่นบ้าง ดูทีวีและทานขนมเค้กไปด้วย

อัจฉรา เหมวรารักษ์กุล (2555, น.291) กล่าวว่า “ห้องครัวเป็นสิ่งที่แทนภาพของยา กล่าวคือ ตอนที่ยายยังมีชีวิตอยู่ ยามักเข้าครัวทำอาหารอยู่เสมอ อีกทั้งมิกะเงะเองก็มักจะใช้เวลารับประทานอาหาร ต้มชา กาแฟกับยาอยู่บ่อยๆ ประกอบกับห้องครัวก็เปรียบเหมือนสถานที่ที่ดำรงชีวิตของมนุษย์ เนื่องจากทุกคนต้องรับประทานอาหารเพื่อดำรงชีพ ซึ่งห้องครัวก็เป็นสถานที่ที่ใช้ประกอบอาหารให้

สมาชิกในครอบครัวได้รับประทาน” ผู้วิจัยเห็นด้วย ว่าห้องครัวไม่เพียงสถานที่ที่ใช้ประกอบอาหาร เท่านั้นแต่พื้นที่แห่งนี้เป็นพื้นที่พิเศษที่มีความหมาย มากสำหรับมิกะเงะ เธอใช้ชีวิตอยู่กับยาในพื้นที่แห่งนี้ ห้องครัวจึงเป็นเสมือนตัวแทนของยา ตอนที่ยายยังมีชีวิตอยู่ ห้องครัวก็จะดูมีชีวิตชีวาเพราะยาจะซื้อ ดอกไม้มาเปลี่ยนอยู่เสมอ

…切り花が好きだった祖母は、いつも台所に花を絶やさなかったので、週に二回くらいは花屋に通っていた。(p.14)

ย่าชอบจัดดอกไม้ ดังนั้นดอกไม้ในห้องครัวจึงไม่เคยเหี่ยวเฉา ยามักจะแวะไปร้านขายดอกไม้ สัปดาห์ละสองครั้ง

เมื่อมิกะเงจะต้องใช้ชีวิตเพียงลำพังใน
พื้นที่แห่งนี้หลังจากที่ยาเสียชีวิตไป ห้องครัวที่เคยมี
ชีวิตชีวาก็ดูหม่นหมองลง ทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิตของ
มิกะเงดูจะมีดมนตามไปด้วย หลังจากที่มีกะเงย้าย
ไปอาศัยอยู่กับครอบครัวทะเลาะเบาะ เธอกลับมาเก็บ

ข้าวของที่บ้านเก่าอีกครั้ง การกลับมาในครั้งนี้ทำให้
มิกะเงรู้สึกที่บ้านหลังนี้เหมือนไม่ใช่พื้นที่แห่งเดิมที่
เธอเคยอาศัยอยู่ มันเหมือนเป็นการกลับไปยังบ้าน
ของคนแปลกหน้าที่เธอจะต้องขออนุญาตก่อนจะเข้า
บ้าน ซึ่งผู้เขียนได้บรรยายความรู้สึกของมิกะเงว่า

祖母が死んで、この家の時間も死んだ。
私はリアルにそう感じた。もう、私にはなにもできない。(p.33)

*พออย่าจากไป วันเวลาในบ้านหลังนี้ก็ตายไปด้วยเช่นกัน
ฉันรู้สึกถึงความจริงนั้น ฉันไม่สามารถทำอะไรได้เลย*

เมื่ออยู่ในพื้นที่แห่งนี้ มิกะเงจะหวน
ระลึกถึงความหลังที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ห้องครัวแห่งนี้
เธอไม่สามารถหลุดไปจากความโหยหาในเรื่องอดีตไป
ได้ ดังที่สโรจน์ กิตติมหาเจริญ (2554, น.324) ได้
สรุปไว้ว่า พฤติกรรมของตัวละครส่วนหนึ่งมาจากการ
ยึดโยงอยู่กับความทรงจำการโหยหาอดีตที่ไม่วันกลับ
คืนมาโดยผ่านพื้นที่ด้านต่างๆ นั่นเอง ผู้วิจัยมีความ
เห็นว่าการที่มิกะเงไม่สามารถทำใจยอมรับความจริง
ที่ว่ายาได้จากเธอไปแล้วนั้น เพราะเธอมีความผูกพัน
กับยามากนั่นเอง เนื่องจากมิกะเงเป็นกำพร้ามา
ตั้งแต่เด็ก ยาเลี้ยงดูเธอมาตลอด ยาจึงเป็นบุคคล
เพียงคนเดียวที่เธอรู้สึกรักและผูกพันมาก เธอมีความ
สุขที่ได้อยู่กับท่าน เธอจึงไม่เคยเตรียมใจไว้เลยว่าสัก
วันหนึ่งท่านจะต้องจากเธอไปเพราะยาเองก็อายุมาก
แล้ว พื้นที่ห้องครัวแห่งนี้จึงเป็นพื้นที่ที่มีมิกะเงมีความ

ทรงจำร่วมกับยามาโดยตลอด เธอมีความผูกพันกับ
ยาและห้องครัวแห่งนี้มาก

6.3.3 ห้องครัว...พื้นที่เยียวยาจิตใจ

พื้นที่ห้องครัวที่บ้านของมิกะเงเป็น
พื้นที่ “ผูกพัน” ความสัมพันธ์ของยาและหลาน การ
ล่มสลายของครอบครัวทำให้มิกะเงมีชีวิตอยู่อย่าง
โดดเดี่ยว อ้างว้าง เมื่อยาผู้มีความสัมพันธ์ทางสาย
เลือดคนสุดท้ายจากไป มิกะเงรู้สึกเสียศูนย์ ไร้ที่
พึ่งพิง เมื่อเธอต้องใช้ชีวิตเพียงลำพังในบ้านหลังเดิม
สิ่งเดียวที่เธอสามารถทำได้ก็คือ การเข้าไปอยู่ในห้อง
ครัวพื้นที่ที่เธอชื่นชอบที่สุด เพราะพื้นที่แห่งนี้ทำให้
เธอรู้สึกว่าปลอดภัยแม้จะต้องอยู่เพียงลำพังก็ตาม
มิกะเงได้ใช้ห้องครัวเป็นพื้นที่เยียวยาจิตใจ เพื่อช่วย
บรรเทาความเหงาและความเศร้า

田辺家に拾われる前は、毎日台所で眠っていた。
どこにいてもなんだか寝苦しいので、部屋からどんどん楽なほうへと流れていっ
たら、冷蔵庫のわきがいちばんよく眠れることに、ある夜明け気づいた。(p.10)
ก่อนที่จะครอบครัวทะเลาะเบาะจะรับตัวฉันไป ฉันนอนอยู่ในห้องครัวทุกคืน เพราะไม่ว่าที่ไหนๆ ฉันก็
นอนไม่หลับ ฉันรู้สึกตัวตอนรุ่งสางในวันหนึ่งว่าตัวเองได้ค่อยๆ กลิ้งตัวออกจากห้องไปยังที่ที่
รู้สึกสบาย นั่นคือ ตรงข้างๆ ตู้เย็นที่ซึ่งฉันสามารถนอนหลับได้ดีที่สุด

จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า หลัง
จากที่สูญเสียยาไป ความรู้สึกโดดเดี่ยว อ้างว้างเข้า

เกาะกุมจิตใจของ มิกะเง ทำให้เธอไม่สามารถนอน
หลับในห้องนอนได้ เธอจึงลากพุกเข้าไปนอนในห้อง

ครัวแทน เนื่องจากห้องครัวเป็นสถานที่ที่เธอชื่นชอบมากที่สุดและเป็นพื้นที่ที่ยามักจะเข้าครัวมาทำอาหาร อยู่เสมอตอนที่ทานยังมีชีวิตอยู่ การที่มิกะเงะเลือกที่จะนอนข้างๆ ตู้เย็นนั้นก็เพราะว่าเสียงของตู้เย็นที่ดัง

ออกมานั้นช่วยทำให้มิกะเงะรู้สึกราวกับว่ามีคนอาศัยอยู่ด้วย เธอไม่ได้อยู่บ้านหลังนี้เพียงลำพัง ทำให้ความรู้สึกโดดเดี่ยวค่อยบรรเทาลง มิกะเงะจึงสามารถนอนหลับสนิทในพื้นที่แห่งนี้

私と台所が残る。自分しかいないと思っているよりは、ほんの少しましな思想だと思う。本当に疲れ果てた時、私はよくうっとりと思う。いつか死ぬ時がきたら、台所で息絶えたい。ひとり寒いところでも、誰かがいてあたたかいところでも、私はおびえずにちゃんと見つめたい。台所なら、いいなと思う。 (pp.9-10)

ฉันนึกกับห้องครัวเท่านั้นที่เหลืออยู่ ซึ่งฉันคิดว่าอย่างน้อยก็ยังคงดีกว่าต้องอยู่ตัวคนเดียว ยามเหนื่อย
ลำฉันมักตกอยู่ในห้วงแห่งความเพ้อฝัน มักจะคิดว่าถ้าหากถึงเวลาต้องตายแล้วล่ะก็ ฉันอยาก
จะหมดลมหายใจที่ห้องครัว ไม่ว่าในห้องครัวนั้นจะหนาวเหน็บหรือจะอบอุ่นและไม่มีใครสักคน
อยู่ด้วย ฉันก็อยากจะจ้องมองความตายโดยไม่หวาดกลัว ถ้าได้อยู่ในห้องครัวแล้วล่ะก็ ฉันคิด
ว่ามันช่างดีแท้

เซเกอิ มิทซึโอะ (2006, น.129) กล่าวว่า “สำหรับมิกะเงะแล้ว “ห้องรับประทานอาหาร หรือ ห้องครัว” เป็นพื้นที่ประกอบอาหาร เป็นพื้นที่

ของครอบครัว เป็นพื้นที่ที่ทำให้รู้สึกสบายใจ” ดังนั้น มิกะเงะจึงรู้สึกสบายใจที่ได้อยู่ในห้องครัว ห้องครัว เป็นพื้นที่ที่ทำให้มิกะเงะสามารถนอนหลับได้

涙があんまり出ない飽和した悲しみにともなう、柔らかな眠けをそっとひきずって、しんと光る台所にふとんを敷いた。ライナスのように毛布にくるまって眠る。冷蔵庫のぶーンという音が、私を孤独な思考から守った。そこでは、結構安らかに長い夜が行き、朝が来てくれた。 (p.10)

ความเศร้าโศกที่มากมายทำให้ฉันไม่สามารถร้องให้ออกมาได้ ความ่วงง่วงค่อยๆ คืบคลานเข้ามา
อย่างเงียบๆ ฉันลากที่นอนเข้ามาปูในห้องครัวที่มีแสงสลัว เอาผ้าห่มห่อตัวเหมือนดักแด้แล้ว
หลับไป เสียงตู้เย็นที่ดังหึ่งๆ ช่วยปกป้องฉันจากความรู้สึกโดดเดี่ยว ในห้องครัวนั้น คำคืนอัน
ยาวนานผ่านไปอย่างเงียบสงบ และแล้วยามเช้าก็มาถึง

จากตัวบทที่ยกมาแสดงให้เห็นว่า สำหรับมิกะเงะแล้ว ห้องครัวเป็นเครื่องปลอบประโลมใจ ช่วยให้ความรู้สึกโดดเดี่ยว อ้างว้างของเธอลดลงไปได้บ้าง มณฑา พิมพ์ทอง (2547, น.43-44) กล่าวว่า “สิ่งที่ช่วยปลอบประโลมให้ มิกะเงะคลายจากความเศร้าโศกและความเหงาที่ต้องสูญเสียครอบครัวไปก็คือ ครัวและเสียงตู้เย็น เมื่อมิกะเงะเข้าไปนอนในครัว ได้ฟังเสียงตู้เย็นก็สามารถหลับอย่างเป็นสุขได้ตลอดคืน ครัวเป็นที่ที่ประกอบอาหาร

และตู้เย็นเป็นที่เก็บอาหารสำหรับสมาชิกในครอบครัว จึงน่าจะถือว่าเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของครอบครัวได้ ดังนั้นมิกะเงะซึ่งกำลังเหงาจึงรู้สึกอบอุ่นขึ้นเมื่อได้อยู่ในครัวและได้ยินเสียงตู้เย็น” ผู้วิจัยมีความเห็นเพิ่มเติมว่า ในยามที่คนเรตกอยู่ในอารมณ์เศร้าสร้อยและต้องอยู่เพียงลำพัง ถ้าเราอยู่ในสถานที่เงียบๆ ก็ยังทำให้รู้สึกจิตใจหดหู่ เราจะจมอยู่กับความเศร้าโศกนั้นมากขึ้น แต่ถ้าได้ยินเสียงอะไรบางอย่างก็จะทำให้ไม่รู้สึกที่เราอยู่ตัวคนเดียว ด้วยเหตุ

นี่การที่มีกะเงจะต้องอยู่ในบ้านนี้เพียงลำพัง การได้ยินเสียงของตู้เย็นนั้นจึงช่วยปลอบประโลมใจเธอได้ ทำให้มีกะเงรู้สึกว่เธอไม่ได้อยู่เพียงลำพังในบ้านหลังนี้

นอกจากพื้นที่ห้องครัวที่บ้านของมีกะเงแล้ว ห้องครัวที่อพาร์ทเมนต์ของครอบครัวทะนะเบะนั้นนั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นพื้นที่ที่ปลอดภัยที่สุด

สำหรับมีกะเง หลังงานศพของย่า ยูอิชิได้ชักชวนให้ มีกะเงไปพักอยู่กับครอบครัวของเขา เมื่อมีกะเงได้เห็นห้องครัวของครอบครัวทะนะเบะ เธอเกิดความรู้สึกประทับใจและรู้สึกหลงรักห้องครัวแห่งนี้ตั้งแต่แรกเห็น มีกะเงจึงตัดสินใจที่จะมาอาศัยอยู่ร่วมกับครอบครัวทะนะเบะ

うんうんうなずきながら、見てまわった。いい台所だった。私は、この台所をひと目でとても愛した。(p.17)

ฉันมองไปรอบๆ พลาญพักหน้าเอออ ช่างเป็นห้องครัวที่ดีทีเดียว ฉันหลงรักห้องครัวแห่งนี้ตั้งแต่แรกเห็น

ในวันแรกที่มีกะเงย้ายมาอยู่กับ ครอบครัวของยูอิชิ เธอไม่แน่ใจว่าเธอจะไว้วางใจยูอิชิและ เอะริโกะซึ่งเป็นคนแปลกหน้าได้หรือไม่ แต่เธอกลับไว้วางใจห้องครัวของพวกเขา เธอจึงขออนอนข้างห้องครัว

私は毛布にくるまって、今夜も台所のそばで眠ることがおかしくて笑った。しかし、孤独がなかった。私は待っていたのかもしれない。今までのことも、これからのこともしばらくだけの間、忘れられる寝床だけを待ち望んでいたのかもしれない。となりに人がいては淋しいさが増すからいけない。でも、台所があり、植物がいて、同じ屋根の下には人がいて、静かで…ベストだった。ここは、ベストだ。安心して私は眠った。(pp.25-26)

ฉันเอาผ้าห่มพันตัว นอนที่คั่นนี้ฉันก็นอนอยู่ข้างห้องครัว แต่ฉันไม่รู้สึกโดดเดี่ยว ฉันอาจจะรอคอยอยู่ ฉันอาจจะเฝ้ารอคอยที่นอนที่จะทำให้ฉันลืมสิ่งที่เกิดขึ้นจนถึงเดี๋ยวนี้และกำลังจะเกิดขึ้นแม้เพียงชั่วครู่ก็ตาม ถ้ามีคนมาอยู่ข้างๆ ก็ยิ่งทำให้ฉันเศร้าใจมากขึ้น แต่ถ้ามีห้องครัว มีต้นไม้ มีใครบางคนอยู่ได้ชายคาเดียวกัน เจ็บสงบ...นี่คือสิ่งที่ดีที่สุด ที่นี่คือสถานที่...ที่ดีที่สุด แล้วฉันก็หลับได้อย่างสบายใจ

ข้อความข้างต้นบรรยายความรู้สึกในคืนแรกที่มีกะเงย้ายมาอาศัยอยู่กับครอบครัวทะนะเบะ มีกะเงยังรู้สึกไม่ไว้วางใจใครเมื่อเธอต้องมาอยู่ในบ้านคนแปลกหน้า พื้นที่แห่งนี้เป็นพื้นที่แปลกใหม่สำหรับเธอ แต่เธอก็รู้สึกอุ่นใจและปลอดภัยที่ได้นอนข้างๆ ห้องครัวและมีคนอาศัยอยู่ด้วยในบ้านหลังนี้

สระอะยูมิ (2013, น.65) กล่าวว่า สิ่งที่ช่วยฟื้นฟูสภาพจิตใจของมีกะเงที่จมอยู่กับ

สภาพวิตกกังวลคือ การสร้างครอบครัวขึ้นใหม่กับอะริโกะและยูอิชิ ครอบครัวทะนะเบะที่มีกะเงได้ไปอาศัยอยู่ด้วย มีห้องครัวที่เธอชื่นชอบ มีการจัดหาที่นอนที่ดีที่สุดให้ มีคนอยู่ร่วมชายคาเดียวกันและจากคำพูดของอะริโกะที่บอกให้เธอ “ทำตัวตามสบาย” ดังนั้นในฉากสุดท้ายของเรื่อง มีกะเงจึงได้พูดว่า “ห้องครัวในฝัน” ซึ่งคำว่า “ห้องครัวในฝัน” นั้นนี้อาจกล่าวได้ว่าหมายถึง “สถานที่ที่อาศัยอยู่” แห่งนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การที่ผู้เขียนเลือกใช้คำว่า

“คิทเชน” (キッチン) เมื่อพูดถึง “ห้องครัวในฝัน” (夢のキッチン。) (p. 61) นั้น เป็นการสื่อให้เห็นว่านิยามความเป็นครอบครัวได้เปลี่ยนไป นิยามใหม่ของคำว่า “ครอบครัว” จึงไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการแต่งงานหรือการผูกพันทางสายเลือดอีกต่อไป มิกะเงะได้สร้างครอบครัวใหม่ขึ้นกับครอบครัว ทะนะเบะ ทำให้เธอไม่รู้สึกละโดดเดี่ยว อ้างว้างอีกต่อไป

ส่วนชะอิตะ คินจิ (1990, น.24) กล่าวเสริมว่า “สำหรับมิกะเงะ แล้ว “คิทเชน” ในที่นี้ไม่ใช่พื้นที่สำหรับ “ประกอบ” อาหาร ห้องครัวเป็นพื้นที่ที่พบปะผู้คนและพัฒนาความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น” ดังนั้นในตอนท้ายเรื่องมิกะเงะคิดว่าถ้าสักวันหนึ่งเธอจะต้องย้ายออกจากอพาร์ทเมนต์ของครอบครัว

—厨房だ。

私はどうしようもなく暗く、そして明るい気持ちになってしまって、頭を抱えて少し笑った。 (p.50)

ห้องครัวนั่นเอง ฉันยิ้มออกมาเล็กน้อยพลางกุมหัวที่ไม่รู้เป็นอะไร แล้วก็หลุดจากความมีเดมะนิคร่ำหมองและรู้สึกสดชื่นขึ้นมา

ข้อความที่ยกมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าพื้นที่ห้องครัวมีผลต่อสภาพจิตใจของตัวละครเอก พื้นที่ห้องครัวเป็นเครื่องปลอบประโลมใจ ช่วยให้รู้สึกเบิกบานใจและช่วยบรรเทาความเหงาและความเศร้า การที่มิกะเงะรู้สึกคลายความเศร้าโศกนั้นเป็นเพราะว่าเธอนึกได้ว่าเธอยังมีครอบครัวทะนะเบะรอคอยการกลับไปของเธออยู่นั่นเอง เธอไม่ได้โดดเดี่ยว อ้างว้างอีกต่อไป

ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าห้องครัวเป็นพื้นที่เยียวยาจิตใจ มิกะเงะรู้สึกกว้างใจ และสามารถนอนหลับได้สนิทเมื่ออยู่ในพื้นที่ห้องครัว ไม่ว่าจะเป็นห้องครัวที่บ้านของเธอเองหรือห้องครัวที่อพาร์ทเมนต์ของครอบครัวทะนะเบะก็ตาม ห้องครัวจึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นพื้นที่ที่มีบทบาทสำคัญมากสำหรับมิกะเงะ

ทะนะเบะ เธอจึงพูดว่า “ในทุกๆ ที่ที่ฉันอยู่ ฉันคิดว่าฉันคงจะได้พบกับพวกเจ้าอีกมากมาย” (p. 61) ห้องครัวในที่นี้จึงหมายถึงพื้นที่ห้องครัวที่มิกะเงะจะได้พบเจอต่อไปในอนาคตนั่นเอง

นอกจากนี้พื้นที่ห้องครัวยังมีอิทธิพลต่อจิตใจของมิกะเงะ ทำให้เธอรู้สึกมีชีวิตชีวา ดังจะเห็นได้จากฉากที่ มิกะเงะกลับไปทำธุระที่บ้านเก่า ระหว่างเดินทางกลับเธอได้ร้องไห้ให้กับความเศร้าโศกในเรื่องต่างๆ ที่ผ่านเข้ามาในชีวิต พอเธอแยกหน้าขึ้นมาก็เห็นไอน้ำลอยออกมาและได้ยินเสียงดังมาจากห้องครัวของบ้านหลังหนึ่ง มิกะเงะก็เกิดความรู้สึกราวกับว่าความเศร้าโศก ล้นหลามทั้งหลายได้หลุดออกไป

6.3.4 ห้องครัว...พื้นที่แห่งความ

หลากหลาย

ห้องครัวในนวนิยายเรื่อง คิทเชน นี้เป็นพื้นที่แห่งความหลากหลาย เป็นพื้นที่ของความรัก ความผูกพันย่ำหลาน เป็นพื้นที่แห่งความแตกต่างทางสถานะทางสังคมซึ่งในตัวบทจะบรรยายให้เห็นว่าห้องครัวที่บ้านของมิกะเงะจะเป็นห้องครัวแบบญี่ปุ่น ส่วนห้องครัวที่อพาร์ทเมนต์ของครอบครัวทะนะเบะจะเป็นห้องครัวแบบสมัยใหม่ มีอุปกรณ์เครื่องใช้ที่ทันสมัยจากต่างประเทศและตั้งอยู่ในบริเวณใกล้สวนสาธารณะ ซึ่งทำให้ผู้อ่านรู้ว่าผู้อาศัยมีฐานะดี มีรสนิยมดี

พื้นที่ห้องครัวที่อพาร์ทเมนต์ของครอบครัวทะนะเบะอาจกล่าวได้ว่าเป็นพื้นที่ของ “ครอบครัวใหม่” สำหรับ มิกะเงะ หลังจากงานศพ

ของยาผ่านพ้นไป มิกะเงะได้ตัดสินใจย้ายเข้าไปอาศัยอยู่กับครอบครัวทนะเบตามคำชวนของยูอิชิทันที ทั้งๆ ที่เธอไม่ได้รู้จักสนิทสนมกับยูอิชิมาก่อน การกระทำของมิกะเงะแสดงให้เห็นว่าเธอโหยหาความอบอุ่นจากครอบครัว ต้องการที่พึ่งพิง ในฉากที่มิกะเงะมาที่อพาร์ทเมนต์ของยูอิชิเป็นครั้งแรก เธอมองตรงเข้าไปยังห้องครัวก่อน และเมื่อยูอิชิจะพาชมบ้านเธอจึงขอสำรวจห้องครัวก่อนเป็นอันดับแรก มิกะเงะรู้สึกหลงรักห้องครัวของยูอิชิตั้งแต่แรกเห็น เธอจึงตัดสินใจมาอยู่กับครอบครัวทนะเบ พฤติกรรมของมิกะเงะแสดงให้เห็นว่าห้องครัวเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญสำหรับเธอเป็นอย่างมาก ทำให้เธอตัดสินใจที่จะไปอยู่ร่วมบ้านกับคนแปลกหน้าเพียงเพราะได้เห็นห้องครัวเท่านั้น เมื่อมิกะเงะได้เข้ามาอยู่กับครอบครัวทนะเบแล้ว เธอได้รับการต้อนรับ

อย่างอบอุ่นจากยูอิชิและเอะริโกะเสมือนเป็นหนึ่งในสมาชิกของครอบครัว ทำให้มิกะเงะมีชีวิตชีวาขึ้น มิกะเงะจึงได้เสนอตัวทำอาหารให้เพื่อตอบแทนเอะริโกะและยูอิชิที่ให้ที่พักพิงแก่เธอโดยไม่หวังสิ่งใด พื้นที่ห้องครัวจึงนับว่ามีบทบาทสำคัญอีกครั้ง พื้นที่ที่ทำให้มิกะเงะกับยูอิชิและเอะริโกะมีความผูกพันกันมากขึ้น เมื่อมิกะเงะเริ่มหัดทำอาหารด้วยตนเอง พวกเขามักจะใช้เวลาอยู่ด้วยกันในห้องครัว และมีเวลารับประทานอาหารร่วมกันบ่อยๆ ดังที่สุรภีพรรณ ฉัตรภรณ์ (2550, น.217) กล่าวว่า “อาหารช่วยเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้และผู้รับ อาหารก่อให้เกิดความสุขและความเบิกบานใจ และอาหารช่วยสานมิตรภาพและก่อให้เกิดมิตรแท้”

今思えば、そのせいで三人がよく一緒に食事をした、いい夏だった。(p.80)

พอมาคิดดู เป็นเพราะการหัดทำอาหารของฉันทันเองที่ทำให้เราทั้งสามคนได้รับประทานอาหารร่วมกันบ่อยๆ มันช่างเป็นฤดูร้อนที่ดีจริงๆ

การทำอาหารของมิกะเงะนั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นการส่งผ่านความรักของเธอไปให้เอะริโกะและยูอิชิ เพราะเธอตั้งใจทำมันด้วยความเต็มใจ เธอมีความสุขที่ได้อยู่ในห้องครัวที่เธอรักและทำอาหารให้คนที่เธอรัก อาหารเป็นสิ่งที่สร้างความสัมพันธ์ ทำให้พวกเขาทั้งสามคนได้ใช้เวลาอยู่ร่วมกัน

จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นการสร้างครอบครัวใหม่ของมิกะเงะ

นอกจากนี้ เอะริโกะยังได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับชีวิตทำให้มิกะเงะได้คิดทบทวนและค้นพบความหมายที่แท้จริงของการดำเนินชีวิต

「まあね、でも人生は本当にいつぱい絶望しないと、そこで本当に捨てらんないのは自分のどこなのかをわかんないと、本当に楽しいことがなにかわかんないうちに大きくなっちゃうと思うの。あたしは、よかったわ。」(pp.59-60)

“ก็ใช่นะ แต่ฉันคิดว่าถ้าชีวิตคนเราไม่เคยพบกับความสิ้นหวังที่แท้จริงแล้วละก็ เราจะมีชีวิตอยู่โดยที่ไม่รู้อะไรเกี่ยวกับตัวเอง เมื่อเติบโตขึ้นเราก็จะไม่สามารถรู้ถึงความสุขที่แท้จริงว่าเป็นอย่างไร สำหรับฉันแล้ว ฉันดีใจนะที่ได้เรียนรู้มัน”

เมื่อได้ฟังปรัชญาชีวิตจากเอริโกะ มิกะงะรู้สึกว่าจะจะต้องกลับมาใช้ชีวิตซ้ำอีกครั้ง เธอสามารถยอมรับการเปลี่ยนแปลงในชีวิตและเริ่มต้นชีวิตใหม่ได้อีกครั้ง การได้มาอยู่ร่วมกับครอบครัว ทะนะเบะจึงเปรียบเสมือนการสร้างครอบครัวใหม่สำหรับมิกะงะ มณฑา พิมพ์ทอง (2547, น.45) กล่าว

ว่า จิตใจที่หวนหาครอบครัวของมิกะงะค่อยๆ ได้รับการเยียวยาจากครอบครัวทะนะเบะที่เธอเข้าไปอาศัยอยู่ด้วย...ถึงแม้จะเป็นการไปอยู่เพียงชั่วคราว แต่ก็เหมือนการเริ่มต้นความสัมพันธ์ใหม่สำหรับคนที่ไม่มีครอบครัวเช่นมิกะงะ ในตอนหนึ่งผู้เขียนได้บรรยายความรู้สึกของ มิกะงะว่า

その台所と同じくらいに、田辺家のソファを私は愛した。そこでは眠りが味わえた。草花の呼吸を聞いて、カーテンの向こうの夜景を感じながら、いつもずっと眠れた。それよりほしいものは、今、思いつかないので私は幸福だった。(p.32)

ฉันรักโซฟาของครอบครัวทะนะเบะพอๆ กับที่รักห้องครัวของพวกเขา ฉันนอนหลับได้สนิทที่โซฟาตัวนี้ พร้อมๆ กับได้ยินเสียงดอกไม้โบกโบย ชื่นชมทิวทัศน์ยามค่ำคืนผ่านผ้าม่าน ฉันนอนหลับได้สนิทแล้ว ไม่มีสิ่งใดที่ฉันต้องการมากไปกว่านี้ ตอนนี้ฉันมีความสุขดี

จะเห็นได้ว่าพื้นที่ห้องครัวมีอิทธิพลต่อความรู้สึกของมิกะงะเป็นอย่างมาก มิกะงะรู้สึกประทับใจห้องครัวของครอบครัวทะนะเบะตั้งแต่แรกเห็น เมื่อได้มาใช้ชีวิตอยู่ร่วมชายคาเดียวกันกับครอบครัวทะนะเบะ ความรู้สึกของมิกะงะค่อยๆ เปลี่ยนไป เธอรู้สึกไวใจและมีความสุขกับครอบครัวใหม่ ในที่สุดเธอก็สามารถลุกขึ้นมาใช้ชีวิตใหม่ได้อีกครั้ง

7. บทสรุป

จากทั้งหมดนี้สรุปได้ว่าห้องครัวมีความหมายมากกว่าพื้นที่ประกอบอาหาร ห้องครัวเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญนอกเหนือจากเป็นชื่อเรื่องของ

นวนิยายและเป็นฉากสำคัญในเรื่องแล้ว ห้องครัวยังเป็นพื้นที่แห่งความหลากหลาย ห้องครัวเป็นพื้นที่ของครอบครัว เป็นพื้นที่ที่บรรจุความทรงจำอันล้ำค่า เป็นพื้นที่ที่ทำให้ตัวละครเอกรู้สึกปลอดภัยและเป็นพื้นที่เยียวยาจิตใจตัวละคร พื้นที่ห้องครัวส่งผลให้ตัวละครเอกมีการเปลี่ยนแปลงในชีวิต กล่าวคือ มิกะงะได้สร้างครอบครัวใหม่ขึ้นกับคนแปลกหน้าที่ไม่ได้มีความผูกพันกันทางสายเลือดแต่อย่างไร ความรักและมิตรไมตรีที่ได้รับทำให้มิกะงะได้ตระหนักถึงคุณค่าของการมีชีวิตและมีพลังในการใช้ชีวิตต่อไป ผู้วิจัยหวังว่าข้อมูลที่ได้จากการศึกษานี้จะเป็นประโยชน์ในการศึกษาเรื่องพื้นที่ในวรรณกรรมเรื่องอื่นๆ ต่อไป

เอกสารอ้างอิง (References)

- [1] เดือนเต็ม กฤษดาธานนท์. (2557). เอกสารประกอบการสอนรายวิชา 2223482 นวนิยายญี่ปุ่นร่วมสมัย ภาคการศึกษาปลาย / 2557, สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [2] ธาธิตา อินทนาม. (2555). พื้นที่กับการสร้างอัตลักษณ์ของชาวแอฟริกันอเมริกันในนวนิยายเรื่อง ของ ออฟ โซโลมอน ของโทนี มอร์สัน. วารสารศิลปศาสตร์ ปีที่ 12 ฉบับที่ 1. หน้า 57-89.
- [3] มณฑา พิมพ์ทอง. (2547). มองสังคมญี่ปุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จากวรรณกรรม. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [4] วลัย วิวัฒน์ศร. (2541). มติสถานทีในนวนิยายของฟร็องซัวส์ โมริยัค. กรุงเทพฯ : โครงการตำรา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [5] สหโรจน์ กิตติมหาเจริญ. (2554). “พื้นที่” ในเรื่องสั้นนครนีนางของอิงอร. การประชุมทางวิชาการระดับชาติ “ภาษา วรรณคดีไทย และการสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ : การเรียนรู้และสร้างสรรค์ จากสังคมไทยสู่สังคมโลก”. หน้า 310-324.
- [6] สุรภีพรรณ ฉัตรภรณ์. (2550). อาหาร อารมณ์ และอำนาจของสตรี ในวรรณกรรมร้อยแก้วตะวันตก ร่วมสมัย. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [7] อัจฉรา เหมวรางค์กุล. (2555). ตัวละครเอกหญิงในนวนิยายเรื่องคิซเซ่น. เอกสารหลังการประชุมวิชาการ ระดับชาติเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทยครั้งที่ 5 (มนุษยศาสตร์) กรุงเทพฯ : โครงการเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย. หน้า 287-299.
- [8] อัจฉรา เหมวรางค์กุล. (2555). ตัวละครเอกหญิงในนวนิยายของโยะมิโมะโตะ บะนะนะ. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [9] Murakami Fuminobu. (2005). *Postmodern, feminist and postcolonial currents in contemporary Japanese culture: A reading of Murakami Haruki, Yoshimoto Banana, Yoshimoto Takaaki and Karatani Kojin*. London and New York: Routledge.
- [10] 木股知史 (1999) 『吉本ばなな イエローページ』 荒地出版社
- [11] 齊藤金司 (1990) 吉本ばなな『キッチン』を読む 主潮 第18号
- [12] 関井光男 (2006) 家族戦争・人口問題と少子化高齢化の社会ー吉本ばなな『キッチン』 国文学 第51巻第5号
- [13] 西尾実、岩淵悦太郎、水谷静夫 (1983) 『岩波国語辞典 第3版』 岩波書店
- [14] 原亜由美 (2013) よしもとばなな「キッチン」が大島弓子作品から受け継いだものー「バナナブレッドのブディング」と「夢のキッチン」ー歴史文化社会論講座紀要 第10号
- [15] 吉本ばなな (2002) 『キッチン』 新潮社

ศิริวรรณ ปรีชานฤตย์

หน่วยงานผู้แต่ง : นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาวัฒนธรรมและวรรณคดีญี่ปุ่น คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Siriwan Preechanarit

Affiliation : Ph.D. student, Japanese Culture and Literature, Faculty of Arts, Chulalongkorn University

Corresponding e-mail : angchang43@hotmail.com

ความขัดแย้งระหว่างสามี-ภรรยา ในบทละครโนเรื่องอะณิกะรี

สุนิสา ธรรมาวิวัฒน์

บทคัดย่อ

อะณิกะรีเป็นบทละครโนที่แม้จะเริ่มต้นด้วยการพลัดพรากจากกันของตัวละครแต่จบอย่างมีความสุข เนื้อเรื่องเกี่ยวกับสามี-ภรรยา คู่หนึ่งที่ต้องแยกกันอยู่เนื่องจากความยากจน ภรรยาเดินทางไปทำงานในบ้านของคนสูงศักดิ์อยู่ในเมืองหลวง เมื่อชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นจึงเดินทางกลับมาติดตามหาสามีที่มีชื่อว่าคุชะกะซะเอะมอน จนได้พบว่าสามีประกอบอาชีพตัดต้นอะณิชาลัย เมื่อทั้งสองคนพบกันสามีเกิดรู้สึกอับอายในอาชีพของตนเองจึงไปหลบในกระท่อม ฝ่ายภรรยาตามไปเจอจากจนกระทั่งสามียอมออกมาและทำยี่ที่สุดได้เดินทางไปเมืองหลวงด้วยกัน

งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความขัดแย้งระหว่างสามี-ภรรยาและการแก้ปัญหาความขัดแย้งดังกล่าวในบทละครโนเรื่องอะณิกะรี ผลการศึกษาพบว่าความขัดแย้งระหว่างตัวละครในเรื่องเกิดขึ้นจากความน้อยเนื้อต่ำใจของสามีที่ตนมีฐานะความเป็นอยู่ด้อยกว่าภรรยา ฝ่ายภรรยาแก้ปัญหาดังกล่าวด้วยวิธีการเผชิญหน้ากับปัญหาโดยใช้เครื่องมือในการเจรจาต่อรองคือคำสัญญาในอดีตรวมทั้งการกล่าวอ้างอิงบทกลอนจนทำให้สามีเปิดใจยอมรับ อะณิกะรีสะท้อนให้เห็นถึงสังคมในขณะนั้นว่าคาดหวังกับบทบาทหน้าที่ของฝ่ายชายที่เหนือกว่าสตรี รวมทั้งแสดงให้เห็นถึงพลาณภาพแห่งบทกลอนที่มีอำนาจต่อจิตใจในการเปลี่ยนแปลงความรู้สึกและทัศนคติของผู้คน

คำ

สำคัญ

ความขัดแย้ง,
สามี-ภรรยา, บท
ละครโน, อะณิกะรี

Conflicts between Husband and Wife in the Noh Play, Ashikari

Sunisa Tammawiwat

Abstract

Ashikari is a Noh Play which, although began with separation of leading characters, ended with pleasure. The story was about a couple who were parted by poverty. The wife went to capital city to work in a nobleman's household. After she gained more money, she came back to hometown to find Kusaka Saemon, her husband. She found that he lived on cutting and selling reeds. When they met, her husband felt embarrassed about his job so he did not show up and hid in a hut. The wife followed him and tried talking to him until he came out. And finally, they went to the capital together.

This research's objective is to study conflicts between husband and wife and resolution to the problem in Noh Play, Ashikari. The research found that the conflict between the characters in the play resulted from the husband's feeling of inferiority due to his lower living standard. The wife solved this by confronting the problem using her promise in the past and poems as tools to negotiate with him to make him accept her. Ashikari reflected that society at that time expected men's roles to be superior to women's. It also showed influence of poetry over mind to drive change in people's feeling and attitude.

Key words

Conflicts, Husband and Wife, Noh play, Ashikari

1. บทนำ

ในสังคมมนุษย์นั้นเมื่อบุคคลสองคนต้องมีปฏิสัมพันธ์กันความขัดแย้งถือเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงได้ยากโดยเฉพาะกับสมาชิกในครอบครัวที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดแนบแน่น เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างสามี-ภรรยา ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่-ลูก หรือแม้กระทั่งเจ้านายกับลูกน้องซึ่งไม่ใช่บุคคลในครอบครัว ความขัดแย้งไม่เพียงแต่จะพบได้ในชีวิตจริงเท่านั้น หากยังพบว่าปรากฏอยู่ในบทละครจำนวนหลายเรื่อง อาจกล่าวได้ว่าความขัดแย้งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งในการสร้างละคร เนื่องจากมีละครจำนวนมากที่จะดำเนินไปได้โดยปราศจากความขัดแย้ง ดังที่ทพมาส แววหงส์ (2558, น.5) กล่าวไว้ว่า “หากไม่มีความขัดแย้งก็จะไม่มีละครเกิดขึ้นเลย เพราะละครไม่ใช่การนำเสนอภาพของสถานการณ์ที่เป็นอยู่ แต่เป็นการนำเสนอเรื่องราวของ “มนุษย์ซึ่งกระทำการอยู่” ความขัดแย้งในละครอาจจะเป็นความขัดแย้งภายนอกซึ่งหมายถึงความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับตัวละครด้วยกัน ระหว่างตัวละครกับสังคม ระหว่างคนกลุ่มหนึ่งกับคนอีกกลุ่มหนึ่ง ระหว่างตัวละครกับโชคชะตาหรือความขัดแย้งภายในซึ่งหมายถึงความขัดแย้งที่อยู่ในใจของตัวละครเอง ความขัดแย้งทำให้ตัวละครต้องพยายามหาทางแก้ปัญหาหรือฝ่าฟันอุปสรรคที่เข้ามาขวางทาง หรืออาจต้องเลือกทางเดินสายใหม่ซึ่งมีผลเปลี่ยนแปลงชีวิตของตัวละครไปจากเมื่อตอนเริ่มเรื่อง” เช่นเดียวกับบทละครในเรื่องอะณิกะรีซึ่งเป็นเรื่องราวของสามี-ภรรยาคนหนึ่งที่ต้องแยกกันอยู่เนื่องจากความยากจน ฝ่ายภรรยาเดินทางไปทำงานเป็นพี่เลี้ยงลูกของคนสูงศักดิ์อยู่ในเมืองหลวง เมื่อชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นจึงเดินทางกลับมาติดตามหาสามีที่มีชื่อว่าคุชะกะซะอะมอน จนได้พบว่าสามีประกอบอาชีพตัดต้นอะมิขาย เมื่อทั้งสองคนพบกันสามีเกิดรู้สึกอับอายในอาชีพของ

ตนเองจึงไปหลบในกระท่อม ฝ่ายภรรยาตามไปเจอจากกระท่อมทั้งสามียอมออกมาและเดินทางไปเมืองหลวงด้วยกัน สำหรับงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับตัวละครในเรื่องอะณิกะรีนั้น พบงานวิจัยเรื่องผู้ชายกับความรักในบทละครโนของเสอะอะมิ (วินัย จามรสสุริยา, 2559, น.34-35) ผลการศึกษาพบว่าชายในบทละครโนเรื่องอะณิกะรีเป็นภาพของชายที่มีความปรารถนาดีต่อหญิงผู้เป็นภรรยาไม่ต้องการให้ภรรยาทนลำบากกับความเป็นอยู่ที่ขัดสนจึงให้ภรรยาแยกทางกับตนและเดินทางไปเมืองหลวงและภาพของชายที่ไม่มุ่งมั่นเรื่องความรัก ในเรื่องอะณิกะรีนั้นมีบทขับร้องของฝ่ายชายที่รำพึงถึงสาเหตุของความยากจนว่าเพราะชาติก่อนไม่ได้ปฏิบัติตามครรลองแห่งพุทธศาสนา แม้ชาตินี้ก็ไม่ได้ปฏิบัติเช่นกันซึ่งสะท้อนถึงการไม่พยายามยกระดับความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น แต่สำหรับในบทความฉบับนี้ผู้วิจัยเน้นศึกษาปัญหาความขัดแย้งระหว่างตัวละครสามี-ภรรยา รวมทั้งศึกษากลวิธีที่ตัวละครใช้เพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาปัญหาความขัดแย้งระหว่างสามี-ภรรยาและการแก้ปัญหาความขัดแย้งในบทละครโนเรื่องอะณิกะรี

3. ขอบเขตและวิธีการวิจัย

บทความฉบับนี้ศึกษาความขัดแย้งระหว่างตัวละครสามี-ภรรยาและวิธีการแก้ปัญหาของตัวละครในบทละครโนเรื่องอะณิกะรีโดยใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งต้นฉบับวรรณกรรมบทละครโนที่นำมาอ้างอิงในบทความฉบับนี้มาจากโยเกียวกุณนิฮงโกะเต็นบุงะกุเซ็นฉุของสำนักพิมพ์โมะเงะงะกุกัน ซึ่งตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1991

4. ข้อตกลงเบื้องต้น

บทความวิจัยฉบับนี้ใช้ระบบถอดอักษรภาษาญี่ปุ่นซึ่งเป็นผลงานวิจัยของอาจารย์สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น อาจารย์ภาควิชาภาษาศาสตร์และอาจารย์ภาควิชาภาษาไทยแห่งคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แต่กรณีคำบางคำที่นิยมใช้จนเป็นที่แพร่หลายแล้วก็จะใช้ตามความนิยม เช่น เกียวโต โอซาก้า

5. ผลการศึกษาวิเคราะห์

5.1 ปัญหาความขัดแย้ง : การลบทบาทของตัวละครชาย

บทละครในเรื่องอะมิกะริปรากฏความขัดแย้งภายในใจของฝ่ายสามีในด้านความแตกต่างทางสถานภาพของตนเองกับภรรยา โดยทั่วไปสถานภาพ

ของฝ่ายชายหรือสามีที่สังคมคาดหวังมักให้ฝ่ายชายเป็นผู้นำครอบครัว มีบทบาทในการเลี้ยงดูปกป้องสมาชิกภายในครอบครัว ซึ่งมีลักษณะสอดคล้องกับสังคมปิตาธิปไตยที่ให้อำนาจชายเป็นใหญ่เหนือสตรี ดังนั้นเมื่อฝ่ายชายที่ควรจะเป็นผู้นำครอบครัวถูกลดทอนบทบาทลงให้มีฐานะความเป็นอยู่ต่ำกว่าสตรีที่เป็นภรรยาจึงอาจเป็นเหตุทำให้สามีรู้สึกอับอายจนยากจะทำใจยอมรับได้กระทั่งเกิดเป็นความขัดแย้งขึ้นภายในใจตนเองดังปรากฏในเรื่อง

ในฉากแนะนำตัวละครมีการบรรยายความแตกต่างระหว่างฐานะของสามีและภรรยา โดยวะกิหรือตัวละครรองผู้ติดตามกล่าวถึงฐานะในปัจจุบันของฝ่ายภรรยาว่าชีวิตรุ่งเรืองขึ้นเพราะได้ไปเป็นที่เลี้ยงลูกของเจ้านายอยู่ในเมืองหลวงและกลับมายังบ้านเก่าที่เคยอยู่เพื่อติดตามหาอดีตสามี

ワキ かように候者は。都さる御方に仕え申す者にて候。又これに御座候御事は。頼み奉り候人の若子の御乳の人にて御座候。御里は津の国日下の里にて候が。今一度御下りありたき由仰せ候程に。この度われら御供申し。淀より御船に乗せ申し。唯今難波の里へと急ぎ候

วะกิ เราเป็นผู้รับใช้ของนายท่านในเมืองหลวง และสตรีผู้นี้เป็นที่เลี้ยงลูกของนายท่าน บ้านเก่าของนางอยู่ที่หมู่บ้านคุซะกะในแคว้นทัซึ¹ นางปรารถนาที่จะกลับไปที่นี่อีกครั้งพวกเราจึงลงเรือจากโยะโคะ² และบัดนี้รีบเร่งมุ่งหน้าสู่หมู่บ้านที่อ้าวะนะนิวะ³

ขณะที่ชีวิตของภรรยารุ่งเรืองขึ้นนั้น ในอีกด้านหนึ่งฐานะความเป็นอยู่ของฝ่ายสามีกลับตกต่ำลงดังปรากฏในฉากที่เดินทางมาถึงหมู่บ้านคุซะกะผู้ติดตามภรรยาที่เป็นพี่เลี้ยงของลูกเจ้านายมาด้วยนั้นได้ช่วยออกตามหาคุซะกะและทราบจากคนในหมู่บ้านว่าเธอไม่ได้อยู่ที่นั่นแล้ว ฝ่ายสามีผู้เป็นฉิเตะหรือตัวละครเอกก็กล่าวรำพันถึงความยากจนของ

ตนเองรวมทั้งความขมขื่นใจที่มีชีวิตความเป็นอยู่ที่นำเศร้า ต้องทำงานทุกวันแม้กระทั่งวันที่หิมะตกอากาศเหน็บหนาว ทั้งยังกล่าวถึงชีวิตของตนว่าตกต่ำไม่ลอยสูงขึ้นดังควันไฟที่มองเห็นและเปรียบเทียบชีวิตของตนเองว่าซีดเซียวไร้สีสันดังต้นอะมิที่ตนเองตัดมาจนเหี่ยวแห้ง สะท้อนภาพความยากลำบากในการดำรงชีวิตของสามี ดังความว่า

シテ げに受け難き人界を。たまたま受くる身なりせば。栄花の家には住みもせで。かかる貧家に生まるる事。前の世の戒行こそ拙けれ。今とてもなす業もなき身の行方。昨日と過ぎ今日と暮れ。明日又かくこそ荒磯海の。濱の真砂の数なら

¹ ปัจจุบันอยู่ในบริเวณตอนเหนือของจังหวัดโอซาก้ากับตะวันออกเฉียงใต้ในจังหวัดเฮียวโงะ

² ชื่อท่าเรืออยู่ใกล้เกียวโตในอดีตผู้คนจะลงเรือที่นี่เพื่อล่องแม่น้ำโยะโคะไปสู่อ่าวโอซาก้า

³ เมืองหลวงเก่าในสมัยจักรพรรดินินโตะกุ (ค.ศ.399-313) ปัจจุบันอยู่ในเขตจังหวัดโอซาก้า สำหรับอ้าวะนะนิวะ ชื่อปัจจุบันคืออ่าวโอซาก้า

ぬ。この身命を がつて。あだなる露の草の葉に。蘆刈人となりたるなり。何とかならん難波江の。浦に出て里に雪の寒き日をも厭わず。しほたる。我が身の方はつれなくて。我が身の方はつれなくて。異浦見れば夕煙。恨めしや終に身を立てかねてこそ賤しけれ、あしたづの。雲居のよそに眺めこし。月の下蘆刈り持ちて。露をも運ぶ袖の上猶ありがほの心かな猶ありがほの心かな

ฉิเตะ เมื่อมีโอกาสดำเนินมาในหมู่มนุษย์ที่เชื่อว่าจะได้เกิดกันอย่างง่ายดาย หากเกิดในตระกูลที่ร่ำรวยก็คงมีคุณค่าที่ได้เกิดมา แต่คนที่เกิดในตระกูลที่ยากจนนั้น คงเป็นเพราะชาติก่อนไม่ได้รักษาศีลธรรม และไม่เพียงชาติก่อนเท่านั้น ในชาตินี้ก็เช่นกัน วันวานปล่อยชีวิตให้ล่องลอยไป วันนั้นก็ปฏิบัติเช่นเดิม และพรุ่งนี้ก็คงไม่แตกต่างอะไร การใช้ชีวิตที่มีไม่มากเท่าเม็ดทรายบนชายหาดไปโดยไร้แก่นสาร ทำให้เราต้องมาเป็นคนตัดต้นอะมิยาเพื่อประทังชีวิตที่ไม่จื๊วยังยืนดังหยดน้ำค้างบนใบหญ้า เราออกเดินทางสู่อวานะนิวะ ทำงานแม้วันที่หนาวเหน็บจากหิมะจนชายแขนเสื้อเปียกปอน ช่างน่าเศร้านักที่ไร้คนเห็นใจ เมื่อมองออกไปยังที่อื่นแลเห็นคว้นไพลอยขึ้นสูง เรายังคงตัดต้นอะมิยาได้แสงจันทร์ที่ส่องกระทบลงหยดน้ำค้างบนต้นอะมิ สดขมขึ้นที่ชีวิตเรากลับไม่ลอยสูงขึ้นบ้าง

シテ われも昔は難波津の。名に負ふ古き都人の。ゆかりの露のおちぶれたる。身は枯れ芦の。色なくとも。よしとて召され候へ

ฉิเตะ อดีตเราเคยเป็นคนเมืองหลวงอาศัยอยู่ที่นะนิวะเมืองที่มีชื่อเสียงในเรื่องบทกลอนมาบัดนี้ ชีวิตเรตกต่ำไม่จื๊วยังยืนดังหยดน้ำค้าง ต้นอะมินี้ก็เหมือนตัวเราที่เหี่ยวแห้งซีดจางไร้สีสัน แต่ก็เชิญท่านมาเลือกซื้อหากันไปเถิดครับ

หลังจากที่ผู้ติดตามได้ขอให้คุซะกะนำต้นอะมิไปขายให้กับฝ่ายภรรยาจึงทำให้คู่สามี-ภรรยาได้พบหน้ากันอีกครั้ง ทันทีที่ทั้งสองคนสบตากันคุซะกะก็ทั้งต้นอะมิรีบหลบเข้าไปในกระท่อมและปิดประตูอยู่ภายใน ผู้ติดตามเห็นเหตุการณ์ดังนั้นก็รู้สึกประหลาดใจจึงเฝ้าถามขึ้นว่านี่มันเรื่องอะไรกัน ทำให้ภรรยาเปิดเผยความจริงว่าชายตัดต้นอะมิคนเมื่อครูนี้นั้นแท้จริงแล้วก็คืออดีตสามีของนาง นางรู้สึกว้าวุ่นที่เกิดขึ้นนั้นราวกับเป็นความฝัน แม้ผู้ติดตามเสนอว่าจะเข้าไปพาตัวสามีของนางออกมาแต่ด้วยความที่เป็นห่วงเกรงว่าสามีจะรู้สึกอับอายที่คนอื่นจะเป็นผู้เข้าไปนางจึงรับห้ามปรามและเป็นคนเข้าไปเองเพื่อบอกกับสามีว่าการที่มานี้ก็เพื่อจะมาติดตามหาเขาตามสัญญาที่เคยให้ไว้ต่อกัน จากข้อความที่กล่าวมาข้างต้นได้แสดงให้เห็นถึงความรู้สึกขัดแย้งภายในใจของสามี ในขณะที่ภรยานั้นไม่ได้มีความรู้สึกอับอายที่สามีต่ำต้อยยากจนกว่าตนแต่อย่างใด หากกลับแสดง

ให้เห็นว่านางมีแต่ความรักและปรารถนาดีต่อสามีเมื่อตนเองมีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นจึงตัดสินใจเดินทางไกลจากเมืองหลวงกลับมาติดตามหา

การลบทบาทสถานภาพตัวละครชายให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยากจนลงกว่าเดิมในขณะที่ตัวละครหญิงมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นจากการไปทำงานอยู่เมืองหลวงนั้น อาจเป็นเพราะผู้แต่งบทละครต้องการโต้กลับความเชื่อของคนในสังคมที่คาดหวังให้ชายเป็นใหญ่ รวมทั้งการตัดสินใจเดินทางไกลกลับมาของฝ่ายหญิงนั้นซึ่งโดยปกติในสังคมส่วนใหญ่ผู้ชายจะเป็นฝ่ายเดินทางไปทำงานหรือเดินทางเข้าสู่เมืองหลวง ขณะที่ผู้หญิงจะเป็นฝ่ายรออยู่ที่บ้าน แต่เรื่องอะมิกระริกลับพลิกสลับบทบาทกันโดยให้สตรีเป็นฝ่ายเริ่มออกเดินทางไปทำงานในเมืองหลวง นอกจากนี้เมื่อประสบความสำเร็จในการยกฐานะขึ้นแล้วยังเดินทางกลับบ้านเกิดเพื่อตามหาฝ่ายชายอีก บทละครเรื่องนี้จึงอาจต้องการแสดงพลังของสตรีที่

ไม่ยอมให้สังคมกดขี่และเพื่อปลดปล่อยจากพันธนาการที่สังคมบีบรัดตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา

5.2 การแก้ปัญหาความขัดแย้ง

5.2.1 การแสดงความเป็นผู้มีสัจจะของภรรยา

ในบทละครภรรยาของคุซะกะได้กล่าวถึงเหตุผลหนึ่งที่เกิดขึ้นทางกลับมาตามหาสามีว่าเป็น

ツレ げにや家貧にしては親知すくなく。賤しき身には故人疎しとかや申すなれば。身には限らぬ習いなれども。余りにあさましき有様かな。さりながら様々契り置きし事あり。この所に暫く逗留し。かの人の行方を尋ねばやと思ひ候

ทศุระะ จริงดั่งคำที่กล่าวว่า “คนบ้านยากจนย่อมมีคนรู้จักน้อย หากยิ่งสถานะต่ำต้อยเพื่อนเก่าจะกลายเป็นคนแปลกหน้า” คนจนไม่ใช่มีเพียงเขาคนเดียวหรอกที่จะต้องเรียนรู้กับความจริงนี้ แต่การที่ไม่รู้แม้แต่ว่าเขาไปอยู่ที่ไหนนั้นมันช่างน่าอับอายเสียเหลือเกิน แต่อย่างไรก็ตามฉันไม่อาจลืมคำสัญญาที่เคยให้ไว้ต่อกันได้หรอกว่าฉันจะกลับมาและจะติดตามหาว่าเขาไปอยู่แห่งใด

คำว่าสัจจะ (สัจจะ, 2558) หมายถึง ความสัตย์ ความซื่อ หากขยายความตามศัพท์สามารถแยกได้ 3 ลักษณะคือ มีความจริง ความตรง และความแท้จริง ในทางปฏิบัติสัจจะเป็นความรับผิดชอบ ซึ่งหมายความว่าหากจะทำสิ่งใดแล้วต้องตั้งใจทำจริงทำอย่างสุดความสามารถให้เป็นผลสำเร็จ สัจจะนั้นสามารถจำแนกลักษณะได้ 5 ประการ คือ

1. สัจจะต่อความดี คือการประพฤติตนเป็นคนเที่ยงแท้ มั่นคงต่อความดีไม่หันเหไปในทางชั่วไม่ว่าจะตกอยู่สถานการณ์อย่างไร

2. สัจจะต่อหน้าที่ คือ การมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตน เช่น สามีนี้นี่รับผิดชอบต่อครอบครัว ลูกมีหน้าที่รักษาวงศ์ตระกูล

3. สัจจะต่อการทำงาน คือ การตั้งใจทำงานอย่างสุจริต ไม่หละหละ ไม่คั่งค้าง

4. สัจจะต่อวาจา คือ การรักษาคำพูด พูดอย่างไรทำเช่นนั้น

เพราะไม่อาจลืมคำมั่นสัญญาในอดีตที่เคยมีไว้ต่อกัน ก่อนที่ทั้งสองคนจะเลิกราแยกทางกันไป การยึดมั่นในคำสัญญาแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้มีสัจจะ ความจริงใจ และความซื่อสัตย์ของฝ่ายภรรยาที่มีต่อสามี ดังข้อความต่อไปนี้

5. สัจจะต่อบุคคล คือ การเป็นผู้ประพฤติต่อคนอื่นอย่างสม่ำเสมอ จริงใจ

ในเรื่องอะมิกะรินันพบว่าฝ่ายภรรยา มีสัจจะครบทุกประการ ในด้านสัจจะต่อความดีและสัจจะต่อบุคคลนั้นนางประพฤติตนเป็นผู้ที่มีความมั่นคงซื่อสัตย์ต่อสามีแม้ว่าทั้งสองคนจะแยกทางจากกันไปนานถึง 3 ปี แต่ฝ่ายภรรยาก็ยังไม่มีชายใดอีกทั้งยังไม่แต่งงานใหม่ ในประเด็นสัจจะต่อหน้าที่และสัจจะต่อการทำงานนั้น นางปฏิบัติหน้าที่การเป็นพี่เลี้ยงรวมทั้งรับผิดชอบต่องานที่ทำอย่างเต็มกำลังจนสามารถสร้างตัวขึ้นมาได้ และในประเด็นสัจจะต่อวาจา นั่นคือการพูดอย่างไรทำเช่นนั้น ดังนั้นเมื่อกล่าวออกไปแล้วว่าในอนาคตจะกลับมาติดตามหาสามี นางจึงพยายามปฏิบัติตามให้ได้จริงดั่งที่เคยลั่นวาจาไว้ การแสดงความจริงใจดังกล่าวนี้อาจเป็นเหตุหนึ่งที่ช่วยคลายบมปัญหาความขัดแย้งภายในใจของสามีจนกระทั่งยินยอมเดินทางกลับไปอยู่ที่เมืองหลวงด้วยกัน

5.2.2 บทกลอนเป็นเครื่องปลอบประโลมจิตใจ

บทละครโนจำนวนมากพบว่ามีกรอ้างอิงเนื้อเรื่องจากวรรณกรรมต่างๆ รวมทั้งอ้างอิงบทกลอนของญี่ปุ่นและของจีนที่มีชื่อเสียงโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำอารมณ์และความรู้สึกในวรรณกรรมเดิมมาใช้ทำให้เกิดอารมณ์สะท้อนใจ เช่น ในบทละครโนเรื่องยูยะ ซึ่งยูยะตัวละครเอกต้องการกลับบ้านเกิดเพื่อไปเยี่ยมมารดาที่กำลังป่วยหนักแต่มุเนะโมะริฝ่ายสามีไม่อนุญาต เนื่องจากต้องการให้ไปงานเลี้ยงชมดอกซากุระด้วยกันทำให้ยูยะจำใจไปโดยระหว่างทางได้แวะนมัสการพระโพธิสัตว์กวนอิมที่วัดคิโยะมิสุ ขณะที่ยูยะกำลังร่ำรำในงานเลี้ยงชมดอกซากุระอยู่นั้นได้มีฝนตกลงมา บรรยากาศของฝนตกเข้ากับอารมณ์ความรู้สึกเศร้าของยูยะ เธอจึงเอ่ยถามเชิงประชดประชันขึ้นมามีว่าที่ตกลงมานั้นเป็นฝนหรือว่าเป็นน้ำตาของเธอแน่และกล่าวกลอนบทหนึ่งว่า “ควรทำเช่นไรดี ฤดูใบไม้ผลิในเมืองหลวงก็อวอร์ด แต่ดอกไม้แห่งอะสุมะที่คุ้นเคยก็อาจจะร่วงโรยไป” คำว่าฤดูใบไม้ผลิในเมืองหลวงนอกจากจะหมายถึงดอกซากุระที่กำลังบานสะพรั่งงดงามแล้วยังมีความหมายแฝงถึงมุเนะโมะริผู้เป็นสามี ในขณะที่คำว่าดอกไม้แห่งอะสุมะ นั้นหมายถึงมารดาของตน ดอกไม้

ที่อาจจะร่วงโรยไปถึงเป็นการเปรียบเปรยกับชีวิตของแม่ที่ป่วยใกล้จะลาจากโลกนี้ไป สุนิศา ธรรมาวิวัฒน์ (2559, น.466-470) กล่าวว่ากลอนดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นถึงความรักและอาวรณทั้งในตัวสามีและตัวมารดา ก่อเกิดเป็นความขัดแย้งภายในใจของยูยะจนยากที่จะตัดสินใจเลือกฝ่ายได้ นอกจากความเชื่อของยูยะเรื่องอานิสงส์จากการนมัสการพระโพธิสัตว์กวนอิมแล้ว อาจกล่าวได้ว่าความหมายของกลอนบทนี้กระทบใจของสามีผู้ที่ทำศึกสงครามมาเป็นเวลานาน ได้เห็นความตายมากมายจนกระทั่งยินยอมให้ยูยะกลับบ้านไปพบมารดา บทกลอนดังกล่าวจึงมีส่วนในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างตัวละครทั้งสองและความขัดแย้งภายในใจของยูยะที่ไม่สามารถตัดสินใจเลือกฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้

ในคำนำหรือคະนะโอะจากหนังสือรวมบทกวีนิพนธ์โคะกิงวะกะงุได้กล่าวถึงคุณค่าของบทกลอนว่า บทกลอนเป็นสิ่งที่มนุษย์ใช้เพื่อแสดงออกถึงอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดต่อสิ่งที่ได้เห็น และได้ยินได้ฟัง ทั้งยังมีลานุภาพทำให้สะท้อนอารมณ์ได้โดยมิต้องใช้พลังกำลังใดๆ ทำให้ชายหญิงเกิดความสัมพันธ์ใกล้ชิดและหล่อหลอมจิตใจจนกระทั่งห้าวหาญให้อ่อนโยนลงได้ ดังนี้

やまと歌は、人の心を種として、よろづの言の葉とぞなれりける。世の中にある人、事業繁きものなれば、心に思ふことを、見るもの聞くものにつけて、言ひ出せるなり。花に鳴く鶯。水に住む蛙の声を聞けば、生きとし生けるもの、いづれか歌を詠まなざりける。力をも入れずして天地を動かし、目に見えぬ鬼神をもあはれと思はせ、男女の仲も和らげ猛き武士の心をも慰むるは、歌なり。

บทกลอนญี่ปุ่นมาจากเมล็ดพันธุ์ที่อยู่ในใจมนุษย์ที่เติบโตเป็นใบพฤษกษาแห่งถ้อยคำอันหลากหลาย มนุษย์ที่อยู่ในโลกนี้ล้วนแล้วแต่ได้เจอเหตุการณ์ต่างๆ มากมาย มนุษย์จึงแสดงออกถึงความรู้สึกที่มีต่อสิ่งที่ตาเห็นและสิ่งที่ได้ยินได้ฟังเหล่านั้นโดยการเอ่ยออกมาเป็นกลอน ลองฟังเสียงของนกอุรุอิชิที่ส่งเสียงร้องอยู่บนต้นไม้หรือเสียงของกบที่อาศัยอยู่ในน้ำดูแล้วจะเห็นว่า สิ่งมีชีวิตทั้งหลายล้วนแล้วแต่เอื้อนเอ่ยบทกลอนออกมาด้วยกันทั้งสิ้น สิ่งที่ทำให้ฟ้าดินสั่นสะเทือนหรือแม้แต่เทพยตายักษ์มารที่ไม่อาจมองเห็นได้บังเกิดความซาบซึ้งสะท้อนอารมณ์ได้โดยมิต้องอาศัยพลังกำลังใดๆ ทำให้ชายหญิงเกิดความสัมพันธ์ใกล้ชิดทั้งหล่อหลอมจิตใจจนกระทั่งห้าวหาญให้อ่อนโยนลงได้ สิ่งนั้นก็คือบทกลอนญี่ปุ่นนั่นเอง (อรรถยา สุวรรณระดา, 2558, น.42-43)

ข้อความที่คล้ายคลึงกับคำนำใน บทกลอนมีพลังในการปลอบประโลมจิตใจทั้งผู้คน
โคะกิจวะกะณูตังกล่าวมานี้มีปรากฏอยู่ในบทละคร รวมทั้งเทพเจ้าหรือแม้กระทั่งปักษาวินยานต่างๆ ได้
โนเรื่องอะณิกะริตตอนหนึ่งด้วย ใจความกล่าวว่า

シテ 或るは男山の昔を思い出でて
地 女郎花も一時をくねるといへども。いひ慰むる言の葉の。露もたわわに
秋萩の。もとの契りの消えかへりつれなかりける命かな
シテ さればかほどに衰えて
地 身を羽束師の森なれども。言葉の花こそたよりなれ難波津に。咲くやこ
の花冬籠もり。今は春べと咲くや木の花と栄え給ひける。仁徳天皇と。
聞えさせ給ひしは難波の御子の御事。又浅香山の言の葉は。采女の。盃
取りあへぬ。恨みをのべし故とかや。この二歌は今までの。歌の父母な
る故に。代々に普き花色の。言の葉草の種とりて。われら如きの手習ふ、
はじめなるべし。然れば目に見えぬ鬼神をも和らげ。武士の心慰むる。
夫婦の情け知ることも今身の上に知られたり

ฉนิเต ในยามที่ฝ่ายชายหวนคิดถึงอดีต

คอรัส หรือยามฝ่ายหญิงน้อยใจ บทกลอนช่วยปลอบประโลมจิตใจ ถ้อยคำในบทกลอนทำให้
สามี-ภรรยาหวนคืนความสัมพันธ์ได้ดังเดิม

ฉนิเต ในยามที่ชีวิตตกต่ำ

คอรัส แม้กระนั้นก็ยังได้หวนกลับมาพบกันอีกครั้งเช่นนี้ก็เพราะบทกลอน มีกลอนญี่ปุ่น
ที่กล่าวว่า “ณ อวณะนิวะ ดอกไม้ที่หลับไหลในฤดูหนาว บัดนี้ผลิบานสะพรั่งในฤดู
ใบไม้ผลิ” เป็นรัชสมัยของจักรพรรดินินโตะกุซึ่งผู้คนรู้จักกันดีในนามเจ้าชายแห่งนะนิวะ
สำหรับบทกลอนที่เขาแต่งอะซะกะกล่าวถึงอะนะเมะสตรียุโรปในวัง และความชื่น
ใจของเธอเมื่อถูกปฏิเสธเหล่าที่รินให้ กลอนทั้งสองบทนี้เป็นพ่อแม่ของบทกลอนทั้งปวง
ทั้งสองเป็นตัวอย่างของกลอนในทุกยุคสมัย หากจะศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับบทกลอน
ควรเริ่มศึกษาจากบทกลอนดังกล่าว ทั้งยังมีคำกล่าวว่าบทกลอนญี่ปุ่นช่วยให้จิตใจเทพ
และปักษาวินยานล่ออ่อนโยน ช่วยปลอบประโลมจิตใจในกรบ ช่วยเปิดเผยอารมณ์ความ
รู้สึกของสามี-ภรรยาดังที่ได้ประสบมากับตนเองในวันนี้

ในข้อความข้างต้นนี้กล่าวถึงกลอนสอง
บทที่มีความสำคัญประหนึ่งเป็นพ่อบทแม่ของ
กลอนทั้งปวง ข้อความที่เป็นคำนำในหนังสือรวมบท
กวีนิพนธ์โคะกิจวะกะณูกล่าววาทกลอนนะนิวะเป็น
บทกลอนเฉลิมฉลองการเริ่มต้นรัชสมัย ทั้งนี้ความ
หมายตามตัวอักษรของบทกลอนคือ ณ บริเวณอว
ณะนิวะนั้นเมื่อเปลี่ยนจากฤดูหนาวที่มีระยะเวลา
ยาวนานเข้าสู่ฤดูใบไม้ผลิ ดอกไม้ก็จะผลิบานสะพรั่ง
ทั้งนี้ดอกไม้ในที่นี้หมายถึงดอกบ๊วย นอกจากความ

หมายตามตัวอักษรแล้วกลอนบทนี้ยังแฝงความหมาย
การขึ้นครองราชย์ของจักรพรรดินินโตะกุในฤดูใบไม้
ผลิ หลังจากที่ถูกผู้แต่งกลอนบทนี้เฝ้ารอการขึ้นครอง
ราชย์ของพระองค์มาเป็นเวลานานถึง 3 ปี เปรียบ
ประดุจฤดูหนาวที่ยาวนาน อวณะนิวะนั้นเดิมเป็น
สถานที่ประทับของเจ้าชายโอซะซะจิ ต่อมาหลังจาก
เจ้าชายโอซะซะจิได้ขึ้นครองราชย์เป็นจักรพรรดินิน
โตะกุแล้ว พระองค์ทรงสถาปนาอะนะนิวะขึ้นเป็นเมือง
หลวงและสร้างพระราชวังขึ้นที่นั่น

กลอนอีกหนึ่งบทที่ถูกกล่าวถึงคือ บทกลอนภูเขาแห่งอะซะกะ ซึ่งปรากฏคำอธิบายที่มาของบทกลอนอยู่ในหนังสือรวมบทกวีนิพนธ์โคะกิงวะกะฉุแต่ไม่แสดงเนื้อหาของบทกลอน เนื้อหากล่าวถึงเรื่องราวของอุเนะเมะคนหนึ่งที่เคย

กล่าวพลบประโลมใจเจ้าชายคะสุระกิเมื่อครั้งเสด็จไปประจำอยู่ที่มิชิโนะกุ⁴ ที่พระองค์ไม่พอพระทัยกับการจัดเลี้ยงต้อนรับของเหล่าขุนนางในห้องที่ บทกลอนทำให้พระองค์หายขุนเคืองใจได้ดังมีใจความว่า

安積やまの言葉は、采女の戯れよりよみて、
葛城王をみちの奥へ遣はしたりけるに、国の司、事おろそかなりとて、ま
うけなどしたりけれど、すさまじかりければ、采女なりける女の、土器と
りてよめるなり。これにぞ王君の心とけにける。(小沢正夫, 1979, p.51)

บทกลอนภูเขาอะซะกะเป็นกลอนที่อุเนะเมะกล่าวเพื่อหยอกล้อ

ตอนที่เจ้าชายคะสุระกิถูกส่งไปประจำอยู่ที่มิชิโนะกุ เหล่าขุนนางในพื้นที่จัดงานเลี้ยงต้อนรับอย่างขบถ แม้จะได้เตรียมงานเลี้ยงไว้แล้วแต่ก็ไม่เป็นที่พอพระทัย เมื่ออุเนะเมะได้ถือถ้วยเหล้าเข้ามารินเหล้าและกล่าวบทกลอนนี้กับเจ้าชาย ในที่สุดพระอารมณ์ของพระองค์จึงดีขึ้น

ในบทละครในเรื่องอุเนะเมะยังปรากฏถึงเหตุการณ์ของบทกลอนภูเขาแห่งอะซะกะในลักษณะเดียวกันและยังปรากฏบทกลอนด้วยดังใจความว่า ครั้งหนึ่งเมื่อเจ้าชายคะสุระกิเสด็จไปยังมิชิโนะกุ เหล่าขุนนางได้จัดงานเลี้ยงต้อนรับอย่างขบถทำให้เจ้าชายไม่พอพระทัยกับงานเลี้ยงนั้น อุเนะเมะได้ถือถ้วยดินเผาและรินเหล้าพลาญเอ่ยกลอนบทหนึ่งว่า “คิดว่าหม่อมฉันมีใจตื่นเงินเช่นเดียวกับบ่อน้ำบนยอดเขาที่สะท้อนเงาภูเขาอะซะกะบนผิวน้ำอย่างนั้นหรือ” คำว่าอะซะกะหมายถึงตื่นเงิน ซึ่งในที่นี้หมายรวมถึงการต้อนรับที่ทำด้วยความไม่จริงใจใจความโดยรวมต้องการสื่อความหมายว่าหม่อมฉันต้อนรับพระองค์ด้วยความยินดีจากใจจริง หากได้ต้อนรับด้วยความคิดตื่นเงินเช่นบ่อน้ำบนยอดเขาที่สะท้อนเงาภูเขาอะซะกะไม่ ด้วยกลอนบทเดียวบทนี้มีอานุภาพทำให้องค์ชายคะสุระกิหายกริ้วคลายความขุนเคืองใจลงไปได้

นอกจากตัวอย่างของบทกลอนที่มีการนำมาใช้เพื่อพลบประโลมจิตใจผู้คนดังกล่าว เมื่อพิจารณาบทละครในเรื่องอะนะกิก็พบว่าตัวละครทั้งสามมี-ภรรยาต่างก็นำบทกลอนมากล่าวเพื่อพลบโยนซึ่งกันและกัน ในเนื้อเรื่องหลังจากที่คุซะกะเข้าไปหลบในกระท่อมแล้ว ฝ่ายภรรยาได้ตามไปสอบถามสามีด้านนอกกระท่อมด้วยวาจาที่ระคนความรู้สึกน้อยใจว่าหลังจากที่แยกทางกับตนไปสามีคงมีภรรยาใหม่แล้ว แต่สามีบอกว่าไม่มีหญิงอื่นทั้งยังพลบใจภรรยาด้วยบทกลอนว่านางยังคงความงามอยู่เสมอแม้วัยจะผ่านไปนานก็ตาม และเมื่อสามีกล่าวโทษว่าเป็นความผิดของตนเองที่ต้องแยกทางกับภรรยา นางแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในใจของสามีด้วยการอ้างสัญญาที่เคยมีไว้ต่อกันรวมทั้งพลบประโลมจิตใจสามีด้วยการอ้างอิงบทกลอนจนกระทั่งทำให้สามียอมออกมาพบจากที่ซ่อนในกระท่อม

⁴ ห้องที่บริเวณทิศตะวันออกเฉียงเหนือของญี่ปุ่น

ツレ いかにに古へ人。わらはこそこれまで参りて候へ。行く末かけし玉の緒の。結ぶ契りかひありて。今は世にある様なれば。遙々尋ね参りたるに。いづくへ忍ばせ給ふらん。疾く疾く出でさせ給ひ候へ

シテ これは唯夢にぞあるらん現ならば。よその人目もいかならんと。思い沈めるばかりなり

ツレ かくは思へど若しは又。人の心は白露の。おき別れにしきぬぎぬの妻や重ねし難波人

シテ 蘆火炊く屋は煤たれて。おのが妻衣それならで。又は誰にか馴れ衣の。『君なくてあしかりけりと思ふにぞ。いとど難波の。浦は住み憂き

ツレ 『悪からじ。善からんとてぞ別れにし。何か難波の。浦は住み憂き

シテ げにや難波津浅香山の。道は夫婦の媒なれば

地 さのみは何をか包み井の。隠れて住める小屋の戸を。押し明けて出でながら。面なの我が姿や。三年の過ぎしは夢なれや。現にあふの松原かや木陰に圓居して難波の昔語らん

ทศุระ การที่ดิฉันมารับท่านถึงที่นี่ ก็เพราะสัญญาที่เคยมีให้ไว้ต่อกันว่าจะร่วมเรียงเคียงกันดังลูกบิดที่เรียงร้อย ตอนนี้ดิฉันก็มีชีวิตความเป็นอยู่ที่เท่าเทียมกับคนอื่นๆ แล้ว ดิฉันอุทิศสัจใจเดินทางไกลมาหาท่านอย่างนี้ แล้วโยท่านจะกลับไปซ่อนตัวที่ไหนอีก รีบออกมาเถิดนะคะ

ฉนิเตะ นี่คงเป็นความฝันแน่แท้เลย แต่หากเป็นความจริง คนอื่นจะมองเราอย่างไรกันนะ น่าอายเหลือเกิน

ทศุระ ดิฉันก็สงสัยเช่นกัน หรือว่าดิฉันยังไม่ถึงใจคนกันแน่ หลังจากที่ท่านแยกทางกับภรรยาคนนี้ ท่านคงมีภรรยาใหม่ไปแล้วสินะ

ฉนิเตะ แม้บ้านจะมีคราบเขม่าจากการจุดไฟด้วยต้นอะฉนิ แต่เธอก็ยังคงงดงามอยู่ “ตั้งแต่เธอจากไปก็ได้ตัดต้นอะฉนิขายเลี้ยงชีวิต เราทำผิด ชีวิตที่อ้าวนะนิวะนี้ลำบากนัก”

ทศุระ “เพราะคิดดีแล้วจึงแยกทางจากกันไป โฉนจึงกล่าวว่าชีวิตที่อ้าวนะนิวะนี้ ลำบากนัก”

ฉนิเตะ เป็นความจริงแท้ ที่วิถีแห่งบทกลอนอ้าวนะนิวะและภูเขาอะชะกะจะเป็นสื่อเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างสามภรรยา

คอรัส เราคงไม่อาจหลบซ่อนได้ตลอดไป ว่าแล้วจึงเปิดประตูกระท่อมที่หลบซ่อนออกมา อา ละอายตัวเองเหลือเกิน 3 ปีที่จากกันเหมือนฝันไป แต่นี่คือความจริงที่ได้กลับมาพบกันอีกครั้ง นั่งพักได้ร่มไม้คุยถึงเรื่องราวในอดีตกันเถิด

บทกลอนที่สามมีกล่าวอ้างเพื่อ ในหนังสือรวมบทกวีนิพนธ์มันโยญูเล่มที่ 11 บทที่ 2651 ปล่อยให้ภรรยาว่านางยังคงความงามอยู่นั้นปรากฏ

難波人 葦火炊く屋の 煤してあれど おのが妻こそ 常めずらしき

แม้ว่าบ้านของชาวนะนิวะจะมีคราบเขม่าจากการจุดไฟด้วยต้นอะฉนิ แต่ภรรยาของข้าก็ยังงดงามไม่เปลี่ยนแปลง

สามีกกล่าวถึงภรรยาว่าถึงแม้จะแยกทางจากกันไปเป็นเวลานานถึง 3 ปี และแม้จะมีริ้วรอยร่วงโรยอันเกิดจากกาลเวลาของภรรยาโดยเปรียบกับ คราบเขม่าดำอันเกิดจากการจุดเตาไฟด้วยเชื้อเพลิงต้นอะฉนิที่ติดอยู่ตามผนังบ้านของชาวนะนิวะ แต่ก็ยังชื่นชมภรรยาว่ายังคงความงามไม่เปลี่ยนแปลง

สำหรับบทกลอนอีกสองบทที่สามี
กล่าวโทษตัวเองและบทกลอนที่ภรรยากล่าวปเลอบ
ใจนั้นปรากฏอยู่ในวรรณกรรมหลายเรื่อง เช่น วรรณกรรมเรื่องยะมะโตะโมะโนะงะตะริตตอนที่ 148
หนังสือรวมบทกวีนิพนธ์อุวะกะณู เล่มที่ 9 บทที่
540 และ 541

สามี 「君なくてあしかりけりと思ふにも いとど難波の浦は住み憂き」
“ตั้งแต่เธอจากไปก็ได้ตัดต้นอะมิขายเลี้ยงชีวิต เราเองที่เป็นฝ่ายผิด ชีวิตที่อ่าวนะนิวะ
นี้ลำบากนัก”

ภรรยา 「悪しからじ善からんとてぞ別れにし何か難波の浦は住み憂き」
“เพราะคิดดีแล้วจึงแยกทางจากกันไป ไฉนจึงกล่าวว่าชีวิตที่อ่าวนะนิวะนี้ลำบากนัก”

ภรรยาใช้เนื้อหาในบทกลอนกล่าว
แสดงความรู้สึกว่า การที่ทั้งสองฝ่ายต้องแยกทางกัน
ไปนั้นหาใช่ความผิดของสามีที่ทอดทิ้งตนเองไม่ หาก
เป็นการตกลงกันด้วยดีเนื่องจากทั้งสองคนได้เห็น
ชอบร่วมกันที่จะแยกทางกันไป กลอนบทนี้จึงสร้าง
ความเข้าใจซึ่งกันและกันจนทำให้สามีเปิดใจยอมรับ
ฉากสุดท้ายของบทละครจบลงในรูปแบบ
สุขนานุกรรม ด้วยข้อความที่กล่าวว่า

地 浮寝忘るる難波江の。浮寝忘るる難波江の。蘆の若葉を越ゆる白波。月も残
り。花も盛りに津の国の。こやの住居の冬ごもり。今は春べと都の空に。伴
ひ行くや。大伴の。御津の浦わの見つを契りに。帰る事こそ。嬉しけれ
คอรัส ลืมความทุกข์ยาก คลื่นสีขาวม้วนเข้าใกล้ใบบ่อนต้นอะมิ ณ อ่าวนะนิวะ แสงจันทร์ยัง
คงส่องแสงบนท้องฟ้า ในฤดูใบไม้ผลิยามนี้ ดอกไม้บานสะพรั่งที่แคว้นที่ซุ ออกจาก
กระท่อมที่อาศัยซุกตัวในฤดูหนาว เดินทางไปด้วยกัน มองไปยังอ่าวมิทซุ การได้กลับ
ไปตามสัญญานั้น ช่างเป็นสิ่งที่น่ายินดี

สองสามี-ภรรยาเดินทางไปยังเมือง
หลวงด้วยกันด้วยความสุข ดังบทบรรยายว่าจะลืม
ความทุกข์ยากที่เคยมี และออกจากกระท่อมที่เคย
อาศัยซุกตัวในฤดูหนาว บัดนี้เข้าสู่ฤดูใบไม้ผลิที่
ดอกไม้บานสะพรั่ง ณ อ่าวนะนิวะ หากเชื่อมโยง
ข้อความนี้กับบทกลอนนะนิวะที่แสดงถึงการเริ่มต้น
รัชสมัยของจักรพรรดินินโตะกุแล้ว ดอกไม้บาน
สะพรั่งในฤดูใบไม้ผลิในที่นี้จึงอาจแฝงความหมายถึง
คู่สามี-ภรรยาที่จากกันไปและรอคอยเวลาที่จะได้
กลับมาพบกันเป็นระยะเวลา 3 ปี เช่นเดียวกับเวลา
ที่จักรพรรดิขึ้นครองราชย์ 3 ปี และบัดนี้จึง
เป็นเวลาทั้งที่สองคนจะได้กลับมาเริ่มต้นชีวิตคู่ด้วย
กันใหม่อีกครั้ง

6. บทสรุป

อะมิกะริเป็นบทละครโนที่แม้จะเริ่มต้นด้วย
การพลัดพรากจากกันของตัวละครแต่จบในแบบ
สุขนานุกรรม ความขัดแย้งระหว่างตัวละครในเรื่อง
เกิดขึ้นจากความน้อยเนื้อต่ำใจของสามีที่ตนมีฐานะ
ความเป็นอยู่ด้อยกว่าภรรยา ฝ่ายภรรยาแก้ปัญหาต่าง
กล่าวด้วยวิธีการเผชิญหน้ากับปัญหาโดยใช้เครื่องมือ
ในการเจรจาต่อรองคือคำสัญญาในอดีตรวมทั้งการ
กล่าวอ้างอิงบทกลอนที่มีความหมายก่อให้เกิดความ
สะเทือนใจจนทำให้สามียอมรับ อะมิกะริสะท้อนให้
เห็นถึงสังคมในขณะนั้นว่าคาดหวังกับบทบาทหน้าที่
ของฝ่ายชายที่เหนือกว่าสตรี รวมทั้งแสดงให้เห็นถึง
พลานุภาพแห่งบทกลอนที่มีอำนาจต่อจิตใจ มีพลังใน
การเปลี่ยนแปลงความรู้สึกทัศนคติของผู้คน

เอกสารอ้างอิง (References)

- [1] นพมาส แวหงส์. (2558). *ปริทัศน์ศิลปะการละคร*. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- [2] สัจจะ. (2558, 20 พฤศจิกายน). ในวิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. สืบค้นเมื่อ 15 ธันวาคม 2560, จาก <https://th.m.wikipedia.org/wiki/สัจจะ>
- [3] สุนิสา ธรรมาวีวัฒน์. (2559). *ความขัดแย้งและการแก้ปัญหาความขัดแย้งของตัวละครเอกในบทละครโนเรื่องยุยะ*. ในการประชุมวิชาการระดับชาติมหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มศรีอยุธยา ครั้งที่ 7 (น.466-470). พระนครศรีอยุธยา : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
- [4] วินัย จามรสุธิยา. (2559). ผู้ชายกับความรักในบทละครโนของเสะอะมิ. *วารสารญี่ปุ่นศึกษา*, ปีที่ 33 ฉบับที่ 2, น.32-43
- [5] อรรถยา สุวรรณระดา. (2558). *ประวัติวรรณคดีญี่ปุ่น*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- [6] 小沢正夫. (1979). 『古今和歌集』 小学館
- [7] 佐成健太郎. (1991). 『謡曲大観第1巻』 明治書院

สุนิสา ธรรมาวีวัฒน์

หน่วยงานผู้แต่ง : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

Sunisa Tammawiwat

Affiliation : Faculty of Humanities and Social Sciences, Thepsatri Rajabhat University

Corresponding e-mail : snst@hotmail.com

วิถีการบริโภคอาหารญี่ปุ่นในสังคมไทย จากมุมมองสังคมวิทยา

กัรติพร จุฑะวิริยะ

บทคัดย่อ

บทความนี้มีเป้าหมายเพื่อกระตุ้นความสนใจในทิศทางการศึกษาวิถีการบริโภคอาหารญี่ปุ่นในสังคมไทยและชี้ให้เห็นแนวทาง (approach) การศึกษาวิถีการบริโภคอาหารญี่ปุ่นในประเทศไทย ในมุมมองทางด้านสังคมวิทยา รวมถึงเงื่อนไขที่มีความสัมพันธ์กับวิถีการบริโภคอาหารญี่ปุ่นในสังคมปัจจุบัน จากการศึกษาพบว่าแนวทางการศึกษาวิถีการบริโภคอาหารญี่ปุ่นในสังคมไทยมีข้อจำกัดอยู่มาก และไม่สามารถก้าวพ้นแนวทางการศึกษาแบบเดิมที่มักเน้นศึกษาในประเด็นทัศนคติ การตัดสินใจในการบริโภค ปัจจัยและพฤติกรรมในการบริโภคอาหารญี่ปุ่นเป็นหลัก ข้อค้นพบที่เกิดขึ้นจากการศึกษามักสอดคล้องไปในทิศทางและแนวทางเดียวกัน จึงไม่อาจคลี่คลายหรือขยายแง่มุมใหม่ๆ เพื่อสะท้อนปรากฏการณ์การบริโภคอาหารญี่ปุ่นในสังคมไทยที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในช่วงที่ผ่านมาได้ชัดเจนนัก การศึกษาวิถีการบริโภคอาหารญี่ปุ่นที่เชื่อมโยงกับการสื่อสารและการบริโภคสินค้าวัฒนธรรม น่าจะเป็นอีก

แนวทางที่ช่วยขยายให้เห็นแบบแผนการบริโภคได้อีกทางหนึ่ง นอกจากนี้ ยังพบว่างานที่ทบทวนและศึกษา ยังแสดงให้เห็นถึงเงื่อนไขที่มีความสัมพันธ์กับวิถีการบริโภคอาหารญี่ปุ่นในสังคมไทยในปัจจุบัน ได้แก่ เงื่อนไขคุณลักษณะของผู้บริโภค ผลิตภัณฑ์ ราคา สินค้า ช่องทางการจัดจำหน่าย การส่งเสริมการตลาด บุคลากรหรือพนักงาน ลักษณะทางกายภาพหรือสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม เงื่อนไขดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นถึงวิธีคิดและมุมมองในการศึกษาวิถีการบริโภคอาหารญี่ปุ่นในสังคมไทยภายใต้ภาวะสมัยใหม่ ที่มองการบริโภคไม่ได้ปราศจากกฎเกณฑ์โครงสร้างทางสังคมและอำนาจของปัจเจกที่กำกับการบริโภคของผู้คนในสังคม ทั้งนี้ผู้บริโภคได้สร้างความหมายให้กับการบริโภคในลักษณะต่างๆ หรือเรียกได้ว่าเป็นการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ สะท้อนให้เห็นความเป็นจริงของปัจเจกและโครงสร้างที่มีอำนาจในการกำหนดวิถีการบริโภคอยู่ไม่น้อย ดังนั้นหากขยายประเด็นการศึกษาวิถีการบริโภคอาหารของผู้บริโภคในฐานะผู้กระทำ (agency) ที่มีอำนาจกระทำการในการเป็นผู้กำหนดวิถีการบริโภคที่มีมากขึ้น จะเผยให้เห็นความเป็นจริงอีกด้านที่เกิดขึ้นในสังคมโลกสมัยใหม่ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

คำ

สำคัญ

วิถีการบริโภค, อาหารญี่ปุ่น, วัฒนธรรม, บริโภคเชิงสัญลักษณ์

Sociological Perspective on Way of Japanese Consumption in Thai Society

Keeratiporn Jutaviriya

Abstract

This paper aims to re-examine about the trend of way of Japanese food consumption in Thai society's research and point out the approach of the research conducted in sociological perspective which the conditions related with way of Japanese food consumption are considered. The result indicates that the trend of studies in the field of way of Japanese food consumption in Thailand are not widely conducted and limited in several ways. Previous researches mainly focus on Japanese food's consumption attitude, decision, factors and consumption behavior. Previous researches give the consistency result. This trend of study cannot expand or give the new concept to clearly reflect the recent phenomenon of Japanese food consumption in Thailand. The study about the way of Japanese food consumption related to media and cultural consumption should be considered and focused in order to give broader perspective. This paper also reveals that results of previous studies indicated that the conditions of nature of consumers, products, price, channel of

distribution, marketing promotion, staff, environment and culture are related to way of Japanese consumption in Thai society. All of the conditions reflect the way of thinking and trend of study in the field of life style in Japanese consumption in the modernity. However, these results show that previous studies are not focused on the social structure and power of individualism which influencing on people's consumption in the society. Consumers, themselves create their own life style called Consumption of Signs. This kind of life style reflects the reality of individualism and powerful structure over the consumer's decision. Further studies on way of the consumers as the agency influencing on way of consumption are therefore suggested in order to clearly reveal the reality occurring in the modern society.

Key

words

Way of Consumption, Japanese Food, Culture, Consumption of Signs

1. บทนำ

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในโลกปัจจุบัน ทางด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการขยายตัวของการสื่อสารที่มีความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว นำมาสู่การเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมโลกสมัยใหม่ที่มีความซับซ้อนและเกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้ชีวิตตามสถานการณ์โลกที่ผันแปรไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิถีในการบริโภคอาหาร ซึ่งเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการดำรงชีพของมนุษย์ที่นอกจากจะเป็นปัจจัยในการดำรงชีพด้านร่างกาย แต่ในปัจจุบันยังแฝงนัยยะในการแสดงความเป็นตัวตน (identity) และวิถีชีวิต (life style) ในด้านปัจเจกที่มากขึ้น นอกจากนี้ วิถีการบริโภคยังสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้างในสังคม จากการบริโภคอาหารในวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมสู่การปรับเปลี่ยนการบริโภคที่เชื่อมโยงไปสู่ระบบการผลิตทั้งในภาคครัวเรือนและภาคอุตสาหกรรมในระดับประเทศอีกด้วย จากการสำรวจของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (2556) ชี้ให้เห็นว่าการบริโภคอาหารในปัจจุบันของผู้บริโภคในไทยได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ผู้บริโภคนิยมการบริโภคอาหารในร้านอาหารนอกบ้านมากขึ้น สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นว่าวิถีการบริโภคอาหารในระดับครัวเรือนเปลี่ยนแปลงไปสู่การบริโภคที่เน้นการบริโภคอาหารและเน้นการบริการควบคู่กันไปด้วย การบริโภคอาหารนอกบ้านกลายเป็นวิถีชีวิตที่พบได้ในสังคมสมัยใหม่ที่ต้องการความสะดวกสบาย ความรวดเร็ว คุณภาพความสดใหม่ในอาหารและการปรุงอย่างถูกสุขอนามัย อีกทั้งเป็นการเพิ่มทางเลือกของอาหารที่มีความหลากหลายทั้งประเภท ชนิดและรสชาติให้มากขึ้น ทั้งนี้เพื่อขยายขอบเขตการบริโภคและตอบรับกับความต้องการที่มีมากขึ้นของผู้บริโภคที่มี

อำนาจในการต่อรองในโลกทุนนิยมสมัยใหม่ยิ่งขึ้น

ปัจจุบันเป็นที่ทราบกันว่า “อาหารญี่ปุ่น” ในสังคมไทยกลายเป็นที่รู้จักและเป็นทางเลือกที่ได้รับความนิยมจากผู้บริโภคเป็นอันดับต้นในการเลือกบริโภค ดังจะเห็นได้จากข้อมูลขององค์การส่งเสริมการค้าต่างประเทศของญี่ปุ่น (2559) เปิดเผยผลการสำรวจธุรกิจร้านอาหารญี่ปุ่นในประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ. 2559 พบว่าจำนวนร้านอาหารญี่ปุ่นในไทยมีจำนวน 2,713 ร้านค้า เพิ่มขึ้นร้อยละ 3.6 เมื่อเทียบกับปีก่อน โดยแบ่งเป็นร้านที่เปิดใหม่ถึง 297 ร้านค้า และมีร้านที่ปิดตัวลง 193 ร้านค้า โดยพบการเปิดสาขาใหม่ในกรุงเทพมหานครขยายตัวร้อยละ 1.4 และร้านอาหารในต่างจังหวัดขยายตัวร้อยละ 7.7 การสำรวจชี้ให้เห็นว่าผู้บริโภคในประเทศไทยนิยมรับประทานอาหารญี่ปุ่นสูงสุดเป็นอันดับหนึ่งเมื่อเทียบกับร้านอาหารต่างชาติทั้งหมด การบริโภคอาหารญี่ปุ่นในปัจจุบันไม่เพียงเป็นการบริโภคเพื่อการดำรงชีพตามความจำเป็นขั้นพื้นฐานของตนเองเท่านั้น แต่ยังแฝงการบริโภควัฒนธรรมญี่ปุ่นผ่านการบริโภคอาหารที่บรรจุอยู่ภายในตัวอาหารญี่ปุ่นอีกด้วย จึงนำมาสู่ความสนใจของผู้เขียนในการนำเสนอวิถีการบริโภคอาหารและวัฒนธรรมญี่ปุ่นในสังคมไทยที่มีพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมการบริโภคในภาวะสมัยใหม่ในมุมมองทางด้านสังคมวิทยา รวมถึงเงื่อนไขที่มีความสัมพันธ์กับวิถีการบริโภคอาหารญี่ปุ่นในสังคมไทย สิ่งเหล่านี้นำมาสู่วิถีการบริโภคที่สะท้อนการปรับเปลี่ยนอย่างหลากหลายและซับซ้อนผ่านสื่อในยุคเทคโนโลยีการสื่อสารที่ทันสมัย การทำความเข้าใจถึงพัฒนาการทางความคิดในการบริโภคแห่งโลกสมัยใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ จึงมีความสำคัญเป็นอย่างมากในการขยายความเข้าใจและคลี่คลายข้อกังขาที่เกิดขึ้นในสถานการณ์โลกที่เป็นพลวัตในปัจจุบัน

2. พัฒนาการทางความคิดและทิศทางการศึกษาการบริโภคในสังคมโลกสมัยใหม่

การศึกษาเกี่ยวกับการบริโภคในเชิงสังคมวิทยาได้รับความนิยมนับและกล่าวถึงอย่างแพร่หลาย ทั้งนี้มุมมองต่อการบริโภค (consume) ที่มีการวิพากษ์ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาวิธีการบริโภค ในมุมมองที่ว่า การบริโภคเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนและกระตุ้นระบบเศรษฐกิจในช่วงเปลี่ยนผ่านไปสู่สังคมสมัยใหม่ พัฒนาการทางความคิดและทิศทางการศึกษาการบริโภคจึงมีความจำเป็นอย่างมากในการทำความเข้าใจสังคมโลกที่มีการเคลื่อนตัวเปลี่ยนผ่านอยู่ตลอดเวลา

George Ritzer เป็นหนึ่งในนักวิชาการที่ให้ความสำคัญต่อประเด็นศึกษานี้เป็นอย่างมาก เขาได้กล่าวถึงทิศทางและแนวโน้มการศึกษาวิธีการบริโภคที่ปรากฏตั้งแต่ปี ค.ศ. 1980 เป็นต้นมา โดยเปรียบเทียบการศึกษาวิธีการบริโภคระหว่างสำนักคิดสังคมวิทยาฝั่งยุโรปและนักคิดสังคมวิทยาอเมริกัน ในผลงานเขียนทางวิชาการเรื่อง *The Sociology of Consumption: A Sub-Field in Search of Discovery* (Ritzer, 2000) งานของเขาชี้ให้เห็นแนวทางการศึกษาเกี่ยวกับวิธีการบริโภคในช่วงที่ผ่านมาที่นักสังคมวิทยาอเมริกันให้ความสนใจต่อประเด็นศึกษาเกี่ยวกับวิธีการบริโภคน้อยมาก ขณะที่นักสังคมวิทยากลุ่มยุโรปกลับได้มีการศึกษาเกี่ยวกับวิธีการบริโภคอย่างจริงจัง และให้ความสำคัญต่อการศึกษาวិธีการบริโภคว่าเป็นองค์ประกอบหนึ่งของวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมและส่งผลกระทบต่อระบบอื่นๆ ในวงกว้าง เกิดขึ้นทั้งในระบบการผลิตในภาคครัวเรือนและระดับประเทศ ซึ่งนำไปสู่การปรับเปลี่ยนในระดับโครงสร้างทางสังคมได้เลยทีเดียว ผลงานชิ้นนี้ของ Ritzer ยังชี้ให้เห็นทิศทางการศึกษาวิธีการบริโภคของกลุ่มนักสังคมวิทยา

อเมริกันว่ายังขาดการศึกษาแก่นสาระสำคัญเกี่ยวกับวิธีการบริโภคในเชิงสังคมวิทยายิ่งยวดมาก แม้ว่ารูปแบบและวิธีการบริโภคในสังคมจะยิ่งทวีความซับซ้อนมากขึ้น และเป็นปัจจัยสำคัญที่ขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจให้มีความเจริญเติบโตและขยายตัวอย่างเป็นวงกว้างก็ตาม โดยเฉพาะวิธีการบริโภคผ่านพื้นที่สาธารณะเชื่อมด้วยระบบอินเทอร์เน็ตอย่าง Amazon.com ซึ่งก่อตั้งในปี ค.ศ. 1994 ได้สร้างพื้นที่บริโภคใหม่ที่ได้รับคามนิยมนิยมของชาวอเมริกันในยุคนั้นเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ยังส่งผลให้วิธีการผลิต รูปแบบการทำงาน รวมถึงระบบงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริโภคได้ปรับเปลี่ยนจากเดิมไปอย่างสิ้นเชิงภายใต้การเติบโตของระบบสารสนเทศใหม่

ทั้งนี้ Ritzer ได้ตั้งข้อสังเกตว่า แม้รูปแบบการบริโภคในสหรัฐอเมริกาได้ปรับเปลี่ยนทิศทางไป แต่ทว่าการศึกษากลุ่มนักสังคมวิทยาอเมริกันกลับละเลยการศึกษาวิธีการบริโภคที่ทวีความซับซ้อนมากกว่าสังคมในอดีต แม้จะมีการศึกษาวิธีการบริโภคในสังคมชาวอเมริกันอยู่บ้าง แต่ก็ยังปรากฏมุมมองในการศึกษาที่แฝงไปด้วยอคติ อาทิ การศึกษาของ Thorstein Veblen ที่นิยามรูปแบบและวิธีการบริโภคแบบใหม่ว่าเป็น “conspicuous consumption” เป็นการบริโภคเพื่ออวดอ้างและเพื่อให้เป็นจุดสนใจในสังคม สอดคล้องกับมุมมองการศึกษาวิธีการบริโภคในรูปแบบของการสร้างสภาวะแปลกแยกทางสังคม หรือ alienation ซึ่งได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของ Karl Marx ที่ปรากฏให้เห็นเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เพราะนักคิดกลุ่มสังคมวิทยาอเมริกันเน้นการผลิตผลงานทางวิชาการด้านชนชั้นแรงงานและระบบนายทุนมากกว่า ถึงแม้แนวทางการศึกษาเกี่ยวกับระบบชนชั้น แรงงาน และระบบนายทุนจะเป็นที่เฟื่องฟูอย่างมากในกลุ่มนักสังคมวิทยาอเมริกันในยุคนั้น แต่งานศึกษาเกี่ยวกับ

วิธีการบริโภคก็ได้ปรากฏให้เห็นอยู่บ้าง

ทั้งนี้ Sharon Zukin และ Jenifer Smith Maguire (2004) ได้ชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดของการศึกษาวิธีการบริโภคของกลุ่มนักคิดสังคมวิทยาผ่านบทความเรื่อง “Consumers and Consumption” (Zukin & Maguire, 2004) ว่ามีสาเหตุปัจจัย 3 ประการ ดังนี้

ประการแรก การอธิบายแนวคิดหรือแนวทางการศึกษาการบริโภคที่เชื่อมโยงการอธิบายในระดับโครงสร้างและปัจเจกเป็นสิ่งที่ยากในขณะนั้น เพราะแนวทางการศึกษาสังคมในช่วงนั้นอยู่ภายใต้อิทธิพลของฐานคิดแบบดั้งเดิมที่เน้นการศึกษาโครงสร้างทางสังคม การศึกษาวิธีการบริโภคในระดับที่ลึกซึ้ง จึงเป็นสิ่งเกิดขึ้นได้ในระดับหนึ่งอย่างที่ปรากฏจากงานในกลุ่มนักวิชาการสังคมวิทยาอเมริกันยุคนั้น

ประการที่สอง การได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของ Marx (มาร์กซ) Weber (เวเบอร์) และ Simmel (ซิมเมล) ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องของโครงสร้างการผลิตและระบบเศรษฐกิจมากกว่าเรื่องของปัจเจก ได้ก่อให้เกิดอคติในการศึกษาเกี่ยวกับวิธีการบริโภคในยุคสมัยใหม่ว่าเป็นเพียง “การสร้างควมคลุมเคลือในการบริโภค” โดยเฉพาะ Marx ที่มองว่าความต้องการของมนุษย์เป็นไปตามสัญชาตญาณจากความต้องการปัจจัยพื้นฐานสำหรับดำรงชีวิตประจำวันเท่านั้น ความต้องการอาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย ฯลฯ ทำให้เกิดการบริโภคเท่าที่จำเป็น แม้แต่ Weber เองก็อธิบายเรื่องของการบริโภคสินค้าของบุคคลว่าเป็นกระบวนการเลือกซื้อตามความเหมาะสมและบริโภคเพื่อความอยู่รอดเท่านั้น ความต้องการในการบริโภคของปัจเจกจึงถูกควบคุมผ่านความเชื่อทางศาสนาด้วยอุดมคติ “Protestant ethic” ซึ่งมองว่าศาสนาคือตัวกำหนดบทบาทหน้าที่ในการทำงานของปัจเจกบุคคล รวมถึงวิธีการบริโภคอย่างมีธรรมาภิบาลในยุคทุนนิยมที่เป็นตัวสะท้อน

ความอยู่ดีมีสุขในมุมมองของนักวิชาการสังคมวิทยาในยุคนั้น ขณะที่แม้ Simmel สนใจศึกษาความแปลกใหม่ของวิธีการบริโภคที่ปรากฏผ่านการซื้อสินค้า (shopping) ในเขตเมือง แต่ในข้อเสนอของเขากลับมองว่าพฤติกรรมกรบริโภคที่บอกอัตลักษณ์และแฟชั่นในการบริโภคขณะนั้นว่าเป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมและไม่เป็นเหตุและผล ซึ่ง Durkheim ได้ชี้ให้เห็นในทิศทางเดียวกันว่าพฤติกรรมกรบริโภคในลักษณะดังกล่าวเป็นสิ่งมอมเมาสังคม และหากไม่มีการควบคุมพฤติกรรมบริโภคก็จะส่งผลให้ระบบสังคมแบบดั้งเดิมนั้นเลือนหายไป

อย่างไรก็ตาม การศึกษาวิธีการบริโภคของนักคิดทางสังคมวิทยาอเมริกันที่ทรงอิทธิพลทางความคิดกลุ่มนี้ไม่ได้มีงานวิจัยเพื่อหาคำตอบอย่างจริงจัง แต่ทว่าเป็นข้อค้นพบที่ได้มาจากการสังเกตแบบมานุษยวิทยาที่อธิบายในเชิงประวัติศาสตร์เท่านั้น ทำให้เรื่องของวิธีการบริโภคกลายเป็นประเด็นที่ถูกมองข้ามในยุคนั้นแม้ว่าจะก้าวเข้าสู่ในยุคของทุนนิยมก็ตาม ซึ่งในเวลาต่อมา Thorstein Veblen (1959; Zukin & Maguire, 2004) ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับการอธิบายเรื่องของวิธีการบริโภคของนักคิดกลุ่มนี้ว่า แม้จะใช้แนวทางเชิงมานุษยวิทยาแต่ขาดการนำเสนอข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์และอธิบายในมุมมองของนักคิดที่แฝงไปด้วยอคติ และสุดท้ายกลายเป็นข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูลทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของกรบริโภคและผู้บริโภคซึ่งถูกจำกัดโอกาสใช้สัญชาตญาณในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมดังกล่าวด้วยการมองในฐานะที่เป็นเรื่องที่เป็นปัญหาและก่อให้เกิดวิกฤติทางสังคมโดยเชื่อมโยงกับเรื่องของเพศสถานะและศีลธรรมทางสังคม

ประการสุดท้าย เขามองว่ากลุ่มนายทุนได้

เข้าถึงความรู้เหล่านั้นเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากกว่าการสร้างความรู้ทางวิชาการ (เป็นเรื่องของกำลังทรัพย์และค่าใช้จ่ายที่ต้องใช้เพื่อซื้อฐานข้อมูล) และองค์ความรู้เกี่ยวกับวิธีการบริโภคในยุคนั้น ส่วนใหญ่เป็นงานด้านเศรษฐศาสตร์ซึ่งให้ความสำคัญกับการศึกษาวิธีการบริโภคที่เชื่อมโยงด้าน “supply side” มากกว่า สะท้อนให้เห็นว่าองค์ความรู้เกี่ยวกับวิธีการบริโภคในขณะนั้นถูกจำกัดไว้เฉพาะบางกลุ่มเท่านั้น ดังนั้น งานศึกษาเกี่ยวกับวิธีการบริโภคที่ปรากฏในยุคนี้ โดยส่วนใหญ่จึงเป็นงานที่ให้ความสำคัญต่อการศึกษาระบบการผลิตและระบบการตลาดแบบทุนนิยมว่าเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมการบริโภคในสังคมขณะนั้นไม่ใช่วัฒนธรรมที่เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมการบริโภค

ดังนั้นในช่วงหลังของการศึกษาเกี่ยวกับวิธีการบริโภคจึงมีกลุ่มนักวิชาการสังคมวิทยาสมัยใหม่ได้พยายามศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าว โดยมองเชื่อมโยงความเป็นเหตุเป็นผลระหว่างการผลิตสินค้ากับการบริโภคในมุมมองใหม่ที่สามารถอธิบายพฤติกรรมการบริโภคและวิธีการบริโภคทั้งในมิติของเศรษฐกิจและมีมิติทางวัฒนธรรม ซึ่ง Ritzer (2000) ได้ชี้ให้เห็นว่าภายหลังการศึกษาวิธีการบริโภคในแวดวงนักวิชาการสังคมวิทยาเริ่มมีความชัดเจนมากขึ้น โดยเกิดแนวทางการศึกษาโดยใช้รูปแบบ ASA ของ Dan Cook ซึ่งพยายามสร้างความชัดเจนในการศึกษาสังคมวิทยาการบริโภค (The Sociology of Consumption) ด้วยการเริ่มสร้างวารสารวิชาการที่เป็นเรื่องเฉพาะเกี่ยวกับวัฒนธรรมผู้บริโภค (Consumer Culture) เพื่อให้ประเด็นเกี่ยวกับวิธีการบริโภคในเชิงสังคมวิทยาที่ถูกเพิกเฉยและละเลยในอดีต ได้ถูกรื้อฟื้นและนำกลับมาศึกษาใหม่อย่างเข้มข้นท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคสมัยใหม่

ในเวลาต่อมา การบริโภคถูกขยายมุมมองในการศึกษาที่เชื่อมโยงกับรหัส (code) มากขึ้น โดยงานศึกษาของ Clude Levi-Strauss (อ้างใน Stephen Mannell, 1996) เสนอมุมมองที่มีต่อการบริโภคอาหารและนำเอาเทคนิคทางภาษาศาสตร์มาใช้ในการอธิบายวิธีการบริโภคอาหารที่เน้นความสำคัญต่อการถอดรหัสความหมายการปรุงและการประกอบอาหารของแต่ละกลุ่มว่าเป็นสิ่งที่มียุทธศาสตร์ที่ซ่อนหรือแฝงความคิดของมนุษย์อยู่ และสามารถค้นหาโครงสร้างทางสังคมผ่านรูปแบบการประกอบอาหารในลักษณะการปรุงแบบสุก-ดิบเชื่อมร้อยกับการกินอาหารได้

Roland Bargthes (อ้างใน Stephen Mannell, 1996) ศึกษาการถอดรหัสและการหาความหมายที่ซ่อนอยู่ภายในชุดความหมายของการประกอบอาหารโดยใช้หลักสังคมวิทยาเชิงจิตวิเคราะห์ของการบริโภคอาหารร่วมสมัยในการวิเคราะห์ความนิยมในการบริโภคขนมปังสีขาวไปสู่การบริโภคขนมปังสีน้ำตาลว่าเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงความหมาย (Signified) เขาให้ความสำคัญต่อการวิเคราะห์การสร้างพื้นที่ความหมายผ่านการโฆษณาสินค้ายี่ห้อต่างๆ เพื่อดึงดูดลูกค้าด้วยการนำเสนอความดั้งเดิมของรสชาติ ความเก่าแก่ของกรรมวิธีการผลิต ซึ่ง Nobeit Elias (1978) ตั้งข้อสังเกตว่ารูปแบบการบริโภคดังกล่าวเป็นภาวะหยุดนิ่งอยู่กับที่ เนื่องด้วยขณะที่ความชื่นชมในรสชาติของมนุษย์ไม่หยุดนิ่งแต่การปรุงอาหารและรูปแบบในการบริโภคยังยึดติดกับประวัติศาสตร์และอดีตอยู่อย่างเดิม ดังนั้นเขาจึงนำเสนอแนวทางการศึกษาแบบพัฒนาการทางประวัติศาสตร์โดยมีความเชื่อพื้นฐานว่า “ความต้องการและความนิยมชมชอบต่อสิ่งต่างๆ ของมนุษย์เป็นผลมาจากประสบการณ์ของกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ยาวนานหลาย

ช่วงอายุคน จนเป็นสาเหตุสำคัญทำให้การสร้างค่านิยมชมชอบต่อสิ่งต่างๆ ในแต่ละช่วงอายุของคนรุ่นหนึ่งได้ความสำเร็จ”

Jean Baudrillard (1988) นักสังคมวิทยาหลังภาวะสมัยใหม่มองว่าสังคมในปัจจุบันก้าวเข้าสู่การเป็นสังคมแห่งการบริโภคผ่านการบริโภคในเชิงสัญลักษณ์ (consumption of signs) จากผลงานแรกๆ ชื่อ *The System of Object* พิมพ์ในปี ค.ศ.1968 เป็นจุดเริ่มต้นที่เขาเสนอให้เห็นว่า วัตถุในสังคมแห่งการบริโภคจะมีคุณค่าตามระบบหรือโครงสร้างเป็นตัวจัดตั้งขึ้น นอกจากประโยชน์ใช้สอยและราคาที่เกิดขึ้น วัตถุยังถูกกำหนดในฐานะที่เป็นส่วนประกอบในการสร้างบรรยากาศของระบบคุณค่าในระบบนั้นและเมื่อวัตถุถูกบริโภคจะเปลี่ยนความหมาย (meaning) ไปสู่การบริโภคในระดับปัจเจกที่มีความหมายอยู่มากมายในสังคมสมัยใหม่ ต่อมา Baudrillard ได้เขียนงานออกมาอีกมากมาย ซึ่งขยายความเข้าใจให้เห็นการบริโภคที่เชื่อมโยงกับสินค้าในสังคมยุคสมัยใหม่ (modernity) สู่สังคมยุคหลังสมัยใหม่ (postmodernity) โดยเฉพาะการบริโภคที่มีสัญลักษณ์ (sign) เกิดขึ้นจากการให้ความหมายในการบริโภคสินค้า และขยายให้เห็นหน้าที่ของสินค้าที่เพิ่มเติมออกไปในโลกวัฒนธรรม เขาเสนอว่าในการบริโภคได้ให้คุณค่าจากประโยชน์ใช้สอย (use value) มูลค่าจากการแลกเปลี่ยนในระบบเศรษฐกิจ คุณค่าในเชิงสัญลักษณ์ (symbolic value) นอกเหนือไปจากนี้ยังมีคุณค่าในเชิงสัญลักษณ์ (sign value) ซึ่งสัญลักษณ์จะเป็นตัวช่วยเติมเต็มให้แก่สินค้าประเภทต่างๆ ที่โดยทั่วไปมีคุณค่าในตัวเองหรืออาจไม่มีคุณค่าในตัวเองให้เกิดมีคุณค่าหรือความหมายใหม่ จนนำไปสู่สินค้าบริโภคทางวัฒนธรรม (cultural commodity) หรือสินค้าสัญลักษณ์ (sign commodity) สะท้อนวิถีการบริโภคใหม่ในปัจจุบัน

Mark Gottdiener เป็นนักสังคมวิทยาชาวอเมริกันคนแรกๆ ที่ให้ความสำคัญต่อการศึกษาวิถีบริโภค เขาชี้ให้เห็นรูปแบบการบริโภคที่เปลี่ยนแปลงไปและได้เริ่มจากการศึกษาระบบการทำงานในร้านอาหารจานด่วน (fast foods) การเลือกซื้อบริการและสินค้าผ่านระบบบัตรเครดิต อันเป็นการบริโภคในรูปแบบใหม่ที่มีสัญลักษณ์เข้ามาเป็นส่วนประกอบร่วมในการบริโภค แนวโน้มการบริโภคที่เน้นรูปแบบเฉพาะในพื้นที่ใหม่ๆ อาทิ ร้านอาหารเน้นความเฉพาะ (themed restaurants) สนามบิน (airport) ห้างสรรพสินค้า (malls) พื้นที่บันเทิงแบบใหม่ (theme parks) พิพิธภัณฑ์ (museums) และอนุสาวรีย์แห่งสงคราม (war memorials) ซึ่งเขาเน้นให้เห็นว่าเกิดการหายไปของพื้นที่สาธารณะ (public space) แบบเดิมแต่เกิดความสัมพันธ์ในลักษณะการสร้างธีม (themes) กับอุตสาหกรรมสื่อมวลชนในการเผยแพร่ และในอนาคตจะเกิดพื้นที่แห่งสัญลักษณ์ (symbolic spaces) ขึ้นมา ซึ่ง Mark Gottdiener ได้อธิบายเอาไว้ในงานเขียนของเขาเรื่อง *The Theming of America: Dreams, Media Fantasies, and Themed Environments* ในปี ค.ศ.2001 ซึ่งถูกพัฒนาต่อยอดจากงานเขียนตั้งต้นของเขาเรื่อง *New Forms of Consumption: Consumers, Culture, and Commodification* (2000) งานชิ้นนี้สะท้อนให้เห็นการวิเคราะห์วิถีการบริโภคในแนวทางวัฒนธรรมศึกษา (cultural studies) คาบเกี่ยวกับการนำทฤษฎีหลังทันสมัยนิยม (postmodernism) การประกอบสร้างทางสังคมของตนเอง (the social construction of self) การกลายเป็นสินค้า (commodification) ในสังคมโลกทุนนิยม และบทบาทของสื่อมวลชนในชีวิตประจำวันมาเสนอมุมมองใหม่ในปรากฏการณ์ทางสังคมที่กำลังพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว

อย่างไรก็ตาม การศึกษาวิธีการบริโภคในกลุ่มนักสังคมวิทยาชาวยุโรปโดยเฉพาะนักสังคมวิทยาอังกฤษ กลับให้ความสำคัญต่อการปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการบริโภคในยุคนั้นเป็นอย่างมาก อีกทั้งยังมีการศึกษาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 1970 เป็นต้นมา ซึ่งนักคิดกลุ่มนี้เน้นศึกษาการบริโภคผ่านพื้นที่สาธารณะ ได้แก่ cyberspace และพื้นที่ห้างสรรพสินค้าทั้งในยุโรปและอเมริกา แม้นักคิดกลุ่มนี้จะตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์อยู่บ้าง แต่ทว่าก็สามารถก้าวข้ามอคติของการศึกษาวิธีการบริโภคในสังคมสมัยแบบใหม่ได้ และเกิดข้อถกเถียงเกี่ยวกับความแพร่หลายของการบริโภคสินค้าจากต่างประเทศแทนที่การศึกษาวิธีการผลิตในรูปแบบเดิม ที่ให้ความสำคัญต่อการศึกษาวิธีการบริโภคในฐานะที่เป็นเพียงส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ซึ่งมองว่าการบริโภคนี้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของวัฒนธรรมในสังคม ในเวลาต่อ นักคิดกลุ่มหลังสมัยใหม่ได้ชี้ให้เห็นว่า การศึกษาวิธีการบริโภคและการบริโภคนั้นเป็นสิ่งที่กำหนดความเป็นสังคมหลังทันสมัย และดึงดูดความสนใจให้นักคิดฝั่งอเมริกันหันมาศึกษาการบริโภคมากขึ้นในเวลาต่อมา (Featherstone, 1991)

สอดคล้องกับงานของ Elise S. Lake and Minjoo Oh (2006) ใน *The Sociology of food and Eating* ซึ่งได้ชี้ให้เห็นว่าการศึกษาเกี่ยวกับสังคมวิทยาการบริโภคเป็นเรื่องที่นักสังคมวิทยาไม่ให้ความสำคัญต่อการศึกษาย่างจริงจัง ดังนั้นงานที่เกี่ยวกับการบริโภคในอดีตส่วนใหญ่จึงเป็นการศึกษาในมิติของโภชนาการอาหาร ดังปรากฏในงานเขียนทางวิชาการของวงการแพทย์ สาธารณสุข และการศึกษาชนบท แม้ว่าปัจจุบันมีนักสังคมวิทยาและนักวิชาการหลายสำนักหันมาให้ความสนใจต่อการศึกษาเกี่ยวกับอาหารและการบริโภคอาหารมากขึ้น แต่ก็ยัง

เป็นเรื่องค่อนข้างใหม่และทิศทางการศึกษาก็เป็นการประกอบสร้าง (construct) หัวข้อขึ้นมาเพิ่มเติมจากเรื่องของโภชนาการและงานศึกษาในชนบท โดยมีทิศทางการศึกษาและแนวทางการศึกษา (approach) อยู่ในกรอบของการศึกษาเรื่องระบบอาหาร สุขภาพศึกษาและพฤติกรรมบริโภคของผู้คนเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งหากเชื่อมโยงกับการศึกษาวิธีการบริโภคในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติที่มีความเฉพาะด้านอย่างวิธีการบริโภคอาหารญี่ปุ่นในสังคมไทยที่เข้ามามีอิทธิพลในประเทศไทยมากขึ้น ซึ่งพบว่ามีข้อจำกัดอยู่มากและดูเหมือนจะโน้มไปในทิศทางตามพัฒนาการทางความคิดในสังคมโลกด้วยเช่นกัน

3. การศึกษาและทบทวนวิธีการบริโภคอาหารญี่ปุ่นในสังคมไทย

การศึกษาวิธีการบริโภคอาหารญี่ปุ่นในสังคมไทยเริ่มขยายตัวอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังการเติบโตของอุตสาหกรรมอาหารญี่ปุ่นในไทยที่ขยายตัวอย่างต่อเนื่องภายหลังศตวรรษ 1990 เป็นต้นมา การเข้ามาขององค์กรส่งเสริมร้านอาหารญี่ปุ่นในต่างประเทศ (Organization to Promote Japanese Restaurants Aboard: JRO) มีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนร้านอาหารญี่ปุ่นที่ดำเนินกิจการอยู่ในต่างประเทศ เพื่อให้เกิดการขยายตัวของร้านอาหารญี่ปุ่นไปทั่วโลก ปัจจุบัน JRO ได้มีการขยายเครือข่ายสาขาการบริหารงานที่เกิดจากการรวมตัวกันของผู้ประกอบการร้านอาหารญี่ปุ่นที่อยู่ในประเทศนั้นๆ ทำให้ปัจจุบันมีสาขาในต่างประเทศ 9 ประเทศ ทั้งนี้จึงได้มีการเปิดตัว JRO สาขาประเทศไทย ครั้งแรกอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2552 เพื่อสนับสนุนร้านอาหารญี่ปุ่นที่มีอยู่มากกว่า 1,000 แห่ง หรือประมาณ 500 บริษัทที่อยู่ใน

ประเทศไทยในขณะนั้น โดยมีการดำเนินการสนับสนุนต่างๆ อาทิ การวิเคราะห์ประเด็นปัญหาจากแบบสอบถามที่ได้จัดทำขึ้นเอง การจัดสัมมนาเกี่ยวกับการบริการธุรกิจ/วิธีการประกอบอาหาร/การควบคุมอนามัย/วิธีการจัดส่งอาหารหรือวัตถุดิบของญี่ปุ่นและการแก้ปัญหาต่างๆ ให้กับผู้ประกอบการร้านอาหารญี่ปุ่น เป็นต้น (Thai PR, 2552) เป็นที่ยอมรับกันว่าในบรรดาธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับมิติทางด้านวัฒนธรรมการกินการอยู่หรือการบริโภคในชีวิตประจำวัน ธุรกิจร้านอาหารจะสร้างพลังในการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจที่ดำเนินไปอย่างมีพลวัตและขยายการเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่องมากที่สุดแขนงหนึ่ง และมีแนวโน้มว่าธุรกิจร้านอาหารญี่ปุ่นที่กำลังเบ่งบานอยู่ในไทยด้วยมูลค่าการลงทุนรวมกว่าสองหมื่นล้านบาทจะเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นในเชิงประจักษ์ได้เป็นอย่างดี ขณะเดียวกัน การเกิดขึ้นของร้านอาหารญี่ปุ่นที่กระจายตัวและครอบคลุมพื้นที่ในประเทศไทยอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน เป็นเสมือนการรุกคืบทางวัฒนธรรมครั้งใหม่ที่กำลังแปลงสภาพเป็นมูลค่าทางธุรกิจที่ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในบริบทของธุรกิจร้านอาหารเท่านั้น หากยังหมายรวมถึงธุรกิจเกี่ยวเนื่องที่มีมูลค่ารวมนับได้หลายหมื่นล้านบาทอีกด้วย (ASTV ผู้จัดการรายวัน, 2557)

ล่าสุดในปี พ.ศ. 2559 องค์การส่งเสริมการค้าต่างประเทศของญี่ปุ่น (เจโทร กรุงเทพฯ) ได้ตอกย้ำและเผยให้เห็นการเติบโตของธุรกิจร้านอาหารญี่ปุ่นในประเทศไทยว่ามีขนาดใหญ่ที่สุดในอาเซียน และแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของร้านอาหารญี่ปุ่นในไทยประมาณร้อยละ 10 ต่อปี สะท้อนให้เห็นแนวโน้มความนิยมของกลุ่มผู้บริโภคชาวไทยที่ชื่นชอบอาหารญี่ปุ่นมีมากขึ้น และประเทศไทยอยู่ในอันดับ 6 ของการส่งออกสินค้ากลุ่มอาหาร เกษตรป้าไม้ และประมงของประเทศญี่ปุ่นไปตลาดโลก โดย

มีมูลค่าถึง 1.14 หมื่นล้านบาท ซึ่งสูงสุดในอาเซียน (วารสาร เทียนเงิน, 2559) การขยายตัวของธุรกิจอาหารญี่ปุ่นที่มีวัฒนธรรมญี่ปุ่นผสมผสานอยู่ภายในเป็นปรากฏการณ์ที่น่าจับตามองการทำความเข้าใจประเด็นดังกล่าว เชื่อมโยงกับการบริโภคอาหารญี่ปุ่นในสังคมไทย ซึ่งมีความสำคัญในแง่การขยายมุมมองและเสนอให้สังคมเห็นถึงอีกด้านหนึ่งของการแนวทางการทำความเข้าใจสังคมไทยที่มีพลวัตในสังคมโลกยุคโลกาภิวัตน์

จากการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิถีการบริโภคอาหารญี่ปุ่นในสังคมไทยพบว่า มีงานที่ศึกษาประเด็นนี้มากขึ้นแต่ยังปรากฏอยู่อย่างจำกัด โดยงานศึกษาส่วนใหญ่เป็นการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณที่นำเสนอเพียงภาพกว้างของวิถีการบริโภคอาหารญี่ปุ่นในสังคมไทยเท่านั้น อย่างไรก็ตาม แม้งานศึกษาส่วนใหญ่ที่ทำการทบทวนจะเป็นงานศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณเป็นหลัก แต่ก็พบว่าภายในงานบางส่วนพยายามนำเสนอในมิติสังคมและวัฒนธรรมอยู่ด้วย ทั้งนี้ การวิเคราะห์ผลการศึกษาที่ไม่อาจละเลยประเด็นทางด้านสังคมวิทยาการบริโภคไปได้ หากวิเคราะห์ในแง่มุมนี้เพิ่มขึ้นจะสามารถสะท้อนให้เห็นถึงกระแสโลกาภิวัตน์ที่ส่งผลต่อวิถีการบริโภคของชาวไทยที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิถีชีวิตที่มีความเร่งรีบกับการทำงาน ทำให้ผู้คนนิยมรับประทานอาหารนอกบ้านเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ วิถีการบริโภคอาหารญี่ปุ่นยังเกี่ยวข้องกับค่านิยมทางสังคมเกี่ยวกับเรื่องการดูแลสุขภาพของตนเองมากขึ้น หรือแม้กระทั่งการบริโภคอาหารญี่ปุ่นที่เกี่ยวข้องกับรสนิยมของผู้บริโภคที่ต้องการชิมช้อปเอาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเป็นญี่ปุ่นเพื่อตอบสนองทางด้านจิตใจและความเป็นปัจเจก โดยปรากฏการณ์ที่กล่าวมานี้สะท้อนให้เห็นผ่านงานวิจัย

หลายชิ้น ดังต่อไปนี้

งานศึกษาทัศนคติและการตัดสินใจที่ส่งผลต่อการบริโภคอาหารญี่ปุ่น

งานศึกษาคุณค่าตราสินค้าและทัศนคติด้านผลิตภัณฑ์ที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมของผู้บริโภคที่มีต่อภัตตาคารอาหารญี่ปุ่นฟุจิในเขตกรุงเทพมหานคร ในงานของชนิดา เสถียรธนากร (2551) พบว่า เพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับ การศึกษา อาชีพ รายได้เฉลี่ยต่อเดือนมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้บริการที่ภัตตาคารอาหารญี่ปุ่นฟุจิ ส่วนทัศนคติที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมของผู้บริโภคที่มีต่อภัตตาคารอาหารญี่ปุ่นฟุจิ ประกอบด้วย ทัศนคติด้านผลิตภัณฑ์ ได้แก่ ความสด สะอาด ปลอดภัยของอาหาร รายการอาหารมีหลากหลาย เพียงพอต่อความต้องการ อาหารมีคุณค่าทางโภชนาการสูง และความพอใจในคุณภาพ และรสชาติอาหาร ทัศนคติด้านพนักงานผู้ให้บริการ ได้แก่ พนักงานให้บริการด้วยใบหน้ายิ้มแย้มแจ่มใส รับคำสั่งซื้อและให้บริการด้วยความรวดเร็ว มีความสุภาพในการให้บริการ และพนักงานสามารถให้ความรู้และแนะนำอาหารที่เป็นประโยชน์ได้ดี ทัศนคติด้านราคา ได้แก่ ความคุ้มค่าด้านผลิตภัณฑ์และการบริการเมื่อเทียบกับราคา ทัศนคติด้านการจัดจำหน่าย ได้แก่ สถานที่ตั้งมีที่จอดรถสะดวกสบาย และมีจำนวนสาขาหลายสาขาในการรองรับการให้บริการ ทัศนคติด้านการส่งเสริมการตลาด ได้แก่ การโฆษณาประชาสัมพันธ์ผ่านทางสื่อโทรทัศน์ การส่งเสริมการขายร่วมกับการบัตรเครดิต การส่งเสริมการขายด้วยวิธีการใช้บัตร Smart Card โดยได้รับส่วนลด และการส่งเสริมการขายด้วยวิธีการสะสมแต้ม 10 แ้มเพื่อแลกเป็นเงินสด 300 บาทในการบริโภคในครั้งต่อไป ทัศนคติด้านกระบวนการให้บริการ ได้แก่ ความรวดเร็วในการให้บริการด้านอาหาร และมีความ

รวดเร็วแม่นยำในการเก็บเงิน ทัศนคติด้านการนำเสนอ ลักษณะทางกายภาพ ได้แก่ ภัตตาคารมีความสะอาด ภัตตาคารมีที่นั่งที่ให้ความสะดวกสบาย และมีการตกแต่งภายในได้บรรยากาศสไตล์ร้านญี่ปุ่น สอดคล้องกับงานศึกษาของมัทวัน พยัคฆนันท์ (2557) ที่ศึกษาการตัดสินใจเลือกใช้บริการและความต้องการปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดของผู้บริโภคร้านโคนูน อินดี้ ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยด้านผลิตภัณฑ์ ผู้บริโภคให้ความสำคัญกับอาหารที่มีคุณภาพ มีความสะอาด รสชาติอร่อย ถูกปาก ด้านราคาสินค้า ได้แก่ ราคามีความเหมาะสมกับปริมาณอาหาร ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ได้แก่ มีการจัดตกแต่งร้านเหมาะสม สวยงาม มีขนาดพื้นที่ในการให้บริการลูกค้าเพียงพอ และด้านการส่งเสริมการตลาด ได้แก่ การมีรูปแบบโฆษณาของร้านที่ดึงดูดความสนใจ เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกใช้บริการร้าน โคนูน อินดี้

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยอีกหลายชิ้นที่สอดคล้องกับงานศึกษาข้างต้น อาทิ งานศึกษาของ อิงอร รัตตัญญู (2553); ชนสรณ์ โตกราน (2551); รัตนา โกศาศิริสิน (2557) ที่พบว่า ปัจจัยทางด้านการตลาดที่มีผลต่อการตัดสินใจบริโภคอาหารญี่ปุ่น ประกอบด้วย ปัจจัยด้านผลิตภัณฑ์ โดยเฉพาะความสดใหม่ สะอาด ปลอดภัย ด้านราคาสินค้า การมีป้ายราคาแสดงไว้ชัดเจนและราคาเหมาะสมกับคุณภาพ ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย ในงานนี้หมายถึง ความสะอาดและถูกสุขอนามัยของร้าน บรรยากาศและการตกแต่งของร้านสวยงาม สถานที่ตั้งของร้านสะดวกต่อการเดินทาง ส่วนด้านการส่งเสริมการตลาด ผู้บริโภคจะให้ความสำคัญกับการสั่งอาหารเป็นชุดเพื่อประหยัดราคา รวมทั้งการได้รับส่วนลดพิเศษสำหรับสมาชิก นอกจากนี้ยังพบว่า อาชีพ รายได้ ค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภค และการรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับประโยชน์ของอาหารญี่ปุ่น มีความสัมพันธ์

กับการตัดสินใจบริโภคอาหารญี่ปุ่น ส่วนผสมรสสุกเนย (2550) ที่ศึกษาการส่งเสริมการขายที่มีผลต่อการกลับมารับประทานอาหารญี่ปุ่นซ้ำของผู้บริโภคในเขตกรุงเทพมหานคร กรณีศึกษาอาหารญี่ปุ่น พบว่า การส่งเสริมการขายในด้านการจับฉลากชิงรางวัล การสะสมยอได้รับประทานอาหารญี่ปุ่นร่วมกับบัตรเครดิต และการแจกคูปองส่วนลด มีส่วนสำคัญต่อการรับประทานอาหารญี่ปุ่นซ้ำของผู้บริโภค

อย่างไรก็ตาม ยังมีงานศึกษาหลายชิ้นที่ให้ความสำคัญกับปัจจัยอื่นๆ ที่นอกเหนือจากปัจจัยที่กล่าวไว้ข้างต้น อาทิ งานของจิตรลดา พักป้อม (2556) ที่ศึกษาการตัดสินใจเลือกใช้บริการบุฟเฟต์อาหารญี่ปุ่นในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ผลการศึกษาพบว่า ผู้ใช้บริการบุฟเฟต์อาหารญี่ปุ่นตัดสินใจบริโภคอาหารญี่ปุ่นผ่านการโฆษณาประชาสัมพันธ์ โดยผู้บริโภคให้ความสำคัญกับความสดใหม่ ความสะอาดของอาหาร ภาชนะ และอุปกรณ์ในการใช้งาน นอกจากนี้ยังพิจารณาจากภาพลักษณ์สินค้า ในเรื่องของความมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับตราสินค้ามีความน่าเชื่อถือ และสินค้าปรากฏอยู่ในสื่อต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ องค์ประกอบเหล่านี้มีความสำคัญที่ทำให้ผู้ใช้บริการบริโภคอาหารญี่ปุ่นและบริโภคซ้ำในครั้งต่อไป สอดคล้องกับนัฐพล จำกำจร (2558) ที่ศึกษาอิทธิพลของส่วนประสมทางการตลาดบริการ คุณภาพการบริการ และภาพลักษณ์ของแบรนด์ต่อการตัดสินใจเลือกร้านอาหารบุฟเฟต์ญี่ปุ่นในกรุงเทพมหานคร พบว่า การจัดโปรโมชั่นราคาพิเศษ การมีประสบการณ์การใช้บริการของตนเอง/เพื่อน การบริการจากพนักงาน ความคุ้มค่าในด้านราคา การให้ความเชื่อมั่นต่อผู้บริโภค บริษัทของร้านอาหารบุฟเฟต์ญี่ปุ่นมีความน่าเชื่อถือ พนักงานมีความเป็นมิตรพร้อมให้บริการ ให้ความรู้ดีกว่าคุณภาพที่ได้คุ้มกับราคา ผู้ใช้บริการเป็นคนมี

รสนิยมดี เป็นต้น งานศึกษาเหล่านี้เน้นให้ความสนใจกับทัศนคติและการตัดสินใจที่ส่งผลต่อการบริโภคอาหารญี่ปุ่นเป็นสำคัญ

งานศึกษาปัจจัยและพฤติกรรมในการบริโภคอาหารญี่ปุ่น

งานศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการบริโภคอาหารที่ภัตตาคารอาหารญี่ปุ่น พูจิในห้างสรรพสินค้าในเขตกรุงเทพมหานครของปัญญดา บุญสิน (2551) พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้บริการร้านอาหารญี่ปุ่น ได้แก่ ปัจจัยด้านการส่งเสริมการขาย โปรโมชั่นส่วนลด มา 4 จ่าย 3 เป็นโปรโมชั่นที่นิยมใช้กับอาหารประเภทบุฟเฟต์ ปัจจัยด้านบุคลากร การมีพนักงานที่ยิ้มแย้มแจ่มใส สุภาพ อ่อนน้อม ด้านกระบวนการให้บริการ เริ่มตั้งแต่การบริการมีความถูกต้องแม่นยำ มีการบริการอย่างรวดเร็วมีการให้บริการที่ตอบสนองความต้องการของลูกค้า มีกระบวนการบริการอย่างเป็นระบบ มีระบบการชำระเงินที่รวดเร็วและมีประสิทธิภาพ และมีอุปกรณ์และเครื่องมือที่ทันสมัยในการให้บริการ ปัจจัยด้านลักษณะทางกายภาพ ร้านอาหารมีความสะอาด สะดวกสบาย และมีห้องน้ำสะอาด อากาศถ่ายเท มีที่จอดรถเพียงพอ นอกจากนี้ยังพบว่า ระดับการศึกษาและรายได้เฉลี่ยต่อเดือนมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเลือกใช้บริการร้านอาหารญี่ปุ่น เนื่องจากผู้บริโภคที่มีระดับการศึกษาสูงจะรู้จักใช้เหตุผลในการตัดสินใจ มีความรู้ความฉลาดในการเลือกบริโภคผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ เพื่อตอบสนองความต้องการและความพึงพอใจสูงสุด ส่วนรายได้จะเป็นตัวชี้การมีหรือไม่มีความสามารถในการจ่ายของผู้บริโภค การเลือกสินค้าจึงมักเกี่ยวข้องกับกฎเกณฑ์และแบบแผนในการดำเนินชีวิต อาทิ รสนิยม ค่านิยม อาชีพ การศึกษา เป็นต้น

สอดคล้องกับงานวิจัยของกิตติภาพ

สงเคราะห์ (2555); กนกพรรณ สุขฤทธิ (2557) ที่พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลด้านเพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา รายได้ และจำนวนสมาชิกในครอบครัวมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเข้าใช้บริการร้านอาหารญี่ปุ่นของผู้บริโภค นอกจากนี้ผู้บริโภคยังให้ความสำคัญกับปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดด้านผลิตภัณฑ์ ได้แก่ การมีรายการอาหารให้เลือกหลากหลาย ใช้วัตถุดิบที่มีคุณภาพ ปริมาณอาหารเหมาะสม รสชาติตามต้นฉบับญี่ปุ่น และร้านมีชื่อเสียงในความเป็นญี่ปุ่น ด้านการส่งเสริมการตลาด ได้แก่ การมีโปรโมชั่นอาหารตามฤดูกาล การให้ส่วนลดผ่านบัตรเครดิต การให้เป็นสมาชิกเพื่อรับสิทธิพิเศษ และการแจกคูปองอาหาร ด้านบุคลากร ได้แก่ พนักงานพูดจาสุภาพ เสิร์ฟอาหารและเครื่องดื่มถูกต้อง บริการด้วยความเต็มใจ เสิร์ฟอาหารและเครื่องดื่มรวดเร็ว ด้านกระบวนการ ได้แก่ การรับชำระเงินมีความถูกต้อง และการรับออเดอร์รายการอาหารและเครื่องดื่มมีความรวดเร็ว และลักษณะทางกายภาพ ได้แก่ ร้านมีความสะอาด พื้นที่มีรั้วมีความกว้างขวางเพียงพอ ระบบอุณหภูมิถ่ายเทดี จำนวนที่นั่งรับประทานอาหารเพียงพอ เมนุสไตส์ญี่ปุ่น อุปกรณ์เครื่องใช้ในการรับประทานอาหารมีความเป็นญี่ปุ่น การตกแต่งภายนอกร้านมีความเป็นญี่ปุ่น และพนักงานแต่งกายสไตส์ญี่ปุ่น เป็นต้น งานศึกษาดังกล่าวให้ความสนใจกับปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการบริโภคอาหารญี่ปุ่นที่มีความหลากหลายภายใต้บริบทพื้นที่การศึกษาที่มีความแตกต่างกันออกไป

งานศึกษาการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ในอาหารญี่ปุ่น

ในขณะที่งานศึกษาของวุฒินันท์ สุนทรขจิต (2551) เป็นงานด้านสื่อสารมวลชนที่วิเคราะห์ร้านอาหารญี่ปุ่นสมัยใหม่เชื่อมโยงกับพื้นที่การสื่อสารความหมายจนนำไปสู่การก่ออัตลักษณ์ในการสร้าง

ความเป็นญี่ปุ่นให้เกิดขึ้นมา งานศึกษาชี้ให้เห็นในกรณีร้านอาหารญี่ปุ่นสมัยใหม่ได้แฝงสัญลักษณ์ในการบริโภคที่บ่งบอกรสนิยม ระดับชั้นทางสังคม คุณค่าใหม่ที่แฝงในอาหารญี่ปุ่น ซึ่งผู้บริโภคชาวไทยที่บริโภคร้านอาหารญี่ปุ่นสมัยใหม่ อาหารญี่ปุ่น และลักษณะกายภาพในสไตส์ญี่ปุ่น ได้บริโภคสินค้าทางวัฒนธรรมหรือสินค้าสัญลักษณ์ ทั้งในขณะที่บริโภคอาหารอยู่หรือการบริโภคอาหารได้จบลงไปแล้ว แต่การบริโภคที่แท้จริงยังไม่ได้หมดไป ยังเกิดการบริโภคความเป็นญี่ปุ่นผ่านวัฒนธรรมการกิน การใช้บริการ การรับรู้ความรู้สึกแบบญี่ปุ่น ความทันสมัย เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ได้ถูกประกอบสร้างให้เกิดความหมายใหม่ขึ้นมาที่เรียกว่าการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ และเน้นย้ำการบริโภคผ่านการบริโภคสินค้าวัฒนธรรมหรือสินค้าสัญลักษณ์ในรูปของสื่อ สื่อมวลชนและพื้นที่การสื่อสาร ซึ่งร้านอาหารญี่ปุ่นสมัยใหม่ก็คืออัตลักษณ์และตัวตน (identity and subjectivity) ที่เกิดขึ้นผ่านการบริโภคนั้นเอง

สอดคล้องกับงานของกิตติพร ศรีธัญรัตน์ (2553) และโนริยูกิ ชูซูกิและคณะ (2553) ที่ขยายความเข้าใจในเชิงสังคมวิทยาเกี่ยวกับการบริโภคสินค้าวัฒนธรรมญี่ปุ่นในกระแสโลกาภิวัตน์และนำไปสู่การก่อตัวของกระบวนการกลายเป็นญี่ปุ่น (Japanization) โดยการบริโภคสินค้าญี่ปุ่นที่มีวัฒนธรรมแฝงอยู่ด้วย ทั้งนี้การบริโภคอาหารญี่ปุ่นของผู้บริโภคชาวไทยยังนำไปสู่การผสมผสานทางวัฒนธรรม (cultural hybridization) เพื่อให้สามารถอยู่ได้อย่างยั่งยืนในสังคมนั้น มีการปรับแต่งรสชาติให้สอดคล้องกับสังคมไทยตามแบบฉบับท้องถิ่น (localization) พร้อมไปกับการนำเสนอภาพลักษณ์ (image) ความเป็นญี่ปุ่นให้เกิดขึ้นในการบริโภคอาหารญี่ปุ่นอีกด้วย (กิตติพร ศรีธัญรัตน์, 2553: 58) ซึ่งสะท้อนให้เห็นการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ที่เกิดขึ้นจาก

การบริโภคอาหารญี่ปุ่นในรูปแบบที่หลากหลาย อย่างไรก็ตาม งานศึกษาทั้งสองชิ้นนี้นำเสนอในเชิงปรากฏการณ์การชื่นชอบสินค้าวัฒนธรรมญี่ปุ่นและให้ความสำคัญกับการบริโภคในภาพรวมของสินค้าญี่ปุ่นทุกประเภท โดยไม่ได้เน้นในมิติการบริโภคอาหารญี่ปุ่นเป็นหลัก

ทั้งนี้จะเห็นว่าการศึกษาวិถีการบริโภคอาหารญี่ปุ่นในสังคมไทยมีข้อจำกัดอยู่มาก และไม่สามารถก้าวพ้นแนวทางการศึกษาแบบเดิมๆ ที่มักเน้นศึกษาในประเด็นทัศนคติและการตัดสินใจในการบริโภค และพฤติกรรมในการบริโภคอาหารญี่ปุ่นเป็นสำคัญ ลักษณะผลการศึกษาและข้อค้นพบที่เกิดขึ้นจากการศึกษามักสอดคล้องไปในทิศทางและแนวทางเดียวกัน ซึ่งไม่ก่อประโยชน์เพื่อขยายองค์ความรู้ในการทำความเข้าใจวิถีการบริโภคอาหารญี่ปุ่นในเชิงลึกหรือขยายแนวทางการศึกษาใหม่ๆ แต่ทั้งนี้กลับพบงานด้านการสื่อสารและสังคมวิทยาเกี่ยวกับการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ที่ช่วยขยายความเข้าใจในแนวทางการศึกษา (approach) รวมทั้งการเสนอข้อค้นพบใหม่ที่มีทิศทางการวิเคราะห์เพื่อช่วยขยายการเรียนรู้และการมองในมุมใหม่ให้กับสังคมไทยที่มีการเปลี่ยนแปลงจากโลกภายนอกอยู่ตลอดเวลา อย่างไรก็ตาม งานที่ทบทวนข้างต้นยังพอแสดงให้เห็นถึงเงื่อนไขที่มีความสัมพันธ์กับวิถีการบริโภคอาหารญี่ปุ่นในสังคมไทยในปัจจุบัน

4. เงื่อนไขที่มีความสัมพันธ์กับวิถีการบริโภคอาหารญี่ปุ่นในสังคมไทย

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถวิเคราะห์เงื่อนไขที่มีความสัมพันธ์กับวิถีการบริโภคอาหารญี่ปุ่นในสังคมไทยได้ 7 เงื่อนไข ดังต่อไปนี้

1.) **คุณลักษณะของผู้บริโภค** คุณลักษณะนิสัยผู้บริโภคเป็นเงื่อนไขในด้านปัจเจกที่ส่งผลกับการบริโภคอย่างชัดเจน ได้แก่ เพศ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน ค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภค จำนวนสมาชิกในครอบครัว รสนิยม ค่านิยม การให้คุณค่าและความหมาย การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับประโยชน์ของอาหารญี่ปุ่น การมีประสบการณ์การไปใช้บริการของตนเอง/เพื่อน อัตลักษณ์หรือตัวตน เป็นต้น

2.) **ผลิตภัณฑ์** เป็นสิ่งที่ผู้บริโภคให้ความสำคัญในการเลือกตัดสินใจและให้ความใส่ใจในการบริโภคมากขึ้น เพื่อคุณภาพชีวิตและเป็นทางเลือกสำคัญในวิถีการบริโภคอาหารญี่ปุ่นในปัจจุบัน ได้แก่ วัตถุดิบที่มีคุณภาพ อาหารมีคุณภาพ มีความสะอาด รสชาติอร่อย ถูกปาก ความสดปลอดภัย มีคุณค่าทางโภชนาการ ภาชนะและอุปกรณ์ในการใช้งานสะท้อนถึงความเป็นญี่ปุ่น ความมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับ ตราสินค้ามีความน่าเชื่อถือ การมีรายการอาหารให้เลือกหลากหลาย ปริมาณอาหารเหมาะสม รสชาติตามต้นฉบับญี่ปุ่น ร้านมีชื่อเสียงในความเป็นญี่ปุ่น เป็นต้น

3.) **ราคาสินค้า** สิ่งนี้เป็นเงื่อนไขที่ส่งผลกับการบริโภคอาหารญี่ปุ่น เนื่องจากผู้บริโภคชาวไทยเน้นการบริโภคจากร้านอาหารเป็นหลัก ไม่ได้เป็นผู้ผลิตหรือปรุงอาหารด้วยตนเอง เงื่อนไขด้านราคาจึงเป็นอีกเงื่อนไขที่สำคัญในการเพิ่มกำลังการบริโภคหรือลดทอนกำลังการบริโภคด้วย ได้แก่ ราคามีความเหมาะสมกับปริมาณอาหาร การมีป้ายราคาแสดงไว้ชัดเจนและราคาเหมาะสมกับคุณภาพ ราคาเหมาะสมกับฐานะทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

4.) **ช่องทางการจัดจำหน่าย** โอกาสในการเข้าถึงอาหารญี่ปุ่นที่มีมากขึ้น และการขยายช่องทางการจำหน่ายอาหารญี่ปุ่นที่เพิ่มความหลากหลาย

กลายเป็นเงื่อนไขที่ทำให้ผู้บริโภคเข้าถึงการบริโภคอาหารญี่ปุ่นได้สะดวกง่ายดาย ตั้งแต่การเลือกบริโภคในร้านอาหารราคาแพง จนถึงร้านอาหารญี่ปุ่นที่วางจำหน่ายทั่วไปในตลาดสดหรือตลาดนัด ได้แก่ พื้นที่ร้านจำหน่ายมีความสะอาดและถูกหลักสุขอนามัย บรรยากาศและการตกแต่งของร้านเหมาะสม สวยงาม มีขนาดพื้นที่ในการให้บริการลูกค้าเพียงพอ สถานที่ตั้งของร้านสะดวกต่อการเดินทาง สถานที่ตั้งมีที่จอดรถสะดวกสบาย และการมีจำนวนสาขาหลายสาขาในการรองรับการให้บริการ เป็นต้น

5.) การส่งเสริมการตลาด การดำเนินนโยบายด้านการตลาดในร้านอาหารญี่ปุ่นกลายเป็นหัวใจสำคัญที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่เกิดการแข่งขันอย่างเข้มข้นในธุรกิจร้านอาหารญี่ปุ่นที่ผู้บริโภคเข้าถึงได้ง่ายในชีวิตประจำวัน การดึงดูดลูกค้าในการส่งเสริมการตลาดจึงเป็นกลยุทธ์สำคัญที่ร้านอาหารญี่ปุ่นในไทยนิยมปฏิบัติเพื่อให้ผู้บริโภคใช้บริการอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ การมีรูปแบบโฆษณาของร้านที่ดึงดูดความสนใจ การได้รับส่วนลดพิเศษสำหรับสมาชิก โปรโมชั่นส่วนลด มา 4 จ่าย 3 การจับฉลากชิงรางวัล การสะสมยอดรับประทานอาหารญี่ปุ่นร่วมกับบัตรเครดิต การแจกคูปองส่วนลด การให้คูปองสะสม การมีโปรโมชั่นอาหารตามฤดูกาล การให้ส่วนลดผ่านบัตรเครดิต การโฆษณาประชาสัมพันธ์ผ่านทางสื่อโทรทัศน์ การส่งเสริมการขายร่วมกับกับการใช้ผ่านบัตรเครดิต การส่งเสริมการขายด้วยวิธีการใช้บัตร Smart Card จะได้รับส่วนลด และการส่งเสริมการขายด้วยวิธีการสะสมแต้ม 10 แต้ม เพื่อแลกเป็นเงินสด 300 บาท เป็นต้น

6.) บุคลากรหรือพนักงาน รูปแบบการบริการในร้านอาหารญี่ปุ่นเป็นการปฏิบัติระบบการบริโภคใหม่ให้กับผู้บริโภคชาวไทยที่เน้นและใส่ใจการ

บริโภคที่ควบคู่ไปกับการบริการที่ดีจากพนักงานการปฏิสัมพันธ์ (interaction) ที่เป็นมิตรกลายเป็นจุดเด่นที่สำคัญของร้านอาหารญี่ปุ่นที่นำกลืนอายุของวัฒนธรรมญี่ปุ่นมาใช้ในการดำเนินการในร้านอาหารญี่ปุ่น ซึ่งเป็นการปรับวิถีการบริโภคที่สำคัญของชาวไทยในอดีตที่เน้นการบริโภคอาหารเป็นหลัก โดยไม่ได้ใส่ใจการบริการควบคู่กับการบริโภค หากแต่การบริโภคอาหารญี่ปุ่นได้สร้างปรากฏการณ์ใหม่ที่เน้นการบริโภคอาหารควบคู่กับการบริการด้วย ได้แก่ การมีพนักงานที่ยิ้มแย้ม แจ่มใส สุภาพ อ่อนน้อม การบริการมีความถูกต้องแม่นยำ มีการบริการอย่างรวดเร็ว มีการให้บริการที่ตอบสนองความต้องการของลูกค้า มีกระบวนการบริการอย่างเป็นระบบ มีระบบการชำระเงินที่รวดเร็วและมีประสิทธิภาพ มีอุปกรณ์และเครื่องมือที่ทันสมัยในการให้บริการ พนักงานพูดจาสุภาพ และพนักงานสามารถให้ความรู้และแนะนำอาหารได้ดี เป็นต้น

7.) ลักษณะทางกายภาพหรือสิ่งแวดล้อม การสร้างบรรยากาศร้านในรูปลักษณะแบบญี่ปุ่นเป็นส่วนสำคัญที่ขาดไม่ได้ในการเป็นส่วนหนึ่งของวิถีการบริโภคอาหารญี่ปุ่น ที่นอกจากจะอิมเมจไปกับรสชาติอาหารแต่ผู้บริโภคยังต้องการสภาพบรรยากาศร้านและวัฒนธรรมในแบบญี่ปุ่นอีกด้วย จนเกิดการแข่งขันปรับแต่งร้านอาหารญี่ปุ่นให้มีความเป็นญี่ปุ่นมากที่สุด ทั้งที่เป็นรูปแบบที่เหมือนจริงและใกล้เคียงความเป็นญี่ปุ่น ทั้งนี้ในบางร้านตกแต่งด้วยตัวอักษรญี่ปุ่นเพื่อสร้างความเป็นญี่ปุ่นให้เกิดขึ้น แต่ผู้บริโภคชาวไทยไม่สามารถอ่านและเข้าใจความหมายในอักษรเหล่านั้นได้แต่ประการใด ซึ่งเป็นลักษณะของการบริโภคในเชิงสัญลักษณ์ ได้แก่ ร้านอาหารมีความสะอาด สะดวกสบาย มีห้องน้ำที่สะอาด อากาศถ่ายเท มีที่จอดรถเพียงพอ ระบบอุณหภูมิถ่ายเทดี จำนวนที่นั่งรับประทานอาหารเพียงพอ มีเมนูสไตส์

ญี่ปุ่น อุปกรณ์เครื่องใช้ในการรับประทานอาหารที่มีความเป็นญี่ปุ่น การตกแต่งภายในร้านมีความเป็นญี่ปุ่น และพนักงานแต่งกายสไตล์ญี่ปุ่น เป็นต้น

8.) วัฒนธรรม วัฒนธรรมซึ่งครอบคลุมในเรื่องแบบแผน ค่านิยมและประเพณีจะเป็นสิ่งที่งานศึกษาการบริโภคอาหารญี่ปุ่นส่วนใหญ่ละเลยไม่ให้ความสำคัญ อย่างไรก็ตาม ในช่วงหลังเริ่มมีการกล่าวถึงในงานศึกษาทางด้านการสื่อสารและสังคมวิทยา วัฒนธรรมให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมว่าเป็นส่วนสำคัญในการมองเรื่องวิถีการบริโภค ได้แก่ วัฒนธรรมการกินแบบญี่ปุ่น วัฒนธรรมการให้คุณค่าของอาหาร วัฒนธรรมการให้บริการที่สุภาพแบบญี่ปุ่น วัฒนธรรมการบริโภคสินค้าญี่ปุ่น เป็นต้น

จากเงื่อนไขที่กล่าวมาข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงวิถีการบริโภคอาหารญี่ปุ่นในสังคมไทยภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ที่การบริโภคนั้นไม่ได้ปราศจากกฎเกณฑ์โครงสร้างทางสังคมที่กำกับการบริโภคของผู้คนในสังคมและยังมีอำนาจของปัจเจกแฝงอยู่ไม่ใช่น้อย อาทิ มาตรฐานในเรื่องของความสะอาดปลอดภัยตามมาตรฐาน ความมีคุณค่าทางโภชนาการ คุณลักษณะของผู้บริโภค เป็นต้น ทั้งนี้ผู้บริโภคก็ได้สร้างความหมายให้กับการบริโภคในลักษณะต่างๆ หรือเรียกได้ว่าเป็นการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ให้เกิดขึ้นดังที่ Baudrillard นักคิดทางสังคมวิทยาคนสำคัญที่นำเสนอประเด็นการศึกษาวิถีการบริโภคได้ใช้แนวทางการศึกษานี้ เขาได้เชื่อมโยงระหว่างเรื่องของการบริโภคสินค้าเพื่อใช้สอยและการเป็นมูลค่าแลกเปลี่ยนในระบบเศรษฐกิจและระบบตลาดเข้ากับเรื่องของการบริโภคทางวัฒนธรรมผ่านการบริโภคสัญลักษณ์ หรือความหมายของความจริง (meaning of reality) มาใช้ในการอธิบายรูปแบบและพฤติกรรมผู้บริโภค เขาชี้ให้เห็นว่าสัญลักษณ์คือสิ่งที่ช่วยเติมเต็มให้แก่สินค้าประเภทต่างๆ ที่ปกติแล้ว

ไม่มีคุณค่าอยู่ในตัวเอง ก่อให้มีคุณค่าและความหมายด้วยการสร้างขึ้นใหม่ หรือเพิ่มเติมจากที่มีอยู่เพื่อให้กลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม (cultural commodity) และกลายเป็นสินค้าทางสัญลักษณ์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกผลิตขึ้นและปรากฏในฐานะของสื่อและสื่อมวลชนต่างๆ อย่างไรก็ตาม Baudrillard มองว่าคนเราไม่ได้บริโภคแค่เพียงตัวของสินค้าทางวัฒนธรรมหรือสินค้าสัญลักษณ์ เพื่อสนองตอบต่อความจำเป็นพื้นฐานหรือการใช้ประโยชน์เท่านั้น เพราะในความเป็นจริงแล้วพวกเขาได้บริโภคสัญลักษณ์หรือความหมายของเรื่องราวต่างๆ ที่ถูกสร้างขึ้นมามีด้วยกัน (กาญจนา แก้วเทพ, 2541) ซึ่งเห็นได้จากการที่ผู้บริโภคชาวไทยได้ให้ความสำคัญกับความเป็นญี่ปุ่นในทุกกระบวนการบริโภค ตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมวัตถุดิบ การปรุงอาหาร การเสิร์ฟอาหาร รวมทั้งการมีอุปกรณ์เครื่องใช้ในการรับประทานอาหารที่มีความเป็นญี่ปุ่น มีการตกแต่งภายในร้านแบบญี่ปุ่น รวมถึงการบริการของพนักงาน ที่จะต้องซึมซับเอาวัฒนธรรมความเป็นญี่ปุ่นมาใช้ภายในร้านอาหารญี่ปุ่นในสังคมไทย

การบริโภคอาหารญี่ปุ่นจึงไม่ได้บริโภคเพื่ออรรถประโยชน์ (utility) หรือเพื่อความอึดท้องเท่านั้น แต่การบริโภคอาหารญี่ปุ่นยังสะท้อนวิถีการบริโภคที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากทฤษฎีโครงสร้างนิยมและการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ เชื่อมโยงสู่การบริโภคที่อยู่ในสถานะการกลายเป็นญี่ปุ่น (Japanization) ที่เป็นกระแสวัฒนธรรมความเป็นญี่ปุ่นที่เกิดขึ้นในสังคมไทยอย่างต่อเนื่อง อาหารญี่ปุ่นจึงเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมประเภทหนึ่งที่มีความเข้มข้นของวัฒนธรรมญี่ปุ่นที่ฝังตัวอยู่ในตัวสินค้าและการบริการในหลากหลายรูปแบบ โดยผู้บริโภคได้สร้างความหมายให้กับอาหารญี่ปุ่น ที่มีนัยยะของความเป็นญี่ปุ่น มีเมนูรูปแบบและสไตล์ญี่ปุ่น มีอุปกรณ์

เครื่องใช้ในการรับประทานอาหารที่มีความเป็นญี่ปุ่น เครื่องปรุงอาหารแบบญี่ปุ่น มีการตกแต่งทั้งภายใน-ภายนอกที่แสดงถึงความเป็นญี่ปุ่น และพนักงาน แต่งกายสไตร์ญี่ปุ่น เป็นต้น ทั้งนี้พบว่าร้านอาหาร ญี่ปุ่นจำนวนมากตกแต่งร้านโดยใช้ตัวอักษรญี่ปุ่นเพื่อ แสดงให้เห็นความเป็นญี่ปุ่น แต่ไม่สามารถสื่อความ หมายหรือสร้างความเข้าใจให้ผู้บริโภคได้อย่างแท้จริง ซึ่งพบว่าโดยทั่วไปผู้บริโภคชาวไทยไม่สามารถอ่าน ภาษาญี่ปุ่นเหล่านั้นได้เลย อีกทั้งเครื่องแต่งกายของ พนักงานภายในร้านที่ผู้บริโภคเข้าใจว่าเป็นชุดกิโมโน นั้น แท้จริงมักเป็นชุดยูกะตะ (yukata) และชุดฮปปิ (happi) ที่นิยมสวมใส่ล่าลองในงานเทศกาลต่างๆ ผู้บริโภคส่วนใหญ่ไม่ทราบข้อเท็จและวัฒนธรรมใน การสวมใส่เครื่องแต่งกายดังกล่าว เหล่านี้สะท้อนให้ เห็นการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ที่เกิดขึ้นในการบริโภค อาหารผ่านวัฒนธรรมในแบบญี่ปุ่นอย่างเด่นชัด และ ผู้บริโภคชาวไทยยังไม่อาจเข้าใจวัฒนธรรมในเชิงลึก และการให้ความหมายเฉพาะอย่างลึกซึ้งในด้าน วัฒนธรรม นอกจากนี้สาเหตุที่อาหารญี่ปุ่นได้รับ ความนิยมนั้นมาจากการที่อาหารญี่ปุ่นนั้นมีการจัด ตกแต่งได้อย่างสวยงาม ดึงดูดผู้บริโภคด้วยสีสันน่า รับประทาน มีลักษณะของวัฒนธรรมเฉพาะที่สอดแทรกอยู่ในวิธีการบริโภค สิ่งเหล่านี้ แสดงถึงรสนิยม และการให้คุณค่าของผู้บริโภคที่ใส่ใจในรายละเอียด แม้กระทั่งการกินอยู่ในชีวิตประจำวัน อีกทั้งสังคม ไทยให้คุณค่าและประกอบสร้างว่าอาหารญี่ปุ่นเป็น อาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการสูงและดีต่อสุขภาพ ในการบริโภคในชีวิตประจำวัน

5. บทสรุป

ในการศึกษาวิธีการบริโภคอาหารญี่ปุ่นใน สังคมไทยนอกจากจะทำให้เห็นถึงการศึกษาในการ

บริโภคอาหารญี่ปุ่นที่มีอยู่อย่างกว้างขวาง แต่ยังมี ทิศทางที่คับแคบในแนวทางการศึกษาที่ไม่อาจ คลี่คลายหรือขยายแง่มุมในการสะท้อนปรากฏการณ์ การบริโภคอาหารญี่ปุ่นในสังคมไทยที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในช่วงที่ผ่านมาได้ชัดเจนนัก การศึกษาวิธีการ บริโภคอาหารญี่ปุ่นเชื่อมโยงกับการสื่อสารและการ บริโภคสินค้าวัฒนธรรม น่าจะเป็นอีกแนวทางที่ช่วย ขยายให้เห็นแบบแผนการบริโภคได้อีกทางหนึ่ง ทั้งนี้ การบริโภคอาหารญี่ปุ่นแน่นอนว่าได้รับอิทธิพลจาก สื่อ การโฆษณา ประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางต่างๆ ที่ เน้นจุดขายหลักในเรื่องของความสะอาด ความมี คุณภาพดีต่อสุขภาพ ความทันสมัย ดังจะเห็นได้จาก การที่ผู้บริโภคเน้นบริโภคในคุณภาพและความสด ใหม่ของวัตถุดิบที่ใช้ปรุงอาหาร รวมไปถึงการเสพ วัฒนธรรมและภาพลักษณ์อาหารญี่ปุ่นที่ดูทันสมัย ซึ่ง ถูกให้คุณค่าในฐานะอาหารทางวัฒนธรรมที่มีดีมี รสชาติเยี่ยม สะอาดถูกหลักอนามัย และบรรจุใน ภาชนะหรือบรรจุภัณฑ์ที่น่าสมัย ซึ่งการบริโภคดัง กล่าวได้สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและ วัฒนธรรมที่กำหนดวิธีการบริโภคของผู้คน ดังนั้นการ บริโภคอาหารญี่ปุ่นจึงไม่สามารถแยกขาดจากเรื่อง ของการให้คุณค่าทางด้านวัฒนธรรม รสนิยม ค่านิยม สถานภาพ และชนชั้นของผู้บริโภค ซึ่งสะท้อนให้เห็น ได้ตั้งแต่ขั้นตอน การจัดเตรียมวัตถุดิบ การปรุง อาหาร กรรมวิธีการเสิร์ฟ วิธีการบริโภค การใช้ ภาชนะ สิ่งเหล่านี้ ยังถูกกำหนดภายใต้กฎเกณฑ์ แบบแผนทางด้านวัฒนธรรม ระเบียบ และโครงสร้าง ของสังคม (structure) หากขยายประเด็นการศึกษา วิธีการบริโภคอาหารของผู้บริโภคในฐานะผู้กระทำ (agency) ที่มีอำนาจกระทำการในการเป็นผู้กำหนด วิธีการบริโภคที่มีมากขึ้นจะช่วยสะท้อนให้เห็นความ เป็นจริงที่เกิดขึ้นอย่างรอบด้านในสังคมโลกสมัยใหม่

เอกสารอ้างอิง (References)

- [1] กนกพรรณ สุขฤทธิ. (2557). ส่วนประสมการตลาดบริการและพฤติกรรมการใช้บริการร้านอาหารญี่ปุ่น ย่าน *Community Mall* ของผู้บริโภคในกรุงเทพมหานคร. สารนิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการตลาด มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- [2] กาญจนา แก้วเทพ. (2541). *การวิเคราะห์สื่อ: แนวคิดและเทคนิค*. กรุงเทพฯ: อินฟินิตี้เพรส.
- [3] กิตติภพ สงเคราะห์. (2555). ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการใช้บริการร้านอาหารญี่ปุ่นของผู้บริโภคในจังหวัดปทุมธานี. สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการตลาด, คณะบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
- [4] กิริติพร ศรีธัญรัตน์. (2553). “สินค้าวัฒนธรรมญี่ปุ่นกับวัฒนธรรมลูกผสมในไทยภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์” เอกสารหลังการประชุมวิชาการระดับชาติของเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ครั้งที่ 3 สังคมศาสตร์. ขอนแก่น: คณะกรรมการเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย.
- [5] จิตรลดา ฝักป้อม. (2556). การตัดสินใจเลือกใช้บริการบุฟเฟ่ต์อาหารญี่ปุ่นในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, โครงการบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- [6] ชนสรณ์ โตราน. (2551). พฤติกรรมการบริโภคอาหารญี่ปุ่นของผู้บริโภคในเขตอำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี. วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาเขตชลบุรี.
- [7] ชนิตา เสถียรธนากร. (2551). คุณค่าตราสินค้าและทัศนคติด้านผลิตภัณฑ์ที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมของผู้บริโภคที่มีต่อภัตตาคารอาหารญี่ปุ่นฟุจิ ในเขตกรุงเทพมหานคร. สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการ, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- [8] นัฐพล จำกำจร. (2558). อิทธิพลของส่วนประสมทางการตลาดบริการ คุณภาพการบริการ และภาพลักษณ์ของแบรนด์ต่อการตัดสินใจเลือกร้านอาหารบุฟเฟ่ต์ญี่ปุ่น ในกรุงเทพมหานคร. สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- [9] โนริยุกิ ชูซูกิและคณะ. (2553). “การบริโภคสินค้าวัฒนธรรมญี่ปุ่นในไทยสังคมไทยภายใต้กระแส-Japanization” เอกสารหลังการประชุมวิชาการระดับชาติของเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ครั้งที่ 3 สังคมศาสตร์. ขอนแก่น: คณะกรรมการเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย.
- [10] ปัญญดา บุญสิน. (2551). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการบริโภคอาหารญี่ปุ่นฟุจิในห้างสรรพสินค้าในเขตกรุงเทพมหานคร. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- [11] มัทวัน พยัคฆนันท์. (2557). การตัดสินใจเลือกใช้บริการ และความต้องการปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดของผู้บริโภคร้าน โคอุโน อินดี้. สารนิพนธ์คหกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์, คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.

- [12] รัตนา โภคาศิริสิน. (2557). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลือกใช้บริการร้านอาหารญี่ปุ่นในซอยทองหล่อ (สุขุมวิท 55) ของผู้บริโภคในเขตกรุงเทพมหานคร. *วารสารวิชาการการตลาดและการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี*. 1(1), 114-123.
- [13] วราภรณ์ เทียนเงิน. (2559). ส่องตลาดอาหารญี่ปุ่น “ไทย” ใหญ่สุดในอาเซียน. โพสต์ทูเดย์ดอทคอม. สืบค้นเมื่อวันที่ 12 ส.ค.2559 จาก <http://www.posttoday.com/biz/aec/scoop/438961>
- [14] วุฒินันท์ สุนทรขจิต. (2551). ร้านอาหารญี่ปุ่นสมัยใหม่: พื้นที่การสื่อสารความหมายอัตลักษณ์และความเป็นญี่ปุ่น.วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาสื่อสารมวลชน, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- [15] สมสมร สุขเนศกุล. (2550). การส่งเสริมการขายที่มีผลต่อการกลับมารับประทานอาหารญี่ปุ่นซ้ำของผู้บริโภคในเขตกรุงเทพมหานคร กรณีศึกษาอาหารญี่ปุ่น. วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารธุรกิจสำหรับผู้บริหาร บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาลัยพาณิชยศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- [16] อิงอร รัตตัญญู. (2553). พฤติกรรมการบริโภคอาหารญี่ปุ่นของผู้บริโภคในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการธุรกิจเกษตร, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- [17] องค์การส่งเสริมการค้าต่างประเทศของญี่ปุ่น. (2556). รายงานการสำรวจผู้บริโภคในต่างประเทศเกี่ยวกับอาหารญี่ปุ่น. กรุงเทพฯ.
- [18] ASTV ผู้จัดการรายวัน. (2557). *Japanese Restaurant: วัฒนธรรมที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ*. สืบค้นเมื่อวันที่ 12 ส.ค.2559 จาก <http://www.manager.co.th/Weekend/ViewNews.aspx?NewsID=9570000069788>
- [19] Thai PR. (2552). แอลงข่าวเปิดตัว JRO องค์การส่งเสริมร้านอาหารญี่ปุ่นในต่างประเทศ สาขาประเทศไทยล้มมนภายใต้หัวข้อสภาวะปัจจุบันและประเด็นปัญหาของอุตสาหกรรมผู้ประกอบการร้านอาหารญี่ปุ่น. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 ส.ค.2559 จาก <http://www.thaipr.net/general/217079>
- [20] Elise S. Lake and Minjoo Oh. (2006). The Sociology of food and Eating cited in Clifton D. Bryant and Dennis L. Park. *21st Century Sociology A Reference Handbook*. (186-196). SAGE Publication.
- [21] G. Ritzer . (2000). The Sociology of Consumption: A Sub-Field in Search of Discovery. *Newsletter of the American Sociological Association*. February 2000. Volume 28, No 2.
- [22] GERPHOLD, C. (1967). Food habits of the valley people of Laos. *Journal of the American Dietetic Association*. Vol.50, 493-497.
- [23] Jean Baudrillard. (1988). *Selected Writings*. Edited and Introduced by Mark Poster. CA: Stanford University Press.

- [24] Keawthep, Kanchana. (2009). *Kan Vikroa Seu: Neawkid lea Teknik*. (In Thai) [Analysis of the Media: Concept and Techique]. Bangkok: Pappim.
- [25] Mark Gottdiener. (2000). *New Forms of Consumption: Consumers, Culture, and Commodification*. Maryland: Rowman & Littlefield Publisher.
- [26] Mark Gottdiener. (2001). *The Theming of America: Dreams, Media Fantasies, and Themed Environments*. Colorado: Westview Press.
- [27] Norbert Elias. (1978). *What is Sociology*. London: Hutchinson.
- [28] S. Zukin and J.M, Smith. (2004). *Consumer and Consumption*. Annu.Rev.Socio. 2004. Volume 30: 173-97.
- [29] Stephen Mannell. (1996). *All Manner of food: Eating and Taste in England and France from the Middle Ages to the Present*. 2 edition. Urbana: University of Illinois Press.

กীরติพร จูตะวิริยะ

หน่วยงานผู้แต่ง : สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา และกรรมการศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมลุ่มน้ำโขง
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Keeratiporn Jutaviriya

Affiliation : Sociology and Anthropology Program and Committee of Center for research on Plurality in the Mekong Region, Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University

Corresponding e-mail : keeratiporn@hotmail.com

การปรับรับวัฒนธรรมญี่ปุ่นในประเทศไทย สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ระหว่าง ค.ศ.1887-1910

พิรภัทร ห้าวเหิม

บทคัดย่อ

บทความนี้ให้ข้อมูลและความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับ การปรับตัวสู่ความทันสมัยของไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังเป็นข้อถกเถียงว่าได้ปรับรับวัฒนธรรมตะวันตกเพียงทางเดียวหรือไม่ ทั้งนี้ นโยบายการต่างประเทศของไทยตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้วัฒนธรรมการสร้างรัฐชาติที่ทันสมัยจากประสบการณ์ของประเทศต่างๆ รอบตัว โดยเฉพาะการปรับรับวัฒนธรรมญี่ปุ่น คำถามคือ ประเทศไทยสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ปรับรับวัฒนธรรมญี่ปุ่นบ้างหรือไม่ ทางด้านใดบ้าง ประเด็นปัญหาของการศึกษานี้คือ การปรับตัวสู่ความทันสมัยของไทยสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นช่วงเวลาที่ยาวนานกว่าการตะวันตก อย่างไรก็ตาม ญี่ปุ่นในช่วงครึ่งหลังคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้มีคุณูปการต่อประเทศไทยด้วยเช่นเดียวกัน ประเทศไทยได้ปรับรับวัฒนธรรมญี่ปุ่นเพื่อการปรับตัวสู่ความทันสมัยของไทยในลักษณะใดและมีสัดส่วนมากน้อยเพียงใด

บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการปรับรับวัฒนธรรมญี่ปุ่นในประเทศไทยสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวระหว่าง ค.ศ.1887-1910 ผลการศึกษาพบว่า ประการแรก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินนโยบายปรับปรุงโครงสร้างการปกครองภายในประเทศใน ค.ศ.1892 โดยอาศัยทั้งวัฒนธรรมการเมืองแบบตะวันตกและได้รับแรงบันดาลใจจากวัฒนธรรมการเมืองแบบญี่ปุ่นด้วย ประการที่สอง ญี่ปุ่นได้เข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจของประเทศไทยในสัดส่วนที่มีนัยสำคัญ รวมถึงด้านการทหารและด้านการศึกษา ตามลำดับ

คำ

สำคัญ

ความสัมพันธ์ระหว่าง
ไทยกับญี่ปุ่น,
การปรับรับวัฒนธรรม,
การฟื้นฟูเมจิ,
พระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

Japanese Acculturation in Thailand during the King Rama V Chulalongkorn, 1887-1910

Pheeraphat Hoaherm

Abstract

This paper provides data and fundamental knowledge the modernization of Thailand during the reign of King Rama V Chulalongkorn has become a debate on whether it was a Western acculturation, even if the foreign policy of Thailand since the reign of King Rama V Chulalongkorn emphasized on learning the nation-state culture from the experiences of foreign countries, especially from Japanese culture. Questions have been raised: did Thailand during the reign of King Rama V Chulalongkorn adapt Japanese culture? Which sectors? The problematic of this study is: although the modernization of Thailand during the reign of King Rama V Chulalongkorn was on the basis of Western culture, Japan during the second half of the 19th century also contributed to Thai modernization as well. In which way did the Japanese acculturation in Thailand contribute to the modernization of Thailand? And what is the proportion?

Key words

Thai-Japanese relations, acculturation, Meiji Restoration, King Rama V Chulalongkorn

This article aims to study the Japanese acculturation in Thailand during the reign of King Rama V Chulalongkorn, 1887-1910. The results of study are the followings: firstly, King Rama V Chulalongkorn implemented the policy of internal administration reforms in 1892 by applying both Western and Japanese political culture. Secondly, Japan played a significant role in Thailand's economy, including military and education respectively.

1. บทนำ

ประเทศญี่ปุ่นและประเทศไทยมีความสัมพันธ์กันมาอย่างยาวนานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา (Ginzo Uchida, 1921) มีการติดต่อค้าขายทางเศรษฐกิจในระดับรัฐและยังมีการติดต่อแลกเปลี่ยนพระราชสาส์นในระดับผู้ปกครองรัฐ คือ พระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา กับโชกุนแห่งตระกูลโทกูงวะแห่งญี่ปุ่น¹ เมื่อเข้าสู่สมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ค.ศ. 1868-1910) ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะสถาปนาความสัมพันธ์กับประเทศญี่ปุ่นซึ่งตรงกับสมัยจักรพรรดิเมจิ (ค.ศ.1868-1912) ทั้งสองประเทศได้มีการลงนามในสัญญาทางพระราชไมตรีอย่างเป็นทางการเป็นครั้งแรกใน ค.ศ.1887 เรียกว่า “คำปฏิญาณว่าด้วยสัมพันธไมตรีและการค้าระหว่างประเทศญี่ปุ่นกับประเทศสยาม” (Declaration of Amity and Commerce Between Japan and Siam) (ศุภรัตน์ ธาราศักดิ์, 2531, หน้า 29) นอกจากฉบับดังกล่าวแล้ว ได้มีการทำสัญญาฉบับต่อมาอีกใน ค.ศ.1897 เรียกว่า “หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี ทางค้าขาย และการเดินเรือระหว่างกรุงสยามกับกรุงญี่ปุ่น” (Treaty of Friendship, Commerce and Navigation between Japan and Siam) (ศุภรัตน์ ธาราศักดิ์, 2531) เพื่อแก้ไขและปรับปรุงเนื้อหาให้ทันสมัยมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม ไทยและญี่ปุ่นทั้งสองประเทศได้เผชิญกับภัยคุกคามของลัทธิล่าอาณานิคมในช่วงครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 19 ในขณะที่ช่องโหว่ทางภูมิรัฐศาสตร์ทำให้ญี่ปุ่นมีแรงผลักดันในการสร้างความทันสมัยให้กับการป้องกันประเทศ พวกเขาบังคับให้ไทยศึกษากลยุทธ์ในการป้องกันภาวะด้อยพัฒนา (Thomas Larson, 2008, p.1) ประเทศญี่ปุ่น

ดำเนินนโยบายปฏิรูปประเทศใน ค.ศ.1868 ภายหลังจากที่จักรพรรดิเมจิได้รับอำนาจบริหารประเทศกลับคืนมาจากรัฐบาลโทกูงวะ พระองค์ได้ตราพระราชบัญญัติฉบับหนึ่งที่เรียกว่า “สัตยาบัน 5 ข้อ” (เพ็ชร สุมิตร, 2516, หน้า 93-94) อันถือเป็นการยุติอำนาจของระบอบศักดินาที่ยึดถือปฏิบัติกันมาเป็นเวลาหลายร้อยปี การดำเนินการปฏิรูปประเทศหรือปรับปรุงโครงสร้างการบริหารภายในประเทศเป็นผลสืบเนื่องจาก ปัจจัยภายใน คือ ความเสื่อมของระบอบโชกุน และจากปัจจัยภายนอกคือ การเข้ามามีอิทธิพลของชาติตะวันตก (ละเวง ปรายราย, 2546, หน้า 16-23) ในเวลาใกล้เคียงกัน ประเทศไทยได้เริ่มการปฏิรูปการปกครองแผ่นดินใน ค.ศ.1873 เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงบรรลุนิติภาวะและว่าราชการด้วยพระองค์เองแล้ว ทรงดำเนินนโยบายปรับปรุงระบบภาษีของประเทศเป็นอันดับแรก ต่อมาใน ค.ศ.1881 จึงเริ่มส่งข้าหลวงไปประจำตามหัวเมืองต่างๆ ทั่วประเทศเพื่อตั้งอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางแผ่นดิน (centralization) อย่างไรก็ดีตามจากการเสด็จประพาสต่างประเทศเช่น อินเดีย ชวา ทำให้พระองค์ได้ทรงเห็นรูปแบบทางการเมืองการปกครองอาณานิคมตะวันตก นอกจากนี้การรวมประเทศเยอรมนีของ ออทโท ฟอน บิสมาร์ค ยังมีส่วนสำคัญที่ทำให้ประเทศไทยนำเอารูปแบบการรวมศูนย์อำนาจมาปรับใช้ในประเทศด้วย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้อธิบายว่าพระองค์ทรงรับเอาแบบอย่างวัฒนธรรมทางการเมืองการปกครองมาจากประเทศมหาอำนาจในภูมิภาคยุโรป เช่น เยอรมนี อังกฤษ เบลเยียม เดนมาร์ก และฝรั่งเศส โดยผ่านการเรียนรู้จากผู้เชี่ยวชาญชาวต่างประเทศในสาขาวิชาต่างๆ ที่ได้รับการว่าจ้างเป็นที่ปรึกษาให้กับ

¹ ตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ และ โชกุนโทกูงวะ อิเอะยะสุ

รัฐบาลไทย ซึ่งล้วนส่งผลต่อการดำเนินการปฏิรูประบบโครงสร้างอำนาจการบริหารภายในประเทศ² อย่างไรก็ตาม จากการศึกษางานวิจัยทางประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศญี่ปุ่นกับประเทศไทย (ณัฐชนันท์ จันทนธ์, 2519, สุรางค์ศรีตันเสียงสม, 2520) ทำให้เกิดคำถามว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงรับเอาวัฒนธรรมการเมืองการปกครองมาจากโลกตะวันตกเพียงทางเดียวหรือไม่

ในการศึกษานี้ การปรับรับวัฒนธรรม (acculturation)³ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางความคิดที่เป็นผลมาจากการผสมผสานแลกเปลี่ยนหรือผนวกรวมสองวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน ซึ่งวัฒนธรรมหนึ่งอาจเจริญกว่าอีกวัฒนธรรมหนึ่ง ผลที่เกิดจากการผสมผสานทางวัฒนธรรมนั้น อาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคลและระดับสังคมที่มีสัดส่วนต่างกัน (นฤพลธ์ ดั่งวิเศษ, 2560) การปรับรับวัฒนธรรมมีคุณลักษณะสำคัญ 4 ประการ กล่าวคือ 1) assimilation การรับเอาวัฒนธรรมที่เหนือกว่ามาใช้และละทิ้งวัฒนธรรมเดิมของตนเอง 2) separation การแยกส่วนระหว่างวัฒนธรรมใหม่กับวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเอง 3) integration การผนวกรวมวัฒนธรรมใหม่เข้ากับวัฒนธรรมดั้งเดิม และ 4) marginalization การไม่ยอมรับทั้งวัฒนธรรมใหม่และวัฒนธรรมดั้งเดิม สำหรับมโนทัศน์ “การปรับตัวสู่ความทันสมัย” (modernization)

(Hisao Furukawa, 1995, pp.215-236) หมายถึง กระบวนการในการเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงที่ก้าวหน้าจากสมัยก่อนหรือสมัยดั้งเดิม (John W. Berry, 1997, p.10) สู่สังคมที่ทันสมัย ซึ่งอาจประกอบไปด้วย การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตและเทคโนโลยีในการดำรงชีวิตจากแบบเรียบง่ายในสังคมจารีตไปสู่การดำรงชีวิตที่อาศัยความรู้และเทคโนโลยีระดับสูงขึ้น

บทความนี้พยายามหาคำตอบให้กับข้อถกเถียงเรื่องการการปรับรับวัฒนธรรมการเมืองการปกครองจากโลกภายนอกในช่วงเวลาการปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินของประเทศไทยสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ระหว่าง ค.ศ. 1887-1910 ประเทศไทยรับเอาวัฒนธรรมการเมืองการปกครองมาจากโลกตะวันตกเพียงทางเดียวหรือไม่ วัฒนธรรมการเมืองการปกครองแบบญี่ปุ่นมีอิทธิพลต่อประเทศไทยบ้างหรือไม่ ในสัดส่วนเท่าใด เมื่อเปรียบเทียบกับวัฒนธรรมแบบตะวันตก ประเด็นปัญหาของการศึกษานี้คือ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นช่วงเวลาในประเทศไทยได้อาศัยวิทยาการตะวันตกเพื่อปรับตัวสู่ความทันสมัย อย่างไรก็ตาม ญี่ปุ่นซึ่งได้ปรับตัวสู่ความทันสมัยในทุกๆ ด้าน ในเวลาใกล้เคียงกับประเทศไทย ย่อมมีคุณูปการต่อการปรับตัวสู่ความทันสมัยของไทยด้วยเช่นเดียวกัน ด้วยเหตุผลนี้ประเทศไทยได้ปรับรับวัฒนธรรมญี่ปุ่นเพื่อการปรับตัวสู่ความทันสมัยของไทยทางด้านใดบ้าง และมีสัดส่วนเพียงใด

² งานวิจัยเกี่ยวกับอิทธิพลตะวันตกในการปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินในสมัยรัชกาลที่ 5 อาทิ สมใจ ไพโรจน์ธีระรัชต์. (2517). บทบาทของประเทมหาอำนาจตะวันตกในการสร้างทางรถไฟของประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พิษณุโลก: ยังเจริญ. (2529). การศึกษาและผลกระทบต่องานศิลปวัฒนธรรมไทยสมัยต้นรัตนโกสินทร์ พ.ศ.2325-2394-, ไพฑูรย์ สินลาธรัตน์. (2550). อิทธิพลทางการศึกษาของต่างประเทศที่มีต่อการจัดการศึกษาของไทย, มนชนก สงวนชาติ. (2551). การปรับตัวเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ของชนชั้นนำไทยหัวก้าวหน้าในสมัยรัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 4, ธนพงศ์ จิตต์สง่า. (2552). “วชิรญาณ” กับการแสวงหาความรู้ของชนชั้นนำของสยาม พ.ศ.2527-2448-, และ อุดมพร วีระวิริยะกุล. (2555). สบสมัย: การเปลี่ยนแปลงกรุงเทพฯ ตามแบบอย่างสิงคโปร์และปัตตาเวีย (ค.ศ.1861-1897-).

³ Acculturation หรือ การปรับรับวัฒนธรรม เป็นศัพท์ที่คิดขึ้นโดย John Wesley Powell นักธรณีวิทยา ชาวสหรัฐอเมริกา

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการ
ปรับรับวัฒนธรรมญี่ปุ่นในประเทศไทยในสมัย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ระหว่าง
ค.ศ.1887-1910 การศึกษานี้แบ่งออกเป็น 2 ประเด็น
กล่าวคือ ประเด็นแรก ข้อถกเถียงเรื่องการปรับรับ
วัฒนธรรมการเมืองแบบญี่ปุ่นในประเทศไทย
ประเด็นที่สอง การปรับรับแนวคิดการพัฒนา
โครงสร้างพื้นฐานของญี่ปุ่นในประเทศไทย

2. ข้อถกเถียงเรื่องการปรับรับวัฒนธรรม การเมืองแบบญี่ปุ่นในประเทศไทยสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การมาถึงของมหาอำนาจตะวันตกและ
สนธิสัญญาทางการค้านั้น เกิดจากการขยายตัวทาง
ภูมิศาสตร์ของมหาอำนาจตะวันตกได้เร่งตัวขึ้นในช่วง
กลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ส่งผลกระทบต่อไทยและ
ญี่ปุ่น ใน ค.ศ.1855 ประเทศไทยภายใต้รัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไม่มีทาง
เลือก แต่หากจะสรุปสนธิสัญญาทางการค้ากับทูต
อังกฤษ เซอร์ จอห์น บาวริง ที่เรียกว่า “สนธิสัญญา
บาวริง” นั้นได้มุ่งเป้าไปที่การขจัดอุปสรรคที่พ่อค้า
ตะวันตกต้องเผชิญกับการค้าขายในประเทศไทย ซึ่ง
ได้แก่ การผูกขาดการค้าขายกับต่างประเทศและสิทธิ
พิเศษที่มอบให้กับพ่อค้าชาวจีนและเจ้าหน้าที่ระดับ
สูง โดยมีผลบังคับใช้เหนือสิ่งอื่นใดรวมภาษนำเข้า
3% ในทุกการนำเข้าสิ่งของประเภทแท่งและฝืนซึ่ง
ปลอดภาษี ชาวต่างชาติได้รับอนุญาตให้ส่งออก หากไม่มี
ปัญหาภาวะการณ์ขาดแคลนภายในประเทศ การส่งออก
ต้องเสียภาษีเพียงอย่างเดียวคือ ภาษีการส่งออก หรือ
การขนส่งทางบก นอกจากนี้ อังกฤษยังมีสิทธิเหนือ
ดินแดนของไทย ด้วยสนธิสัญญาที่ไม่เท่าเทียมกันนี้
ประเทศไทยได้สูญเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของ
ตนในเรื่องภาษีศุลกากร และอำนาจตามกฎหมาย

หลังจากนั้นประเทศไทยก็ได้มีการเจรจาทำ
สนธิสัญญาฉบับเดียวกันกับประเทศตะวันตกอื่นๆ
และแม้กระทั่งญี่ปุ่นใน ค.ศ.1897 ในทางตรงกันข้าม
ญี่ปุ่นถูกบังคับให้ลงนามใน “สนธิสัญญาคณะนะระ
วะ” ค.ศ.1854 ซึ่งนำไปสู่การเปิดประเทศและต่อมา
ใน ค.ศ.1865 ได้มีการทำสนธิสัญญากับประเทศ
ตะวันตกเรียกว่า “สนธิสัญญากับห้าชาติ” โดย
เงื่อนไขของสนธิสัญญาค่อนข้างดีกว่าที่บังคับใช้ใน
ประเทศไทย ยกตัวอย่างเช่นอัตราภาษีนำเข้าคิดเป็น
ร้อยละ 5% แทนที่จะเป็น 3% และฝืนไม่ได้รับ
อนุญาตให้นำเข้ามาในประเทศญี่ปุ่น อย่างไรก็ตาม
ญี่ปุ่นก็ถูกบังคับให้มอบสิทธิสภาพนอกอาณาเขต
ให้กับประเทศตะวันตกเช่นเดียวกัน (Sukunya
Nitungkorn, 2000, pp.149-150)

ในการที่จะอธิบายให้เห็นถึงการปรับรับเอา
วัฒนธรรมการเมืองแบบญี่ปุ่นมาใช้ในประเทศไทย
สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อ
จะชี้ให้เห็นว่าไทยไม่ได้เอาแบบแบบการเมืองการ
ปกครองมาจากตะวันตกฝ่ายเดียว หรือเอาแบบ
การเมืองการปกครองมาจากตะวันออกทุกด้าน ใน
งานของ กินโซ อุซิดะ (Ginzo Uchida, 1921) ซึ่ง
เป็นงานค้นคว้าเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่น
กับไทยในยุคโทกูงวะ (ค.ศ.1603-1868) ที่ได้ศึกษา
ถึงความสัมพันธ์ของญี่ปุ่นและไทยหลังญี่ปุ่นดำเนิน
นโยบายปิดประเทศ โดยใช้เอกสารภาษาญี่ปุ่นเป็น
หลักฐาน มูลเหตุที่มาของการได้ศึกษาความสัมพันธ์
ทั้งสองประเทศนั้น เกิดจากนายโทคิชิ มาซาโอะ ซึ่ง
เป็นที่ปรึกษาด้านกฎหมายของรัฐบาลไทยในสมัย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยก่อน
ที่นายมาซาโอะ จะเดินทางกลับประเทศญี่ปุ่น ได้เข้า
เฝ้าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อทูล
ลา พระองค์ทรงมีรับสั่งให้นายมาซาโอะ รวบรวม
เอกสารทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์

ระหว่างไทยกับญี่ปุ่น เมื่อนายมาซาโอะกลับญี่ปุ่นแล้ว จึงได้ปรึกษากับ นายมาทาทะโร มัทสึโมโตะ ซึ่งเป็นอาจารย์ที่มหาวิทยาลัยเคียวโตะ นายมาทาทะโร จึงได้แนะนำบุคคลที่เหมาะสมคือ นายกินโซ อุซิดะ ซึ่งเป็นอาจารย์คณะอักษรศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยเคียวโตะ นายกินโซ ได้รวบรวมเอกสารชิ้นต้นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นและเขียนบทสรุปเป็นภาษาอังกฤษ และด้วยความช่วยเหลือจาก นายโทคิชิ มาซาโอะ และนายโคยะ นากามูระ ซึ่งเป็นอาจารย์ด้านประวัติศาสตร์ของมหาวิทยาลัยโตเกียว นายกินโซ จึงได้ส่งหนังสือที่เรียบเรียงเป็นที่เรียบร้อยแล้วมาถวายพระมหากษัตริย์ไทยใน ค.ศ.1914 (ชะโตะโกะ ทซึจิยะ, 2540, หน้า 26) ทั้งนี้กินโซ อุซิดะยังได้บรรยายเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นที่มหาวิทยาลัยเคียวโตะใน ค.ศ.1913 โดยการบรรยายในเรื่องดังกล่าวได้เรียบเรียงเป็นบทความทางวิชาการและได้ตีพิมพ์ใน ค.ศ.1916 ด้วย (มาซามิชิ คูโรซาวา, 2559, หน้า 14-15)

2.1 การรวมศูนย์อำนาจการปกครองในสมัยจักรพรรดิเมจิ ค.ศ.1868-1912 (Prefectural, Municipality) (Kiyotaka Yokomichi, 2007) ภายหลังสงครามโบะชิน “ญี่ปุ่นได้ก้าวสู่ยุคใหม่” อิโต ฮิโรbumi เคยกล่าวเอาไว้ว่า “...สภาพการณ์ในญี่ปุ่นมีความสัมพันธ์กับสถานการณ์โลกมาก ไม่ใช่แค่กิจการของประเทศหรือจังหวัดเท่านั้น แนวความคิดเกี่ยวกับการปฏิวัติของยุโรปซึ่งได้ดำเนินการเป็นครั้งแรกในประเทศฝรั่งเศสเมื่อประมาณ 100 ปีมาแล้ว ได้แพร่กระจายสู่หลายประเทศอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยการรวมและการส่งเสริมซึ่งกันและกัน พวกเขาได้กลายเป็นแนวโน้มทั่วไป ไม่ช้าก็เร็วทุกชาติจะได้รับการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผล...” (George M. Beckmann, 1957 (อ้างถึงใน Prasert Chittiwatanapong, 1989, p.101) ข้อความนี้

สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของรัฐบาลเมจิที่ตระหนักถึงความจำเป็นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะสถาปนารัฐสมัยใหม่ และสถาปนารัฐธรรมนูญเมจิขึ้นมา ความแข็งแกร่งของสถาบันจักรพรรดิเมจิคือการทำลายระบบการเมืองเก่า และนำแนวทางประชาธิปไตยแบบตะวันตกมาใช้

ไม่มีใครจะปฏิเสธได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เรียกว่าการฟื้นฟูเมจิ เป็นความเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ของชาวญี่ปุ่น การฟื้นฟูเมจิคือการกลับคืนสู่อำนาจของจักรพรรดิ หลังจากหลายร้อยปีของการควบคุมโดยระบบศักดินาภายใต้ระบอบขุนนาง นำไปสู่การล่มสลายของการปกครองแบบกระจายอำนาจของขุนนางศักดินาและการจัดตั้งรัฐบาลที่เข้มแข็งขึ้นโดยมีจักรพรรดิเป็นผู้นำสูงสุดในการบริหารราชการแผ่นดิน การฟื้นฟูเมจิได้ยกเลิกระบบศักดินาเกี่ยวกับการจ่ายค่าเช่าที่ดินสำหรับการผลิต ไปจนถึงการขายค่าเช่าที่ดินเป็นเงิน การกระทำดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างทุนนิยมตะวันตกอย่างมั่นคงในญี่ปุ่น (Horie Hideichi, 1952, p.23)

ในงานศึกษาของ สุรางค์ศรี ต้นเสียงสม ได้ชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลทางการเมืองการปกครองของญี่ปุ่นที่ส่งผลต่อการปรับรับวัฒนธรรมการเมืองในประเทศไทย กล่าวคือ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทศนะต่อญี่ปุ่นเป็นไปในลักษณะนิยมและยกย่องการปฏิบัติตัวของญี่ปุ่นตามอย่างประเทศตะวันตก (สุรางค์ศรี ต้นเสียงสม, 2520, หน้า 55) จากข้อความดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นว่าพระองค์ทรงได้รับต้นแบบการปฏิรูปประเทศส่วนหนึ่งมาจากวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกด้วย คือประเทศญี่ปุ่น ซึ่งพระองค์ได้ดำเนินการปรับปรุงประเทศในกิจการด้านต่างๆ ซึ่งในระหว่างระหว่าง ค.ศ.1868-1910 ญี่ปุ่นก็ได้พัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าตามแบบตะวันตกเช่นเดียวกัน ทั้งด้านการ

บริหารประเทศ การศึกษา การทหาร โดยผลของการดำเนินการปฏิรูปประเทศของญี่ปุ่นถือว่าประสบความสำเร็จมากกว่าไทย พระองค์จึงทรงนิยมรูปแบบของญี่ปุ่นมาก ดังปรากฏอยู่ในพระราชหัตถเลขาที่เขียนถึงเจ้าพระยาอภัยราชา โรลัง ยักแมงส์ ความว่า “...ความเห็นโดยย่อของท่านซึ่งกล่าวถึงความเจริญของเมืองญี่ปุ่นชัดเจน และเป็นข้อสำคัญที่น่าฟังฟังเป็นอันมาก เราต้องสารภาพเห็นจริง แต่เราหักห้ามความอิจฉาได้ด้วยอย่างเดียว ที่เห็นว่าเมืองเรากับเมืองญี่ปุ่นไม่เหมือนกัน แลทั้งฐานะที่ตั้งแห่งประเทศและประเพณีเดิมกับทั้งเหตุการณ์ซึ่งเกิดขึ้นในเมือง จึงยังคงเหลืออยู่อย่างเดียว แต่ที่เราพยายามให้เมืองเราเจริญใกล้เคียงที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้...” (สุรางค์ศรี ตันเสียงสม, 2520, หน้า 56)

เหตุที่พระองค์ทรงชื่นชมกับความสำเร็จของญี่ปุ่นในช่วงเวลาที่ปฏิรูปประเทศ ด้วยทรงเห็นว่าเป็นชาวเอเชียด้วยกัน เมื่อเริ่มพัฒนาประเทศได้ไม่นานก็ประสบความสำเร็จ ด้วยเหตุดังนี้จึงทำให้พระองค์ทรงสนพระทัยในความเจริญด้านต่างๆ ของญี่ปุ่น โดยส่งราชทูตที่เดินทางไปยังประเทศญี่ปุ่น และกำชับให้ศึกษาดูงานและเขียนรายงานส่งมายังพระองค์ โดยใน ค.ศ.1899 เมื่อพลตรีพระยาฤทธิรงค์ (สุข ชูโต) อัครราชทูตไทยประจำนครโตเกียว คนแรกเดินทางไปยังประเทศญี่ปุ่น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชหัตถเลขาถึงพระยาฤทธิรงค์ ความว่า “...ด้วยการที่เจ้าจะไปเป็นทูตประจำราชสำนักกรุงญี่ปุ่นครั้งนี้ ทางราชการฝ่าย The Politic คงจะได้รับคำสั่ง มีท้องตราแลใบบอกกระทรวงต่างประเทศตามธรรมเนียมแล้ว แต่เราอยากจะขอเพิ่มเติมหน้าที่นอกจากนั้นออกไปอีก ซึ่งจะบอกมาตรงถึงตัวเราถึงกรมหมื่นสมมต แลเจ้ากระทรวงอื่นๆ ก็ได้ คือ ขอให้ตรวจตราและสืบสวนการ 4 แผนก คือ ทหารบก ทหาร

เรือ การศึกษาตลอดจนโรงเรียนการช่างและการค้าขาย การอุดหนุนและปกครองการค้าขาย เช่น Chamber of Commerce เป็นต้นการ Municipal คือ สุขาภิบาล ตลอดจนถึงเก็บค่าที่ดินในเมืองซึ่งเป็นของญี่ปุ่นแท้ ไม่ใช่เช่นโยโกฮาม่าถา นะซะซะกิ ซึ่งมี Municipal ฝรั่งเศส เพราะเป็นเขตให้ฝรั่งเศสอยู่ ถัดจากโตเกียวมี Municipal ญี่ปุ่น กับฝรั่งเศสปนกันบ้าง ก็เป็นเรื่องที่อยากจะรู้เหมือนกัน...” (สุรางค์ศรี ตันเสียงสม, 2520, หน้า 57)

การอธิบายว่าเป็นพระราชานิยมของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีต่อวัฒนธรรมการเมืองการปกครองของญี่ปุ่นของสุรางค์ศรี ตันเสียงสม ปรากฏว่าในงานของ ญัฐวรินทร์ จันทกนธ์ ยังมีการสะท้อนให้เห็นว่า พระองค์ทรงนิยมวัฒนธรรมของญี่ปุ่นเช่นเดียวกันดังความตอนหนึ่งว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงยึดพระราชโบายตามแบบอย่างของประเทศญี่ปุ่น ซึ่งเป็นประเทศแรกในภาคตะวันออกที่ได้เริ่มคิดจัดการกับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของชาวต่างประเทศด้วยการปรับปรุงการศาลให้ทันสมัย (ญัฐวรินทร์ จันทกนธ์, 2519, หน้า 48) นอกจากนี้ญี่ปุ่นยังให้ความสนใจต่อไทยเพิ่มมากขึ้น อันเนื่องมาจากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ จึงเริ่มมีชาวญี่ปุ่นเดินทางเข้ามาประกอบอาชีพในเมืองไทย ประกอบกับญี่ปุ่นมีนโยบายการพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญไปในด้านอุตสาหกรรมด้วยแล้ว จึงต้องการขยายการค้าและหาตลาดไว้รองรับสินค้าออกจากประเทศด้วย อย่างไรก็ตามการเข้ามามีบทบาทของญี่ปุ่นในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ทำให้ผลประโยชน์ของอังกฤษและเยอรมันในเอเชียค่อยลดลงด้วย เพราะสินค้าญี่ปุ่นราคาถูกกว่า ค่าแรงงานถูก จึงขายดีกว่าสินค้าของประเทศโลกตะวันตกอย่างฝรั่งเศส (ญัฐวรินทร์ จันทกนธ์, 2519, หน้า 50)

นอกจากนี้ในงานของ ลิขิต ธีรเวคิน เรื่อง The Meiji Restoration (1868–1912) and the Chakri Reformation (1868–1910): a case for comparative study (การรื้อฟื้นเมจิ ค.ศ.1868-1912 และการปฏิรูปจักรี ค.ศ.1868-1910: กรณีศึกษาเปรียบเทียบ) ได้ให้ข้อสนับสนุนงานเขียนก่อนหน้านี้ทั้งสองชิ้นเช่นเดียวกัน โดยระบุว่า ประการสำคัญด้านการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยด้วยวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยและญี่ปุ่นที่มีลักษณะแบบเดียวกัน (Likhit Dhiravegin, 1983, pp.74-78) ทั้งในด้านประวัติศาสตร์การสร้างชาติจากสังคมสมัยรัฐราชาอาณาจักร แม้ว่า ลิขิต ธีรเวคินจะมองว่าวัฒนธรรมทางการเมืองของไทยและญี่ปุ่นมีลักษณะแบบเดียวกัน ในข้อนี้สันนิษฐานว่า เป็นเรื่องของการแก้ไขสิทธิสภาพนอกอาณาเขตมากกว่า อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีข้อขัดแย้งเกี่ยวกับการให้ความเห็นดังกล่าวในงานของ โนบูกะ โนกุชิ (2543, หน้า 97-100) ซึ่งได้อธิบายว่า สังคมไทยและสังคมญี่ปุ่นมีความแตกต่างกันด้านวัฒนธรรมความเป็นอยู่ในด้านการปกครองโดยชี้ให้เห็นว่า ไทยยังมีระบบการควบคุมคนที่หละหลวมเกี่ยวกับการแบ่งชนชั้นในสังคมไทยที่ยังไม่เด็ดขาด ซึ่งทาสในสังคมไทยสามารถไถ่ตนเองเป็นอิสระได้ แต่ในส่วนของญี่ปุ่น เนื่องจากก่อนสมัยเอโดะมีสงครามอยู่บ่อยครั้ง เมื่อถึงช่วงเอโดะจึงต้องควบคุมประชาชนทั้งฝ่ายปกครองและฝ่ายถูกปกครองอย่างเข้มงวด การปกครองจึงมีความแตกต่างกันโดยเริ่มตั้งแต่การปกครองระบบชนชั้นที่มีการควบคุมอย่างชัดเจนเช่น โชกุน ซามูไร ชาวนา ช่างฝีมือ พ่อค้า ตลอดจน เอตะฮินิง (บุราคูมิน) หรือชนชั้นล่างสุด ซึ่งการเลื่อนฐานะทางชนชั้นแทบไม่ปรากฏ ถือเป็นความผิดใหญ่หลวง นอกจากนี้ยังมีการแบ่งอาชีพ งานที่ชัดเจน ดังที่กล่าวมาด้วยเหตุผลนี้จึงน่าจะมึน้ำหนักรวมเพียงพอที่จะไม่สรุปรวบว่าไทย

เหมือนกับญี่ปุ่นไปเสียทั้งหมด

และหากจะสรุปเอาความเห็นดังกล่าวมารวมกันแล้ว แสดงให้เห็นว่า นอกเหนือจากการรับเอาวัฒนธรรมทางการเมืองการปกครองจากประเทศตะวันตกแล้ว ประเทศไทยยังรับเอาโมเดลทางวัฒนธรรมการเมืองการปกครองจากประเทศตะวันตกมาปรับใช้ในการปฏิรูปโครงสร้างทางสังคมภายในประเทศด้วย การจะสรุปเอาว่า ประเทศไทยรับเอาวัฒนธรรมการเมืองการปกครองมาจากประเทศในโลกตะวันตกมาทางเดียว ไม่สมเหตุสมผลแต่อย่างใด และเพื่อให้เห็นถึงปฏิรูปการเมืองการปกครองของญี่ปุ่นในช่วงเวลาระหว่าง ค.ศ.1868-1912 ผู้ศึกษาจึงขอสรุปอย่างสังเขปไว้ดังนี้

สาระสำคัญของการปฏิรูปเมจิ คือการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและการเมืองของประเทศญี่ปุ่น โดยมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ คือ การสร้างรัฐที่เป็นเอกภาพ ภายใต้การปกครองแบบรวมศูนย์ มาตรการสำคัญอันหนึ่งเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายดังกล่าวได้แก่ การสถาปนาการปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นระบบและมีลักษณะรอบด้าน อันประกอบด้วยการยกเลิกโครงสร้างอำนาจแบบศักดินาในท้องถิ่น การยกเลิกกองกำลังทหารของไดเมียวผู้ปกครองแคว้น (Daimyo) ในแต่ละท้องถิ่น และการจัดตั้งองค์กรบริหารระดับภูมิภาคและท้องถิ่นเสียใหม่โดยเริ่มตั้งแต่ ค.ศ.1872 โดยเริ่มต้นด้วยการจัดตั้งระบบจังหวัด (Prefecture) และระบบเทศบาล (Municipality Government) ซึ่งได้นำไปสู่การลงมือทดลองถูก จนกระทั่งในระหว่าง ค.ศ.1868-1890 ระบบทั้งสองจึงได้รับการแก้ไขและปรับปรุงให้มั่นคง แม้จะไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงบ้างในระยะเวลาต่อมา แต่สาระสำคัญยังไม่เปลี่ยนจนกระทั่งสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ค.ศ.1945 สาระสำคัญดังกล่าว คือ เป็นระบบการปกครองท้องถิ่นที่รัฐบาลกลางมี

อำนาจและบทบาทมากกว่าส่วนท้องถิ่น ผู้ว่าราชการ ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากรัฐบาลกลาง จะเป็นผู้ควบคุม การบริหารทั้งหมดของจังหวัด งบประมาณของแต่ละ จังหวัดถูกกำหนดจากส่วนกลาง ส่วนนายกเทศมนตรี ได้รับการแต่งตั้งจากกระทรวงท้องถิ่น ประชาชนใน เขตเทศบาลมีอำนาจและสิทธิต่างกันตามจำนวนภาษี ที่เสียและในทำนองเดียวกัน ผู้ควบคุมดูแลเมืองและ ชนบทก็คือข้าราชการส่วนกลาง ระบบเช่นนี้ได้มี นักวิชาการบางคนเรียกว่าเป็นการบริหารงานส่วน ภูมิภาคโดยรัฐบาลกลาง (ดวงจันทร์ เจริญเมือง และ คณะ, 2542, หน้า 2-3, 2-4 ภาคที่ 1 บทที่ 2) ดังนั้น การที่รัฐบาลเมจิประสบความสำเร็จในการปฏิรูป ประเทศ ฮิเดโอะ โคบายาชิ ได้กล่าวเอาไว้ว่า “การพิชิตความทันสมัย หมายถึงการพิชิต ตะวันตก” (Hisao Furukawa, 1995, p.2)

2.2 การรวมศูนย์อำนาจการปกครอง (centralization) ในสมัยรัชกาลที่ 5 ค.ศ.1892-1910 ประวัติความเป็นมาของการสร้างความเป็น สมัยใหม่ที่น่ายินดีที่สุดในเอเชียคือ การดำเนินการ ปฏิรูปประเทศในรัชสมัยของจักรพรรดิเมจิ ซึ่งเป็นที่ รู้จักกันในชื่อ การฟื้นฟูเมจิ ซึ่งเริ่มขึ้นใน ค.ศ.1868 และการปฏิรูปเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวทรงครองราชย์ใน ค.ศ.1868 เช่นเดียวกัน ทั้งสองรัชกาลครอบคลุมช่วงเวลาว่าสี่ทศวรรษ โดย ทั้งสองประเทศพยายามที่จะปฏิรูปโครงสร้างต่างๆ ของสังคมโดยมีจุดประสงค์เพื่อหลีกเลี่ยงภัยคุกคาม จากจักรวรรดินิยมตะวันตก หากแต่ว่าหลังสิ้นสุด รัชกาลทั้งสอง ผลของกระบวนการสร้างความทันสมัย นั้นมีความแตกต่างกันอย่างมาก ในขณะที่ญี่ปุ่นได้รับ การเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับอำนาจตะวันตก ขณะที่

ไทยแม้ว่าจะมีความสำเร็จอันยิ่งใหญ่จากสถานะที่ เป็นความทันสมัยก็ตาม แต่ปรากฏว่าประเทศก็ยัง ต้องดิ้นรนเพื่อแสวงหาพันธมิตรเพื่อความอยู่รอด (Likhit Dhiravegin, 1988, pp.48-49) ปิยดา ชลวร ได้กล่าวเอาไว้ว่า คริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นช่วงเวลา แห่งการเปลี่ยนแปลงในส่วนต่างๆ ของโลก ในการ เปลี่ยนผ่านระหว่างรูปแบบดั้งเดิมไปเป็น รัฐบาลที่มี ขอบเขตที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน ในประเทศไทยก็ ไม่มีข้อยกเว้น ตลอดจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 20 โดยเฉพาะอย่างยิ่งทศวรรษอันยาวนานของยุค 1890⁴ ไทยได้ประสบกับการปฏิรูปทางการเมืองรวมถึงการ สร้างสรรค์สิ่งใหม่ เพื่อต่อต้านลัทธิอาณานิคมของ ยุโรปซึ่งขยายอำนาจไปทั่วทั้งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประเด็นนี้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากต่อ สยามและปริมณฑลส่วนอื่นๆ ภายในประเทศ (Piyada Chonlawon, 2014, pp.527-528)

ลิขิต ธีรเวคิน ได้อธิบายเกี่ยวกับการปรับ เปลี่ยนโครงสร้างอำนาจการปกครองของญี่ปุ่น รวมทั้งไทยเอาไว้ดังนี้ ในทางการเมืองและการบริหาร ระบบการเมืองของรัฐบาลโทกูงวะ ถูกแบ่งออกเป็น ระบบศักดินาสวณกลาง ซึ่งมีรัฐบาลปกครองอยู่ที่ เอโดะ และมีระบบอื่น หรือแคว้นที่มีไคเมียวปกครอง เขตของตน อย่างไรก็ตามเจ้าผู้ปกครองแคว้นเหล่านี้ ล้วนอยู่ภายใต้กฎซันกิน โคไต (Sankin Kotai) หรือ ระบบการเข้าร่วม (Likhit Dhiravegin, 1988, pp.49) ซึ่งหมายถึงว่า ขนชั้นผู้ปกครองในท้องถิ่นต้อง เดินทางไปเข้าร่วมกับโชกุนหรือฟานักอยู่ในเอโดะ เป็นเวลาอย่างน้อยหกเดือน ซึ่งการดำเนินการเช่นนี้ เป็นการสร้างเอกภาพในประเทศญี่ปุ่น อย่างไรก็ตาม ในความรู้สึกทางการเมืองและการบริหารเหล่านี้ได้

⁴ เกษม อุทยานิน (1965, pp.108116-) กล่าวว่า ตั้งแต่ ค.ศ.1891 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเริ่มนโยบายว่าจ้าง ชาวตะวันตกเข้ารับราชการ ตัวอย่างเช่น อังกฤษถูกว่าจ้างเป็นที่ปรึกษาทางการเงิน, เดนมาร์กให้คำแนะนำเกี่ยวกับการทำสงครามและ การทหาร, ญี่ปุ่นได้รับการว่าจ้างให้เป็นผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการเกษตรและที่ดิน, ฝรั่งเศส เบลเยี่ยม และญี่ปุ่นเป็นที่ปรึกษาด้านกฎหมาย ส่วนสหรัฐอเมริกาเป็นที่ปรึกษาด้านการต่างประเทศ

กลายมาเป็นรากฐานสำหรับสมัยเมจิที่จะทำให้กลายเป็นการปกครองแบบรัฐชาติซึ่งได้ดำเนินการในภายหลัง

ในกรณีของประเทศไทย ก่อนที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะขึ้นว่าราชการแผ่นดิน แม้ว่ากรุงเทพฯ จะมีอำนาจสูงสุด และมีเจ้านายหรือชนชั้นปกครองตนเองหรือกึ่งเมืองกึ่งจังหวัดก็ตาม แต่ก็มีความแตกต่างกันในระดับสองประเทศ กล่าวคือ การลดอำนาจทางการเมืองของผู้สำเร็จราชการแผ่นดินโทกูงวะสูงกว่าของรัฐบาลกรุงเทพฯ สืบเนื่องจากความแตกต่างทางชาติพันธุ์ และความคิดของชนชั้นนำไทยภายใต้การปกครองที่กรุงเทพฯ จึงทำให้รัฐชาติไทยยังไม่เกิดขึ้น จนกระทั่งนโยบายการรวมศูนย์อำนาจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รวมทั้งการสถาปนาวัฒนธรรมไทยแบบกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นศูนย์กลางอำนาจ ซึ่งเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่รัฐชาติที่ทันสมัยยิ่งขึ้น

ในขณะเดียวกันทางประเทศญี่ปุ่น ระบบการค้าและการสื่อสารรวมทั้งการคมนาคมขนส่ง ได้ส่งผลต่อประสิทธิภาพของผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่นนั้นๆ ด้วย อย่างเช่น การสร้างทางหลวงโทไคโดะ (Tokaido) เชื่อมนครหลวงเกียวโตกับโตเกียว นอกจากนี้ยังมีระบบเศรษฐกิจแบบตลาดและแบบการเงิน ส่งผลให้เอโดะมีประชากรมากถึงหนึ่งล้านคน ส่วนโอซากะก็มีประชากรสี่แสนคน และเกียวโตมีประชากรราวสามแสนคน การเพิ่มสูงขึ้นของประชากรล้วนเกิดจากปัจจัยทางเศรษฐกิจที่คอยสนับสนุนอยู่เบื้องหลังทั้งสิ้น

เมื่อพิจารณาบริบทของประเทศไทยแล้วจะเห็นว่า ในด้านเศรษฐกิจและสังคมก่อนยุคของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คนส่วนใหญ่ไม่ได้รู้หนังสือ มีเพียงไม่กี่คนที่ได้สัมผัสกับความคิดอื่นนอกเหนือจากพุทธศาสนา พราหมณ์ และวัฒนธรรมจีน เศรษฐกิจของประเทศส่วนใหญ่เป็น

สังคมเกษตรกรรม มีภาวะขาดกำลังคนที่มีคุณภาพในระบบราชการ หน่วยงานภาคส่วนย่อย ประกอบด้วยข้าราชการและพ่อค้าชาวจีนยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องการศึกษา จะเห็นได้ชัดว่าสภาพก่อนที่ประเทศทั้งสองจะปฏิรูปนั้นมีความแตกต่างกัน ในช่วงก่อนสมัยเมจิได้พิสูจน์แล้วว่ามีการสนับสนุนงานของนักปฏิรูป การฟื้นฟูเมจิที่ประสบผล แต่ในของประเทศไทยนั้นช่วงก่อนการปฏิรูปกลับประสบกับอุปสรรค อันเนื่องมาจากการขาดบุคลากร รวมทั้งขาดการกำหนดกฎเกณฑ์ในระบบราชการที่ชัดเจน (Likhit Dhiravegin, 1988, pp.50)

ภายหลังการสถาปนาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นใน ค.ศ.1887 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ส่ง พระยาฤทธิรงค์นุเทศให้เดินทางไปประจำที่กรุงโตเกียวใน ค.ศ.1899 โดยทรงกำชับให้ศึกษากองทัพเรือและกองทัพบกญี่ปุ่น รวมทั้งระบบการศึกษา รวมถึงโรงเรียนเทคนิค หอการค้าและระบบเทศบาล (Pensri Duke, 1985, p.123) ใน ค.ศ.1900 เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ พระอนุชาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จเยือนญี่ปุ่นเพื่อทรงศึกษาการปฏิรูปประเทศในรัฐบาลจักรพรรดิเมจิ หลังจากนั้น ค.ศ. 1902 เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ ได้เสด็จกลับจากการศึกษาที่ประเทศอังกฤษ โดยทรงแวะที่ประเทศญี่ปุ่นเพื่อกระชับความสัมพันธ์ทางการทูต อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะทรงชื่นชมกับความสำเร็จของญี่ปุ่น แต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ยังคงรักษาความสัมพันธ์กับญี่ปุ่นอย่างต่อเนื่อง (Pensri Duke, 1985)

3. การปรับรับแนวคิดการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของญี่ปุ่นในประเทศไทย

แม้ว่าทั้งไทยและญี่ปุ่นต่างได้รับเอาวัฒนธรรมการเมืองการปกครองมาจากประเทศโลก

ตะวันตกก็ตาม กระนั้นก็ยังปรากฏข้อมูลว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมิได้ทรงนิยมแนวทางของตะวันตกฝ่ายเดียว หรือทรงนิยมมากที่สุด แม้ว่าจะมีการถกเถียงกันว่าการปฏิรูปประเทศไทยในสมัยของพระองค์จะได้รับแรงบันดาลใจ หรือใช้แบบอย่างจากตะวันตกมากที่สุดก็ตาม หัวข้อนี้ไม่ได้สนับสนุนความคิดว่าไทยปรับรับเอาแนวคิดของโลกตะวันตกมากที่สุด หากแต่จะสะท้อนให้เห็นว่าไทยได้ปรับรับเอาวัฒนธรรมในการปรับปรุงประเทศมาจากโลกตะวันออกจากญี่ปุ่นด้วยเช่นเดียวกัน

ก่อน ค.ศ.1887 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ที่จะแสวงหาพันธมิตรเพื่อคานอำนาจอังกฤษและฝรั่งเศส ใน ค.ศ.1879 พระองค์จึงทรงติดต่อกับญี่ปุ่น ด้วยทรงทราบว่าญี่ปุ่นประสบความสำเร็จในการปรับปรุงประเทศ (สุรางค์ศรี ดันเสียงสม, 2528, หน้า 81) ซึ่งได้รับการตอบว่า ขณะนั้นญี่ปุ่นมีปัญหาที่จะแก้ไข สนธิสัญญาที่เสียสิทธิสภาพอาณาเขตให้แก่ประเทศตะวันตก แต่ก็มีเจตจำนงที่จะทำสัญญากับไทย (สุรางค์ศรี ดันเสียงสม, 2523, หน้า 48) หลังจากนั้น ก็ยังมีได้มีการทำสัญญากันจนกระทั่ง ค.ศ.1887 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชสาส์นไปยังจักรพรรดิเมจิ และได้กล่าวถึงเรื่องการทำสัญญาอีกครั้งหนึ่ง โดยมีความตอนหนึ่งในพระราชสาส์นว่า “...เป็นความตั้งใจอย่างแท้จริงที่จะจัดความไม่เข้าใจกันระหว่างประเทศทั้งสองให้หมดไป...” และทรงแนะนำกรมหลวงเทววงศ์วโรปการว่า จะเป็นตัวแทนของรัฐบาลไทยในการทำสนธิสัญญาระหว่างประเทศญี่ปุ่นและประเทศไทย ใน

ค.ศ.1887 และอีก 10 ปีต่อมา ได้ทำสนธิสัญญาการเดินทางเรือพาณิชย์ใน ค.ศ.1897⁵ สนธิสัญญานี้ทำให้ไทยเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขต และอำนาจในการเก็บภาษี ดังความตอนหนึ่งของสัญญาว่า “...พนักงานกงสุลทั้งหลายนี้จะต้องมีเกียรติยศมีประโยชน์แลมีการยกเว้นทุกอย่าง ซึ่งให้มีอยู่จะได้ให้มีแก่กงสุลทั้งหลายของประเทศ ซึ่งโปรดให้ได้ประโยชน์อย่างยิ่ง...” (กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, 2512, หน้า 120) และมีการเจรจาเพื่อขอผ่อนผันข้อเสียเปรียบของไทย ใน ค.ศ.1924 ความว่า “ตั้งแต่นี้สืบไปบรรดาคนในบังคับญี่ปุ่นก็ดี และบุคคลหรือองค์การ คณะหรือบริษัท หรือสมาคมทั้งหลายก็ดี ซึ่งสมควรอยู่ในความป้องกันของญี่ปุ่นในกรุงไทยนั้นต้องขึ้นอยู่ในอำนาจฝ่ายไทย” (กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, 2512, หน้า 63)

ข้อความหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นความนิยมวัฒนธรรมการเมืองการปกครองของญี่ปุ่นของชนชั้นนำไทยปรากฏอยู่ใน คำกราบบังคมทูลของเจ้านายและข้าราชการให้เปลี่ยนแปลงการปกครอง ร.ศ. 103 (พ.ศ.2427, ค.ศ.1884) (อิชิอิ โยเนโอะ, 2560: 11) ดังความตอนหนึ่งว่า “...การที่จะรักษาบ้านเมืองให้พ้นภัยอันตราย ที่จะเกิดขึ้นได้ด้วยการปกครองของบ้านเมืองอย่างมีอยู่ปัจจุบันนี้โดยทางยุติธรรมตามยุติธรรมของศัตภูมิ ต้องอาศัยความเปลี่ยนแปลงในทางทะนุบำรุงบ้านเมืองตามที่ “ญี่ปุ่น” ที่ได้เดินทางยุโรปมาแล้ว แลซึ่งประเทศทั้งปวงที่มี ศิวิไลซ์ นับว่าเป็นทางเดียวที่จะรักษาเมืองได้...” (เจ้านายและข้าราชการกราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน, 2516: 2)

⁵ หลังจากการเจรจาทำสัญญาทางพระราชไมตรีครั้งที่ 2 ค.ศ.1897 พบว่ารัฐบาลไทยได้รับรายงานเกี่ยวกับการศึกษาสภาพสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองการปกครองของญี่ปุ่น ในเดือนกุมภาพันธ์-ตุลาคม ค.ศ.1899 ต่อมาใน ค.ศ.1900 ก็มีรายงานทูตสยามประจำกรุงญี่ปุ่นอีกชุด ในเดือนมีนาคม-เมษายน ค.ศ.1901-1902- และอีกฉบับ เป็นรายงานทูตประจำกรุงญี่ปุ่น ระหว่างเดือน สิงหาคม ค.ศ.1899-กรกฎาคม 1910 ตรงกับช่วงปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ได้กราบบังคมทูลต่อ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงแบบ อย่างการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการเมืองการปกครอง ของญี่ปุ่นอันที่ไทยควรจะนำมาใช้เป็นแบบอย่างดัง ความว่า “...แต่ญี่ปุ่นได้บำรุงความเจริญของบ้าน เมืองตามทางศิวิไลซ์มากก็มาก ยังหาได้รับอนุญาต ของยุโรปให้เข้าพวกถือกฎหมายไม่ แลญี่ปุ่นนั้นแต่ เดิมก็ได้คิดผิดไปในทางนี้เหมือนกัน ว่าควรจะมี แลได้รับไรต์ตามอินเตอร์เนชันแนลได้ มัวหลงอยู่จน เสียประโยชน์ไปมากที่คิดรอยวิงวอนขอตามนั้น แลได้เที่ยวขอแก้สัญญาในประเทศยุโรปแลขอ อำนาจตัดสินความวิวาทระหว่างสับแยกต์ต่าง ประเทศในเมืองและชาวญี่ปุ่น จนภายหลังรู้สึกตน จึงได้ คิดจัดแจงบ้านเมืองเปลี่ยนแปลง ขนบธรรมเนียม แลกฎหมายที่ชั่วให้คล้ายคลึงกับ ของยุโรป บัดนี้จึงพูดได้โดยเต็มกำลังว่า ควรจะมี ไรต์เสมอประเทศยุโรป แลยุโรปเดิยวนี้ก็ตั้งใจจะ ยอมให้ แต่ยังรอให้ญี่ปุ่นทำกฎหมายสำเร็จ แลฝึกสอนคนที่จจะรักษากฎหมายนั้นได้แล้ว ญี่ปุ่น คงจะได้รับอินเตอร์เนชันแนลไรต์ในเร็วๆ นี้ไม่ต้อง สงสัยเลย แลไทยที่จะได้รับไรต์อันนี้ฉันท ก็ต้อง จัดแจงบำรุงการแผ่นดิน รักษาผลประโยชน์ แล ราชกรในพระราชอาณาเขตให้เจริญขึ้นตามสมัย กาล แลให้เป็นทีที่เชื่อถือแก่ชาวยุโรปดังญี่ปุ่นได้ จัดการมาแล้ว ชาติยุโรปทั้งปวงก็คงจะต้องยอมให้ ไทยได้ผลประโยชน์เสมอชาติญี่ปุ่นนั้นบ้าง ความ เจริญอันนี้จะเป็นการป้องกันกรุงสยามได้ด้วย...” (เจ้านายและข้าราชการกราบบังคมทูลความเห็น จัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน, 2516: 16-17)

“...จะต้องจัดการบ้านเมืองเปลี่ยนแปลง พระราชประเพณีของเก่าให้เป็นประเพณีถา คอนสติติวชันใหม่ตามทางชาวยุโรป ถาให้ใกล้ทาง ยุโรปที่สุดที่จะเป็นไปได้ เหมือนดังญี่ปุ่นซึ่งประเทศ

เดียวในตะวันออกที่ได้เดินในทางยุโรปมาแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าต้องกราบบังคมทูลพระกรุณาให้ ละเอียดขึ้นไปอีกว่า ทางที่ข้าพระพุทธเจ้ากราบ บังคมพระกรุณาว่าเป็นคอนสติติวชันยุโรปนั้น หาได้ประสงค์ที่จะให้มีปาลิเมนต์ในเวลานี้ไม่...” (เจ้านายและข้าราชการกราบบังคมทูลความเห็น จัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน, 2510: 21-22)

วัฒนธรรมการเมืองแบบญี่ปุ่นได้เข้ามามี บทบาทในประเทศไทยหลายด้านด้วยกัน ประกอบ ด้วย ด้านการศึกษา ด้านการทหาร ด้านการเกษตร (อุตสาหกรรมฝ้ายและไหม) และด้านกฎหมาย สินค้า ที่ไทยนำเข้าจากญี่ปุ่นมีความหลากหลายอาทิ เครื่องกระป๋อง ชา น้ำตาล เครื่องเทศ ถ่านหิน ทองแดง แร่ธาตุ เสื้อผ้า เครื่องไฟฟ้า และเคมีภัณฑ์ ส่วนสินค้าของไทยอาทิ ฝ้าย ไหม ไม้ และเขาสัตว์ (เพ็ญศรี ตึก, 2554, หน้า 98-106) อย่างไรก็ตาม การ ขยายอำนาจทางการค้าและอิทธิพลของญี่ปุ่นทำให้ มหาอำนาจตะวันตก โดยเฉพาะฝรั่งเศส และรัสเซีย ไม่สบายใจนัก ฝรั่งเศสเป็นคู่แข่งกับอังกฤษ ในดิน แดนตะวันออกไกล ในขณะที่ด้วยกันรัสเซียก็เป็นคู่แข่ง ของญี่ปุ่นในแมนจูเรียของจีน และเกาหลี ดังนั้น เมื่อ อังกฤษและญี่ปุ่นลงเินในสนธิสัญญาพันธมิตร ค.ศ. 1902 การทำสัญญาดังกล่าวนี้นิยแสดงให้เห็นถึง การแสดงบทบาทรวมทั้งการแข่งขันทางอำนาจด้วย การว่าจ้างนายโทคิชิ มาซาโอะ (พรพรรณ ทองตัน, 2558) ที่ปรึกษาทางด้านกฎหมายได้สร้างความ วิตกกังวลของฝรั่งเศส นอกจากนี้รัฐบาลไทยยังว่าจ้าง ผู้เชี่ยวชาญการเลี้ยงไหมเข้ามาดูแลในภาคตะวันออก เฉียงเหนือของไทย ซึ่งเป็นเขตอิทธิพลของฝรั่งเศส (ธีระ นุชเปี่ยม, 2559, หน้า 169)

ข้อความตอนหนึ่งของอัครราชทูตฝรั่งเศส ประจำกรุงเทพฯ ได้รายงานเกี่ยวกับอิทธิพลของ ญี่ปุ่นต่อไทย มีใจความว่า “การนำเอาญี่ปุ่น

พันธมิตรของตนเข้ามาในประเทศไทย เป็นฝีมืออันชาญฉลาดของอังกฤษ เป็นที่แน่ชัดว่า อังกฤษ สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และไทย มีความคิดเดียวกัน คือ การทำลายล้างฝรั่งเศสในภาคตะวันออกเฉียงและแบ่งแยกอาณานิคมฝรั่งเศส” (เพ็ญศรี ดูก, 2554, หน้า 109) การดำเนินการเพื่อสถาปนาความสัมพันธ์และปรับปรุงข้อกฎหมายระหว่างประเทศที่กล่าวไปนี้ ได้สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการที่จะปรับรับเอาวัฒนธรรมทางการเมืองการปกครองของญี่ปุ่นอย่างชัดเจนซึ่งจะได้อธิบายในหัวข้อต่อไป

3.1 การปรับรับวัฒนธรรมทางการศึกษา

เมื่อได้มีการสถาปนาความสัมพันธ์กับญี่ปุ่นอย่างเป็นทางการใน ค.ศ.1887 แล้ว ภารกิจแรกที่รัฐบาลไทยต้องดำเนินการคือ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ส่งคณะผู้แทนไทยไปทำการศึกษารูปแบบการศึกษาของญี่ปุ่นในระดับชั้นอนุบาลจนถึงระดับมหาวิทยาลัย ภารกิจดังกล่าวเป็นคำสั่งที่เป็นความสนใจเป็นพิเศษของพระองค์ เกี่ยวกับการประถมศึกษา หลักสูตร สถิติ ปัญหาทางการศึกษาค่านิยม ธรรมเนียม และรูปแบบการสอน และเป็นที่น่าเสียดายที่จุดมุ่งหมายของระบบการศึกษาของญี่ปุ่นไม่สอดคล้องกับระบบการศึกษาของไทย ภารกิจดังกล่าวจึงไม่ได้ประโยชน์มากที่สุดจากความคาดหวัง (Pensri Duke, 1985, p.124) ใน ค.ศ.1902 พระองค์ได้ส่งผู้ตรวจการศึกษาไปยังประเทศญี่ปุ่นอีกครั้งเพื่อศึกษาระบบการศึกษาญี่ปุ่น และเป็นที่น่าเสียดายที่ภารกิจนี้ต้องเผชิญกับอุปสรรค ด้วยปัญหาสำคัญคือ 1) หนังสือแบบเรียนทั้งหมดเขียนเป็นภาษาญี่ปุ่น ในขณะที่มีล่ามแต่ก็ไม่เป็นการสะดวก 2) มีระบบการศึกษาที่ดีในระยะเวลาอันสั้น (Pensri Duke, 1985) อย่างไรก็ตามในการเดินทางของคณะผู้แทนตรวจการศึกษาในครั้งนี้ประสบความสำเร็จมากกว่าครั้งแรก ในเวลาต่อมาการปฏิรูปแผนการ

ศึกษาของไทยภายหลังได้รับการสนับสนุนจากประเทศญี่ปุ่น ตัวอย่างที่สำคัญที่สุดที่แสดงให้เห็นถึงการยอมรับระบบการศึกษาญี่ปุ่นเพื่อการพัฒนาประเทศของไทยปรากฏอยู่ในโครงสร้างอาชีวศึกษา (แน่งน้อย ติตติรานนท์, 2519, หน้า 127-128) ที่มีอิทธิพลสืบต่อมาจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ใน ค.ศ.1904 รัฐบาลได้มีการจัดตั้งโรงเรียนราชนิติ ก่อตั้งโดยสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ เพื่อให้บุตรหลานของข้าราชการบริหารได้เล่าเรียน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมวิชาชีพ และรัฐบาลได้มีการว่าจ้างผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาวาญี่ปุ่นประกอบด้วย นางเท็ตสึ ยาสึอิ, นางโคโนะ คิโยะ และนางนาากาจิมะ โทมิ โดยนางเท็ตสึ ยาสึอิ เป็นบัณฑิตจบใหม่จากประเทศอังกฤษ ซึ่งเป็นครูสอนภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ในขณะที่นางโคโนะ เป็นครูสอนศิลปะ สอนวาดภาพ และงานเย็บปักถักร้อย ส่วนนางนาากาจิมะสอนเกี่ยวกับการปักกระดาดและการจัดดอกไม้ (Pensri Duke, 1985)

3.2 การปรับรับวัฒนธรรมด้านการเกษตร

ในด้านการเกษตรรัฐบาลญี่ปุ่นได้ส่งผู้เชี่ยวชาญมากรุงเทพฯ พร้อมกับอุปกรณ์ที่ทันสมัยเพื่อสอนวิธีทำการเกษตรแบบใหม่ ใน ค.ศ.1898 ญี่ปุ่นได้ส่งมอบหีบผาน (เครื่องมือขุด) ขนาดเล็กและขนาดใหญ่ให้กับรัฐบาลไทยเพื่อทำการทดลอง โดยรัฐบาลไทยได้ทดลองในเมืองอัญญบุรีและดูเหมือนว่าเครื่องไถของญี่ปุ่นมีประสิทธิภาพมากกว่าของไทยในบางด้าน นายโทคิชิ มาซาโอะ ที่ปรึกษาทางด้านกฎหมายของรัฐบาลไทยผู้ได้มีส่วนสำคัญในการกระตุ้นให้ชาวญี่ปุ่นเข้ามาทำการเกษตรในประเทศไทย (Pensri Duke, 1985, p.125) นายมาซาโอะได้ขอที่ดินจากรัฐบาลจำนวน 50,000 ไร่เพื่อการปลูกฝ้าย หลังจากการเจรจากับรัฐบาลไทยที่ดิน

ดังกล่าวลดพื้นที่ออกเป็น 5 ส่วน ภายหลังที่นายมาซาโอะกลับญี่ปุ่น เขาได้ชักชวนชาวญี่ปุ่นที่ร่ำรวยให้มาลงทุนในกิจการฝ้ายในไทย แต่กลับไม่ได้รับการตอบรับที่ดี อย่างไรก็ตามเขาพยายามอีกครั้งโดยการโฆษณาในหนังสือพิมพ์ ซึ่งนำไปสู่การดึงดูดให้เกิดความสนใจของ ๗๗ คน ทานโคมุระ จูทาโร่ รัฐมนตรีต่างประเทศญี่ปุ่น และรัฐบาลญี่ปุ่นได้มีการส่งผู้เชี่ยวชาญไปสำรวจสภาพโดยทั่วไปของการปลูกฝ้ายในประเทศไทย โดยเชื่อกันว่าคณะผู้แทนได้รายงานว่าไม่น่าลงทุนในโครงการนี้เลยเพราะนายมาซาโอะไม่ได้ให้ความสนใจเท่าที่ควร (Pensri Duke, 1985)

3.3 การปรับตัววัฒนธรรมอุตสาหกรรมไหมและการทอผ้า

ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นที่มีผลต่อกิจการไหมในประเทศเริ่มต้นอย่างเป็นทางการใน ค.ศ.1902 (พ.ศ.2445) รัฐบาลได้จัดตั้งกรมช่างไหม หรือกรมเพาะปลูกขึ้นกับกระทรวงการเกษตรและพาณิชย์ สืบเนื่องจากชาวญี่ปุ่น 2 คนได้คือ นายวาตานาเบะ และอุเอโนะ ได้เดินทางมายังภาคอีสานของไทย และได้พบว่า อุตสาหกรรมการเลี้ยงไหมของไทย ซึ่งทำกันเป็นอุตสาหกรรมพื้นบ้านในภูมิภาคนั้น หากได้รับการปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น จะกลายเป็นอุตสาหกรรมหลักสำคัญได้ โดยมีรายงานว่า “...ดินแดนแถบโคราชนั้น ฝรั่งเศสเคยอยากได้จนน้ำลายไหลมานานแล้ว ถ้าฝรั่งเศสยึดครองดินแดนแถบนี้ได้ แผนการที่จะยึดเอาดินแดนประเทศอื่นในเอเชียของฝรั่งเศสจะเป็นจริงเร็วยิ่งขึ้น...” ทั้งนี้รัฐบาลญี่ปุ่นจึงส่งผู้เชี่ยวชาญด้านการเลี้ยงไหมมายังประเทศไทยเพื่อหวังจะสกัดกั้นการเคลื่อนไหวของฝรั่งเศส กิจการไหมของไทยที่ได้รับการช่วยเหลือทางวิชาการแบบญี่ปุ่นดำเนินมา

ตั้งแต่ ค.ศ.1902 จนถึงสมัยรัชกาลที่ 6 กิจการดังกล่าวไม่ประสบผลสำเร็จดังเป้าหมาย จึงยุบเลิกกรมช่างไหมไป แต่คงไว้ซึ่งโรงเรียนเลี้ยงไหม และได้พัฒนาขึ้นเป็นโรงเรียนเพาะปลูก จนกระทั่งได้รับการจัดตั้งเป็น มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในปัจจุบัน (อิชิอิ โยเนโอะ, 2560: 149-150)

นโยบายการส่งเสริมการผลิตและลักษณะการผลิตไหมในประเทศไทยในระยะแรกระหว่าง ค.ศ. 1901- 1913 มีปัจจัยที่มีผลต่อการกำหนดนโยบายส่งเสริมการผลิตไหมในประเทศไทย (จารุพิชญ์ เรื่อง สุวรรณ, 2535) โดยเฉพาะพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของรัฐบาล กล่าวคือ รัฐบาลญี่ปุ่นได้มีส่วนในการให้ความช่วยเหลือ นายมันจิโระ อินางาคิ (Manjiro Inagaki) เอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทยคนแรก โดย ค.ศ.1873 ได้ยื่นหนังสือถึงรัฐบาลญี่ปุ่นให้ทำสัญญาทางไมตรี⁶ และการค้าระหว่างไทยกับญี่ปุ่น ค.ศ.1897 ...” (โยชิโกะวาทะชิฮารุ, 2525, หน้า 5) โดยมีเจตจำนงเพื่อรักษาดุลอำนาจในประเทศแถบเอเชียและเตรียมกลไกของการรักษาดุลอำนาจให้พร้อม ภายใต้จุดมุ่งหมายของสมาคมเอเชียที่ว่า ต้องรักษาเอกราชของประเทศไทย เกาหลี และจีนเอาไว้ โดยมีเจตนารมณ์สำคัญคือ “...ทำให้การปฏิรูปการปกครองภายในเมืองไทยรวมทั้งกิจการอื่นๆ เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ทำให้ประเทศไทยเป็นประเทศเอกราชมีพื้นฐานที่มั่นคงตลอดไปเพื่อเป็นตัวจักรสำคัญอันหนึ่งในการรักษาดุลยภาพของอำนาจในเอเชีย...” (โยชิโกะวาทะชิฮารุ, 2525, หน้า 4) ซึ่งนอกเหนือจากด้านเศรษฐกิจที่ทางการญี่ปุ่นให้ความช่วยเหลือไทยแล้วยังมีด้านกฎหมายที่นายอินางาคิ ได้ส่ง นายโทคิชิ มาซาโอะ ผู้เชี่ยวชาญชาวญี่ปุ่นเข้ามาปฏิบัติงานในไทยด้านการปฏิรูปการ

⁶ วันที่ 26 กันยายน 1887 กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ ลงพระนามใน “หนังสือปฏิญญาว่าด้วยทางพระราชไมตรีและการค้าขายในระหว่างประเทศสยามกับประเทศญี่ปุ่น”

ปกครอง ซึ่งประสบผลสำเร็จในการชักชวนให้รัฐบาลไทยหันมาพัฒนาอุตสาหกรรมแบบญี่ปุ่น โดยเน้น “การผลิตไหม” ซึ่งนำไปสู่การว่าจ้าง นายคาเมทาโร โทยามะ⁷ ผู้เชี่ยวชาญด้านการผลิตไหมชาวญี่ปุ่นเข้ามาทำงานในไทย

ข้อสังเกตสำคัญเกี่ยวกับการปรับปรุงกิจการเลี้ยงไหมในประเทศไทยคือ รัฐบาลไทยตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้รับตัวอย่างอันสำคัญที่นำไปสู่ปัจจัยในการส่งเสริมการเลี้ยงหม่อนไหมในประเทศไทยจากรัฐบาลจักรพรรดิเมจิ ซึ่งไทยเริ่มทำการปรับปรุงประเทศให้ก้าวหน้าทั้งการเมือง เศรษฐกิจและสังคม และในขณะเดียวกันประเทศญี่ปุ่นสมัยจักรพรรดิเมจิ⁸ (ค.ศ.1868 - 1912) พระองค์ได้ปรับปรุงประเทศเช่นเดียวกัน โดยอาจกล่าวได้ว่า ปัจจัยเร่งความเจริญเติบโตในอุตสาหกรรมญี่ปุ่นคือ อุตสาหกรรมไหม ซึ่งรัฐบาลไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ถือเอาเป็นแบบอย่างที่สำคัญ

เมื่อญี่ปุ่นเปิดประเทศใน ค.ศ.1854 สินค้าส่งออกที่สำคัญของญี่ปุ่นคือไหมดิบและสินค้าไหม ซึ่งชาวญี่ปุ่นที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับการปฏิบัติอุตสาหกรรมในรัชสมัยจักรพรรดิเมจิที่เข้ามาในไทย ได้เล็งเห็นว่า การปลูกหม่อนเลี้ยงไหมของคนไทยนั้น ทำกันอย่างกระจัดกระจาย นายมันจิโร อินางาคิ ได้กราบทูลพระเจ้านั่งยาเออ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ (พระยศในขณะนั้น) มีความตอนหนึ่งว่า “...เส้นไหมของไทยคุณภาพไม่ดี ใช้ได้แต่ในท้องถิ่นเท่านั้น แต่ถ้ามักทำให้การผลิตไหมแพร่หลายออกไป และ

ปรับปรุงวิธีการผลิตไหมให้ดีขึ้น ในไม่ช้า ไหมจะกลายเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของไทย...” (หจข., กส.13/31 กระทรวงเกษตรจาง มร.โตยามะชาวญี่ปุ่น ตรวจการทำไหม) อย่างไรก็ตามการวิเคราะห์ผลของการว่าจ้างผู้เชี่ยวชาญจากญี่ปุ่นเข้ามาดูแลเรื่องการผลิตไหมในไทยพบว่า 1) ไทยต้องการดึงเอาญี่ปุ่นเข้ามาถ่วงดุลอำนาจกับฝรั่งเศส ซึ่งกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้กราบทูลต่อรัชกาลที่ 5 ถึงความสำคัญในการทำการเจรจากับญี่ปุ่น มีใจความตอนหนึ่งว่า “...สัญญาที่ญี่ปุ่นทำกับอังกฤษนี้ เป็นสัญญาที่สำคัญมาก แม้ว่าจะไม่เกี่ยวกับเมืองไทยโดยตรง แต่ก็เกี่ยวโดยทางอ้อม อันเป็นข้างฝ่ายดีได้อย่างหนึ่ง แต่สัญญานี้เป็นสัญญาที่ทำเพื่อขัดขวางผลประโยชน์ของรัสเซียและฝรั่งเศสโดยตรง สองชาตินั้นย่อมไม่เป็นที่พอใจ เพราะฉะนั้น เมื่อตั้งเป็นปัญหาว่าเมื่อสองชาตินั้นได้ทราบสัญญาที่อังกฤษทำกับญี่ปุ่น จะทำประการใด ก็แลเห็นมีทางข้างเสียอย่างหนึ่งคือ ถ้ารัสเซียจะรุกรานจีนเข้าไปทางโน้น และฝรั่งเศสรุกไทยเข้าทางนี้เพื่อแก้แค้น สัญญาที่สองชาติทำต่อกันจะเป็นได้หรือไม่...” (หจข., ร.5 ต.6/9 สัญญาระหว่างอังกฤษกับญี่ปุ่น หนังสือกรมพระยาดำรงราชานุภาพกราบบังคมทูลความเห็นต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) ดังนั้นการมีสัมพันธภาพทางไมตรีกับรัฐบาลญี่ปุ่นจึงนับเป็นความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจของไทยที่รับเอาตัวอย่างการพัฒนาประเทศจากรัฐบาลญี่ปุ่นในรัชสมัยจักรพรรดิเมจิ ซึ่งส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงอย่างยิ่งต่ออุตสาหกรรมไหม โดยปรากฏว่ามีการ

⁷ เมื่อได้รับการว่าจ้างใน ค.ศ.1901 นายคาเมทาโร โทยามะ ได้เดินทางเข้าไปสำรวจสภาพทั่วไปของการผลิตไหมของประชาชนตามหัวเมืองต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อจะได้ทราบว่า หัวเมืองใดที่มีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและทำกันมากน้อยเพียงใด ไหมพันธุ์อะไร เครื่องมืออุปกรณ์มีอะไรบ้าง

⁸ Meiji Restoration หรือ Meiji Reform หรือ Meiji Revolution (Horie Hideichi, 1952, pp.2334-) เกิดขึ้นในขณะเดียวกันกับสมัยรัชกาลที่ 5 คือ ระหว่าง ค.ศ.1868 - 1912 ในส่วนของรัชกาลที่ 5 ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ.1868-1910- จักรพรรดิเมจิครองราชย์ถึง ค.ศ.1912 มากกว่ารัชกาลที่ 5 เพียง 2 ปี

ตั้งกองช่างไหมในหัวเมืองอีสานดังนี้ 1) นครราชสีมา 2) บุรีรัมย์ 3) รัตนบุรี 4) พุทไธสง 5) สุวรรณภูมิ และ 6) พัทธภูมิพิสัย และปรากฏว่า ระหว่าง พ.ศ.1901-1913⁹ (สมัยรัชกาลที่ 5 และ 6) มูลค่าการส่งออกไหมได้เพิ่มขึ้นทุกปี มีกลุ่มพ่อค้าชาวจีนเข้ามามีบทบาทรับซื้อไหมจากชาวบ้าน ส่วนระหว่าง ค.ศ. 1914 ถึง ค.ศ.1936 มูลค่าการส่งออกมีทั้งเพิ่มขึ้นและลดลงไม่แน่นอน

การปรับปรุงคุณภาพไหมของไทย ญี่ปุ่นถือเป็นประเทศที่ประสบความสำเร็จด้านการผลิตไหม คุณภาพดี เจริญก้าวหน้ากว่าฝรั่งเศสและอิตาลี ช่วงเวลาตั้งแต่ ค.ศ.1868 จนถึง ค.ศ.1882 มูลค่าเส้นไหมและสินค้าจำพวกไหมของญี่ปุ่นมีมูลค่าถึง 141,556,515 เยน คิดเป็นมูลค่าสินค้าส่งออก 46% ของสินค้าทั้งหมด และตั้งแต่ ค.ศ.1906-1910 เส้นไหมของญี่ปุ่นและสินค้าก้าวขึ้นเป็นอันดับหนึ่งของโลก ปริมาณเส้นไหมของญี่ปุ่นที่ส่งออกมีมากกว่าเส้นไหมของจีนซึ่งส่งออกไหมดิบออกสู่ตลาดโลกมากที่สุดในช่วงเวลานั้น ดังนั้นการปฏิวัติอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นนั้น อุตสาหกรรมไหมเป็นปัจจัยที่สำคัญในการขับเคลื่อนนั่นเอง (อิชิอิ โยเนโอะ, 2560: 183) ค.ศ. 1900 นายวาตานาเบ และนายอุเอโน ได้เดินทางเข้ามาในภาคอีสานของไทยเพื่อสำรวจกิจการเลี้ยงไหม ในหนังสือรายงานระบุว่า ไทยควรจะทำตามแบบญี่ปุ่น โดยให้รัฐบาลเป็นแกนนำ และให้โคราชเป็นศูนย์กลางการเลี้ยงไหม เป็นสถานเพาะเลี้ยงตัวอย่าง สร้างโรงงานตัวอย่าง และส่งผู้เชี่ยวชาญไปจัดการฝึกอบรม ปรับปรุงคุณภาพไหม ให้ความรู้เรื่องโรคติดต่อของไหม ปรับปรุงอุปกรณ์การเลี้ยงไหมและการทอผ้าไหม และหากรัฐบาลไทยทำได้ ในรายงานยังระบุเพิ่มเติมว่า การเลี้ยงไหมจะกลายเป็นอุตสาหกรรมใน

ครอบครัวที่ใหญ่และสำคัญมากในภาคอีสานของไทย และจะช่วยเพิ่มการส่งออกให้มากขึ้น นำความมั่งคั่งมาสู่ประเทศ ทำให้รัชสมัยของพระเจ้าอยู่หัววงศ์ปัจจุบันรุ่งเรือง (อิชิอิ โยเนโอะ, 2560: 184) โดยหนังสือรายงานฉบับนี้ได้แนะนำให้ไทยใช้ “นโยบายส่งเสริมอุตสาหกรรม” และ “หลักการเส้นไหม” ตามแบบญี่ปุ่นสมัยรัฐบาลเมจิ

หากพิจารณาเกี่ยวกับการปรับรับเอาวัฒนธรรมแบบญี่ปุ่นด้านการเลี้ยงไหมแบบญี่ปุ่นมาปรับใช้ในประเทศไทยแล้ว จะเห็นได้ว่า ในขณะที่ชาวญี่ปุ่นมีประสบการณ์ในการเพาะพันธุ์ไหมและหนอนไหม ญี่ปุ่นเป็นหนึ่งในประเทศที่มีการส่งออกไหมที่มีชื่อเสียงมากที่สุด ค.ศ.1902 รัฐบาลญี่ปุ่นได้ส่ง ดร.คาเมทาโร โทยามะ ซึ่งเป็นอาจารย์แห่งมหาวิทยาลัยโตเกียว เข้ามาเป็นที่ปรึกษาการเลี้ยงไหม และได้ร่างโครงการและรายชื่ออุปกรณ์ที่จำเป็นในการทดลองเลี้ยงไหมขึ้น มีการร้องขอให้ตั้งสถานทดลองทางการเกษตรแบบญี่ปุ่น โดยมีภาระหน้าที่สองประการคือ สอนว่าวิทยาการสมัยใหม่มีประโยชน์อย่างไรต่อการเกษตร และทำหน้าที่โรงเรียนทางการเกษตร ทั้งยังจัดสร้างสหกรณ์พันธุ์พืช ปุ๋ย เครื่องมือเครื่องใช้ และการส่งผลิตผลการเกษตรออกสู่ท้องตลาด สถานทดลองทางการเกษตรที่จัดตั้งขึ้นมีลักษณะแบบเดียวกันกับญี่ปุ่นคือ 1) เผยแพร่ความรู้ทางวิทยาศาสตร์การเกษตร เช่นเรื่องเกี่ยวกับที่ดิน ปุ๋ย การเพาะพันธุ์ ชีววิทยา การทดลองเลี้ยงไหม และการเกษตรกรรมแบบอื่นๆ เป็นต้น 2) จัดวิธีบริหารสวนเพาะปลูกอันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อความเป็นอยู่ของราษฎร และ 3) นำวิทยาการสมัยใหม่เข้ามาเพิ่มผลผลิตในการเลี้ยงไหม และการเกษตรอื่นๆ เป็นต้น (อิชิอิ โยเนโอะ, 2560: 188)

⁹ ภายหลังจาก ค.ศ.1913 รัฐบาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้หันไปส่งเสริมนโยบายกิจการอื่น ทำให้กองช่างไหมได้ถูกล้มเลิกไป

นายโทยามะ ได้เดินทางไปศึกษาพันธุ์ หนอนไหมที่มณฑลนครราชสีมาซึ่งเป็นศูนย์กลางของ อุตสาหกรรมผ้าไหม เขาได้แนะนำให้รัฐบาลไทย ปรับปรุงวัฒนธรรมไหม โดยเสนอให้มีการปฏิสนธิ ระหว่างหนอนไหมของไทยและหนอนไหมของ ญี่ปุ่น และได้ขอให้รัฐบาลไทยว่าจ้างผู้เชี่ยวชาญผ้า ไหมของประเทศญี่ปุ่นมาช่วยเขาประกอบด้วย นายฮิโอะโนะซุเกะ โยโกตะ (Hionosuke Yokota), นายโทชิสุระ มิชิม่า (Toshitsura Michima), นายโยโซโจโร่ ทาคาโนะ (Yosojoro Takano) และ นายเซนดุกะ ฮะซะนะ (Zenduke Hasana) นอกจากนี้ ยังได้ให้คำปรึกษาแนะนำแก่รัฐบาลไทยในการ แสวงหานักเรียนที่มีความคิดสร้างสรรค์เพื่อมาศึกษา วัฒนธรรมไหมโดยมีเงื่อนไขว่า เมื่อจบการศึกษาแล้ว จะได้รับการยอมรับว่าเป็นข้าราชการ นายโทยะมะ ได้สั่งซื้อเครื่องมือจากประเทศญี่ปุ่นน้ำหนัก 2,400 ตัน เพื่อนำมาปรับปรุงการผลิตผ้าไหมไทย (Pensri Duke, 1985, p.125) โดยใน ค.ศ.1904 ได้มีการตั้ง กรมช่างไหมขึ้น โดยมีเป้าหมายในการฝึกอบรมคน ไทยเพื่อการส่งออกไหมของญี่ปุ่น ปีเดียวกันนายโทยะมะได้ลาออกจากตำแหน่ง เขาถือเป็นผู้เชี่ยวชาญ ด้านอุตสาหกรรมไหมคนแรกของประเทศไทย และ ปฏิบัติงานได้เต็มกำลังความสามารถ เดือนมิถุนายน ค.ศ.1904 ภายใต้อำนาจของนายอินางาคิ การมี โรงเรียนสอนการผลิตผ้าไหมในรัฐบาลไทยได้ประสบความสำเร็จอย่างมาก ทั้งยังได้มีการขยายหลักสูตร การทอผ้าไหมไปยังพื้นที่ภาคอีสานด้วย ทั้งนี้ล้วนเกิด จากการให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีของผู้เชี่ยวชาญ ชาวญี่ปุ่น

ผลของการฝึกวิชาการเพาะเลี้ยงไหมโดย ชาวญี่ปุ่นให้กับชาวไทย ปรากฏว่าสามารถผลิต รังไหมได้จำนวน 1,975 กิโลกรัมใน ค.ศ.1905 จากนั้นก็ผลิตเส้นไหมได้ 80 กิโลกรัม รังไหมเพิ่มเป็น

2,782 กิโลกรัมใน ค.ศ.1907 (อิชิอิ โยเนโอะ, 2560: 197) สำหรับวิชาที่อบรมให้กับชาวไทยประกอบไป ด้วย การเพาะปลูกต้นหม่อน การเลี้ยงตัวไหม การทำ เส้นไหม เกษตรศาสตร์ และได้มีการเปิดหลักสูตร พิเศษการทอผ้าด้วย มีการเปิดรับราษฎรทั่วไปให้เข้า รับการฝึกอบรมเพื่อเผยแพร่ความรู้ให้เป็นวงกว้าง ต่อมาได้เปิดสาขาต่างๆ ตามริมแม่น้ำมูล และ ส่งผู้สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนกรมช่างไหมที่ กรุงเทพฯ ไปเป็นหัวหน้าสาขาทั้งในโคราช และ บุรีรัมย์ ปรากฏว่าใน ค.ศ.1908 มีผู้เข้ารับการอบรม ถึง 581 คน และสำเร็จ 399 คน รัฐบาลได้แจกจ่าย เครื่องสาวไหมแบบญี่ปุ่นจำนวน 234 เครื่อง นอกจากนี้พระองค์เจ้าเพ็ญพัฒนพงศ์ยังได้เสด็จ สังเกตการณ์ในแถบหัวเมืองอีสานใน ค.ศ.1909 ด้วย (อิชิอิ โยเนโอะ, 2560: 197) ใน ค.ศ.1906 หลังจาก โทยามากลับญี่ปุ่น เขาได้เขียนวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับ พันธุ์ไหม ต่อมา ค.ศ.1915 และได้รับรางวัลจากราชบัณฑิตยสถานแห่งประเทศญี่ปุ่น (อิชิอิ โยเนโอะ, 2560: 201-204) จุดจบของกรมช่างไหมยุติลงอย่าง เป็นทางการ ใน ค.ศ.1913 อันเนื่องมาจากสาเหตุที่ ฝนตกน้อย ใบต้นหม่อนจึงไม่ค่อยมี และยังมีโรคตัว ไหมระบาดอีก พันธุ์ไหมที่แจกจ่ายให้กับราษฎรก็ตาย ไปครั้งต่อครั้ง ชาวญี่ปุ่นรุ่นสุดท้ายคือ โยโกตะ และ อิซูกะ คาเมคิชิ (Iizuka Kamekichi) ได้เดินทางกลับ ญี่ปุ่น จากนั้นทางการจึงได้ประกาศปิดสถานทดลอง เลี้ยงไหมรวมทั้งสาขาทุกแห่ง ด้วยเหตุที่มีโรคตัวไหม ระบาดและไม่คุ้มค่ากับงบประมาณ (อิชิอิ โยเนโอะ, 2560: 206) ภายหลังจากนั้น 60 ปี องค์การการให้ ความร่วมมือระหว่างประเทศญี่ปุ่นได้รับการร้องขอ จากรัฐบาลไทย ในเรื่องความร่วมมือทางด้านการ พัฒนาการเลี้ยงไหมอีกครั้ง โดยญี่ปุ่นได้จัดตั้ง ศูนย์วิจัยและพัฒนาการเลี้ยงไหมขึ้นที่โคราช ใน ค.ศ. 1969 คณะสำรวจชาวญี่ปุ่นที่เดินทางไปสำรวจแถบ

เมืองทิมาย ค้นพบว่า ยังมีเครื่องสาวไหมที่เลียนแบบของญี่ปุ่นอยู่ประมาณ 4-5 เครื่อง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า แม้จะมีการล้มเลิกกรรมช่างไหมในต้นรัชกาลที่ 6 แต่ยังคงมีการใช้อุปกรณ์และเครื่องมือสาวไหมของญี่ปุ่นมาจนถึงทศวรรษ 1960

3.4 การปรับตัววัฒนธรรมทางการทหาร

แม้ว่ากิจการด้านการทหารของประเทศไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะได้รับเอาแนวความคิดในการปรับตัววัฒนธรรมทางการทหารจากเยอรมัน อังกฤษและเดนมาร์ก อย่างไรก็ตามปรากฏว่า รัฐบาลได้ส่งนักเรียนไปศึกษาเล่าเรียนวิชาการทหารในประเทศญี่ปุ่น ด้วยเหตุผลที่ค่าใช้จ่ายในญี่ปุ่นประหยัดกว่า โดยมีการส่งนักเรียนไปเรียนที่ญี่ปุ่นปีละ 6 คน (สุรางค์ศรี ต้นเสียงสม, 2520, หน้า 64) ใน ค.ศ.1905 ได้ส่งนักเรียนเพิ่มเป็น 8 คน แต่ญี่ปุ่นไม่ให้นักเรียนไทยเรียนในโรงเรียนทหารเรือ โดยให้อยู่ในความดูแลของโรงเรียนเตรียมทหารเรือเท่านั้น เนื่องจากเกรงว่าจีนจะเอาเป็นแบบอย่าง สาเหตุที่ต้องล้มเลิกการส่งนักเรียนไปศึกษาวิชาการทหารที่ญี่ปุ่น ก็เนื่องด้วย รัฐบาลญี่ปุ่นได้เรียกร้องให้รัฐบาลไทยซื้ออาวุธจากญี่ปุ่น ทั้งยังจะต้องรับชาวญี่ปุ่นให้เข้ารับราชการในกระทรวงทหารเรือแทนชาวเดนมาร์ก หลังจากนั้นรัฐบาลจึงได้หันไปส่งนักเรียนให้ไปเล่าเรียนวิชาการทหารที่ประเทศเยอรมันแทน นอกเหนือจากกิจการทหารเรือแล้ว รัฐบาลยังได้ส่งนักเรียนไปดูกิจการทหารบกด้วย ใน ค.ศ.1906 รัฐบาลไทยได้ส่งคณะผู้แทนไปเรียนวิชาการทหาร โดยประกอบไปด้วยวิธีการจัดการทหาร ลักษณะการเกณฑ์ทหาร วิธีคัดเลือกคนเป็นทหาร และเครื่องหมายทางทหาร การส่งนักเรียนไปญี่ปุ่นครั้งนี้เกิดจากความนิยมต่อชัยชนะที่ญี่ปุ่นมีต่อ

รัสเซียในสงคราม ค.ศ.1905 (ฉลอง สุนทรวาณิชย์, 2516)

อย่างไรก็ตามรัฐบาลไทยได้ส่งนักเรียนทหารเรือไปฝึกฝนหาความรู้เพิ่มเติมที่ประเทศญี่ปุ่นใน ค.ศ.1911 เพื่อศึกษาการทดลองกระสุนตอร์ปิโด ญี่ปุ่นมีบทบาทสำคัญต่อการปรับตัวทางวัฒนธรรมทางการทหารของไทย คือ เป็นแหล่งผลิตอาวุธ¹⁰ และต่อเรือซึ่งมีบริษัทคาซากิ เป็นบริษัทที่รัฐบาลไทยลงทุนด้วย ทั้งยังทำหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกแก่รัฐบาลไทยในการส่งนักเรียนไปศึกษาดูงานร่วมกับรัฐบาลญี่ปุ่น เรือหลวงส่วนใหญ่ของรัฐบาลรัชกาลที่ 5-6 ต่อที่เรือคาซากิ คน (สุรางค์ศรี ต้นเสียงสม, 2520, หน้า 66) ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การปรับตัววัฒนธรรมทางการทหารญี่ปุ่นในประเทศไทย ปรากฏว่า กิจการทางด้านทหารบกมีบทบาทมากกว่าทหารเรือ ด้วยเหตุที่นักเรียนไทยได้เข้าเรียนในโรงเรียนทหารบกของญี่ปุ่น ทั้งยังส่งคณะผู้แทนไปตรวจดูกิจการทางทหารบกของญี่ปุ่นตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (สุรางค์ศรี ต้นเสียงสม, 2520, หน้า 68)

การว่าจ้างชาวญี่ปุ่นในแขนงสาขาวิชาต่างๆ ของรัฐบาลไทยเริ่มต้นขึ้นใน ค.ศ.1891 หลังการเจรจาสนธิสัญญาฉบับแรกกับญี่ปุ่น ค.ศ.1897 กระทรวงธรรมการของไทยมีหนังสือแจ้งไปยังกระทรวงศึกษาธิการญี่ปุ่น โดยสาระสำคัญของหนังสือแจ้งความประสงค์ที่จะขอจ้างจิตรกร 1 คน ช่างแกะสลัก 2 คน รัฐบาลญี่ปุ่นจึงได้ส่งนายโอยามา เค็นคิชิ (Oyama Kenkichi) ซึ่งเป็นจิตรกร และนายชิมาซากิ เซ็นโรคุ (Shimasaki Senroku) และอิโต คินโนซึกะ (Ito Kinnosuke) เป็นช่างแกะสลัก

¹⁰ หลังจากการสถาปนาความสัมพันธ์ใน ค.ศ.1887 รัฐบาลไทยเริ่มสั่งซื้ออาวุธทางทหารจากรัฐบาลญี่ปุ่นใน ค.ศ.1888 ประกอบด้วย อาวุธปืน ปืนเล็ก อะไหล่สำหรับปืน กระบี่ โดยมีบริษัทมิตซึบุ เป็นผู้ขายอาวุธ

รวม 3 คน โดยส่งมาในเดือนกันยายน ค.ศ.1892 ต่อมา ค.ศ.1898 ก็ได้ว่าจ้าง นายโอยามา ชูโซ (Oyama Shuzo) และนาย ทายามา คูอิชิ (Tayama Kuichi) เข้ามาเป็นสถาปนิกแห่งกรมโยธาธิการ กระทรวงมหาดไทย แต่เขาเดินทางมาประเทศไทยตั้งแต่ ค.ศ. 1890 เนื่องจากได้รับการชักชวนจาก ชาซาคิ ผู้ก่อสร้างตึกในกรุงเทพฯ ร่วมกับชาวอิตาเลียน นายทายามา เป็นหนึ่งในผู้ร่วมวางผังก่อสร้างพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทด้วย ใน ค.ศ.1902 นอกจากนี้ยังมีการว่าจ้างนายแพทย์ชาวญี่ปุ่นคือ นายฟูจิอิ เค็นอิชิ (Fujii Kenichi) มาประจำอยู่ที่โรงพยาบาลศิริราช และต่อมานายแพทย์โอชิเก ยาทะจิ (Oshige Yateji) จึงได้เข้ารับหน้าที่ต่อ ใน ค.ศ.1906 รัฐบาลญี่ปุ่นได้ส่ง ยาซุย ยูจิโร (Yasui Yujiro) เป็นช่างเทคนิคในกองทัพอากาศ มิกิ ซาคาเอะ (Miki Sakae) ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับเครื่องลงรัก และได้เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการประดับประดาพระที่นั่ง ช่อมแซมงานทางด้านศิลปะเครื่องราชูปโภคต่างๆ ของรัชกาลที่ 6 ภายหลังมิกิได้เป็นอาจารย์สอนในโรงเรียนศิลปากร ซึ่งต่อมาคือมหาวิทยาลัยศิลปากร (อิชิอิ โยเนโอะ, 2560: 151-153)

สรุปได้ว่าในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยกย่องความสำเร็จของญี่ปุ่นในการปฏิรูป และมองประเทศญี่ปุ่นในฐานะมิตรสหาย รัฐบาลญี่ปุ่นหวังว่าไทยจะติดตามเอาตัวอย่างที่ดีของประเทศญี่ปุ่นมาใช้ และพยายามที่จะบรรเทาความไม่เท่าเทียมกันของสนธิสัญญาที่ไทยเสียเปรียบจากประเทศตะวันตก พระองค์ไม่เพียงส่งคนไทยไปเรียนวิทยาการจากประเทศญี่ปุ่นเท่านั้น แต่ยังเชิญผู้เชี่ยวชาญชาวญี่ปุ่นในหลายๆ สาขาวิชาต่างๆ มาช่วยเหลือในการปฏิรูปประเทศของพระองค์ ตั้งแต่ ค.ศ.1888-1910 ทั้งนี้รัฐบาลญี่ปุ่นยังได้แสดงทัศนคติที่ดีต่อไทย ทั้งนี้ผู้ที่มีส่วน

สำคัญในการส่งเสริมมิตรภาพอันดีระหว่างสองประเทศคือ นายมันจิโร อินางาคิ (Pensri Duke, 1985, p.128) นอกจากนี้ความแตกต่างกันในด้านพื้นฐานระหว่างสองประเทศในช่วงก่อนเปิดประเทศกับมหาอำนาจตะวันตก ได้สะท้อนให้เห็นว่าเศรษฐกิจของประเทศญี่ปุ่นมีความหลากหลายมากขึ้นและการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในหลายภาคส่วน ในภาคเกษตรกรรม เกษตรกรรู้เทคนิคในการเลือกเมล็ดพันธุ์ การใช้ปุ๋ย และการควบคุมน้ำผ่านระบบชลประทาน จึงทำให้ระบบอุตสาหกรรมเกษตรของญี่ปุ่นประสบผลสำเร็จและเป็นแบบอย่างที่ดีต่อไทย ขณะเดียวกันประชากรส่วนใหญ่ชาวไทยที่เป็นเกษตรกรที่ปกครองโดยเจ้าหน้าที่จากรัฐส่วนกลางที่มีจำนวนน้อย ทั้งยังเกิดช่องว่างระหว่างสองชั้นภายในประเทศไทยที่เต็มไปด้วยผู้อพยพชาวจีนซึ่งทำหน้าที่ของพ่อค้า ช่างฝีมือ และคนงาน ซึ่งในทางตรงกันข้ามไม่มีการแบ่งแยกในประเทศญี่ปุ่น (Sukunya Nitungkorn, 2000, p.160) จะเห็นได้ว่า เกี่ยวกับการศึกษารัฐบาลในประเทศญี่ปุ่นยุคก่อนสมัยใหม่มีความรับผิดชอบในการสอนชนชั้นสามัญของพวกเขาร่วมด้วยความมุ่งมั่นในการปลูกฝังความจงรักภักดี และทักษะการสอนที่จำเป็นสำหรับพวกเขาในการปฏิบัติหน้าที่ของรัฐบาล สามัญชนจำนวนมากได้รับการศึกษาผ่านโรงเรียนเอกชนจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีสถาบันเอกชนที่สอนวิทยาศาสตร์ตะวันตกซึ่งได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล ซึ่งหากมองย้อนมาที่ไทยกลับพบว่าไทยมีบทบาทในการสอนเด็กในวัดวาอารามที่เน้นการสอนศีลธรรมมากกว่า ดังนั้นเมื่อพิจารณาแล้วเกษตรกรหรือชนชั้นสามัญชนที่อาศัยอยู่ในชนบทห่างไกลถึงไม่รู้หนังสือ คนไทยที่มีฐานะสูงบางคนได้มีโอกาสสัมผัสกับศาสนาแบบตะวันตกผ่านสมาคมนักเผยแผ่ศาสนา แต่ก็ไม่ได้มีความพยายามอย่างจริงจังที่จะสนับสนุนการแพร่กระจาย

ความรู้ของชาวตะวันตกแต่อย่างใด (Sukunya Nitungkorn, 2000, p.161)

5. บทสรุป

ความสำเร็จของสมัยเมจิ นับได้ว่าเป็นตัวอย่างอันดีที่สะท้อนให้เห็นความพยายามของญี่ปุ่นที่จะเอาชนะตะวันตกในด้านความทันสมัย รวมถึงการพัฒนาภาวะด้อยพัฒนาประเทศในทุกด้าน จึงทำให้ญี่ปุ่นกลายเป็นมหาอำนาจแห่งเอเชียในที่สุด จากงานศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศญี่ปุ่นกับไทยที่ผ่านมา ได้ชี้ให้เห็นว่า ญี่ปุ่นและไทยต่างมีการติดต่อสัมพันธ์กันมาเป็นระยะเวลายาวนาน แม้ว่าญี่ปุ่นจะปิดประเทศ แต่ก็ยังมีการติดต่อค้าขายกับไทยผ่านทางจีนอยู่จนถึงสมัยการเปลี่ยนผ่านจากรัฐราชาอาณาจักรเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ การที่จะมองว่าอิทธิพลทางตะวันตกมีผลต่อการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการเมืองการปกครองของไทยเพียงเส้นทางเดียวอาจไม่เพียงพอ แม้ว่าจะมีการศึกษาดูงานกิจการการปกครองแบบตะวันตกตลอดรัชสมัยก็ตาม เนื่องจากตลอดรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไทยได้ปรับรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกมาในสัดส่วนที่มากกว่า (westernization) ปรับรับเอาวัฒนธรรมตะวันออก (easternization) ซึ่งอยู่ในสัดส่วนที่มีบทบาทสำคัญต่อการปรับปรุงโครงสร้างการบริหารแผ่นดิน เนื่องจากญี่ปุ่นได้ปรับรับเอาวัฒนธรรมการเมืองการปกครองมาจากตะวันตกด้วยเช่นกัน ดังนั้นไทยจึงปรับรับเอาวัฒนธรรมการเมืองการปกครองมาจากญี่ปุ่นซึ่งรับมาจากตะวันตกอีกต่อหนึ่ง แต่การพัฒนาประเทศของญี่ปุ่นมีอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจมากกว่าประเทศไทยอย่างเห็นได้ชัด

หากจะกล่าวว่ ไทยมีวัฒนธรรมทางประวัติศาสตร์ที่คล้ายกันกับญี่ปุ่น อาจหาความสม

เหตุสมผล ตามที่ได้มีข้อขัดแย้งเกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคมในช่วงก่อนและหลังการปฏิรูปประเทศทั้งสองเอาไว้แล้ว ในส่วนที่มองว่าอาจมีความคล้ายคลึงกันประการหนึ่งคือ เรื่องของการรวมศูนย์อำนาจการปกครองมาไว้ที่องค์จักรพรรดิและพระมหากษัตริย์ มีความแตกต่างในด้านที่ญี่ปุ่นใช้ระบบจังหวัด (Prefectural) และระบบเทศบาล (Municipal Government) ในแง่ที่ลดทอนอำนาจของไคเมียวหรือเจ้าผู้ปกครองท้องถิ่นที่มีอำนาจอย่างอิสระ และเป็นไปในลักษณะ Revolution (การปฏิวัติประเทศ) ส่วนประเทศไทยได้ใช้ระบบมณฑลเทศาภิบาล (Provincial Administration) หรือระบบรวมศูนย์อำนาจโดยการส่งข้าหลวงเข้าไปควบคุมตามหัวเมืองต่างๆ และมีลักษณะ Reformation (การปฏิรูปประเทศ) นอกจากนี้แล้วระบบราชสำนักของญี่ปุ่นก่อน ค.ศ.1868 จักรพรรดิทรงไร้อำนาจการปกครองประเทศมาอย่างยาวนานจึงทำให้การรื้อฟื้นอำนาจประสบผลสำเร็จ สืบเนื่องจากการสนับสนุนของกลุ่มชนชั้นนำไคเมียวที่ไม่ต้องการการปกครองของรัฐบาลโชกุน ทั้งยังมีการควบคุมระบบชนชั้นที่เข้มงวด ประกอบกับญี่ปุ่นมีการซึมซับและสั่งสมรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกมาตั้งแต่สมัยปิดประเทศแล้ว จึงทำให้ความพร้อมในการปรับปรุงประเทศญี่ปุ่นอยู่ในสถานะที่มั่นคงกว่าไทย ดังนั้นญี่ปุ่นจึงกลายเป็นแม่แบบอีกทางหนึ่งที่ไทยได้ปรับรับเอาวัฒนธรรมการเมืองการปกครองแบบญี่ปุ่นมาปรับใช้ในประเทศ โดยจะเห็นได้จากอิทธิพลทางการเกษตรและการทหาร ซึ่งมีสัดส่วนที่มากกว่าด้านการศึกษาอย่างเห็นได้ชัด อันเนื่องมาจากไทยได้ประสบกับปัญหาในการปรับรับเอาวัฒนธรรมด้านการศึกษาจากญี่ปุ่น จึงทำให้ไม่ประสบผลดังอย่างที่ควรจะเป็น

ดังนั้นเมื่อพิจารณาจากบริบทที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น สถานภาพของญี่ปุ่นจึงอยู่ในระดับที่ส่ง

อิทธิพลต่อไทยในเรื่องของการปรับรับเอาวัฒนธรรม 3 ประการสำคัญ ประกอบด้วย อุตสาหกรรมใหม่ การทหาร และการศึกษา แม้จะยังไม่พบงานศึกษาที่กล่าวอ้างว่า รัฐบาลไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเอารูปแบบทางความคิดญี่ปุ่นมาทั้งหมดก็ตาม แต่จากความพยายามของรัฐบาลไทยที่จะศึกษารูปแบบ Municipality ของญี่ปุ่นที่ประสบความสำเร็จในการปฏิรูปโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมแล้ว จากเหตุผลข้างต้นนี้สะท้อนให้

เห็นว่า สัดส่วนของความนิยมประเทศญี่ปุ่นในประเทศไทยนั้นมียุคในระดับที่มีนัยสำคัญ แม้ว่าในเวลาต่อมา การปรับรับวัฒนธรรมญี่ปุ่นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจะถดถอยลงก็ตาม แต่หลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ค.ศ.1945 ญี่ปุ่นได้กลับมามีบทบาทต่อไทยอีกครั้งหนึ่ง และไม่ว่าไทยจะถือเอาญี่ปุ่นเป็นแม่แบบในการพัฒนาประเทศหรือไม่ สังคมไทยก็ได้ปรับรับเอาวัฒนธรรมญี่ปุ่นอย่างต่อเนื่องดังที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง (References)

- [1] กรมสนธิสัญญาและกฎหมายกระทรวงการต่างประเทศ. (2512). *สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ*. หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญาเล่มที่ 3 พ.ศ.2413-2463. พระนคร: สำนักพิมพ์พระจันทร์.
- [2] กรมสนธิสัญญาและกฎหมายกระทรวงการต่างประเทศ, (2512). *สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศและองค์การระหว่างประเทศ*. หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญาเล่มที่ 2 พ.ศ.2413-2463. พระนคร: สำนักพิมพ์พระจันทร์.
- [3] กระทรวงเกษตรจ้าง มร.โตยามะชาวญี่ปุ่นตรวจการทำไหม. เอกสารกระทรวงเกษตร (กส.13/31). หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กรุงเทพฯ.
- [4] จารุพิชญ์ เรืองสุวรรณ. (2535). *นโยบายของรัฐบาลไทยเกี่ยวกับการผลิตไหมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระหว่าง พ.ศ.2444-2503*. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- [5] จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2510). *พระราชดำรัสตอบความเห็นของผู้จะให้เปลี่ยนแปลงการปกครอง จ.ศ.1247*. เจ้านายและข้าราชการกราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ.103 และพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน. กรุงเทพฯ: อนุสรณ์ในงานฉาบงานกิจศพหม่อมสนธิ กฤดากร ณ เมรุวัดธาตุทอง พระโขนง วันที่ 6 มีนาคม พ.ศ.2510.
- [6] เจ้านาย และข้าราชการ กราบบังคมทูลความเห็น จัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ.103 และพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน. (2516). กรุงเทพฯ: นิยมกิจ.
- [7] ฉลอง สุนทรวาณิชย์. (2516). *ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศรัสเซียและประเทศไทยตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19, ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- [8] ชะโตะโกะ ทซึจิยะ. (2540). *ภาพลักษณ์ของยามาดา นางามาสา ในความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในคริสต์ศตวรรษที่ 20*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- [9] ณัฐชนันท์ จันทนธ์. (2519). *ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่น ตั้งแต่ พ.ศ.2430 ถึง พ.ศ.2483*. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- [10] ดวงจันทร์ เจริญเมือง, ธเนศ เจริญเมือง, ไพสิฐ พานิชกุล. (2542). *การผังเมืองของเกียวโตและนารา: บทเรียนสำหรับเชียงใหม่*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- [11] อีระ นุชเปี่ยม. (2559). *ตัวตนใหม่ของสยามในโลก: การต่างประเทศในสมัยรัชกาลที่ 7*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิประชาธิปไตย-ร่ำไผ่พรรณ.
- [12] นฤพล ดั่งวิเศษ. (2560). *Acculturation*. Retrieved from <http://www.sac.or.th/databases/anthropology-concepts/glossary/1>

- [13] แฉ่งน้อย ดิตติรานนท์. (2519). *เสนาบดีกระทรวงธรรมการในระบอบสมบูรณาสิทธิราชย์*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- [14] โนบุยะ โนกุชิ. (2543). *การศึกษาเปรียบเทียบทางสังคมของชนชั้นล่างสุดในสังคมสยามสมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ.2411-2453) กับของญี่ปุ่นสมัยเมจิ (พ.ศ.2411-2455)*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- [15] พรพรรณ ทองตัน. (2558). *ประวัติและผลงานของนายโทคิชิ มาซาโอะ: ที่ปรึกษากฎหมายกระทรวงยุติธรรมของสยาม*. กรุงเทพฯ: วิทยุชุมชน.
- [16] เพ็ชรี สุมิตร. (2516). *ประวัติอารยธรรมญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- [17] เพ็ญศรี ตึก. (2554). *การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย (ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึงสิ้นสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม)*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- [18] มาชามิชิ คุโรซาวา. (2559). *สถานภาพงานวิจัยประวัติศาสตร์ไทยในประเทศญี่ปุ่นระหว่าง พ.ศ.2507-2557*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- [19] โยชิกาวา โทชิฮารุ. (2525). *ผู้เชี่ยวชาญด้านการผลิตไหมของญี่ปุ่นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. วารสารประวัติศาสตร์ ปีที่ 7, ฉบับที่ 3 (ก.ย.-ธ.ค.)*.
- [20] ละเวง ปราบราย. (2546). *ญี่ปุ่น: การทำให้บรรลุเป้าหมาย “ประเทศมั่งคั่งและการทหารเข้มแข็ง” ในสมัยเมจิ (ค.ศ.1868-1912)*. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- [21] ศุภรัตน์ ธาราคักดี. (2531). *สัมพันธไมตรีระหว่างไทยกับญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- [22] *สัญญาะระหว่างอังกฤษกับญี่ปุ่น หนังสือกรมพระยาดำรงราชานุภาพกราบบังคมทูลความเห็นต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 13 กุมภาพันธ์ ร.ศ.120. เอกสารกระทรวงต่างประเทศ. (ร.5 ต. 6/9). หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กรุงเทพฯ.*
- [23] สุรางค์ศรี ต้นเสียงสม. (2523). *ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทย และประเทศญี่ปุ่นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์. เอกสารวิชาการไทย-ญี่ปุ่นศึกษา, 2 : 1 (มีนาคม-เมษายน)*.
- [24] สุรางค์ศรี ต้นเสียงสม. (2520). *ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นตั้งแต่รัชสมัยพระสมเด็จจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.*
- [25] สุรางค์ศรี ต้นเสียงสม. (2528). *380 ปีสัมพันธไมตรี ญี่ปุ่น-ไทย*. กรุงเทพฯ: มังกรการพิมพ์และการโฆษณา.
- [26] อิชิจิ โยเนโอะ, โยชิกาวา โทชิฮารุ. (2560). *ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น 600 ปี*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- [27] Ginzo Uchida. (1921). Tokugawa Jidai Ni Okeru Nihon To ShamuTonoKaneki Ni Tsukite (เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับไทยในสมัยโทกูงวะ). In Uchida, Ginzo Ikozenshu Dai 3 Shu. pp. 457-487.
- [28] Hisao Furukawa. (1995). Meiji Japan's Encounter with Modernization. *Southeast Asian Studies*, Vol. 33, No. 3, December. pp. 215 - 236.

- [29] Horie Hideichi. (1952). Revolution and Reform in Meiji Restoration. *Kyoto University Economic Review* 22(1): 23-34.
- [30] John W. Berry. (1997). Immigration, Acculturation, and Adaptation. *Applied Psychology: An International Reviews*, 46 (1): 5-68.
- [31] Kasem Udyanin. (1965). Development of Thai Administration. *東南アジア研究*. 3(3): 108-116.
- [32] Kiyotaka Yokomichi. (2007). *The Development of Municipal Merger in Japan*. Tokyo: The National Graduate Institute for Policy Studies (GRIPS).
- [33] Likhit Dhiravegin. (1988). Comparative Modernization Between Meiji's Japan and Chulalongkorn's Siam and Contemporary Republic of Korea and Thailand. *Japanese Studies Journal*. Vol 5, No 2, pp. 47-57.
- [34] Likhit Dhiravegin. (1984). *The Meiji Restoration 1868-1912, and the Chakkri Reformation 1868-1910: A Comparative Perspective*. Bangkok: Research Center of the Faculty of Political Science, Thammasat University.
- [35] Pensri Duke. (1985). The Political and Economic: Role of Japan in Thailand in the Reign of King Chulalongkorn (1868-1910). *Japanese Studies Journal*. Vol 2, No 5, pp. 119-140.
- [36] Piyada Chonlawon. (2014). Contesting Law and Order: Legal and Judicial Reform in Southern Thailand in the Late Nineteenth to Early Twentieth Century. *Southeast Asian Studies*, Vol. 3, December, pp. 527-546.
- [37] Prasert Chittiwatanapong. (1989). Political Development in Modern Japan: Perspectives from Thailand. *Japanese Studies Journal*. Vol 6, No 1, pp. 99-109.
- [38] Sukunya Nitungkorn. Education and Economic Development during the Modernization Period: A Comparison between Thailand and Japan. *Southeast Asian Studies*, Vol. 38, No. 2, September 2000. pp. 142-164
- [39] Thomas Larsson. (2008). Western Imperialism and Defensive Underdevelopment of Property Right Institutions in Siam. *Journal of East Asian Studies* 8, pp. 1-28.

พีรภัทร ห้าวเหิม

หน่วยงานผู้แต่ง : นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
Pheeraphat Hoaherm

Affiliation : Master student, Faculty of Liberal Arts, Ubon Ratchathani University

Corresponding e-mail : pheeraphat_h@cmu.ac.th

บทบาทด้านเศรษฐกิจของสตรีกับ วิถีสังคมญี่ปุ่น....ในยุคปัจจุบัน

อัจจิมา วัชรารณ

บทคัดย่อ

นับตั้งแต่ญี่ปุ่นประสบภาวะเศรษฐกิจตกต่ำเนื่องจากวิกฤตทางเศรษฐกิจและภัยธรรมชาติหลายครั้ง ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางสังคมและเศรษฐกิจหลายประการ ได้ส่งผลให้ระบบการแบ่งแยกหน้าที่ระหว่างเพศและระบบการจ้างงานตลอดชีพอ่อนแอลง จึงเปิดโอกาสให้สตรีมีส่วนร่วมในตลาดแรงงานมากขึ้น สตรีจึงมีบทบาทด้านการทำงานมากขึ้นทั้งในหน่วยงานราชการ องค์กรเอกชน หรือแม้แต่วงการการเมือง ฯลฯ และยังสามารถก้าวขึ้นสู่ระดับผู้บริหารได้ทั้งระดับองค์กรและระดับประเทศ แต่ขณะเดียวกัน อิทธิพลของระบบการแบ่งแยกหน้าที่ระหว่างเพศที่ยังรากลึกในสังคมญี่ปุ่นและยังฝังในทางปฏิบัติในหลายด้าน ก็เป็นอุปสรรคใหญ่ที่เหนี่ยวรั้งให้บทบาทด้านเศรษฐกิจของสตรีพัฒนาได้ช้าลง ดังนั้นเพื่อให้บทบาทด้านนี้ของสตรีพัฒนาไป得更ราบรื่นขึ้น จึงควร 1) ปรับวิธีการทำงานเพื่อลดชั่วโมงทำงานนอกเวลาลงให้เหลือน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อให้เหลือชั่วโมงทำงานที่มีความเหมาะสมซึ่งทั้งบุรุษและสตรีสามารถดำเนินบทบาทคู่ได้ 2) หากรัฐบาลยังไม่สามารถแก้ไขปัญหारेื่องสถานรับเลี้ยงเด็กได้ การรับแรงงานต่างชาติเข้ามาเพื่อบรรเทาปัญหานี้อาจเป็นทางเลือกหนึ่งที่ญี่ปุ่นควรพิจารณา ซึ่งไม่เพียงช่วยจะลดภาระการเลี้ยงดูบุตรเท่านั้นแต่ยังอาจช่วยแบ่งเบาภาระอื่นๆ ที่จะช่วยสนับสนุนให้การดำเนินบทบาทคู่ทำได้ง่ายขึ้นด้วย 3) สร้างจิตสำนึก “ความร่วมมือระหว่างเพศ” ตั้งแต่อายุยังน้อยโดย “ปลูกฝัง” จิตสำนึกนี้ผ่านระบบครอบครัวและระบบการศึกษาตั้งแต่ระดับต้น เพื่อลบค่านิยม “การแบ่งแยกหน้าที่ระหว่างเพศ” อันจะนำไปสู่ “ความไม่เท่าเทียมระหว่างเพศ”

คำ

สำคัญ

การแบ่งแยกหน้าที่
ระหว่างเพศ,
การบริหารความ
หลากหลาย, บทบาท
ด้านเศรษฐกิจ,
ความสมดุลระหว่าง
ชีวิตการทำงานกับ
ชีวิตครอบครัว

The Study of the Economic Role of Women and the Trend of Japanese Society in the Present

Ajjima Wacharaporn

Abstract

Since 1990 Japan has experienced the economic recession due to economic crisis and several natural disasters and that affected the gender role specification system. The gender role specification became weakened and that allowed women to participate in the area of men more, not only in the labor market but also in politics. Nowadays, Japanese women have a role in economics increasingly such as in business organizations, government or even political area. Moreover, Japanese women have stepped into executive roles at both corporate and national level. However, the influence of the former gender role system is rooted in many aspects of Japanese society. It is a major obstacle to slowing down the economic role of women. To solve this problem, first, we should reduce the working hours and work overtime as necessary so both genders, men and women, can work and take care of their children at the same time. Secondly, we should allow foreign workers in order to help alleviate the problem of inadequate nursery. Moreover, we should educate the consciousness of “cooperation and gender equality” to families and educational institutions through the primary education system to achieve gender equality in both family and external society. Furthermore, we should help everyone in this society have a happy couple life as “Work Life Balance”.

Key words

The gender role specification,
Diversity management,
Economic role,
Work life balance

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

หากคำถามว่า “โลกใบนี้มีสตรีค้าเงินอยู่หรือไม่” เป็นจริง จะเห็นได้ว่าตลอดเวลาที่ผ่านมาบทบาทของสตรีญี่ปุ่นที่ค้าเงินเศรษฐกิจหรือสังคมญี่ปุ่นนั้น ค่อนข้างจะแตกต่างจากประเทศอื่นๆ คือค่อนข้างไปทางบทบาท “เมียและแม่” และถึงแม้จะทำงานบ้างก็จะออกมาในรูปแบบการทำงานรูปตัวอักษร M (ลาออกจากงานช่วงเลี้ยงดูบุตรและกลับเข้าสู่ตลาดแรงงานอีกครั้งเมื่อบุตรช่วยเหลือตัวเองได้ในรูปของการทำงานพิเศษ) การทำงานลักษณะนี้ให้ความสำคัญกับครอบครัวก่อนเช่นนี้ จะกล่าวว่าสตรีไม่มีส่วนร่วมในการช่วยค้าเงินเศรษฐกิจของประเทศเลยก็คงจะไม่ถูกต้องนัก เนื่องจากตลอดเวลาที่ผ่านมาญี่ปุ่นได้บริหารระบบเศรษฐกิจ กำหนดนโยบายทางสังคม และปลูกฝังค่านิยมแบบ “บุรุษเป็นนักรบในที่ทำงาน และสตรีเป็นวีรสตรีในบ้าน” ผ่านระบบการจ้างงานตลอดชีพ ระบบกฎหมายและภาษี รวมทั้งค่านิยมต่างๆ เช่น “Sansaiji Shinwa (แม่ครัวเลี้ยงบุตรเองจนกว่าบุตรอายุ 3 ขวบ)” ฯลฯ เพื่อผลักดันให้สตรีเข้าสู่ครัวเรือนและทำหน้าที่สนับสนุนบุตรอยู่เบื้องหลัง ระบบเศรษฐกิจรูปแบบนี้ได้ช่วยให้ญี่ปุ่นประสบความสำเร็จในการพัฒนาประเทศเป็นอย่างมากมาโดยตลอด แต่ขณะเดียวกันก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าในขณะที่ญี่ปุ่นได้วางบทบาทให้บุรุษมีหน้าที่โดยตรงในการรับผิดชอบเศรษฐกิจของชาติ และวางบทบาทให้สตรีเป็นเพียงผู้สนับสนุนอยู่เบื้องหลังนั้น ก็ส่งผลให้สตรีญี่ปุ่นมีบทบาทในสังคมน้อยในทางอ้อมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

อย่างไรก็ตามนับตั้งแต่ญี่ปุ่นประสบปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำจากภาวะฟองสบู่แตก (1991) รวมทั้งเผชิญวิกฤตทางการเงินจากสหรัฐอเมริกาและยุโรปเช่น Lehman Shock (2008) อีกทั้งยังประสบภัยพิบัติจากแผ่นดินไหว เกิดคลื่นยักษ์ Tsunami

จนลุกลามไปถึงโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ระเบิด (2011) ฯลฯ ก็ยิ่งทำให้เศรษฐกิจญี่ปุ่นถดถอยลงอย่างมาก บริษัทต่างๆ เริ่มประสบภาวะล้มละลาย เกิดการเลิกจ้างงานและลดค่าแรง มีพนักงานตกงานจำนวนมาก ฯลฯ จนกระทั่งระบบการจ้างงานตลอดชีพอ่อนแอลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในธุรกิจขนาดกลางและขนาดเล็ก ประกอบกับเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมหลายประการเช่นอัตราการเกิดและการตายต่ำ สตรีแต่งงานและมีบุตรช้าลง ฯลฯ ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ล้วนส่งผลให้ผู้สูงอายุขึ้นประเทศ แต่คนในวัยแรงงานซึ่งทำหน้าที่รับผิดชอบประเทศกลับลดน้อยลง ฯลฯ สภาพการณ์เหล่านี้ผลักดันให้ญี่ปุ่นจำเป็นต้องอาศัยแรงงานสตรีทดแทนแรงงานที่ขาดหายไป รวมทั้งสตรีเองก็ต้องออกทำงานอย่างจริงจังเพื่อช่วยเหลือครอบครัวร่วมกับสามีซึ่งโดนผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจด้วย นอกจากนั้นการแก้ไขกฎหมายหลายฉบับเพื่อประคับประคองให้ญี่ปุ่นสามารถนำพาภาวะเศรษฐกิจที่ถดถอยไปได้ก็ทำให้สตรีจำนวนไม่น้อยก้าวสู่ตลาดแรงงานได้ง่ายขึ้น ส่งผลให้สตรีญี่ปุ่นมีบทบาทด้านเศรษฐกิจในสังคมมากขึ้นกว่าสมัยก่อนทั้งด้วยภาวะจำยอมและด้วยความเต็มใจของตัวสตรีเอง แต่แน่นอนสตรีก็ยังคงประสบปัญหามากมายในการดำเนินบทบาทดังกล่าว แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าบทบาทของสตรีด้านนี้ค่อนข้างก้าวไปในทิศทางที่ดีรับการยอมรับ และเป็นที่ต้องการจากสังคมมากขึ้นท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางสังคมและเศรษฐกิจของญี่ปุ่นที่เปลี่ยนแปลงไป

นอกจากนั้นบทบาทด้านเศรษฐกิจของสตรีญี่ปุ่นที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับสตรีไทยยังพบว่าเริ่มมีความคล้ายคลึงกันมากขึ้นด้วยคงปฏิเสธไม่ได้ว่าแม้สังคมญี่ปุ่นจะปลูกฝังค่านิยมที่ไม่เอื้อต่อการทำงานของสตรีมาเป็นเวลานานเช่น “แม่ครัวเลี้ยงบุตรเองจนกว่าบุตรอายุ 3 ขวบ” แต่

ภาวะเศรษฐกิจที่ส่งผลให้ผู้คนตกงาน ถูกลดเงินเดือน หางานทำไม่ได้ ฯลฯ จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างทางสังคมจากเดิมซึ่งเป็นสังคมชนชั้นกลาง มาโดยตลอดให้เกิดเป็นสังคมที่มีชนชั้นขึ้นขึ้นนั้น ภายใต้สภาพสังคมดังกล่าวคงปฏิเสธไม่ได้ว่าถึงแม้สตรีญี่ปุ่น จะมีค่านิยมที่ไม่เป็นบวกต่อการทำงาน แต่หากอยู่ใน ครอบครัวที่จำเป็นต้องทำงานแม้จะรู้สึกขัดแย้งต่อการออกไปทำงานมากเพียงใด ค่านิยมเหล่านั้นก็ยังไม่มียุทธพลเหนือความจำเป็นทางเศรษฐกิจไปได้ ยิ่งไปกว่านั้นสตรีญี่ปุ่นที่มีทัศนคติเชิงบวกต่อการทำงาน ก็เริ่มมีให้เห็นมากขึ้น เช่น ต้องการให้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ ต้องการสร้างความก้าวหน้าในอาชีพ ฯลฯ (en-japan, 2015, Women type, 2011) อีกทั้งสตรีระดับผู้บริหารก็มีเพิ่มขึ้นด้วยในหลากหลายอาชีพ สภาพการณ์ต่างๆ เหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าสตรีญี่ปุ่น ปัจจุบัน ไม่ว่าจะมียุทธพลเชิงบวกหรือลบต่อการทำงานต่างก็ถูกชักชวนมาทำงานและดูแลบ้านไปด้วยทั้งสิ้น (内閣府男女共同参画, 2006) โดยจะเห็นได้ว่า ตั้งแต่กลางทศวรรษที่ 1990 ครอบครัวญี่ปุ่นที่สามี ภรรยาทำงานคู่มีมากกว่าครอบครัวภรรยาแม่บ้านถึง 1.5 เท่า (労働政策研究・研修機構, 2014) ซึ่งรูปแบบของครอบครัวเช่นนี้ก็ไม่ได้แตกต่างจากสังคมไทยเท่าใดนัก นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางสังคมอื่นๆ เช่นอัตราการเกิดและการตายต่ำ การเป็นสังคมผู้สูงอายุ ฯลฯ ก็ส่งผลทำให้สภาพแวดล้อมทางสังคมของญี่ปุ่นกับไทยมีความคล้ายคลึงกันมากขึ้นเรื่อยๆ บนพื้นฐานทางสังคมที่คล้ายคลึงกันเช่นนี้ คงปฏิเสธไม่ได้ว่าหากจะมีปัญหาใดเกิดขึ้นกับสตรีญี่ปุ่นในด้านการงานควบคู่กับการดูแลครอบครัวก็ไม่ใช่ว่าเรื่องไกลตัวสำหรับสตรีไทย และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อประเทศไทยก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ สตรีไทยส่วนใหญ่ก็จะต้องทำมาหาเลี้ยงชีพ

ควบคู่กับการดูแลผู้สูงอายุและหรือเลี้ยงดูบุตรไปด้วย เช่นเดียวกัน และยิ่งไปกว่านั้นอาจต้องประสบปัญหาอื่นๆ ที่นอกเหนือจากสังคมญี่ปุ่นด้วยภายใต้บริบทของสังคมไทยที่แตกต่างจากสังคมญี่ปุ่น และภายใต้บริบททางสังคมที่เหมือนและแตกต่างกันนี้เอง ก็คงจะทำให้แต่ละประเทศมีทั้งข้อดีข้อด้อยซึ่งสามารถเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และท้ายที่สุดสามารถปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ ภายใต้บริบทที่แตกต่างกันของแต่ละสังคมได้

อย่างไรก็ตามตลอดเวลาที่ผ่านมานี้ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาบทบาทด้านเศรษฐกิจของสตรีญี่ปุ่นไม่ค่อยมีให้เห็นมากนัก ทั้งๆ ที่บทบาทด้านนี้ของสตรีญี่ปุ่นได้เปลี่ยนแปลงไปมาก และบทบาทที่เปลี่ยนแปลงไปนี้มีความหมายมากต่อสังคมญี่ปุ่น ทั้งในแง่เป็นแรงงานที่ขาดไม่ได้ในระบบเศรษฐกิจ เป็นกำลังสำคัญในการช่วยค้ำจุนระบบต่างๆ ของชาติ เช่นระบบภาษี ระบบประกันสุขภาพ รวมทั้งระบบเงินบำนาญในสังคมผู้สูงอายุ ฯลฯ ซึ่งล้วนมีความหมายมากต่อการดำรงอยู่และพัฒนาชาติญี่ปุ่น อีกทั้งการพลิกบทบาทจากฐานะ “สตรีแม่บ้านเต็มตัว” ซึ่งเน้นบทบาทในครอบครัวเป็นหลักเป็น “สตรีทำงาน” ที่ไม่ใช่เพียงฐานะผู้ปฏิบัติการฝ่ายสนับสนุนบุรุษเท่านั้น แต่ในฐานะผู้มีโอกาสบริหารขับเคลื่อนองค์กร ร่วมกับกับบุรุษ ก็เป็นปรากฏการณ์หนึ่งที่ไม่เคยเกิดขึ้นเลยในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นนับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ด้วยเหตุนี้งานวิจัยนี้จึงต้องการศึกษา 4 ประเด็นดังต่อไปนี้ 1) ปัจจัยที่ส่งเสริมบทบาทด้านเศรษฐกิจของสตรีญี่ปุ่นในปัจจุบัน*โดยเฉพาะในแง่กฎหมายและการเคลื่อนไหวจากภาคเอกชน ฯลฯ 2) บทบาทด้านเศรษฐกิจของสตรีญี่ปุ่นในปัจจุบัน

* ปัจจุบัน = หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 - ปัจจุบัน

3) นโยบายการบริหารระบบ Diversity ที่ส่งผลต่อ
บทบาทด้านเศรษฐกิจของสตรี 4) ปัญหาในการ
ดำเนินบทบาทดังกล่าว

3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินบทบาท
ด้านเศรษฐกิจของสตรีญี่ปุ่นในสมัยปัจจุบัน แบ่งเป็น
หัวข้อคร่าวๆ ได้ดังต่อไปนี้

3.1 การเปลี่ยนแปลงอัตราการมีส่วนร่วม ในกำลังแรงงานของสตรีญี่ปุ่น

เนื่องจากเศรษฐกิจญี่ปุ่นได้เจริญเติบโตเป็น
อย่างมากมาโดยตลอดนับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่
2 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเศรษฐกิจเจริญเติบโต
สูงสุดในทศวรรษที่ 1960 โดยมีระบบเศรษฐกิจรูปแบบ
การแบ่งแยกหน้าที่ระหว่างเพศเป็นแนวคิดหลัก
ในการบริหารอยู่เบื้องหลัง จึงทำให้สตรีญี่ปุ่นส่วนใหญ่
กลายเป็นแม่บ้านเต็มตัวหรือทำงานบ้างก็ในรูปแบบ
ตัวอักษร M Ochiai Emiko (1997) ได้วิเคราะห์
การเปลี่ยนแปลงอัตราการมีส่วนร่วมในกำลังแรงงาน
ของสตรีญี่ปุ่นหรือ Curve ของตัวอักษร M นี้จากช่วง
ปีเกิด พบว่าช่วงที่ตัวอักษร M มีรอยหยักลึกสุดจะ
ตรงกับผู้ที่เกิดในช่วงปี 1946-1950 ซึ่งตรงกับช่วง
Baby-boom Generation (1947-1949) พอได้ จึง
สรุปได้ว่าสตรีที่เกิดในช่วงนี้มักเป็นแม่บ้านเต็มตัวโดย
มีสามีเป็นผู้หาเลี้ยงกันเป็นส่วนใหญ่ และเป็นผู้ที่สร้าง
ครอบครัวรูปแบบการแบ่งแยกหน้าที่ระหว่างเพศขึ้น
จนเป็นชนส่วนใหญ่ของประเทศ แต่ Generation
หลังจากนี้ก็จะไม่เป็นแม่บ้านเต็มตัวกันอีกต่อไป

ต่อมา Oosawa Mari (2002) ได้วิเคราะห์
สาเหตุที่สตรีญี่ปุ่นในช่วงเศรษฐกิจเจริญเติบโตสูงสุด
เป็นแม่บ้านเต็มตัวกันมากพบว่าเป็นเพราะ “ค่าแรง
ครอบครัวของสามี” ซึ่งมีมากเพียงพอที่จะเลี้ยงดู
ครอบครัวได้ โดยภรรยาไม่จำเป็นต้องออกไปทำงาน

และลักษณะครอบครัวรูปแบบนี้ไม่ได้สิ้นสุดลงเฉพาะ
ในช่วงเศรษฐกิจเจริญเติบโตสูงสุดเท่านั้น แต่ได้ก่อตัว
ขึ้นอีกครั้งในช่วงทศวรรษที่ 1980

เมื่อผลการศึกษาเปรียบเทียบแตกต่างกันเช่น
นี้ Yoshida Takashi (2004) จึงได้วิเคราะห์หาสาเหตุ
ที่รอยหยักตัวอักษร M ตื้นขึ้นโดยกำหนด Life
Course ของสตรีขึ้นเป็นตัวแปรหนึ่งในการวิเคราะห์
ด้วย จึงพบว่าหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยเฉพาะใน
ช่วงเศรษฐกิจเจริญเติบโตสูงสุด สตรีส่วนใหญ่เป็นแม่
บ้านจริงแต่จะตรงกับผู้เกิดในช่วงปี 1951-1955
เท่านั้น ไม่ใช่ช่วง Baby-boom โดยตรง และผู้ที่เกิด
 Generation หลังจากนี้ก็จะไม่เป็นแม่บ้านเต็มตัวกัน
อีกต่อไปแล้ว แต่จะทำงานนอกบ้านควบคู่ไปด้วย
มากขึ้น และเนื่องจากการดำเนินบทบาทคู่ที่ทำได้
ยากขึ้น สตรีจึงจำเป็นต้องใช้เวลาแต่งงานและมีลูก
ออกไปเพื่อทำงานระยะหนึ่งก่อนจึงส่งผลให้รอย
หยักของตัวอักษร M ตื้นขึ้น

3.2 แนวคิดเรื่องการทำงานของสตรีญี่ปุ่น

แนวคิดเรื่องการทำงานก็อาจเป็นปัจจัยหนึ่ง
ที่ส่งผลต่อการตัดสินใจทำงานของสตรี จากงานวิจัย
ร่วมของ Hayama Sairan, Sou Keiren, Taku
Keirei (2014) เรื่องแนวคิดต่อการทำงานของสตรี
ญี่ปุ่นเมื่อเปรียบเทียบกับสตรีจีนและไต้หวันชี้ให้เห็น
ว่า สตรีญี่ปุ่น 70% มีแนวโน้มต้องการลาออกเมื่อ
แต่งงานหรือมีบุตร และคาดหวังความก้าวหน้าใน
อาชีพน้อยกว่าสตรีอีก 2 ประเทศค่อนข้างมาก
เนื่องจากคิดว่าไม่มีความเท่าเทียมระหว่างเพศในการ
จ้างงาน สภาพแวดล้อมของสังคมญี่ปุ่นก็ไม่เอื้อต่อ
การทำงาน อีกทั้งความช่วยเหลือจากรัฐบาลเพื่อการ
ดำเนินบทบาทคู่ก็มีน้อย

นอกจากนั้นจากผลสำรวจของสำนักนายกรัฐมนตรี
(2014) ยังพบว่าคนญี่ปุ่น 43% ต่างมีความ
คิดว่าสตรีควรทำงานเมื่อยังไม่มียุติเท่านั้นและเมื่อ

บุตรโตขึ้นค่อยกลับเข้าทำงานอีกครั้ง เนื่องจาก “แม่ควรเลี้ยงดูบุตรด้วยตนเอง” แต่ขณะเดียวกันก็ยังมีคนญี่ปุ่นอีก 44.8% ที่คิดว่าสตรีควรทำงานต่อไปเรื่อยๆ แม้มีบุตร ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าสังคมญี่ปุ่นเริ่มตอบรับการทำงานของสตรีมากขึ้น สัดส่วนที่ตอบรับการทำงานครั้งต่อครั้งนี้อาจเป็นสัญญาณหนึ่งที่ชี้ให้เห็นว่าบทบาทด้านเศรษฐกิจของสตรีญี่ปุ่นกำลังเปลี่ยนแปลง

3.3 ปัญหาเกี่ยวกับการทำงานของสตรีญี่ปุ่น

สตรีญี่ปุ่นมีปัญหาด้านการทำงานค่อนข้างมากที่ผ่านมาและอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้งานวิจัยด้านนี้ไม่ค่อยปรากฏในเชิงบวก งานวิจัยของ Watanabe Youko (2009) ชี้ให้เห็นว่าหลังจากระบบการจ้างงานตลอดชีพอ่อนแอลง องค์กรจำนวนไม่น้อยในญี่ปุ่นได้เริ่มเปลี่ยนระบบการจ้างงานมาเป็นระบบประเมินจากความสามารถกันมากขึ้น ส่งผลให้สตรีเข้าสู่ตลาดแรงงานได้ง่ายขึ้นถ้ามีความสามารถจริง รวมทั้งรัฐบาลเองก็สนับสนุนในหลายๆ ด้านด้วย แต่ขณะเดียวกันระบบการจ้างงานที่เน้นชั่วโมงทำงานนานเกินไป ระบบภาษีที่เอื้อประโยชน์สตรีแม่บ้าน พระราชบัญญัติแรงงานชั่วคราว ฯลฯ ที่มีผลผลักดันให้สตรีเป็นแรงงานดังกล่าวก็ส่งผลให้สตรีจำนวนไม่น้อยมีสถานภาพการทำงานไม่มั่นคงและค่าแรงต่ำ

งานวิจัยเหล่านี้แสดงให้เห็นการพัฒนาบทบาทด้านเศรษฐกิจของสตรีญี่ปุ่นในระดับหนึ่งว่า สตรีญี่ปุ่นได้เปลี่ยนแปลงบทบาทจากการเป็น แม่บ้านเต็มตัว (ช่วงเศรษฐกิจเจริญสูงสุด) → ทำงานนอกบ้านมากขึ้น (ชะลอเวลาแต่งงานและมีบุตรออกไป) → ลาออกจากงานเมื่อมีบุตร (สภาพแวดล้อมและทัศนคติต่างๆ ไม่เอื้อต่อการดำเนินบทบาทคู่ รวมทั้งยังไม่ได้รับความเป็นธรรมจากการจ้างงาน ฯลฯ) จึงทำให้สตรีเลือกทำงานรูปแบบตัวอักษร M กันเป็น

ส่วนใหญ่ ซึ่งการทำงานรูปแบบนี้เป็นที่รู้จักดีในสังคมโลก แต่ปัจจุบันเมื่อสตรีลูกขึ้นมาทำงานนอกบ้านกันมากขึ้นและการลาออกจากการมีบุตรก็ลดน้อยลง อีกทั้งรัฐบาลเองก็พยายามกระตุ้นบทบาทสตรีในหลายด้าน เช่นนาย Abe Shinzou ได้ชูนโยบาย “202030” ในปี 2002 (เพิ่มผู้บริหารสตรีให้ได้ 30% ภายในปี 2020) ต่อมาก็ได้แถลงในวันเปิดประชุมคณะรัฐมนตรีปี 2016 ว่า “มาร่วมสร้างสังคมที่สตรีมีชีวิตชีวากันเถอะ” และยังสามารถเคลื่อนไหวด้านนโยบายอื่นอีกหลายประการ ความเคลื่อนไหวต่างๆ เหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าบทบาทด้านเศรษฐกิจของสตรีญี่ปุ่นไม่ได้หยุดนิ่งอีกต่อไป แต่เริ่มได้รับการยอมรับและได้รับการเห็นความสำคัญทั้งจากรัฐบาลและสังคมมากขึ้น

4. ปัจจัยที่สนับสนุนบทบาทด้านเศรษฐกิจของสตรีญี่ปุ่น

4.1 ด้านกฎหมาย

ประเทศญี่ปุ่นได้พัฒนาประเทศโดยอิงเศรษฐกิจแบบการแบ่งแยกหน้าที่ระหว่างเพศมาโดยตลอด ดังนั้นการพัฒนารูปแบบด้านการทำงานของสตรีจะเป็นไปไม่ได้ หากไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลโดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่การบังคับใช้กฎหมาย ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้รัฐบาลญี่ปุ่นเริ่มเห็นความจำเป็นที่ต้องคุ้มครองแรงงานสตรีคือ องค์กรสหประชาชาติได้กำหนดให้ปี 1975-1985 เป็นทศวรรษแห่งปีสตรีสากล และได้จัดการประชุมเกี่ยวกับการกีดกันสตรีทุกรูปแบบขึ้นในปี 1980 ญี่ปุ่นเป็นประเทศหนึ่งซึ่งได้ลงนามในสนธิสัญญานี้และได้รับการรับรองสนธิสัญญาอย่างเป็นทางการในปี 1985 ดังนั้นเพื่อให้สอดคล้องกับสนธิสัญญาดังกล่าวรัฐบาลจึงได้ออก “กฎหมายความเท่าเทียมระหว่างเพศด้านการจ้างงาน” ขึ้นในปี 1986 ซึ่งนับเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งแรกในสังคมญี่ปุ่นที่ส่งสัญญาณว่ารัฐบาลเริ่มเห็น

ความสำคัญของการคุ้มครองแรงงานสตรี หลังจากนั้นก็ได้มีการบัญญัติและแก้ไขกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้องกับการทำงานของสตรีอีกหลายฉบับดังต่อไปนี้

1. “กฎหมายความเท่าเทียมระหว่างเพศด้านการจ้างงาน(1986)” กฎหมายนี้มีจุดประสงค์เพื่อสร้างความชอบธรรมด้านการจ้างงานและให้ทุกคนได้รับสิทธิ/สวัสดิการในการทำงานอย่างเท่าเทียมกัน ฯลฯ โดยกฎหมายได้กำหนดระดับการบังคับใช้ไว้ 2 ระดับคือระดับ “ข้อห้าม” เช่นห้ามสร้างความไม่เท่าเทียมระหว่างเพศเรื่องการกำหนดอายุเกษียณ สิทธิการฝึกงาน การได้รับสวัสดิการต่างๆ ฯลฯ ส่วนระดับที่ส่งผลต่อความก้าวหน้าทางอาชีพเช่น ห้ามสร้างความไม่เสมอภาคเรื่องการสมัครงาน การจ้างงาน การกำหนดตำแหน่งงานและการเลื่อนตำแหน่ง ฯลฯ ยังเป็นเพียงระดับ “ขอความร่วมมือ” เท่านั้น แต่อย่างไรก็ตามกฎหมายนี้ก็ได้นำไปส่งผลกระทบต่อองค์กรจำนวนไม่น้อยจ้างสตรีทำงานมากขึ้นทั้งสตรีจบระดับวิชาชีพและมหาวิทยาลัยในเวลานั้นเนื่องจากเป็นช่วงตรงกับเศรษฐกิจฟองสบู่พอดี

ขณะเดียวกันองค์กรขนาดใหญ่ก็ได้เริ่มเคลื่อนไหวทำการปรับเปลี่ยนกฎเกณฑ์การจ้างงานในองค์กร เพื่อป้องกันไม่ให้สตรีทำงานมากเกินไปจนกระทบระบบการจ้างงานตลอดชีพรวมทั้งเพื่อป้องกันการทำผิดกฎหมาย จึงได้กำหนดสายงานขึ้นเป็น 2 สายคือสาย “งานธุรการ” และสาย “งานเฉพาะทาง (พร้อมโอกาสความก้าวหน้าในอาชีพ)” ซึ่งการกำหนดเป็นสายงานดังกล่าวได้นำไปสู่ความไม่เท่าเทียมระหว่างเพศทางอ้อมคือ “งานธุรการ=สตรี” และ “งานเฉพาะทาง=บุรุษ” อีกทั้งยังได้วางเงื่อนไข “งานเฉพาะทาง” ให้สตรีปฏิบัติตามได้ยากเนื่องจากติดภาระทางครอบครัว จึงมีความจำเป็นต้องปรับปรุงกฎหมายปี 1986 อีกครั้ง

2. ปรับปรุง “กฎหมายความเท่าเทียมระหว่างเพศด้านการจ้างงานปี 1986 (1999)” โดย

ได้มีการแก้ไขข้อบังคับระดับ “ขอความร่วมมือ” ทุกข้อในกฎหมายปี 1986 เป็น “ข้อห้าม” ทุกข้อในกฎหมายปี 1999 รวมทั้งยังห้าม Sexual Harassment ในที่ทำงานด้วย และได้แก้ไขกฎหมายแรงงานบางส่วนให้สตรีทำงานล่วงเวลาในกะกลางคืนหรือวันหยุดได้เพื่อไม่ให้เกิดความแตกต่างระหว่างเพศอันเป็นเหตุให้ไม่จ้างงานสตรี

3. “กฎหมายพื้นฐานการสร้างสังคมจากความร่วมมือกันระหว่างบุรุษและสตรี (1999)” โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้ทุกคนมีสิทธิอย่างเท่าเทียมกันในการช่วยสร้างสรรค์สังคมตามเจตนารมณ์ของตนเอง และช่วยกันรับผิดชอบสังคมร่วมกัน รวมทั้งมีสิทธิในการได้รับสิทธิประโยชน์ทุกอย่างในฐานะสมาชิกคนหนึ่งเหมือนกัน กฎหมายนี้ถูกบัญญัติขึ้นภายใต้ความเห็นชอบของประชาชนที่ต้องการสร้างสังคมภายใต้ความร่วมมือระหว่างเพศทุกด้านอย่างบูรณาการ จึงนับเป็นมิติใหม่ของสังคมญี่ปุ่นในการสร้างบรรยากาศความร่วมมือกันระหว่างบุรุษและสตรี มีใช้สตรีเป็นเพียงผู้สนับสนุนอยู่เบื้องหลังอีกต่อไป

4. ปรับปรุง “กฎหมายความเท่าเทียมระหว่างเพศด้านการจ้างงานปี 1999 (2007)” โดยห้ามการปฏิบัติที่ไม่เท่าเทียมระหว่างเพศทางอ้อมทุกด้าน รวมทั้งยังห้ามการกำหนดเกณฑ์การสมัครงานที่เน้นส่วนสูง น้ำหนัก รูปร่างหน้าตา และห้ามวางเงื่อนไขการย้ายงานอย่างไม่มีเหตุผล ห้ามไล่สตรีมีครรภ์/คลอดบุตรออกจากงาน ห้าม Sexual Harassment ในที่ทำงาน อีกทั้งยังจะเปิดเผยรายชื่อบริษัทที่ทำผิดกฎหมายนี้และไม่ปฏิบัติตามคำสั่งศาลด้วย นอกจากนั้นยังได้ปรับปรุงกฎหมายแรงงานบางส่วนเพื่อผ่อนปรนให้สตรีทำงานในเมืองหรืออุโมงค์ใต้ดินเว้นสตรีมีครรภ์

กฎหมายเหล่านี้ถูกบัญญัติขึ้นเพื่อคุ้มครองสิทธิด้านการทำงานของทั้ง 2 เพศตามสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน ต่อมาตั้งแต่ปี 2000 ก็เริ่มมีแนวคิดเรื่อง

มาตรการช่วยเหลือการดูแลบุตรเข้ามาเกี่ยวข้องเพื่อสนับสนุนให้สตรีทำงานพร้อมเลี้ยงดูบุตรได้ง่ายขึ้น รวมทั้งเพื่อแก้ไขอัตราการเกิดต่ำ ทั้งนี้ญี่ปุ่นได้มีอัตราการเกิดระดับ 2.1 มาโดยตลอดตั้งแต่ปี 1960 แต่ในปี 1966 คนญี่ปุ่นเชื่อกันว่าสตรีที่เกิดปีนี้จะหย่าตาย ด้ร้ายและกินสามี จึงทำให้อัตราการเกิดลดลงเหลือ 1.58 ซึ่งต่ำที่สุดเป็นประวัติการณ์ ต่อมาในปี 1989 ยิ่งลดลงอีกเหลือ 1.57 จึงทำให้คนญี่ปุ่นตื่นตระหนกมากขึ้นจนเกิดเป็นปรากฏการณ์ 1.57shock ! เป็นเหตุให้นำไปสู่การวางนโยบายส่งเสริมการมีบุตร และมาตรการช่วยเหลือสตรีทำงานเพื่อให้สามารถทำงานพร้อมเลี้ยงดูบุตรได้ง่ายขึ้น

5. “กฎหมายลาเลี้ยงดูบุตร (1992)” มีจุดประสงค์เพื่อช่วยลดภาระการเลี้ยงดูบุตรของสตรี รวมทั้งเพื่อให้ทั้งบุรุษและสตรีสามารถช่วยกันดูแลบุตรได้จึงได้กำหนดให้ลาได้ทั้งคู่ โดยหลังจากผ่านการแก้ไข 7 ครั้งจึงได้มีการอนุมัติให้ลาได้ 309 วัน นับจากวันลาคลอด และถ้าวันลาคลอด + ลาเลี้ยงดูบุตรกับบริษัทจะได้ 407 วัน ยกเว้นกรณีมารดาป่วยหรือหาสถานที่รับเลี้ยงเด็กไม่ได้จริงๆ จะลาได้ 2 ปี และได้รับค่าแรงเป็นเวลา 1 ปีจากเดิมที่ไม่ได้รับเลย ต่อมาในปี 1999 ได้เปลี่ยนเป็นกฎหมาย “ลาเลี้ยงดูบุตรและผู้ป่วย” เพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุซึ่งทั้งบุรุษและสตรีมีโอกาสจะต้องดูแลทั้งบุตรและผู้ป่วยหรือผู้สูงอายุในเวลาเดียวกัน

6. มาตรการ “Engle Plan (1995)” มีจุดประสงค์เพื่อยับยั้งไม่ให้อัตราการเกิดต่ำกว่าที่เป็นอยู่ และเนื่องจากในปี 1999 อัตราการเกิดได้ลดลงอีกเหลือ 1.34 จึงได้แก้ไขเป็น “New Engle Plan” โดยได้เพิ่มความช่วยเหลือทั้งด้านการดูแลครอบครัวและสนับสนุนความก้าวหน้าในอาชีพไปพร้อมกัน เช่น เพิ่มสถานรับเลี้ยงดูบุตร ขยายบริการรับฝากบุตรและสนับสนุนให้ลาได้ง่ายขึ้นโดยไม่ส่งผลกระทบต่ออาชีพ

รวมทั้งให้สตรีกลับเข้าทำงานหลังลาคลอดได้โดยตำแหน่งงานหรือขอบข่ายงานไม่เปลี่ยนไปจากเดิม

7. “กฎหมายช่วยเหลือการเลี้ยงดูบุตรรุ่นต่อไป (2003)” มีจุดประสงค์เพื่อส่งเสริมการทำงานพร้อมดูแลบุตรของสตรี จึงได้กำหนดให้ตั้งแต่ปี 2005 องค์กรที่มีพนักงาน 301 คนขึ้นไปต้องวางนโยบายการทำงานที่เป็นรูปธรรมและกำหนดแนวปฏิบัติอย่างชัดเจนในการสร้างสภาพแวดล้อมด้านการงานที่เอื้อต่อสตรีมีบุตรยื่นต่อทางรัฐบาล หลังจากนั้นในปี 2011 ก็ได้กำหนดให้องค์กรที่มีพนักงาน 101 คนขึ้นไปต้องปฏิบัติตามด้วยเช่นเดียวกัน องค์กรใดที่ปฏิบัติตามได้ตามกฎหมายจะได้รับเครื่องหมาย “Kurumin” รวมทั้งได้รับสิทธิพิเศษด้านภาษี กฎหมายนี้เดิมมีอายุ 10 ปีแต่ได้ถูกประกาศใช้ต่ออีก 10 ปี และปัจจุบันก็ยังมีผลบังคับใช้อยู่

8. ข้อตกลง “Work Life Balance Charter” รวมทั้งได้กำหนด Guideline และตัวชี้วัด (2007) ขึ้น โดยข้อตกลงนี้เป็นความร่วมมือระหว่างรัฐบาลกับเอกชนหลายภาคส่วน เพื่อสนับสนุนให้ทั้งบุรุษและสตรีมีวิถีชีวิตแบบ Work Life Balance ได้ทั้งคู่

9. ข้อบังคับ “ระบบการทำงานชั่วโมงสั้น (2010)” โดยจะอนุญาตให้พนักงานเลือกทำงานเวลา 9.00-15.00/16.00 และกลับบ้านเร็วตอนเย็นได้เพื่อช่วยเหลือให้สตรีสามารถทำงานพร้อมเลี้ยงดูบุตรได้ง่ายขึ้นโดยเฉพาะสตรีที่มีบุตรอายุน้อย รวมทั้งกำหนดให้เป็นหน้าที่ขององค์กรที่มีพนักงานตั้งแต่ 101 คนขึ้นไปต้องวางมาตรการการปฏิบัติอย่างชัดเจน เพื่อให้พนักงานลาได้โดยไม่เกิดผลกระทบต่อการทำงาน ผลจากข้อบังคับนี้ได้ทำให้หลายองค์กรอนุญาตให้พนักงานลาแบบนี้ได้จนบุตรอายุ 3 ขวบหรือก่อนบุตรเข้าเรียนระดับประถมศึกษา

การบัญญัติและแก้ไขกฎหมายหลายฉบับ

เพื่อผลักดันให้สตรีได้รับความเป็นธรรมจากการจ้างงานและได้รับสวัสดิการต่างๆ ในการทำงาน ฯลฯ เหล่านี้ พบว่าทำให้สตรีลาออกจากงานเมื่อมีบุตรน้อยลง โดยสตรีที่ลาออกจากงานหลังคลอดบุตร 6 เดือนในปี 2001 และปี 2010 ลดลงจาก 67.4% เป็น 54.1% (厚生労働省, 2010) และสตรีที่ทำงานต่อเนื่องหลังคลอดบุตรคนแรกตั้งแต่ปี 2005 ก็สูงขึ้นเป็น 40% โดยเมื่อเปรียบเทียบกับปี 1999-2004 สูงขึ้นประมาณ 10% (労働政策研究報告書, 2011)

4.2 สวัสดิการช่วยเหลือการดูแลบุตรจากรัฐบาล

ประเทศญี่ปุ่นประสบปัญหาด้านอัตราการเกิดต่ำมาเป็นเวลานาน (ปี 2016 = 1.45) ดังนั้นเพื่อส่งเสริมให้สตรีทำงานมีบุตรได้ง่ายขึ้น รัฐบาลจึงพยายามสนับสนุนด้วยนโยบายหลายรูปแบบนอกเหนือจากมาตรการทางกฎหมาย ซึ่งหนึ่งในนโยบายสำคัญนั้นคือการจัดสรรงบประมาณให้จัดสวัสดิการช่วยเหลือด้านการดูแลบุตรตามความเหมาะสมของแต่ละจังหวัดหรือท้องถิ่น

นิตยสาร “AERA” ได้ร่วมมือกับบริษัทจัดหางานชื่อ “SUMO” และ “Iction!” ทำการสำรวจอำเภอและตำบล 101 แห่งในเขตมหานครของจังหวัด Tokyo, Kanagawa, Chiba, Saitama และจังหวัด Ibaraki เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2016 ในหัวข้อ “เมืองที่ทำงานพร้อมเลี้ยงดูบุตรได้ง่าย” โดยเกณฑ์การให้คะแนนเป็น ★★★/★★ และ ★ ผลจากการสำรวจพบว่าเมืองที่ได้รับเลือกเป็น 3 ดาวและ 2 ดาวมีอย่างละ 30 เมือง โดยแต่ละเมืองมีมาตรการช่วยเหลือการเลี้ยงดูบุตร สรุปพอสังเขปได้ดังต่อไปนี้

1. มีการสร้างสถานรับเลี้ยงเด็กที่ได้มาตรฐานเพื่อรองรับสตรีทำงานที่มีบุตรอย่าง (ค่อนข้าง) เพียงพอ จากการสำรวจพบว่าสตรีหลายคนย้ายเข้ามาอยู่ในเมืองเหล่านี้ด้วยเหตุผล “สถาน

รับเลี้ยงเด็กไว้ใจได้” ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่สุดสำหรับสตรีทำงาน”

2. มีบริการที่เป็นหัวใจสำคัญสำหรับสตรีมีบุตรหลายรูปแบบ เช่น บริการรับดูแลเด็กป่วยกะทันหัน หรือเด็กที่อยู่ระหว่างการพักรักษา บริการพี่เลี้ยงเด็กราคาไม่แพงภายใต้นโยบาย “Family Support” รวมทั้งการให้บริการทางการแพทย์สำหรับแม่และเด็กนอกเวลาราชการทั้งตอนเย็นและในวันหยุด ฯลฯ ซึ่งทำให้สตรีไม่ต้องขาดงานและทำงานได้อย่างสบายใจ

3. มีบริการที่เป็นทางเลือกสำหรับสตรีที่ประสบปัญหาเรื่องสถานรับเลี้ยงเด็กอยู่ไกลเช่น มีบริการรับส่งเด็กจากจุดบริการไปยังสถานรับเลี้ยงเด็กสาขาย่อย หลังจากนั้นสาขาย่อยจะส่งไปที่สาขารับฝากทำให้ช่วยแก้ไขปัญหาสถานที่รับเลี้ยงเด็กอยู่ไกลได้

4. สตรีสามารถฝากบุตรที่สถานรับเลี้ยงเด็กแบบมีใบรับรองได้อย่างวางใจ หากหาสถานที่รับเลี้ยงเด็กแบบมีใบอนุญาตไม่ได้ เนื่องจากจะมีเจ้าหน้าที่จากตำบลหรืออำเภอไปให้คำแนะนำและตรวจสอบเรื่องสุขอนามัย โภชนาการและความปลอดภัยในด้านต่างๆ ฯลฯ ให้แต่ละแห่งอย่างเข้มงวดเดือนละ 1-4 ครั้ง

5. รัฐบาลสนับสนุนค่าใช้จ่ายด้านการเลี้ยงดูบุตรหลากหลายรูปแบบ เช่น ค่าฝากแรกเข้าสถานรับเลี้ยงเด็ก ค่าธรรมเนียมแรกเข้าโรงเรียนอนุบาลเอกชน ค่าฝากเลี้ยงรายเดือน เงินช่วยเหลือค่าเลี้ยงดูบุตรคนที่ 2 และฟรีค่าฝากเลี้ยงสำหรับบุตรคนที่ 3 ขึ้นไป ฯลฯ อีกทั้งยังมีคูปองให้กำลังใจเช็คของขวัญ ชุดของขวัญในวาระต่างๆ ฯลฯ ให้แก่สตรีที่บุตรยังเล็ก ซึ่งนอกจากจะเป็นกำลังใจที่ดีแล้วยังช่วยแก้ปัญหาเงินเดือนหมดไปกับค่าฝากเลี้ยงด้วย

มาตรการความช่วยเหลือต่างๆ เหล่านี้เป็นเพียงตัวอย่างสวัสดิการจากรัฐบาลบางส่วนที่มีให้แก่สตรีเท่านั้น ซึ่งนอกจากจะช่วยให้สตรีทำงานสามารถทำงานได้ง่ายขึ้นโดยไม่จำเป็นต้องเผชิญกับทางเลือกระหว่าง “มีบุตร → ลาออกจากงานประจำ” หรือ “ทำงานประจำ → ไม่มีบุตร” แล้ว ยังอาจเป็นแรงสนับสนุนให้สตรีทำงานตัดสินใจมีบุตรได้ง่ายขึ้นด้วย เช่น อัตราการเกิดของอำเภอ Minato เมื่อ 10 ปีก่อนประมาณ 1 หรือน้อยกว่า แต่ปัจจุบันเพิ่มขึ้นถึง 1.39 ซึ่งจัดว่าสูงที่สุดในเขต Tokyo ฯลฯ ทั้งนี้มาตรการความช่วยเหลือเพื่อการดำเนินบทบาททุกเหล่านี้มีให้แก่ทุกจังหวัด เพียงแต่ว่าปริมาณและรูปแบบสวัสดิการอาจแตกต่างกันขึ้นอยู่กับแต่ละท้องถิ่น

4.3 ความเคลื่อนไหวของภาคเอกชน

ภาคเอกชนเริ่มให้การสนับสนุนบทบาทสตรี นอกจากตามนโยบายของกระทรวงแรงงานและสวัสดิการ (ส่งเสริมการจ้างงานสตรีในองค์กรในฐานะเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบขององค์กรต่อสังคม หรือ CSR*) ที่มีมาแต่เดิมแล้ว ปัจจุบันยังเริ่มเคลื่อนไหวในการดึงความสามารถของสตรีมาใช้เพื่อการพัฒนาและให้มีส่วนร่วมในการบริหารองค์กรตามนโยบายของกระทรวงเศรษฐกิจการค้าและอุตสาหกรรมด้วย แต่ในกระบวนการดังกล่าวมักติดปัญหา “Mommy track” ของสตรี ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การสนับสนุนบทบาทสตรีในองค์กรเป็นไปได้ยาก ดังนั้นการแก้ไขปัญหานี้จึงเป็นหนึ่งในมาตรการสำคัญก่อนนำไปสู่การดำเนินมาตรการอื่น

“Mommy track” หมายถึงการที่สตรีลาเลี้ยงดูบุตรนานเกินไปจนส่งผลกระทบต่อความก้าวหน้าทางอาชีพ โดยทั่วไปสตรีญี่ปุ่นจะลาเลี้ยงดูบุตรได้ 1-2 ปีตามกฎหมาย และลาทำงานแบบชั่วคราวได้จนถึงบุตรอายุ 3 ขวบหรือก่อนเข้าประถมศึกษา

การที่ลาเลี้ยงดูบุตรได้นานเช่นนี้อาจมีผลดีที่ช่วยให้สตรีทำงานพร้อมดูแลบุตรได้ง่ายขึ้น แต่ขณะเดียวกันก็ทำให้เป็นภาระขององค์กรในการต้องจัดหาพนักงานใหม่ ฝึกพนักงานใหม่มาทดแทน ฯลฯ และยังไปกว่านั้นยังส่งผลทำให้ทักษะด้านการทำงานของสตรีด้อยลงด้วย ผลจากการวิจัยของ OECD ร่วมกับสถาบันประชากรศาสตร์ของฝรั่งเศสยืนยันชัดเจนว่าการลาเลี้ยงดูบุตรนานเกินไปส่งผลลบต่อประสิทธิภาพการทำงานของสตรี อีกทั้งองค์กรเองก็ไม่สามารถมอบหมายงานสำคัญให้สตรีรับผิดชอบได้ด้วยเนื่องจากกลางนานเกินไปและเวลาทำงานก็น้อยกว่าผู้อื่น จึงทำให้สนับสนุนขึ้นสู่ตำแหน่งสูงได้ยากด้วยเหตุนี้องค์กรหลายแห่งจึงเริ่มเปลี่ยนมาตรการจากเดิมที่ให้สตรี “ลาเลี้ยงดูบุตรได้นาน” เป็น “ให้ลาเท่าที่จำเป็นแต่สนับสนุนความก้าวหน้าทางอาชีพ” ด้วย และได้พยายามกระตุ้นให้สตรีกลับเข้าทำงานเร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อจะได้ไม่กระทบทักษะด้านการทำงาน นอกจากนั้นองค์กรหลายแห่งยังมีเงินสนับสนุนให้กำลังใจพิเศษให้แก่ผู้ที่กลับเข้าทำงานเร็วด้วย ผลักดันให้สตรีทำงานต่อเนื่องโดยไม่ติดกับดักเรื่องการลาเลี้ยงดูบุตรจนส่งผลกระทบต่ออาชีพเช่นนี้เป็นส่วนหนึ่งของ “การบริหารแบบ Diversity” ที่เน้นนโยบายการพัฒนาบุคลากรที่มีความหลากหลายในองค์กร และหนึ่งในกลุ่มนั้นคือ “สตรี”

4.3.1 การบริหารแบบ Diversity

“การบริหารแบบ Diversity” หมายถึง “การบริหารความหลากหลาย” ที่ต้องการดึงความสามารถของบุคลากรทุกกลุ่มในองค์กรมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อนำไปสู่ความมีศักยภาพด้านการผลิต การขาย การบริการ และสร้างความได้เปรียบด้านการแข่งขัน ฯลฯ โดยไม่ติดกับดักเรื่องเพศ อายุ เชื้อชาติ ศาสนา การศึกษา ฯลฯ ปัจจุบันองค์กรที่นำการบริหาร

* CSR= Corporate Social Responsibility

แบบนี้มาใช้มีมากมายเช่นบริษัท Toto, Shiseido, Calbee, Wacoal, P&G, Hitachi เป็นต้น และการบริหารรูปแบบนี้ยังได้รับการสนับสนุนจากกระทรวงเศรษฐกิจการค้าและอุตสาหกรรมของญี่ปุ่นซึ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพสตรีมาโดยตลอดด้วย โดยกระทรวงนี้ได้ร่วมมือกับตลาดหลักทรัพย์โตเกียวทำการคัดเลือกองค์กรในตลาดหลักทรัพย์ที่บริหารความสามารถของสตรีได้อย่างมีศักยภาพภายใต้ชื่อ “Nadeshiko Brand” รวมทั้งคัดเลือกองค์กรที่บริหารด้วยหลักการ Diversity ได้อย่างมีประสิทธิภาพภายใต้ชื่อ “Diversity Management Selection 100” โดยรางวัลนี้มีหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกคือเป็นองค์กรที่สามารถดึงความสามารถของบุคลากรทุกกลุ่มในองค์กรมาใช้ในการคิดค้น ผลิตภัณฑ์ พัฒนาผลิตภัณฑ์ ฯลฯ ด้วยความรู้ทางเทคโนโลยีได้อย่างมีประสิทธิภาพจนเกิด

เป็นนวัตกรรมใหม่ๆ ได้รับการตอบรับที่ดีจากสังคมภายนอก ทำให้พนักงานมีกำลังใจในการทำงานสูงขึ้น และบริษัทก็เจริญก้าวหน้าขึ้น ดังนั้นองค์กรที่ได้รับการคัดเลือกเป็น “Diversity Management Selection 100” จึงหมายถึงองค์กรที่แสดงให้เห็นว่าสามารถบริหารบุคลากรได้หลากหลายกลุ่มรวมทั้งสตรีด้วยได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยังได้นำความเจริญก้าวหน้ามาสู่องค์กร ส่วนกลุ่ม “Nadeshiko Brand” คือกลุ่มที่เน้นการบริหารสตรีได้มีประสิทธิภาพมากกว่ากลุ่มอื่น อย่างไรก็ตามทั้ง 2 กลุ่มนี้ ต่างเป็นตัวอย่างความสำเร็จของภาคเอกชนในการดึงความสามารถของสตรีมาใช้เพื่อการพัฒนาองค์กรและได้รับการรับรองจากรัฐบาลอย่างเป็นรูปธรรม

4.3.2 ตัวอย่างการบริหารงานแบบ Diversity ในองค์กร

บริษัท Nomura Securities

1. นโยบายสนับสนุนการทำงานสตรี กลุ่ม Nomura Group เน้นการสร้างสภาพแวดล้อมในการทำงานเพื่อให้บุคลากรทุกคน รวมทั้งสตรีมีความกระตือรือร้นในการทำงานและปฏิบัติงานได้อย่างมีความสุข
2. การดำเนินงาน ① ปรับปรุงระบบบุคลากรในปี 2005 โดยยกเลิกการแบ่งบุคลากรเป็นสายงานธุรการและสายงานเฉพาะด้าน แต่เปลี่ยนเป็นรูปแบบมีการย้ายที่อยู่กับไม่ย้ายที่อยู่แทน และให้บุคลากรทุกคนทำงานภายใต้ขอบข่ายงานเดียวกัน ② จัดการฝึกอบรมเพื่อสร้างความชำนาญในอาชีพให้บุคลากรทุกคนอย่างสม่ำเสมอโดยไม่ติดกับดักเรื่องเพศ การศึกษา ฯลฯ ③ สร้าง Network {WIN (Women In Nomura)} ให้มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลในกลุ่มสตรีเพื่อจะได้รับการช่วยเหลือที่เป็นประโยชน์ในการทำงานร่วมกัน รวมทั้งนำระบบ Mentor เข้ามาใช้เพื่อสนับสนุนการสร้างผู้บริหารสตรีรุ่นต่อไป ④ วาง Action Plan อิงตาม “กฎหมายช่วยเหลือการเลี้ยงดูบุตรต่อไป” เพื่อสนับสนุนให้สตรีสามารถทำงานพร้อมเลี้ยงดูบุตรได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีความสุข
3. ที่มาของแนวนโยบาย • อิงตามหลักการ Diversity คือมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาความสามารถของบุคลากรทุกกลุ่มในองค์กรให้มีความสามารถสูงสุดทั้งด้านการแข่งขันและตอบสนองความต้องการของลูกค้าหรือผู้บริโภคที่มีความหลากหลายได้ • บุคลากรของบริษัทเป็นสตรีมากกว่า 40% ดังนั้นการส่งเสริมให้สตรีทำงานได้อย่างต่อเนื่องและแสดงความสามารถได้เต็มศักยภาพ จึงเป็นนโยบายที่สำคัญของบริษัทเพื่อความเจริญก้าวหน้าขององค์กร • เพื่อให้บรรลุผลดังกล่าว บริษัทจึงได้จัดเตรียมสภาพแวดล้อมในการทำงานที่จำเป็นเท่าที่จะทำได้ เพื่อให้สตรีสามารถทำงานพร้อมเลี้ยงดูบุตรได้
4. ผลการดำเนินงาน → การประเมิน ① สัดส่วนบุคลากรสตรีปลายปี 2005 = 11.7 % → ปลายปี 2012 เพิ่มขึ้นเป็น 13.7% ② สัดส่วนผู้บริหารสตรีปลายปี 2008 = 4.7% → ปลายปี 2012 = 6.4% ③ • เมื่อปรับปรุงระบบบุคลากรในปี 2005 สตรีก็มีบทบาทในองค์กรมากขึ้น โดยผู้บริหารสตรีและสตรีระดับกรรมการบริษัทก็เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ทั้งนี้ผู้บริหารสตรีในปี 2005 = 1.0 %, ปี 2008 = 2.3 %, ปี 2011 = 4.5%, ปี 2014 = 5.5 % • ได้รับเครื่องหมาย Kurumin ในปี 2007, 2009, 2013 • บุคลากรลาเลี้ยงดูบุตรปี 2008 = 243 คน, ปี 2013 = 392 คน • บุคลากรกลับเข้าทำงานหลังลาเลี้ยงดูบุตร 97.7 % (2013) • บุคลากรลาเลี้ยงดูบุตรรายชั่วโมง ปี 2008 = 30 คน, ปี 2014 = 162 คน • บุคลากรที่ลงทะเบียนใน Network “Win” ปี 2011 = 240 คน, ปี 2014 = 450 คน • ได้รับรางวัล “องค์กรที่สตรีมีบทบาทสูง BEST 100” อันดับที่ 8 (2014) จากนิตยสาร Nikkei
5. นโยบายต่อไป • ความคาดหวัง • เน้นการจัดสภาพแวดล้อมและระบบการทำงานเพื่อสนับสนุนให้พนักงานทุกคนทำงานได้อย่างต่อเนื่องและเต็มศักยภาพ • จัดทำ Role Model เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกในการทำงานของบุคลากร

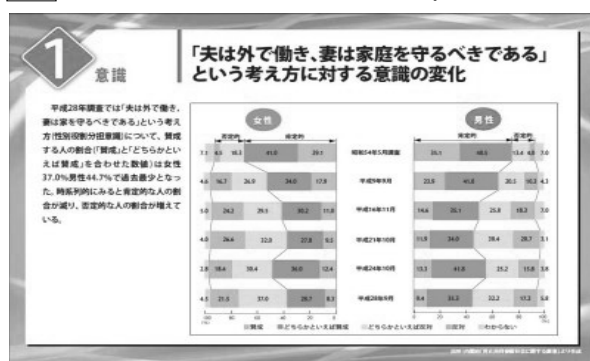
จะเห็นได้ว่าการในบริหารงานแบบ Diversity องค์การจะวางนโยบายและกำหนดแนวปฏิบัติอย่างชัดเจนเพื่อผลักดันให้สตรีสามารถพัฒนาความสามารถของตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพ รวมทั้งสนับสนุนความก้าวหน้าทางอาชีพอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งนโยบายเช่นนี้ ปัจจุบันมีให้เห็นในหลายองค์กรมากขึ้นในประเทศญี่ปุ่น

4.4 การเปลี่ยนแปลงทัศนคติของคนญี่ปุ่น

นอกจากรัฐบาลและเอกชนจะมีการเคลื่อนไหวเพื่อสนับสนุนการทำงานของสตรีแล้ว ค่านิยมของคนญี่ปุ่นต่อบทบาทในครอบครัวและการทำงานของสตรีเองก็มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงบทบาทด้านเศรษฐกิจของสตรีเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งค่านิยมการแบ่งแยกหน้าที่ระหว่างเพศ (สามีทำงาน ภรรยาดูแลครอบครัว) ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด โดยผลจากการสำรวจของสำนักนายกรัฐมนตรีในปี 1979-2016 พบว่าผู้ที่เห็นด้วยต่อค่านิยมนี้ลดน้อยลงเรื่อยๆ โดยในปี 2016 มีสตรีที่เห็นด้วยต่อค่านิยมนี้ต่ำกว่าครึ่งคือ 37% และบุรุษ 44.7%

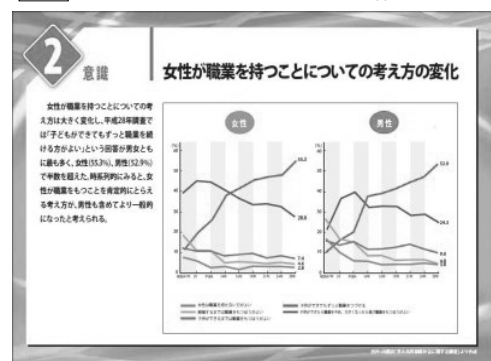
เท่านั้นซึ่งต่ำที่สุดเท่าที่เคยเป็นมา (ภาพ a) ในทางตรงกันข้ามค่านิยมตอบรับการทำงานของสตรีกลับสูงขึ้นเรื่อยๆ โดยจากผลสำรวจในปี 1972-2016 ของสำนักนายกรัฐมนตรีพบว่าผู้ที่เห็นด้วยต่อทัศนคติ “สตรีไม่ควรลาออกจากงานแม้มีบุตร” ทั้งของบุรุษและสตรีสูงขึ้นอย่างเห็นได้ชัด (ภาพ b) ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้ (2015) 1) เป็นเรื่องน่าเสียดายถ้าสตรีไม่ได้ใช้ความสามารถให้เป็นประโยชน์ 2) สตรีควรทำงานหาเงินและมีเงินใช้เอง 3) การทำงานคุ้มรายได้มากกว่า 4) การทำงานแสดงคุณค่าของ (การมี) ชีวิต ฯลฯ นอกจากนี้จากผลสำรวจของบริษัท en-japan ในปี 2015 ก็ชี้ให้เห็น “เหตุผลของสตรีทำงาน” ว่านอกจากทำงานเพราะ “ความจำเป็นทางเศรษฐกิจ” แล้ว สาเหตุเพราะ “ชอบทำงาน” “เพื่อเพิ่มความเฉียบแหลมให้ชีวิต” “ทำให้มุมมองกว้างขึ้น” และ “เพื่อความก้าวหน้าในอาชีพ” ก็มีไม่น้อย ทัศนคติเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าแนวคิดการแบ่งแยกหน้าที่ระหว่างเพศค่อยๆ อ่อนแอลง และทัศนคติตอบรับการทำงานของสตรีเริ่มเข้มแข็งขึ้นเรื่อยๆ

ภาพ a) กราฟแสดงค่านิยม “สามีควรทำงานนอกบ้าน และภรรยาดูแลครอบครัวปี 1979-2016” ภาพ b) กราฟแสดงทัศนคติต่อการทำงานของสตรีและบุรุษปี 1972-2016

ซ้าย: สตรี

ขวา: บุรุษ

ซ้าย: สตรี

ขวา: บุรุษ

5. ผลของการบริหารแบบ Diversity กับการพัฒนาบทบาทด้านเศรษฐกิจของสตรี

ผลของการบริหารแบบ Diversity ที่เน้นการดึงความสามารถของสตรีมาใช้ในการพัฒนา

องค์กรนั้น พบว่าทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในองค์กรและการทำงานของสตรีหลายประการดังต่อไปนี้ (経済産業省, 2011)

5.1 เกิดนวัตกรรมใหม่ด้านการผลิตสินค้าและบริการผ่านแนวคิดของสตรี (Product Innovation) เช่นบริษัท Nissan ได้วางแผนผลิตรถยนต์รุ่น Cube และ Serena รวมทั้งรุ่น March สี Sakura ขึ้นเพื่อเจาะกลุ่มลูกค้าสตรีเป็นพิเศษ จึงได้ให้พนักงานสตรีเป็นส่วนหนึ่งในการรับผิดชอบด้านการผลิตและจำหน่ายเช่นการออกแบบฟังก์ชันในรถ การกำหนดสี การวางแผนจำหน่าย ฯลฯ ซึ่งผลปรากฏว่าได้รับการตอบรับจากลูกค้าดีมากโดยไม่จำเป็นต้องจำหน่ายในราคาถูกลงตามกลยุทธ์การขายทั่วไป หรือร้านสะดวกซื้อ Lawson ได้เปิดร้าน Natural Lawson ขึ้นเพื่อจำหน่ายสินค้าจากวัตถุดิบธรรมชาติตามแนวคิดของสตรี และต่อมาก็ได้ขยายผลิตภัณฑ์เหล่านี้ไปยังร้าน Lawson ทั่วไปด้วยหลังจากได้รับความนิยมมากขึ้น

5.2 เกิดการพัฒนากระบวนการทำงาน (Process Innovation) เช่นบริษัท Recruit Holdings ได้เปลี่ยนวิธีประเมินการทำงานจาก “ใช้เวลาทำงานนานเท่าใดก็ได้ ขอให้ผลงานออกมาดี” เป็น “ต้องทำงานให้เสร็จภายในเวลาที่กำหนด” หรือ “ต้องผลิตผลงานที่ดีได้ด้วยเวลาจำกัด” จึงทำให้พนักงานต้องเปลี่ยนวิธีการทำงานอิงตามการประเมินนี้ ซึ่งได้นำไปสู่การทำงานที่ไม่เน้นชั่วโมงยาวจนเกินไปจึงส่งผลให้ทั้งบุรุษและสตรีทำงานได้ง่ายขึ้น นอกจากนั้นบริษัท Tenhikow ยังได้ให้สตรีแสดงความสามารถเฉพาะตัวด้านภาษาเพื่อให้เป็นผู้รับผิดชอบ Homepage ของบริษัทในการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารหรือติดต่อกับลูกค้าในต่างประเทศผ่าน Homepage ฯลฯ ทำให้การขยายธุรกิจไปในต่างประเทศเป็นไปได้สะดวกและราบรื่นขึ้น หรือบริษัท Nissan ได้เปลี่ยนขนาดและตำแหน่งติดตั้งอุปกรณ์ในไลน์การผลิต ฯลฯ ตามข้อเสนอแนะของสตรี ทำให้ทุกคนสามารถทำงานได้สะดวกขึ้นและช่วยลดชั่วโมงทำงานด้วย

5.3 ส่งเสริมภาพลักษณ์และภาพพจน์ของบริษัท ทำให้บริษัทเป็นที่รู้จักกว้างขวางขึ้นได้รับการยอมรับสูงขึ้น มีโอกาสจ้างพนักงานที่มีความสามารถได้มากขึ้นเช่นร้าน Lawson มีสัดส่วนการจ้างงานสตรีสูงโดยตลอด จึงทำให้ได้รับการยอมรับว่าเป็นองค์กรที่มีความเท่าเทียมระหว่างเพศด้านการจ้างงาน หรือเมื่อ The Ogaki Kyoritsu Bank แต่งตั้งผู้จัดการสาขาเป็นสตรี ทำให้วิธีการบริการลูกค้าดำเนินไปในแนวสุภาพ นุ่มนวล มีความอะลุ่มอล่วย ฯลฯ จึงทำให้ได้รับการตอบรับที่ดีจากลูกค้าดีมาก ได้รับความพึงพอใจจากลูกค้าสูงขึ้น บริษัท Teijin ก็ได้รับการเลื่อนตำแหน่งความนิยมจากเลข 3 หลักเป็นลำดับที่ 82 ในปี 2008 ในอาชีพสายวิทยาศาสตร์ เนื่องจากให้ความสำคัญกับการจ้างงานสตรี ฯลฯ

5.4 กระตุ้นแรงจูงใจในการทำงานให้แก่พนักงานเช่นเมื่อบริษัท Teijin จ้างพนักงานสตรีที่มีความสามารถสูงเข้าทำงาน พบว่าช่วยกระตุ้นบุรุษให้มีความมุ่งมั่นในการทำงานสูงขึ้น บรรยากาศในการทำงานก็คึกคักขึ้น หรือการให้พนักงานสตรีฝ่ายบริหารเป็นผู้รับผิดชอบแผนกในโรงงาน ก็ช่วยทำให้วิศวกรหรือช่างเทคนิคสตรีในโรงงานสามารถปรึกษาเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับสตรีได้สะดวกใจขึ้น ส่งผลให้เป็นการกำลังใจที่ดีในการทำงาน ฯลฯ

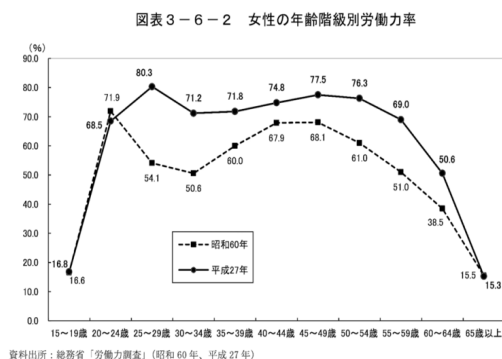
นอกจากนี้จากการสำรวจองค์กรกลุ่ม Nadeshiko Brand ของศูนย์วิจัยออนไลน์ Nikkei Value Search (Nihon Keizai Shimbun, 2016) ยังพบว่าผู้บริหารสตรีมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ด้วยโดยบริษัทที่มีผู้บริหารสตรีสูงกว่า 5% ได้เพิ่มขึ้นจาก 20% ในปี 2011 เป็น 40% ในปี 2015 และบริษัทที่มีผู้บริหารสตรี 12% มี 45 บริษัท ที่เหลืออีก 188 บริษัท มีสูงกว่า 7% นอกจากนั้นบริษัทในกลุ่มดังกล่าวยังมีแนวโน้มสร้างกำไรจากผลประกอบการและอัตราเงินปันผลสูงกว่าค่าเฉลี่ยเมื่อเปรียบเทียบกับบริษัทอื่นๆ ในตลาดหลักทรัพย์ด้วย (Market

Value) (Habi-do, 2017) ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ เหล่านี้ ปฏิเสธไม่ได้ว่าส่วนหนึ่งเกิดจากการผลักดันของรัฐบาลอย่างต่อเนื่องนอกเหนือจากการบังคับใช้กฎหมาย รวมทั้งการได้รับความร่วมมือจากภาคเอกชนในวงกว้าง จึงส่งผลให้สตรีมีบทบาทด้านเศรษฐกิจก้าวไปในทิศทางที่ดีขึ้น

6. บทบาทด้านเศรษฐกิจของสตรีญี่ปุ่นในปัจจุบัน

ความเคลื่อนไหวและความเปลี่ยนแปลงหลายประการข้างต้น สะท้อนให้เห็นในบทบาทด้าน

ภาพ c) กราฟแสดงกำลังแรงงานสตรีปี 1985 และ 2015

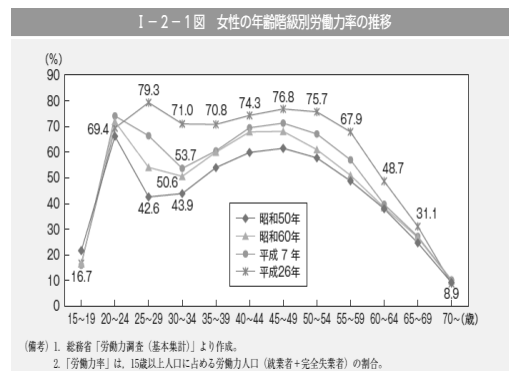
6.1 บทบาทสตรีในองค์กรเอกชน

นอกจากอัตรากำลังแรงงานสตรีจะสูงขึ้นแล้ว สตรียังมีบทบาทกว้างขวางขึ้นด้วยในองค์กรเอกชนทั้งองค์กรขนาดกลางและเล็กและองค์กรขนาดใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรขนาดกลางและเล็กจะยิ่งเปิดโอกาสในการทำงานให้สตรีมากกว่าองค์กรใหญ่ เนื่องจากบุรุษมักไม่สนใจองค์กรเหล่านี้ อย่างไรก็ตามในที่นี้จะยกตัวอย่างองค์กรในกลุ่ม “Nadeshiko Brand” (2016) ซึ่งมีองค์กรหลายขนาด และยังได้รับการรับรองจากกระทรวงเศรษฐกิจการค้าและอุตสาหกรรมอย่างเป็นทางการด้วยดังนี้

เศรษฐกิจของสตรีญี่ปุ่นในปัจจุบันได้ดังต่อไปนี้

สตรีมีอัตราการกำลังแรงงานเฉลี่ย 49.6% (2015) (ภาพ c) และโดยเฉพาะช่วงวัยทำงานอายุ 15-64 ปีจะเท่ากับ 66.8% ซึ่งสูงขึ้นมากเมื่อเปรียบเทียบกับ 10 ปีและ 5 ปีก่อนในปี 2006 (58.8%) และ 2011 (60.2%) (労働力調査・総務省統計局, 2017) และโดยเฉพาะช่วงอายุ 30-39 ปี ซึ่งเป็นช่วงที่สตรีนิยมมีบุตรกันมากถึงสูงถึงประมาณ 70% และได้สูงขึ้นโดยตลอด โดยจะเห็นได้จากรอยหยักของตัวอักษร M ที่ขึ้นขึ้นเรื่อยๆ แม้ช่วงสตรีมีบุตร (ภาพ d)

ภาพ d) กราฟแสดงกำลังแรงงานสตรีปี 1975, 1985, 1995 และ 2014

บริษัท Marubeni Corporation, Hitachi High-Technologies Corporation, Mitsui (การขายส่ง), บริษัท Jfe-holdings, Kobelco (ผลิตภัณฑ์เหล็ก), บริษัท Komatsu, Kubota, Daikin Industries (เครื่องจักร), บริษัท Bridgestone, Nissan Motor (ผลิตภัณฑ์ยาง, รถยนต์), บริษัท Shimadzu Corporation, Terumo (อุปกรณ์เครื่องกล), บริษัท Tokyo Gas, Chubu Electric Power (แก๊ส, ไฟฟ้า), บริษัท Tokyu, Hitachi Transport System (การขนส่ง), บริษัท Calbee, Asahi Group-holdings, Kirin Holdings (อาหาร, เกตรกรรม, การประมง), บริษัท Hulic, Aeon Mall,

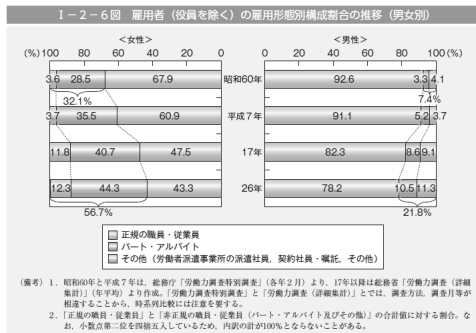
leopalace21 (อสังหาริมทรัพย์), บริษัท Lawson, Inc, Seven & Holdings, Parco (การค้าปลีก), บริษัท Sekisui, Hitachi- chem, Cbon belco (เคมีภัณฑ์), บริษัท Daiwa House, Sumitomo Forestry, Shimizu Corporation (การก่อสร้าง), บริษัท Japan Petroleum Exploration (แร่, น้ำมัน), บริษัท Chugai - pharm, Kyowa - kirin (ผลิตภัณฑ์ยา), บริษัท Toto, Ngkntk (เครื่องแก้ว,

เซรามิค), บริษัท Daio- paper, Rengo (กระดาษ) เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าสตรีทำงานในธุรกิจเกือบทุกแขนง เช่น แร่ น้ำมัน แก๊ส ไฟฟ้า การขนส่ง เครื่องจักร เหล็ก ผลิตภัณฑ์รถยนต์ ยางรถยนต์ เป็นต้น โดยเฉพาะธุรกิจที่ผลิตภัณฑ์หรือการบริการที่เกี่ยวข้องกับสตรีเท่านั้น

ทั้งนี้รูปแบบการทำงานของสตรีเป็นดังต่อไปนี้

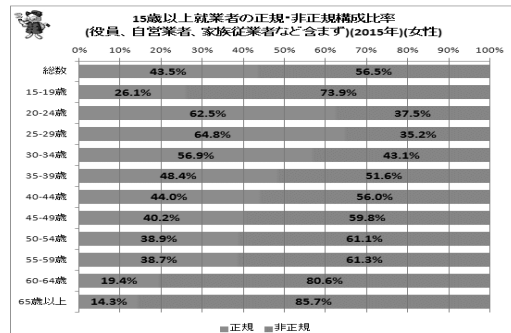
ภาพ e กราฟแสดงสัดส่วนพนักงานบุรุษและสตรีรูปแบบงานประจำและไม่ประจำปี 1985, 1995, 2005, 2014 (ยกเว้นตำแหน่งกรรมการบริหารบริษัท)

สตรี (กราฟกรอบซ้าย) บุรุษ (กราฟกรอบขวา)
 แท่งขาว = พนักงานประจำ แท่งซ้าย = พนักงานประจำ
 แท่งกลาง = พนักงาน Part time แท่งกลาง = พนักงาน Part time

สตรีส่วนใหญ่จะทำงานเป็นพนักงานประจำ โดยตลอดในช่วงก่อนปี 1985 หลังจากนั้นจึงค่อยๆ ลดลงตั้งแต่กลางทศวรรษที่ 1990 (ภาพ e) เนื่องจากวิกฤตทางเศรษฐกิจ สำหรับในปัจจุบันพบว่าสัดส่วนพนักงานประจำสตรี: ไม่ประจำคิดเป็น 43.5%: 56.5% ขณะที่บุรุษ 78.9%: 21.1% (2015) ซึ่งจะเห็นได้ว่าบุรุษเป็นพนักงานประจำมากกว่าสตรีครึ่งต่อครึ่ง จึงอาจกล่าวได้ว่าแม้สตรีจะมีบทบาททางเศรษฐกิจมากขึ้น แต่เมื่อเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจก็มักถูกปรับให้เป็นตัวแปรเพื่อความอยู่รอดก่อนเสมอ แต่อย่างไรก็ตามช่วงที่สตรีนิยมมีบุตรคือช่วงอายุ 25-29

ภาพ f กราฟแสดงสัดส่วนพนักงานสตรีรูปแบบงานประจำและไม่ประจำโดยแบ่งตามช่วงอายุ (“ปี” จากบนลงล่าง) (ยกเว้นตำแหน่งกรรมการบริหารบริษัท) ในปี 2015

ช่วงอายุ แท่งซ้าย = พนักงานประจำ แท่งขาว = พนักงานไม่ประจำ

ปีและ 30-34 ปี พนักงานประจำก็ยังสูงกว่าไม่ประจำ (ภาพ f) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าสตรีลาออกจากการมีบุตรน้อยลง และทำงานกันอย่างต่อเนื่องมากขึ้น

6.2 บทบาทสตรีในหน่วยงานราชการ (ข้าราชการสตรี)

ข้าราชการสตรีโดยเฉลี่ยในญี่ปุ่นคิดเป็น 31.5% (内閣人事局, 2015) โดยแบ่งเป็นข้าราชการ 3 สายงานคือสายงานธุรการ บริหาร และเฉพาะทาง (มีใบประกอบวิชาชีพ) และแต่ละสายงานแบ่งเป็นสัดส่วนได้ดังนี้

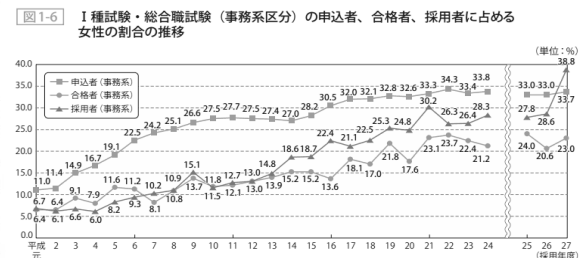
ภาพ g กราฟแสดงสัดส่วนข้าราชการสตรีปี 2015 และ 2014

	平成27年度			平成26年度			女性採用割合の増減 ▲はマイナス (ポイント)
	総数 (人)	女性 (人)	進捗 (%)	総数 (人)	女性 (人)	進捗 (%)	
総合職	662	227	34.3	645	154	23.9	10.4
うち事務系区分	336	123	36.6	335	92	27.5	9.1
一般職	3,078	1,012	32.9	3,384	1,016	30.0	2.9
専門職	2,672	778	29.1	3,436	823	24.0	5.1
合計	6,412	2,017	31.5	7,465	1,993	26.7	4.8

(注) 平成27年度の採用者は、平成27年4月1日付けで採用された者について集計したものである。
平成26年度の採用者は、平成26年4月30日までの間に採用された者について集計したものである。

ปี 2015 ↑ (平成27) ปี 2014 ↑ (平成26)

ภาพ h กราฟแสดงสัดส่วนจำนวนสตรีผู้สมัครสอบข้าราชการ ผู้สอบผ่าน และจำนวนที่ได้รับการบรรจุปี 1989-2015

(注) 1 申込者・合格者は、前年度に実施された試験に基づく割合
2 採用者は、当該年度採用者数(旧年度合格者等を含む)の割合であり、平成25年度以降は防衛省への採用も含む。
3 平成26年度採用は平成26年4月1日現在の採用者に占める割合であり、平成27年度採用は平成26年10月1日現在の採用(内定)者に占める割合
4 I種試験は行政区分、法律区分及び経済区分の合計であり、総合職試験は院卒者試験(行政区分)及び大卒程度試験(政治・国際区分、法律区分及び経済区分)の合計である。

(1) 申込者 = ผู้สมัคร ล้าง = ผู้สอบผ่าน กลาง = ผู้ได้รับการบรรจุเข้าทำงาน

ข้าราชการสตรีทั้ง 3 สายงานจะมีสัดส่วนที่ไม่แตกต่างกันมาก คือประมาณ 30% โดยสายงานบริหารมี 34.3% สายงานธุรการหมวดงานบริหาร 36.6% และสายงานเฉพาะทาง 29.1% (2015) ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับปี 2014 จะเพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ยทั้งหมด 31.5% และเพิ่มขึ้นทุกสายงาน (ภาพ g) นอกจากนั้นการบรรจุข้าราชการสตรีสายธุรการในหมวดงานบริหารก็เพิ่มขึ้นตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1990 (ภาพ h) โดยในปี 2015 มีการบรรจุถึง 38.8% ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าสะท้อนนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการส่งเสริมศักยภาพสตรี

เมื่อพิจารณาสภาพการณ์ข้างต้นจะเห็นได้ว่าอัตรากำลังแรงงานของสตรีสูงขึ้นอย่างเห็นได้ชัด และสตรีมีบทบาทกว้างขึ้นในธุรกิจหลากหลายแขนง แต่อย่างไรก็ดีคงปฏิเสธไม่ได้ว่าพนักงานประจำสตรีก็ยังมีน้อยกว่าบุรุษ สตรีจำนวนไม่น้อยจึงมีสถานภาพการทำงานไม่มั่นคง แต่ขณะเดียวกันก็ปฏิเสธไม่ได้เช่นกันว่าการที่สตรีมีบทบาทด้านเศรษฐกิจด้วยตนเองก่อนและทำงานจริงจึงขึ้นในฐานะพนักงาน

ประจำ อัตราการลาออกเมื่อมีบุตรก็ลดน้อยลง ย่อมสะท้อนให้เห็นว่าสตรีพึ่งพิงตนเองได้มากขึ้นและเริ่มมีบทบาทในพื้นที่สาธารณะสูงขึ้น ซึ่งพบว่าปัจจุบันไม่เพียงสตรีระดับพนักงานเท่านั้น สตรีระดับผู้บริหารก็เพิ่มขึ้นด้วยเช่นเดียวกัน ทั้งระดับองค์กรและระดับประเทศ

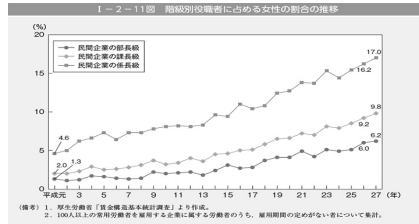
6.3 ผู้บริหารสตรี

ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ผู้บริหารสตรีมีน้อยมาตั้งแต่อดีต เนื่องจากอิงการพัฒนาเศรษฐกิจด้วยระบบแบ่งแยกหน้าที่ระหว่างเพศมาโดยตลอด แต่เมื่อสภาพแวดล้อมทางสังคมเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป สัดส่วนผู้บริหารสตรีก็เปลี่ยนแปลงไปเช่นเดียวกัน

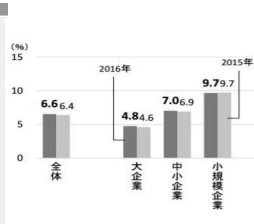
6.3.1 ผู้บริหารสตรีในองค์กรเอกชน

นายกรัฐมนตรี Abe Shinzou ได้วางเป้าหมาย “202030” ในปี 2003 เพื่อผลักดันให้มีสตรีระดับผู้บริหารอย่างน้อย 30% และกรรมการบริหารบริษัทสตรีอย่างน้อย 1 คนในองค์กรภายในปี 2020 ซึ่งพบว่าในปี 2015 มีสัดส่วนดังต่อไปนี้

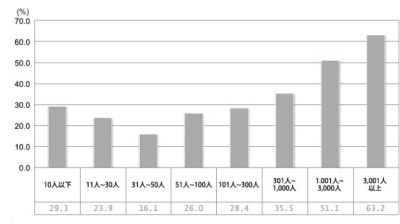
ภาพ i กราฟแสดงสัดส่วนผู้บริหารสตรีปี 1989-2015

ภาพ j กราฟแสดงสัดส่วนผู้บริหารสตรีตามขนาดองค์กร

ภาพ k สัดส่วนองค์กรที่มีแผนส่งเสริมผู้บริหารสตรีตามขนาดบริษัทปี 2014

บน = Subsection Chief กลาง = Section Chief
ล่าง = Department Manager

↑ รวม ↑ ↑ ↑ ↑
ใหญ่ กลาง เล็ก ↑
น้อยกว่า 10 คน ↑
มากกว่า 3,000 คน

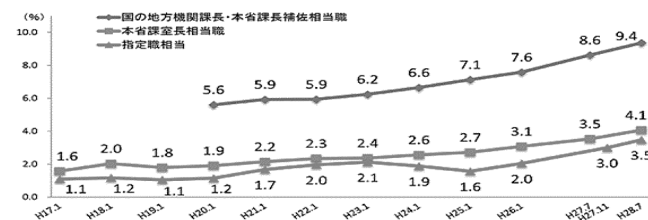
ผู้บริหารสตรีในองค์กรเอกชนที่มีพนักงานตั้งแต่ 100 คนขึ้นไป (2015) ระดับ Subsection Chief มี 17.0%, Section Chief 9.8% และระดับ Department Manager 6.2% โดยมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นตลอดทุกระดับ (ภาพ i) ส่วนองค์กร 1,000 คนขึ้นไประดับ Subsection Chief มี 12.6%, Section Chief 6.0% และ Department Manager 5.2% (2013) ซึ่งจะเห็นได้ว่ายิ่งระดับสูงขึ้นผู้บริหารสตรีจะยิ่งต่ำลงไม่ว่าองค์กรขนาดใด ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะสตรีเข้าสู่ตลาดแรงงานน้อยกว่าบุรุษ ตั้งแต่แรก รวมทั้งในอดีตสตรีมีกลไกออกมาเมื่อมีบุตร หรือประสบปัญหา Mommy Track ก่อนจึงทำให้ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งผู้บริหารได้ยาก นอกจากนั้นยัง

องค์กรขนาดใหญ่ขึ้นผู้บริหารสตรีจะยิ่งน้อยลง (ภาพ j) โดยพบว่าในปี 2016 องค์กรขนาดใหญ่มีผู้บริหารสตรี 4.8% ขนาดกลาง 7.0% และขนาดเล็ก 9.7% (Teikoku Databank, 2016) แต่อย่างไรก็ตามไม่ว่าองค์กรขนาดใดก็ล้วนมีนโยบายเพื่อส่งเสริมและสร้างผู้บริหารสตรีทั้งสิ้น โดยเฉพาะองค์กรขนาดใหญ่ยังมีสัดส่วนมากถึง 63.2% (Recruit Career, 2014) (ภาพ k)

6.3.2 ผู้บริหารสตรีในหน่วยงานราชการ

ข้าราชการสตรีระดับผู้บริหารก็ไม่แตกต่างจากองค์กรเอกชนมากนักคือมีสัดส่วนสูงขึ้นแต่ยังเป็นอัตราค่อนข้างต่ำ โดยในปัจจุบันมีสภาพการณ์ดังต่อไปนี้

ภาพ l กราฟแสดงสัดส่วนข้าราชการสตรีระดับผู้บริหารปี 2005-2016

บน = ระดับ Assistant section chief / Section chief of the local authorities กลาง = ระดับ Section chief
ล่าง = ระดับ Designated service of the regular service remuneration

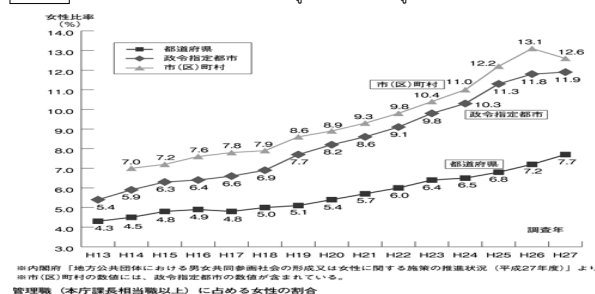
ผู้บริหารสตรีระดับ Assistant section chief มี 9.4%, Section chief 4.1%, Designated service of the regular service remuneration 3.5% โดยเฉพาะระดับ Assistant section chief ได้

เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด (2016) นอกจากนั้นระดับ Senior Staff ซึ่งเป็นตำแหน่งสูงสุดในระดับผู้บริหารก็เพิ่มขึ้นมากถึง 23.9% รองลงไปคือ Assistant section chief 9.4% และ Director of the

ministry 4.1% ฯลฯ (Asahi Newspaper: 2017/01/17) โดยทุกระดับมีสัดส่วนสูงขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับ 10 ปีที่แล้ว เพียงแต่เพิ่มขึ้นเล็กน้อย และมีสัดส่วนน้อยลงในตำแหน่งที่สูงขึ้น นอกจากนั้น ถ้าคิดเฉลี่ยรวมทั้งกระทรวง ทบวง กรม เข้าไปด้วยจะมีผู้บริหารสตรีโดยรวมประมาณ 3% (2014) ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับสมัยก่อนก็พบว่าเพิ่มขึ้น

นอกจากนั้นข้าราชการสตรีส่วนภูมิภาคก็เคลื่อนไปในทิศทางเดียวกันคือยิ่งองค์กรใหญ่ขึ้นผู้บริหารสตรีจะยิ่งน้อยลง โดยในปี 2015 ข้าราชการสตรีตำแหน่งสูงกว่า Section chief ระดับเทศบาลมี 12.6% เทศบาลมหานคร 11.9% และระดับจังหวัด 7.7% ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับ 15 ปีก่อนก็เพิ่มขึ้นทุกระดับเกือบเท่าตัว (ภาพ m) จึงอาจกล่าวได้ว่าแม้สัดส่วนจะยังน้อยแต่สตรีก็ได้รับการยอมรับให้เป็นผู้บริหารสูงขึ้นมาก

ภาพ m กราฟแสดงสัดส่วนข้าราชการส่วนภูมิภาคตำแหน่งสูงกว่า Section chief ปี 2001-2015

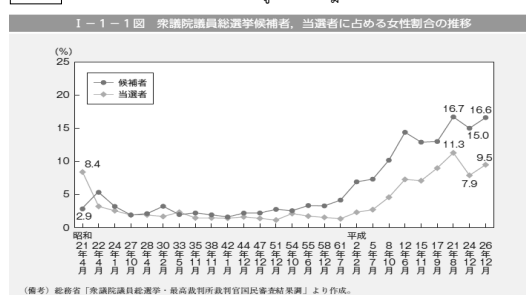
บน = ระดับเทศบาล (ตำบล) กลาง = ระดับเทศบาลมหานคร (อำเภอ) ล่าง = ระดับจังหวัด

6.3.3 สตรีระดับผู้บริหารประเทศ (นักการเมืองสตรี)

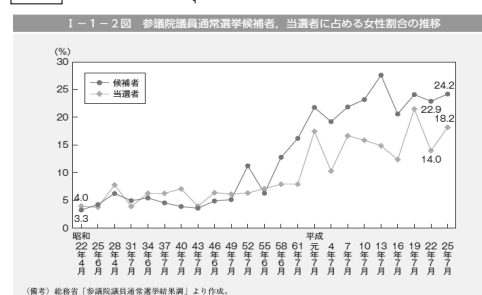
บทบาทสตรีในวงการการเมืองก็เปลี่ยนแปลงตามบทบาทด้านเศรษฐกิจเช่นเดียวกัน เมื่อสตรีมีโอกาสดแสดงความสามารถด้านการทำงานมากขึ้น ระบบการแบ่งแยกหน้าที่ระหว่างเพศก็ไม่อาจกีดกันสตรีในพื้นที่สาธารณะไม่ว่าจะเป็นตลาดแรงงานหรือพื้นที่ทางการเมืองได้อีกต่อไป ปัจจุบันสตรีจึงมีส่วนร่วมทางการเมืองสูงขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค โดยสตรีที่เป็น “สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.)” และ “วุฒิสมาชิก (ส.ว.)” เริ่มมีสัดส่วนสูงขึ้นตั้งแต่ประมาณปี 1986 (ภาพ n, o (ลูกศร)) ซึ่งก่อนหน้านี้ “ส.ส.” จะมีไม่เกิน 3% และ “ส.ว.” จะไม่เกิน 10% แต่หลังจากนั้นได้เคลื่อนไปในทิศทางที่สูงขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะ “ส.ว.” ได้เพิ่มสูงขึ้นอย่างเห็นได้ชัด โดยในปี 2016 “ส.ส.” มี 9.5% และ “ส.ว.” มีถึง 20.7%

ภาพ n กราฟแสดงสัดส่วนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรีปี 1946 - 2014

ภาพ o กราฟแสดงสัดส่วนวุฒิสมาชิกสตรีปี 1947 - 2013

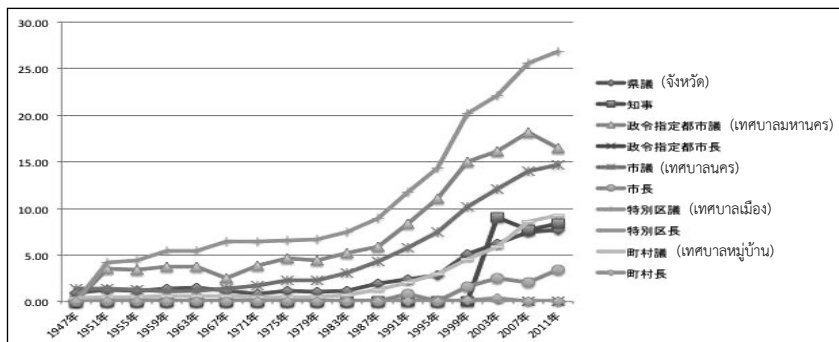
นอกจากนั้นเมื่อพิจารณาตำแหน่งทางการเมืองระดับสูงอื่นๆ เช่น รัฐมนตรีและผู้ช่วยรัฐมนตรี ก็พบว่าเพิ่มขึ้นเช่นเดียวกัน โดยก่อนปี 2000 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสตรีในแต่ละรัฐบาลจะมีประมาณ 0-1 คน แต่หลังจากปี 2000 ได้เริ่มมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นเช่นสมัยรัฐบาล Koizumi Junichirou มี 13 คน รัฐบาลปัจจุบันมี 11 คน (Wikipedia) และถ้ารวมรัฐมนตรีช่วยแต่ละกระทรวง รวมทั้งข้าราชการการเมืองตำแหน่งต่างๆ เข้าไปด้วยก็จะยิ่งสูงมากขึ้น ยิ่งไปกว่านั้นกระทรวงที่สตรีรับผิดชอบก็ล้วนเป็นกระทรวงหลักของประเทศซึ่งเดิมเป็นที่ขึ้นของบุรุษทั้งสิ้น เช่น กลาโหม มหาดไทย ยุติธรรม แรงงานและสวัสดิการ เศรษฐกิจการค้าและอุตสาหกรรม เป็นต้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าสตรีได้รับการยอมรับให้เป็นผู้นำประเทศสูงขึ้นอย่างมาก

สำหรับการเมืองส่วนภูมิภาคแบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ ระดับจังหวัดและระดับเทศบาล โดยมีการเลือกตั้ง 4 ปี: 1 ครั้ง ปัจจุบันมีสภาพการณ์ดังต่อไปนี้

ก. สตรีระดับสมาชิกสภาเทศบาลและสภาจังหวัด

สมาชิกสตรีในแต่ละสภายังไม่สูงมากนักโดยภาพรวม แต่เมื่อเปรียบเทียบกับอดีตก็กล่าวได้ว่ามีสัดส่วนเพิ่มขึ้นเกือบทุกระดับ (ภาพ p) เช่น ระดับ “เทศบาลเมือง” ปี 1991 มี 11.7% แต่ 20 ปีต่อมาในปี 2011 เพิ่มขึ้นเป็น 26.8% และ “เทศบาลนคร” ปี 1951 มี 3.5% ปี 2011 เพิ่มเกือบ 5 เท่าเป็น 16.5% “เทศบาลนคร” ปี 1951 มี 1.3% แต่ปี 2011 เพิ่มกว่า 10 เท่าเป็น 14.6% และ “เทศบาลหมู่บ้าน” ปี 1951 มี 0.5% และปี 2011 ได้เพิ่มเกือบ 20 เท่าเป็น 9.3%

ภาพ p กราฟแสดงสัดส่วนบทบาทสตรีระดับการเมืองส่วนท้องถิ่นปี 1951-2011

ข. สตรีระดับผู้นำส่วนภูมิภาค

สตรีระดับผู้นำส่วนท้องถิ่นหรือภูมิภาค เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน นายอำเภอ ผู้ว่าราชการจังหวัด ก็มีให้เห็นมากขึ้น โดยมีสัดส่วนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันดังต่อไปนี้ (女性首長の一覧.html) เช่น ผู้ใหญ่บ้าน สตรีช่วงปี 1947-2017 มี 30 คน (ยังอยู่ในวาระ 7 คน) นายอำเภอสตรีปี 1992-2016 มี 32 คน (ยังอยู่ในวาระ 19 คน) ผู้ว่าราชการจังหวัดสตรีปี 2000-

2016 มี 7 คน (ยังอยู่ในวาระ 3 คน) และล่าสุดเมื่อเดือนกรกฎาคม ปี 2016 นาง Koike Yuriko เพิ่งได้รับเลือกตั้งเป็นผู้ว่าราชการกรุงโตเกียวด้วยคะแนนล้นหลาม ซึ่งนับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นที่ผู้ว่าราชการกรุงโตเกียวเป็นสตรี รวมทั้งยังจะเป็นผู้รับผิดชอบการจัดกีฬาโอลิมปิกฤดูร้อนในปี 2020 ที่จะถึงนี้ด้วย นอกจากนี้เธอยังได้ตั้งพรรคการเมืองใหม่ชื่อพรรคแห่งความหวัง (Kibou no Too) และ

ได้ส่งสมาชิกพรรคลงสมัครรับเลือกตั้งในการเลือกตั้งครั้งใหญ่เมื่อเดือนตุลาคม 2017 ที่ผ่านมามีด้วย

ผู้บริหารสตรีในระดับต่างๆ เหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าสังคมเริ่มยอมรับความสามารถของสตรีมากขึ้นเรื่อยๆ และมุมมองต่อ “ความแตกต่างด้านความสามารถระหว่างสตรีกับบุรุษ” ของคนญี่ปุ่นเริ่มแคบลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อฐานะผู้บริหารประเทศ

คงปฏิเสธไม่ได้ว่าหากสตรีไม่ได้แสดงความสามารถด้านการงานให้เห็นเป็นรูปธรรมก่อน ก็คงนำไปสู่การได้รับการยอมรับในฐานะผู้บริหารบ้านเมืองได้ยาก แต่อย่างไรก็ตามแม้บทบาทด้านการงานของสตรีจะเคลื่อนไปในทิศทางที่ดีขึ้น แต่ก็ยังมีปัญหาอีกหลายประการที่เหนี่ยวรั้งให้บทบาทด้านนี้ของสตรีพัฒนาได้ช้าลง

7. ปัญหาหรืออุปสรรคเกี่ยวกับการดำเนินบทบาทด้านเศรษฐกิจของสตรี

ปัญหาในการทำงานของสตรี ล้วนเกิดจากผลกระทบจากนโยบายการแบ่งแยกหน้าที่ระหว่างเพศแทบทั้งสิ้น ดังต่อไปนี้

7.1 นโยบายเอื้อประโยชน์ต่อสตรีแม่บ้านเต็มตัวหรือแม่บ้านทำงานน้อย

สืบเนื่องจากนโยบายการแบ่งแยกหน้าที่ระหว่างเพศที่มีจุดประสงค์เพื่อผลักดันให้สตรีเข้าสู่ครัวเรือน ดังนั้นระบบต่างๆ จึงมักถูกกำหนดขึ้นเพื่อรองรับระบบนี้ทั้งสิ้น เช่น (a) ระบบ “เบี้ยเลี้ยงครอบครัว” กล่าวคือ บริษัทจะจ่ายเบี้ยเลี้ยงนี้แก่บุรุษทันทีที่แต่งงานเพื่อให้ครอบครัวไม่มีปัญหาทางการเงินจนเป็นเหตุให้ภรรยาต้องออกไปทำงาน (b) ระบบ “ยกเว้นภาษีเงินได้” โดยรัฐบาลจะยกเว้นภาษีเงินได้ให้แก่สตรีที่ทำงานรายได้ “ไม่เกิน 1,030,000 เยน” ต่อปี รวมทั้งจะลดหย่อนภาษีให้แก่บุรุษที่ภรรยามีรายได้ไม่เกินเกณฑ์ที่กำหนดด้วย นอกจากนี้บุรุษที่

รายได้ต่ำกว่า 10,000,000 เยนแต่มีภรรยารายได้ไม่เกิน 1,410,000 เยนต่อปี บุรุษผู้นั้นก็จะได้รับการลดหย่อนภาษีเงินได้เป็นกรณีพิเศษอีก (c) ระบบ “ประกันสุขภาพ” กล่าวคือสตรีที่รายได้ “ไม่เกิน 1,300,000 เยน” ต่อปี จะได้รับสิทธิไม่ต้องจ่ายค่าประกันสุขภาพและค่า Nursing-care Insurance เอง แต่ได้สิทธิในการรักษาพยาบาล รวมทั้งถ้าสามีทำงานในองค์กร ภรรยาก็จะได้รับเบี้ยบำนาญโดยไม่ต้องจ่ายเบี้ยค่าประกันเองด้วย (d) ระบบ “เงินมรดก” แม่บ้านเต็มตัวจะได้รับสิทธิรับเงินมรดกทั้งกรณีหย่าร้างและสามีเสียชีวิตต่างจากสตรีทำงาน เช่น กรณีหย่าร้าง สตรีแม่บ้านจะได้รับเงินบำนาญจากการที่สามีจ่ายช่วง 20-60 ปี 50% คือเมื่ออายุครบ 65 ปีจะได้ “เบี้ยบำนาญพื้นฐาน+เบี้ยบำนาญของสามีจากการหย่าร้างหนึ่ง” แต่สตรีที่ทำงานจะได้เพียงเบี้ยบำนาญที่ตนเองจ่ายเท่านั้น และกรณีสามีเสียชีวิต ภรรยาที่ทำงานจะไม่ได้รับเงินมรดกหากไม่มีบุตร จะได้เพียงบำนาญหม้ายหรือค่าทำขวัญที่สามีเสียชีวิตเท่านั้น ขณะที่ภรรยาแม่บ้านจะได้รับเงินมรดกโดยไม่ต้องมีบุตรก็ได้

ระบบที่เอื้อประโยชน์ให้สตรีแม่บ้านเหล่านี้ส่งผลให้สตรีทำงานหมดกำลังใจและไม่อยากทำงานต่อ เนื่องจากรู้สึกเสียเปรียบ

7.2 สถานรับเลี้ยงเด็กไม่เพียงพอ

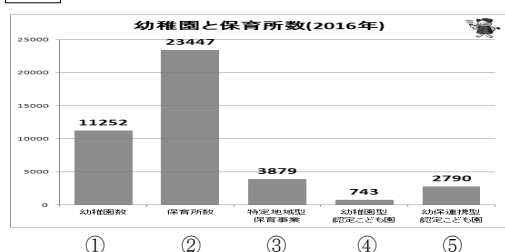
สถานรับเลี้ยงเด็กในญี่ปุ่นยังไม่เพียงพอค่อนข้างมากโดยเฉพาะในเมืองใหญ่ เนื่องจากผู้คนหนาแน่นและส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว จนถึงขนาดมีสตรีคนหนึ่งเขียนลงใน Blog เมื่อปี 2016 ว่า “ญี่ปุ่นตายชะเออะ ! ถ้าขาดแคลนสถานรับเลี้ยงเด็กขนาดนี้” จนกระทั่งได้ลุกลามไปถึงการประท้วงและกลายเป็นประเด็นหนึ่งในการประชุมคณะรัฐมนตรีในเวลานั้น

ปัจจุบันประเทศญี่ปุ่นมีสถานรับเลี้ยงเด็ก 5 ประเภทคือ 1) โรงเรียนอนุบาล โดยจะรับฝากเด็ก

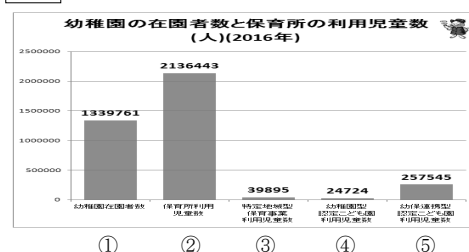
อายุ 3 ขวบขึ้นไป และรับฝากถึงประมาณเวลา 16.00 จุดประสงค์คือต้องการให้การศึกษาแก่เด็กๆ ดังนั้นจึงสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ 2) สถานรับเลี้ยงเด็ก โดยแบ่งเป็นประเภทที่ “ใบอนุญาต” กับ “ไม่มีใบอนุญาต (ได้รับการรับรอง)” ซึ่งจะรับฝากเด็กอายุ 0 ขวบ-ก่อนเข้าประถมศึกษา และรับฝากถึงเวลา 19.00 แต่สถานรับเลี้ยงเด็กแบบมีใบรับรองอาจรับฝากเลยเวลานี้ก็ได้ จุดประสงค์คือดูแลเด็กในชีวิตประจำวัน ดังนั้นจึงสังกัดกระทรวงแรงงานและสวัสดิการ และเนื่องจาก 1) กับ 2) ยังไม่เพียงพอรัฐบาลจึงอนุมัติให้สร้างรูปแบบอื่นเพิ่มตั้งแต่ปี 2015 คือ 3) สถานรับเลี้ยงเด็กขนาดเล็กเพื่อตอบสนอง

ความต้องการเฉพาะชุมชนเช่นจัดเลี้ยงที่บ้านตนเอง ห้องว่างในสำนักงาน หรือห้องเช่าในตึก ฯลฯ และกำหนดให้รับเด็กอายุ 0-2 ขวบได้ไม่เกิน 20 คน 4) โรงเรียนอนุบาลควบคู่กับสถานรับเลี้ยงเด็ก จุดประสงค์คือเป็นโรงเรียนอนุบาลแต่รับดูแลเด็กหลังโรงเรียนเลิกด้วยตามความประสงค์ของผู้ปกครอง 5) สถานรับเลี้ยงเด็กถึงโรงเรียนอนุบาลถึงสถานรับเลี้ยงเด็ก โดยจะทำหน้าที่ทั้ง 2 ประเภทไปพร้อมกัน ทั้งนี้ สัดส่วนของสถานที่ได้รับฝากเด็กแต่ละรูปแบบ และจำนวนเด็กแต่ละแห่งในปี 2016 เป็นดังต่อไปนี้ (ภาพ q และ r)

ภาพ q กราฟแสดงจำนวนสถานที่ได้รับฝากเด็กแต่ละประเภทในปี 2016

ภาพ r กราฟแสดงจำนวนเด็กที่ใช้บริการสถานรับเลี้ยงเด็กแต่ละประเภทในปี 2016

จะเห็นได้ว่าแบบที่ 2) คือสถานรับเลี้ยงเด็กได้รับความนิยมมากที่สุดซึ่งมี 23,447 แห่ง เนื่องจากรับฝากเด็กตั้งแต่ 0 ขวบขึ้นไปและเวลารับฝากครอบคลุมเวลางาน ส่วนแบบที่ 3) และ 5) เริ่มได้รับความนิยมมากขึ้นเรื่อยๆ เพราะตอบสนองความต้องการของผู้ปกครองได้หลากหลายและการบริการมีความยืดหยุ่น อย่างไรก็ตามสถานรับเลี้ยงเด็กก็ยังไม่เพียงพอ รัฐบาลจึงได้ออกมาตรการอื่นสมทบ เช่น เพิ่มสถานที่รับฝาก เพิ่มจำนวนเด็กรับฝาก เพิ่มรูปแบบการให้บริการ ฯลฯ แต่ก็มีเด็กรอใช้บริการอีกมาก โดยจากการสำรวจของกระทรวงแรงงานและสวัสดิการในปี 2015 พบว่ามีเด็กรอเข้าสถานรับเลี้ยงเด็กถึง 23,167 คน และประมาณ 70% มักรวมตัวอยู่ในเมืองใหญ่ เช่น Tokyo, Shiba, Saitama, Osaka, Kyoto ฯลฯ ส่วนอีกประมาณ 30%

จะอยู่ในเมืองอื่น สาเหตุที่ไม่เพียงพอนอกจากเพราะครอบครัวเดียวมีมากแล้ว การเพิ่มสถานรับเลี้ยงเด็กในเมืองใหญ่ก็ทำได้ค่อนข้างยากเนื่องจากที่ดินราคาแพง และสถานรับเลี้ยงเด็กมักมีเสียงอีกทีก็จึงถูกคัดค้านจากละแวกใกล้เคียงได้ง่าย อีกทั้งพี่เลี้ยงเด็กก็หายากเพราะเงินเดือนต่ำและงานหนัก นอกจากนี้การเพิ่มรูปแบบการให้บริการก็ยิ่งทำให้ความต้องการใช้บริการสูงขึ้น ฯลฯ เด็กรอรับฝากจึงยิ่งเพิ่มขึ้น

ปัญหาจากการหาสถานรับเลี้ยงเด็กไม่ได้ส่งผลใหญ่ต่อการทำงานของสตรี 3 ประการดังนี้ 1) สตรีต้องเลือกทำงานชั่วโมงสั้น 2) ลาออก 3) เปลี่ยนรูปแบบการทำงานซึ่งเป็นเหตุให้การทำงานไม่ต่อเนื่องและส่งผลกระทบต่ออาชีพ (JTUC rengoo, 2015)

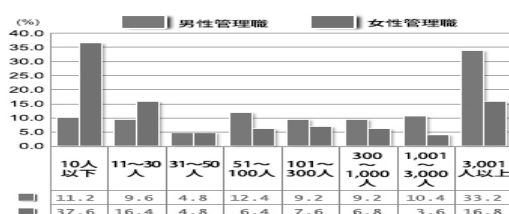
7.3 ปัญหาจากระบบการทำงาน

ปัญหาใหญ่ที่เกิดจากระบบการทำงานคือระบบที่เน้นชั่วโมงทำงานนานมากเกินไปจนทำให้สตรีทำงานต่อเนื่องได้ยาก ซึ่งเป็นผลจากระบบการแบ่งแยกหน้าที่ระหว่างเพศที่เน้นให้บุรุษทำงานได้เต็มที่โดยไม่ต้องคำนึงถึงชีวิตครอบครัว (มีการรียอมรับชอบเบื้องหลัง) ดังนั้น การประเมินพนักงานจึงมักเน้นไปที่เวลาที่พนักงานทุ่มเทให้องค์กร ทำให้บุรุษจำเป็นต้องแสดงออกซึ่งความขยันและความซื่อสัตย์ต่อองค์กรนั้นโดยการใช้เวลาในองค์กรให้นานที่สุดเท่าที่จะทำได้ จนทำให้เกิดวัฒนธรรม “การทำงานนอกเวลา” ซึ่งเป็นต้นเหตุใหญ่ที่ทำให้สตรีทำงานพร้อมดูแลบุตรได้ยาก จากการสำรวจของ OECD ในปี 2014 ก็พบว่าคนญี่ปุ่นมีชั่วโมงทำงาน 1746 ชั่วโมง:ปีคิดเป็น 8.15 ชั่วโมง:วัน ซึ่งจัดเป็นประเทศที่ชั่วโมงทำงานนานเป็นลำดับที่ 15 จาก 29 ประเทศทั่วทุกภูมิภาคในโลกแต่เนื่องจากตัวเลขนี้คิดรวมผู้ทำงาน Part-time ด้วย ดังนั้นถ้าคิดเฉพาะเวลาทำงานของพนักงานประจำจะสูงมากถึง 2033 ชั่วโมง:ปี (総務省, 2014) ซึ่งคิดเป็น 9.5 ชั่วโมง:วัน ดังนั้นจะอยู่ประมาณลำดับที่ 5 ของ OECD นอกจากนี้ พนักงานที่ทำงานนอกเวลาเกิน 80 ชั่วโมง:เดือน ซึ่งอยู่ในข่ายเป็นโรคโหลตายก็มีสูงถึง 22.7% และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นโดยตลอด

การเน้นชั่วโมงทำงานนานเช่นนี้จึงส่งผลกระทบต่อโดยตรงต่อสตรี ทำให้สตรีทำงานต่อเนื่องได้

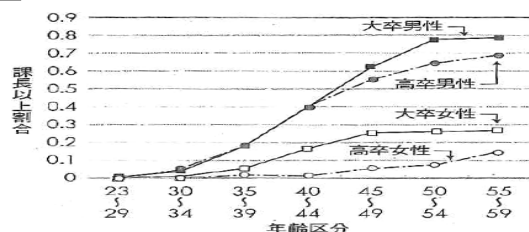
ยากเนื่องจากติดภาระทางครอบครัวและยังได้ส่งผลกระทบความก้าวหน้าทางอาชีพด้วยหลายประการ ดังนี้ 1) องค์กรมักกำหนดให้บุรุษรับตำแหน่ง “งานเฉพาะด้าน” หรืองานสำคัญขององค์กรเช่นการกำหนดทิศทางองค์กร นโยบายการบริหาร การจัดสรรงบประมาณ ฯลฯ ซึ่งมาพร้อมความก้าวหน้าทางอาชีพและให้สตรีรับผิดชอบ “งานทั่วไป” ที่มักเป็นงานธุรการและไม่ค่อยมีความก้าวหน้า (厚生労働省, 2015) 2) ค่าแรงสตรีต่ำกว่าบุรุษทั้งพนักงานประจำและไม่ประจำประมาณ 30% โดยพนักงานประจำบุรุษจะมีรายได้ 440,500 เยน: ไม่ประจำ 298,000 เยน:เดือน ในขณะที่พนักงานประจำสตรีได้รับ 255,200 เยน: ไม่ประจำ 197,700 เยน: เดือน อีกทั้งสตรียังมีสัดส่วนเป็นพนักงานประจำต่ำกว่าบุรุษด้วย โดยบุรุษจะเป็นพนักงานประจำ 78.9%: สตรีเพียง 43.5% (2016) 3) สตรีได้รับการเลื่อนตำแหน่งช้ากว่าบุรุษไม่ว่าในองค์กรเล็กหรือใหญ่ (Recruit Career, 2014) (ภาพ s) นอกจากนี้สตรีที่จบมหาวิทยาลัยยังก้าวหน้าช้ากว่าบุรุษที่จบมัธยมปลายแม้อายุงานเท่ากันด้วย (ภาพ t) ทั้งนี้บุรุษส่วนใหญ่จะก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งที่สูงกว่าหัวหน้าแผนกเมื่ออายุ 30 ปีขึ้นไป ขณะที่สตรีในช่วงนั้นยังเป็นพนักงานธรรมดา และเมื่ออายุ 40 ปีขึ้นไปบุรุษจะขึ้นสู่ตำแหน่งดังกล่าวมากกว่า 60% ขณะที่สตรีไม่ถึง 30% ที่จะขึ้นสู่ตำแหน่งนั้นได้ (Yamaguchi Kazuo, 2013)

ภาพ s กราฟแสดงสัดส่วนผู้บริหารบุรุษและสตรีตามขนาดบริษัทปี 2014

แหล่งซ้าย = บุรุษ แหล่งขวา = สตรี

ภาพ t กราฟแสดงระดับการศึกษาและอายุของบุรุษ/สตรีตำแหน่งหัวหน้าแผนกขึ้นไปในปี 2013

大卒男性 = บุรุษจบมหาวิทยาลัย (เส้นบนสุด) 高卒男性 = บุรุษจบมัธยมปลาย (เส้น 2 จากบน)

大卒女性 = สตรีจบมหาวิทยาลัย (เส้น 3 จากบน) 高卒女性 = สตรีจบมัธยมปลาย (เส้นล่างสุด)

7.4 ทศนคติต่อบทบาทมารดาของสตรี

นอกจากปัญหาจากปัจจัยภายนอกแล้ว ทศนคติของสตรีเองก็มีส่วนเหนี่ยวนำบทบาทด้านการทำงานของตนเองเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะต่อบทบาทมารดา เช่น จากการสำรวจของนิตยสาร Aera ในปี 2016 เกี่ยวกับ “สตรีควรดำเนินบทบาทอย่างไรดี” สตรี 75.9% คิดว่า “เมื่อมีบุตรควรทำงานน้อยลง และทุ่มเทกับการเลี้ยงดูบุตรให้มากขึ้น” และ 24.1% คิดว่า “แม้มีบุตรก็ควรทำงานไปด้วย” ซึ่งแม้ในคนกลุ่มนี้บางคนก็คิดว่า “การดูแลบุตรเป็นงานของสตรี เพียงแต่อยากให้สตรีดำเนินบทบาทได้ด้วย” หรือ จากการสำรวจของ Website Wotopi ในปี 2015 เกี่ยวกับ “ถ้าคลอดบุตรแล้วอยากกลับไปทำงานหรือเลี้ยงบุตรต่อ” ก็พบว่าสตรี 45% ต้องการเลี้ยงบุตรต่อด้วยเหตุผล “บุตรตนเองอยากเลี้ยงเองให้ได้จิตใจดี” หรือ “ช่วงที่บุตรน่ารักนั้นสั้นมากจึงอยากดูแลอย่างใกล้ชิด” และผู้ที่ต้องการทำงานต่อบางคนก็ตอบว่า “จริงๆ ก็สนใจลูกเพราะไม่มีใครแทนแม่ได้จริงๆ” ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าแม้สตรีเองก็คิดว่า “การดูแลบุตรเป็นงานของสตรี”

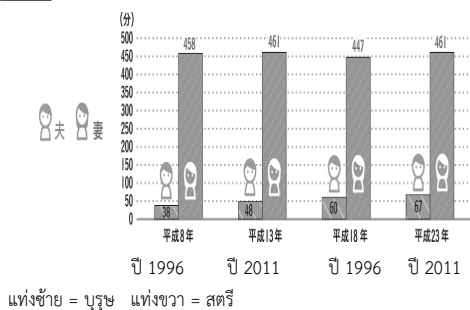
นอกจากนั้นแม้สตรีจะมีทัศนคติต่อการรับการทำงานมากขึ้น แต่ความต้องการก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งผู้บริหารก็ยังค่อนข้างต่ำโดยพบว่ามีสตรีเพียง 24.4% เท่านั้นที่ต้องการก้าวขึ้นเป็นผู้บริหารเพราะคิดว่า 1) งานบริหารไม่เหมาะสมกับตนเอง 2) ต้องทำงานชั่วโมงต่อวันมากขึ้น 3) ความรับผิดชอบหนัก

ขึ้น ฯลฯ (Persol Research and Consulting, 2015) ความรู้สึกไม่ต้องการทุ่มเทหรือไม่มั่นใจในความสามารถของตนเองเช่นนี้ ส่งผลให้สตรีก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งสูงได้ยากและไม่ก้าวหน้าในอาชีพ

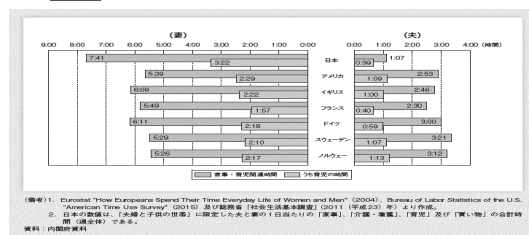
7.5 บทบาทของบุรุษในครัวเรือน

เมื่อระบบการแบ่งแยกหน้าที่ระหว่างเพศอ่อนแอลงสตรีเข้าสู่ตลาดแรงงานมากขึ้น บุรุษก็ควรมีบทบาทในครัวเรือนมากขึ้นเช่นเดียวกัน แต่ในความเป็นจริงพบว่าระบบการเน้นชั่วโมงทำงานนานก็ยังเรียกร้องให้บุรุษใช้เวลาว่างกับครอบครัวมากเช่นเดิม บุรุษส่วนใหญ่จึงมีส่วนร่วมกับการงานในครอบครัวเพียง 67 นาที: วันเท่านั้น ในขณะที่ภรรยาถึง 461 นาที: วัน แม้ในครอบครัวที่บุตรอายุต่ำกว่า 6 ขวบ (総務省, 2011) (ภาพ u) ซึ่งจัดว่าน้อยที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศพัฒนาแล้วประเทศอื่น เช่น สวีเดน อเมริกา อังกฤษ เยอรมัน เป็นต้น (ภาพ v: ญี่ปุ่นแห่งบนสุด) นอกจากนี้ยังพบว่าบุรุษมีส่วนร่วมในงานบ้านและดูแลบุตรเพียง 18.3% ของสตรีเท่านั้น ซึ่งนับว่าต่ำที่สุดในบรรดาประเทศพัฒนาแล้ว 33 ประเทศ (Website Newsweekjapan, 2016) ดังนั้น トラบไคที่บุรุษยังไม่มีส่วนร่วมกับการงานในครัวเรือน (ไม่ว่าด้วยเหตุผลใดก็ตาม) และภรรยาก็ยังต้องรับหน้าที่หลักในการดูแลบ้านและเลี้ยงดูบุตรเช่นเดิม แม้จะมีนโยบายสนับสนุนการทำงานของสตรีมากเพียงใดก็คงทำให้เกิดประสิทธิภาพได้ช้าลง

ภาพ u กราฟแสดงเวลาทำงานบ้านและเลี้ยงดูบุตรของบุรุษและสตรีปี 1996 และ 2011 (หน่วย: นาที)

ภาพ v กราฟแสดงเวลาทำงานบ้านและเลี้ยงดูบุตรของบุรุษและสตรีปี 2011 (หน่วย: นาที)

ภรรยา (กราฟซ้าย) สามี (กราฟขวา)
(แท่งนอก) = เวลาทำงานบ้าน+เลี้ยงดูบุตร (แท่งใน) = เวลาเลี้ยงดูบุตร

สรุป

นับตั้งแต่ญี่ปุ่นประสบภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ และภัยธรรมชาติหลายครั้งตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 ประกอบกับเกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางสังคมและเศรษฐกิจหลายประการ เช่น การก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุ อัตราการเกิดต่ำ สตรีแต่งงานและมีบุตรช้าลง การประกอบธุรกิจในกระแสโลกาภิวัตน์ที่แนวคิดของสตรีกลายเป็นกลยุทธ์หนึ่งในการสร้างสรรค์สินค้าหรือบริการ ฯลฯ จึงส่งผลให้สตรีกลายเป็นแรงงานสำคัญที่ขาดไม่ได้ในระบบเศรษฐกิจ ทำให้ระบบการแบ่งแยกหน้าที่ระหว่างเพศและระบบการจ้างงานตลอดชีพอ่อนแอลง เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ดังกล่าวรัฐบาลจึงได้พยายามเคลื่อนไหวให้สตรีเข้าสู่ตลาดแรงงานมากขึ้นในหลายรูปแบบทั้งการผลักดันทางด้านกฎหมาย สวัสดิการช่วยเหลือ การดูแลบุตร ตลอดจนการร่วมมือกับภาคเอกชน สนับสนุนให้เกิดการบริหารแบบระบบ Diversity ในองค์กร ฯลฯ การเคลื่อนไหวต่างๆ เหล่านี้ปฏิเสธไม่ได้ว่าช่วยสนับสนุนให้สตรีมีบทบาทและสถานภาพด้านการงานดีขึ้นกว่าเดิมแม้จะเป็นไปอย่างช้าๆ ผู้บริหารสตรีก็มีเพิ่มขึ้นทั้งระดับองค์กรและระดับประเทศ นอกจากนั้นอัตราการลาออกจากงานเมื่อแต่งงานหรือมีบุตรก็ลดน้อยลง ฯลฯ อัตราค่าจ้างแรงงานของสตรีญี่ปุ่นจึงสูงขึ้นเรื่อยๆ และค่อยๆ เปลี่ยนจากตัวอักษร M เป็นใกล้เคียงตัวอักษร U กว่า เช่นเดียวกับสตรีไทย

อย่างไรก็ตามแม้อัตราการจ้างงานสตรีจะสูงขึ้น สตรีเริ่มมีบทบาทสำคัญมากขึ้นในตลาดแรงงานในฐานะแรงงานหลัก (ใกล้เคียงหรือเช่นเดียวกับบุรุษ) แต่ก็ยังมีปัญหาด้านการทำงานอีกหลายประการที่เกี่ยวข้องกับอิทธิพลของระบบการแบ่งแยกหน้าที่ระหว่างเพศที่เหนียวแน่นให้บทบาทด้านนี้ของสตรีพัฒนาได้ช้าลง เช่น ระบบภาษีที่เอื้อประโยชน์

สตรีแม่บ้าน ระบบการทำงานที่เน้นชั่วโมงทำงานนาน ความคาดหวังในหน้าที่มารดาต่อสตรีของสังคม หรือ แม้แต่ทัศนคติบางประการของตัวสตรีเอง ฯลฯ ก็ล้วนเป็นอุปสรรคที่ทำให้บทบาทด้านเศรษฐกิจไม่พัฒนาไปเท่าที่ควรทั้งสิ้น ดังนั้น เพื่อให้บทบาทด้านนี้ของสตรีพัฒนาไปได้ราบรื่นขึ้น การลดบทบาทระบบการแบ่งแยกหน้าที่ระหว่างเพศลงจึงเป็นสิ่งจำเป็น คงปฏิเสธไม่ได้ว่าระบบการทำงานที่เน้นชั่วโมงทำงานนานเกินไปไม่เพียงจะทำให้สตรีทำงานได้ยากเท่านั้น แต่ยังทำให้บุรุษไม่มีโอกาสใช้เวลากับครอบครัวด้วย ดังนั้น เพื่อให้ทั้งบุรุษและสตรีสามารถมีบทบาทที่เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน และร่วมกันสร้างสรรค์ครอบครัวและประเทศชาติได้ทั้งคู่ การสนับสนุนให้ “สตรีทำงานได้เต็มศักยภาพเท่าที่ควรจะเป็น” ควบคู่กับ ส่งเสริมให้ “บุรุษมีบทบาทในครัวเรือนได้เท่าที่ควรจะทำ” จึงเป็นประเด็นสำคัญที่จะช่วยให้บทบาทด้านเศรษฐกิจของสตรีพัฒนาไปได้ง่ายขึ้น เพื่อให้บรรลุผลดังกล่าวจึงควร 1) ปรับวิธีการทำงานโดยพยายามลดชั่วโมงทำงานนอกเวลาลงให้เหลือน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อให้เหลือชั่วโมงทำงานที่มีความเหมาะสมซึ่งทั้งบุรุษและสตรีสามารถดำเนินบทบาทคู่ได้ 2) หากรัฐบาลยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาระบบการรับเลี้ยงเด็กไม่เพียงพอได้ การรับแรงงานต่างชาติเข้ามาเพื่อบรรเทาปัญหานี้อาจเป็นทางเลือกหนึ่งที่ญี่ปุ่นควรพิจารณา ทั้งนี้ไม่เพียงจะช่วยลดภาระการเลี้ยงดูบุตรเท่านั้น แต่ยังอาจช่วยแบ่งเบาภาระอื่นๆ ที่จะทำให้การดำเนินบทบาทคู่ทำได้ง่ายขึ้นด้วย 3) สร้างจิตสำนึก “ความร่วมมือระหว่างเพศ” ตั้งแต่อายุยังน้อยโดย “ปลูกฝัง” จิตสำนึกนี้ผ่านระบบครอบครัวและระบบการศึกษา ตั้งแต่ระดับต้น เพื่อลบค่านิยม “การแบ่งแยกหน้าที่ระหว่างเพศ” อันจะนำไปสู่ “ความไม่เท่าเทียมระหว่างเพศ”

และท้ายที่สุดเมื่อเปรียบเทียบสภาพการณ์ดังกล่าวกับสตรีไทย จะเห็นได้ว่าทั้ง 2 ประเทศอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมทางสังคมที่คล้ายคลึงกันมากทั้งคู่ เช่น ความเป็นครอบครัวเดี่ยว สามีภรรยาทำงานคู่ อัตราการเกิดต่ำและสังคมผู้สูงอายุ การทำงานในสังคมเมือง ฯลฯ ภายใต้บริบททางสังคมที่คล้ายคลึงกันเช่นนี้จึงมีสิ่งที่สามารถเรียนรู้ซึ่งกันและกันและนำข้อดีของอีกฝ่ายมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์กับประเทศของตนได้ เช่น ประเทศไทยเรียนรู้เรื่องสวัสดิการช่วยเหลือการดูแลบุตร เพื่อช่วยลดปัญหาอัตราการเกิดต่ำ การสร้างสถานดูแลเด็กที่มีคุณภาพ การเตรียมตัวรับมือกับสังคมผู้สูงอายุ ฯลฯ จากประเทศญี่ปุ่น ขณะเดียวกันประเทศญี่ปุ่นก็เรียนรู้เรื่องรูปแบบการทำงานภายในเวลางาน (งานนอก

เวลาน้อย) การใช้แรงงานต่างด้าวในครอบครัว การสร้างจิตสำนึกความร่วมมือระหว่างเพศ ฯลฯ จากประเทศไทย หลังจากนั้นจึงนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมภายใต้เงื่อนไขทางสังคมที่มีรายละเอียดแตกต่างของประเทศตนเองต่อไป

คงปฏิเสธไม่ได้ว่า ไม่ว่าในสังคมใด หากตรรกะ “โลกใบนี้มีมือสตรีค้ำจุนอยู่ครึ่งหนึ่ง” เป็นจริง “ครึ่งหนึ่งที่สตรีค้ำจุน” อยู่ นั่น ก็ควรจะดำเนินอยู่ภายใต้ความร่วมมือกับ “บุรุษซึ่งค้ำจุนอยู่อีกครึ่งหนึ่ง” อย่างได้รับความเสมอภาค เท่าเทียม และอยู่บนพื้นฐานของความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน อันจะนำไปสู่วิถีชีวิตแบบ Work Life Balance ที่ทุกคน (น่าจะ) พึงปรารถนา

เอกสารอ้างอิง (References)

- [1] 落合恵美子 (1997). 『21世紀 家族 へ [新 版] —— 家族 の 戦後体制の見かた・超えかた』 有斐閣選書.
- [2] 大沢真理 (2002). 『男女共同参画社会をつくる』 日本放送出版協会.
- [3] 吉田崇 (2004). 『M字曲線が底上げた本当の意味—女性の「社会進出」再考—』 家族社会学研究, 16 (1).
- [4] 加地大輔 (2009). 『少子化社会に対する女性の社会進出の重要性』 香川大学 経済政策研究.
- [5] 渡邊裕 (2009). 『女性の社会進出に関する制度と問題点』 香川大学 経済政策研究.
- [6] 葉山彩蘭・曾慧玲・濯慧慧 (2014). 『女性の働く意識に関する比較研究』 淑徳大学国際コミュニケーション学会.
- [7] 大久保幸夫・石原直子 (2014). 『女性が活躍する会社』 日本経済新聞出版社.
- [8] 大沢真知子 (2016). 『女性にやさしいその先へ』 朝日新聞出版.
- [9] 『AERA』 (2015). 朝日新聞出版No.13,
- [10] 石塚由紀夫 (2016). 『資生堂インパクト—子育てを聖域にしない経営』 日本経済新聞出版社.
- [11] 内閣府男女共同参画局長 (2006). 「企業社会で輝く女性 たち」 (www.gender.go.jp/public/pamphlet_leaflet/pdf/kanrishokujireishu.pdf).
- [12] 経済産業省 (2017). (女性活躍に優れた上場企業を選定「なでしこ銘柄 (METI_経済産業省)」.html
- [13] en-japan (2015). 『子どもを持つ女性の「働く」意識調査』.
- [14] Nihon Keizai Shimbun (2016). (<https://corp.en-japan.com/newsrelease/2015/3039.html>).
- [15] Habi-do (2016). (<http://habi-do.com/retention/female-success-propulsion/>).
- [16] Women type (2011). 『女の転職@type』 (<https://woman.type.jp/wt/feature/3561>).
- [17] 内閣官房内閣人事局 (2015). 「国家公務員の採用」 (<http://news.mynavi.jp/news/2015/05/01/045/>).
- [18] 女性首相の一覧 (<http://uub.jp/cpf/female.html>).
- [19] Persol Research and Consulting (2015). 「女性の管理職意向調査」 (http://rc.persol-group.co.jp/research/data/hitodata_001).
- [20] 国際社会調査プログラム (2016). 「家族と性役割に関する意識調査」. (<http://www.newsweekjapan.jp/stories/world/2016/03/post-4607.php>)
- [21] Grant Thornton International Ltd (2016). 「国際ビジネス報告2016」 (<https://www.nna.jp/news/show/1148473>).

อัจจิมา วัชรารักษ์

หน่วยงานผู้แต่ง : คณะมนุษยศาสตร์และประยุกต์ศิลป์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

Ajjima Wacharaporn

Affiliation : School of Humanities and Applied Arts, University of the Thai Chamber Commerce

Corresponding e-mail : ajjimaji@hotmail.com

Owner :

Japanese Studies Association of Thailand (JSAT)
Room 606 Faculty of Political Science,
Thammasat University, Prachan Road,
Phraborom Maha Ratchawang, Pranakorn,
Bangkok 10200, Thailand
URL: jsat.or.th, e-mail: jsn.jsat@gmail.com

Printed at

KLUNG NANA VITHYA PRESS LIMITED PARTNERSHIP
232/199 Srichan Rd., Muang, Khon Kaen 40000
Tel. +66 43 466444 Fax. +66 43 466863
E-mail : klungpress@hotmail.com

Reviewers

Prof. Dr. Sirimonporn Suriyawongpaisal	<i>Chulalongkorn University</i>
Prof. Warintorn Wuwongse	<i>Thammasat University</i>
Assoc. Prof. Tasanee Methapisit	<i>Thammasat University</i>
Assoc. Prof. Pranee Jongsujarittham	<i>Kasetsart University</i>
Asst. Prof. Dr. Nanchaya Mahakhan	<i>Burapha University</i>
Asst. Prof. Dr. Piyawan Asawarachan	<i>Thammasat University</i>
Asst. Prof. Dr. Sopa Matsunari	<i>Naresuan University</i>
Col. Asst. Prof. Nongluck Limsiri	<i>Panyapiwat Institute of Management</i>
Asst. Prof. Benjang Jaisai der Arslanian	<i>Chiang Mai University</i>
Asst. Prof. Dr. Piyanuch Wiriyenawat	<i>Thammasat University</i>
Dr. Pat-on Phipatanakul	<i>Srinakharinwirot University</i>
Asst. Prof. Dr. Winai Jamornsuriya	<i>Nakhon Ratchasima Rajabhat University</i>
Dr. Watchara Suyara	<i>Khon Kaen University</i>
Dr. Siriwon Munintarawong	<i>Thammasat University</i>
Dr. Ekasit Nunbhakdi	<i>Thammasat University</i>

Editorial Advisory Board

Prof. Dr. Chaiwat Khamchoo *Chulalongkorn University*
Prof. Dr. Attachak Sattayanurak *Chiang Mai University*
Assoc. Prof. Dr. Siriporn Wajjwalku *Thammasat University*

Editor

Dr. Watchara Suyara *Khon Kaen University*

Associate Editor

Amonrat Manoban *Khon Kaen University*

Editorial Board

Prof. Dr. Sirimonporn Suriyawongpaisal
Chulalongkorn University
Prof. Warintorn Wuwongse *Thammasat University*
Assoc. Prof. Dr. Surangsri Tansiangsom
Chulalongkorn University
Assoc. Prof. Dr. Maitree Inprasitha *Khon Kaen University*
Assoc. Prof. Pranee Jongsujarittham *Kasetsart University*
Asst. Prof. Dr. Kanlayanee Sitasuwan
Chulalongkorn University
Asst. Prof. Dr. Chomnard Setisarn *Chulalongkorn University*
Asst. Prof. Dr. Tewich Sawetaiyaram
National Institute of Development Administration
Asst. Prof. Dr. Baranee Boonsong *Naresuan University*
Asst. Prof. Dr. Piyawan Asawarachan *Thammasat University*
Col. Asst. Prof. Nongluck Limsiri
Panyapiwat Institute of Management
Asst. Prof. Nisakorn Thongnork Prince of Songkla University
Asst. Prof. Benjang Jaisai der Arslanian
Chiang Mai University
Dr. Wanwisa Kunpattaranirun *Burapha University*
Dr. Saikaew Tipakorn *Chulalongkorn University*

Editorial Staff

Mr. Witthawat Patham *Khon Kaen University*

บรรณาธิการแถลง

iii

การศึกษา

- ปัจจัยด้านภูมิหลังที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภาษาญี่ปุ่นของนิสิตสาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น
ชั้นปีที่ 1 มหาวิทยาลัยพะเยา 1

โชมพัฒน์ ประวัง

- การศึกษารูปคำซ้ำที่ปรากฏในสำนวนภาษาญี่ปุ่น 13

เสกสรร จันทระจำนง

- การศึกษาความเชื่อของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยที่มีต่อการอ่านภาษาญี่ปุ่น 22

อัจฉรา อังตระกูล

วรรณกรรมและวรรณคดีญี่ปุ่น

- ความเป็นแม่ในวรรณกรรมเรื่องคิโนะกะวะของอะริโยะมิ ชะวะโกะ 45

พันธุ์พิชญา ปัญญาฟู

- การใช้นิทานพื้นบ้านในวรรณกรรมญี่ปุ่นสมัยใหม่ : ตัวละครโมะโมะตะโร, ยักซ์ 62

และผู้ติดตามในวรรณกรรมญี่ปุ่นสมัยเมจิและทะอิโโม

เพ็ญพร แก้วฟุ้งรังษี

- ภาพลักษณ์ของ “พระโตเมียว อะจะริ” ในนิทานเรื่องเล่า อุจิโนอิ โมะโนะงะตะริ 83

ยอดสวรรณค์ อิกุจิ

- คิทเซ่น.....เป็นมากกว่าห้องครัวในนวนิยายเรื่อง คิทเซ่น 95

ศิริวรรณ ปรีชานฤตย์

- ความขัดแย้งระหว่างสามิ-ภรรยาในบทละครโนเรื่องอะนิกะริ 111

สุนิศา ธรรมาวิวัฒน์

สังคมศาสตร์และประวัติศาสตร์

- วิธีการบริโภคอาหารญี่ปุ่นในสังคมไทยจากมุมมองสังคมวิทยา 123

กิริติพร จูตะวิริยะ

- การปรับตัววัฒนธรรมญี่ปุ่นในประเทศไทยสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 142

ระหว่าง ค.ศ.1887-1910

พีรภัทร หัวเหิม

- บทบาทด้านเศรษฐกิจของสตรีกับวิถีสังคมญี่ปุ่น....ในยุคปัจจุบัน 166

อัจจิมา วัชรารณณ์